

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

**DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE KARAKABAKLI ANTİK YERLEŞİMİ:
ARKEOLOJİK BULUNTULAR, BÖLGESEL YERLEŞİM DÜZENLEMESİ VE
TARIMSAL ORGANİZASYON AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Ümit ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2010

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE KARAKABAKLI ANTİK YERLEŞİMİ:
ARKEOLOJİK BULUNTULAR, BÖLGESEL YERLEŞİM DÜZENLEMESİ VE
TARIMSAL ORGANİZASYON AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ümit ÇAKMAK

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2010

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ümit ÇAKMAK tarafından hazırlanan "Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Karakabaklı Antik Yerleşimi: Arkeolojik Buluntular, Bölgesel Yerleşim Düzenlemesi ve Tarımsal Organizasyon Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

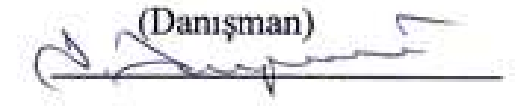

Yrd. Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU

(Danışman)

Üye

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

Üye

Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

02/02/2010

Prof. Dr. Mustafa AKSAN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Karakabaklı antik yerleşimi arkeolojik olarak büyük problemleri olan bir kırsal yerleşimdir. Yapılan bu tez çalışması, yerleşimde ve bölgede özellikle Geç Roma İmparatorluk Döneminde yaşanan arkeolojik problemlere aydınlatıcı olacaktır.

Kuşkusuz bu tezin hazırlanmasında birçok kişiden çeşitli biçimlerde destek gördüm. Onların isimlerini buraya yazmak ve minnettarlığımı sözcüklerle belirtmek isterim; Öncelikle hayatım boyunca maddi-manevi yardımlarını hiçbir zaman eksik etmeyen aileme, bilebildiğim bütün en güzel sözcüklerle teşekkür ederim.

Danışmanlığımı kabul ederek beni onurlandıran, maddi-manevi desteğiyle daima bana yön veren, tezin bilimsel olarak şekillenmesinde büyük pay sahibi olan, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi hocam, Yrd. Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU'na saygılarımla birlikte içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin ilerlemesi için her zaman yardımlarını gördüğüm, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Başkanı hocam, Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL'e, aynı bölümden hocalarım; Doç. Dr. Ayşe AYDIN'a, Yrd. Doç. Dr. Murat DURUKAN'a, Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY'a, Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ'ye, Öğr. Gör. Nesibe ÇAKIR'a ve Öğr. Gör. Ceyhan DORA'ya teşekkür ediyorum.

Ayrıca, Erken Hıristiyanlık Dönemi'ni kavramamda büyük pay sahibi olan, bilgi birikimini benimle paylaşan, bölüm hocam Latince Okutmanı Murat ÖZYILDIRIM'a teşekkür ederim.

Kaynaklara ulaşmamda yardım eden, Sayın Silifke Müze Müdürü İlham ÖZTÜRK'e, Dr. Gabriella MIETKE'ye, Mersin Üniversitesi Arkeoloji bölümü Araştırma Görevlileri meslektaşlarım; Erkan ALKAÇ'a, Ercan AŞKIN'a ve Deniz KAPLAN'a teşekkür ediyorum.

Gerek Karakabaklı'da arazide ve gerekse masa başında alın terlerini benimle birlikte dökerek tezin ilerlemesine çeşitli konularda katkı sağlayan ekip arkadaşlarım, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencileri; Ahmet MÖREL'e, Aslıhan Özbay'a, Özlem DÜZENLİ ile lisans öğrencisi Didem SÖNMEZ'e teşekkür ederim.

Ümit ÇAKMAK

ÖZET

Karakabaklı antik yerleşimi Susanoğlu'nun (Corasion) 7 kilometre kuzeybatısındadır. Yerleşim, güneydoğu Isauria bölgesi sınırındadır ve Geç Roma İmparatorluk Dönemine aittir. Yaklaşık 450 dönümlük tarımsal araziye sahiptir antik yerleşim içinde çok sayıda yapı bulunur. Bu yapılar; kuleli çiftlik yapısı, iki *tetrapylon*, iki kilise, bir vaftizhane (?), atölyeler, şarap ve zeytinyağı presleri, çalışma - depolama yapıları (A yapısı, B, yapısı, C, yapısı), sivil konutlar, sarnıçlar ve mezarlardır. Karakabaklı'nın bir çiftlik yerleşimi olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Buradaki çiftlik evi iki katlıdır ve avlusunda kule içerir. Çalışma - depolama yapıları ile çiftlik yapısı aynı duvar özelliklerine sahiptir. Bundan dolayı aynı inşa döneminde inşa edildikleri düşünülmektedir. Yerleşimin en dikkat çekici yapıları arasında iyi korunmuş bir antik yol ve bu yolun başlangıç ve bitiş noktalarındaki *tetrapylon*lardır. *Tetrapylon*lar yerleşimin kuzeyinde ve güneyindedir. Bu anıtsal kapılar Geç Roma İmparatorluk Dönemi *tetrapylon*ların özelliklerini göstermektedirler. *Tetrapylon*ların ayakları "L" şeklindedir. Bugün sadece Kuzey *Tetrapylon*un kuzey kapısının kemeri ayaktadır. Antik yerleşimde iki kilise vardır. Kilise 1, 5. yüzyıl sütun başlıklarına, Kilise 2 ise 6. yüzyıl sütun başlıklarına sahiptir. Fakat Kilise 2'nin sütun başlıkları araştırmalarımız sırasında tespit edilememiştir. Karakabaklı antik yerleşimi içinde çok sayıda *chamosorium*, beşik tonozlu *aediculalı* mezarlar ve serbest duran lahitler bulunur. Karakabaklı yerleşimine 5. ve 6. yüzyıllarda çok sayıda konut inşa edilir. Bundan

dolayı da yerleşimin nüfusu Erken Bizans Döneminde arttığı anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kırsal yerleşim, çiftlik, *tetrapylon*, şarap, zeytinyağı, pres, kilise.

ZUSAMMENFASSUNG

Die antike Siedlung Karakabaklı liegt 7 km. nordwestlich von Susanoğlu (Corasion). Sie befindet sich an der Grenze zur südöstlichen isaurischen Region und gehört zu den spätrömischen Kaiserzeit (Mitte der zweiten Hälfte des 4. Jh.). Die Ruinenstadt Karakabaklı ist im Tal des Yenbahçe-Baches und verfügt über 450 Hektar Gelände. In der antiken Siedlung gibt es viele Bauten. Zu diesen Bauten zählen Turmgüter, zwei *Tetrapylae*, zwei Basiliken, ein Baptisterium, Atelier, Wein- und Ölpresen, Arbeit – Lagerungsgebäude (Der Bau A, B und C), zivile Häuser, Zisternen und Gräber. Die Siedlung erreicht man über eine antike Straße. Am Anfangs- und Endpunkt der Straße lässt sich *Tetrapylae* sehen. Die Bauernhofsiedlung ist charakteristisch für Karakabaklı bei seiner Gründung. Wein und Olivenöl, die in der Antike in der Siedlung erzeugt wurden, kamen durch ihre antike Straße am Hafen von Corasion an. Das Hofgebäude besitzt zwei Geschoße und Türme und zudem Wehrmauer nördlich – südlich. Die Arbeit- und Lagerungsgebäude und der Hof haben gleiche Mauercharakteristik. Daher wird man vermuten dürfen, dass sie zu derselben Zeit gebaut wurden. Die *Tetrapylae* sind im Norden und im Süden der Siedlung. Diese monumentalen Portale zeigen Charakteristika der *Tetrapylae* aus der spätrömischen Kaiserzeit. Die Sockel der *Tetrapylae* sind in Gestalt eines “L”. Heute ist nur der Bogen des nördlichen Portals des *Tetrapylae* im Norden zu sehen erhalten. Alle anderen Bogen sind eingestürzt. Im 5. Jahrhundert das östliche Portal des nördlichen *Tetrapylae* wurde zum Haupteingangsportal der Basilika I. Das veränderte das Plan des *Tetrapylae*. Es gibt zwei Basiliken in der antiken Siedlung von Karakabaklı. Diese Basiliken werden in dieser Arbeit als Kirche 1 und Kirche 2 genannt. Die Kirche I hat Säulenknäufe vom 5. Jahrhundert, die Kirche II hat vom 6. Jahrhundert. Aber mit unseren Untersuchungen wurden die Säulenknäufe der zweiten Kirche nicht enthüllt. In der antiken Siedlung Karakabaklı sind viele Chamosorien, Grabmäler von *aedicula*

(Aediculen) und freistehende Sarkophagen. In der Karakabaklı-Siedlung wurden mehrere Häuser im 5. und 6. Jahrhundert gebaut. In der frühbyzantinischen Zeit nahm die Population (Einwohnerzahl) der Siedlung damit zu.

Stichwort: ländlichen Siedlungen, Turmgüter, *Tetrapylae*, Wein, Öl, pressen, Kirche.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ZUZAMENFASSUNG	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I. DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİNİN TARİHİ-COĞRAFYASI-EKONOMİK YAPISI	8
I.1.Dağlık Kilikia/Isauria Coğrafyası	8
I.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Olba Bölgesi	12
I.3. Dağlık Kilikia Bölgesi Ekonomik Ürünleri ve Meslekleri	21
BÖLÜM II. KARAKABAKLI YERLEŞİMİNDE YAPILAR VE ÖZELLİKLERİ	28
II.1. Çiftlik Villası	28
II.1.1. Avlu ve Kule	34
II.1.2. Çalışma ve Depolama Yapıları	36
II.1.3. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Çiftlik Villası	43
II.2. Üretim Donanımları	62
II.2.1. Zeytinyağı Üretim Donanımları ve Diğer Bölge Örnekleri	62
II.2.2. Şarap Üretim Donanımları ve Diğer Bölge Örnekleri	67
II.3. Mezarlar	73
II.3.1. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Mezarlar	75
II.4. Antik Yol ve Anıtsal Kapılar	83
II.4.1. Antik Yol	83

II.4.2. Kuzey Tetrapylon	84
II.4.3. Güney Tetrapylon	87
II.4.4. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Antik Yol ve Anıtsal Kapılar	89
2.4.4.i. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Antik Yol	89
2.4.4.ii. Antik Dünya’da Anıtsal Kapılar	91
2.4.4.iii. Diğer Bölge Örnekleri Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Anıtsal Kapılar: Tipolojik Karşılaştırma ve Tarihleme	99
II.5. Kiliseler	113
II.5.1. Kilise	114
II.5.2. Kilise 2	117
II.5.3. Dağlık Kilikia ve Isauria Bölge Kiliseleri Genel Özellikleri	119
II.5.4. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Kiliseler	127
II.6. Diğer Yapılar	134

BÖLÜM III. KARAKABAKLI YERLEŞİMİNİN BÖLGESEL YERLEŞİM DÜZENLEMESİ İÇİNDEKİ YERİ 137

III.1. Geç Antik Dönemde Roma Dünyasında Yerleşim Düzenlemesini Etkileyen Şartlar: Tarımsal Etkinliklerin Artma Nedenleri-Sonuçları	137
III.2. Yerleşim Düzenlemesini Açısından Geç Antik Dönemde Doğu Dağlık Kilikia ve Güneydoğu Isauria Bölgeleri: Enflasyon ve Değişen İdari, Dini Yapılanma	162

SONUÇ **179**

KAYNAKÇA **193**

KATALOG

Üretim Donanımları Kataloğu

Mezarlar Kataloğu

GİRİŞ

“Dağlık Kilikia Bölgesi’nde Karakabaklı Antik Yerleşimi: Arkeolojik Buluntular, Bölgesel Yerleşim Düzenlemesi ve Tarımsal Organizasyon Açısından İncelenmesi” başlıklı bu Yüksek Lisans tez çalışmasında; erken dönemlerden beri coğrafi olarak Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde yer alan, fakat İ.S. 285 yılında Diocletianus’un eyalet sayısını arttırması ile Isauria bölgesinde kalan, bugün Mersin iline bağlı Silifke ilçe sınırları içinde bulunan Karakabaklı antik yerleşimi ele alınacaktır (fig. 1).

Dağlık Kilikia ve Isauria bölgeleri, sahip oldukları zor coğrafi şartlar sebebiyle farklı bir yerleşim düzenlemesine sahiplerdir. Alanda, kent olarak tanımlanabilecek yerleşimlerden daha çok çiftlik ve köylere ait kalıntıların tespit edilmesi, bu alanda olması gereken bir organizasyonunun varlığına işaret eder. Bu organizasyonun birçok nedeni vardır. Bunlar arasında, çiftlikler, köyler, antik yollar, sahildeki büyük liman kentleri sayılabilir. Karakabaklı antik yerleşiminin bu organizasyon içerisindeki yerinin belirlenmesi ise, bölgedeki organizasyonun tanımlanabilmesi açısından önemlidir. Bu sebeple, antik yerleşimin yerleşim düzenlemesi ve bölgesel tarımsal organizasyon açısından değerlendirilmesi bu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Karakabaklı’nın sahile yakın konumu, bu alandaki yerleşimin oldukça büyümesine yol açmış olmalıdır. Gerçekten de antik yerleşim, geniş bir alanda, farklı dönemlerde eklenmiş çok sayıda arkeolojik kalıntı içermektedir. Bu durum, yerleşimin dönemler boyunca sürekli iskan gördüğüne işaret etmesi açısından önem taşımaktadır.

Fig. 1, Harita.

Bununla birlikte, yerleşimin ilk kuruluş amacının ne olduğu, ilk dönemdeki arkeolojik kalıntıların neler olduğu ve dönemler içerisinde yerleşimin nasıl geliştiği gibi sorulara yanıt aramak bu antik yerleşimin tarihsel sürecini açıklamada yardımcı olacağı gibi, elde edilecek veriler bölgedeki diğer antik yerleşimler hakkında da bilgi verecek olması açısından önemlidir. Bir diğer önemli nokta ise, yerleşimin kurulmasına ve gelişmesine etki eden çevresel ve tarihsel etmenlerin de sorgulanmasıdır ve bu soruların hepsine çalışma içerisinde cevap aranması hedeflenmektedir.

Böyle bir yerleşim düzenlemesi çalışması yapmak için, öncelikle yerleşimin sahip olduğu kalıntıların tanımlanması gerekmektedir. Yerleşimin topografik yapısının incelenmesi ve yerleşimdeki yapılarla olan ilişkisi üzerine incelemeler gerçekleştirilmesi de şarttır. Yerleşimin sahip olduğu coğrafi konum ve bununla bağlantılı yerleşim düzenlemesinin incelenmesi, sahildeki antik kentlerle dağdaki bu yerleşim ilişkisinin açıklanması ise bölgesel bir organizasyonun ortaya konabilmesi açısından gereklidir. Bu çalışmada, Karakabaklı'daki yerleşimin bir çiftlik yerleşimi olarak başladığı ve sahip olduğu uygun coğrafi şartlar ve dönemlerin siyasi süreçlerinin etkisiyle bu çiftlik yerleşiminin etrafında küçük bir köy yerleşimi şeklinde geliştiği konusunda elde edilen kanıtlar tartışılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, yerleşimin tarımsal amaçlar taşıdığı ve yapıların birçoğunun bu amaçlara hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple, yerleşimin iskeletini oluşturan büyük bir çiftlik villası ve bununla bağlantılı atölye yapıları incelemenin önceliğini oluşturacaktır. Yerleşimle ilgili kapsamlı çalışmaların konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Mevcut çalışmalar çok azdır ve kent planlamacılığı açısından yerleşimi ele almaktadır. Yukarıda sözü geçen hedeflere ulaşmak için öncelikle yerleşim arkeolojik olarak

değerlendirilecektir. Yerleşimin sonraki dönemlerde genişlemesinin yeni yapı gruplarının eklenmesiyle olduğu anlaşılmaktadır. Karakabaklı'nın büyümesiyle birlikte, döşemeleri bugün de oldukça sağlam olarak korunmuş olan bir antik yolun varlığı görülür. Bu antik yol, yerleşimi sahildeki antik kentlere bağlar ve üzerinde iki anıtsal kapıya sahip olması önemlidir. Gerek antik yolun gerekse de üzerindeki anıtsal kapıların incelenmesi ise yerleşimin daha geç evrelerde sahip olduğu niteliğin anlaşılması açısından önemlidir. Benzer şekilde, yerleşimde var olan iki bazilikanın da değerlendirilmesi ve incelenmesinin de çalışmaya benzer katkılar sağlayacağı açıktır.

Yerleşimin sahip olduğu yapılanmaların tarihlendirilme çalışmaları ise, yerleşimin kurulduğu dönemi açıklaması ve sonraki süreçlerin anlaşılabilmesi açısından öne taşımaktadır. Ancak tarihleme kriterlerinin geliştirilebilmesi için öncelikli olarak Karakabaklı antik yerleşiminin içerisinde bulunduğu Isauria ve Dağlık Kilikia bölgesinin tarihsel coğrafya açısından ele alınması önem taşımaktadır. Yerleşimin bölgesel tarih içerisinde değerlendirilmesinin ötesinde, yerleşimdeki yapılanmaların tipolojik tanımlamalarının yapılması ve diğer bölge örnekleriyle karşılaştırmalarının tarihleme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla, yerleşimde bulunan mimari bezemelerden yola çıkarak, Geç Roma İmparatorluk Çağı'na ait olduğu düşünülen anıtsal kapılar (*tetrapylon*), çiftlik villası, mezarlar ve Erken Bizans Dönemine ait olduğu düşünülen kiliselerin tarihlenmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla, yerleşimde tespit edilen arkeolojik verilerin ayrıntılı olarak incelenmesine çalışma içerisinde bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölümde, Karakabaklı'da bulunan ve yerleşimin şekillenmesine neden olan çiftlik villası, atölyeler ve diğer tarımsal yapılanmaların yanı sıra, anıtsal kapılar, kiliseler ve

mezarlar gibi diğer kalıntılar tanımlanacak, birbirleriyle olan ilişkileri ve işlevleri konusunda çıkarımlarda bulunulacak ve Kilikia-Isauria bölgesi ile Antik Dönem Akdeniz coğrafyasındaki diğer örneklerle karşılaştırılması yapılacaktır.

Arkeolojik kanıtların değerlendirilmesi sonucu elde edilecek veriler, Karakabaklı'daki yerleşimin bölgesel yerleşim düzenlemesi ve tarımsal organizasyon içerisindeki yerinin açıklanmaya çalışılacağı başka bir bölüm içerisinde değerlendirilecektir. Bu bölümde ayrıca, yerleşimin özellikleri tanımlandıktan sonra bunu ortaya çıkaran siyasi ve kültürel şartlar da ele alınarak, Karakabaklı'nın iskan gördüğü dönemler aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Yukarıda belirtilen amaçlar kapsamında yapılacak çalışmanın coğrafi ve dönemsel olarak sınırları da olacaktır. Karakabaklı antik yerleşiminin yayıldığı alan bu çalışmanın coğrafi sınırını oluşturacaktır. Yerleşiminin dönemsel olarak sürekliliğe sahip olması nedeniyle çalışma tarihi 4-7. yüzyıllar arası ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, yerleşim içerisinde özellikle sonraki kullanım evrelerinde eklenmiş çok sayıdaki ev yapısı çalışma kapsamında ele alınmayacaktır. Yerleşimin çalışılmasında, yoğun bitkisi örtüsünün neden olduğu doğal zorluklar yanı sıra yapıların doğa olayları sonucu yıkılmaları ve kaçak kazılar gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkan plansal, tipolojik karşılaştırma zorlukları bulunmaktadır. Bu kapsamda mümkün olabildiği kadarıyla, plansal ve tipolojik araştırmalara örnek olabilecek, bilimsel sonuç verebilecek yapıların incelenmesi hedeflenmektedir. Çalışma mümkün olduğu kadar Klasik Arkeoloji biliminin kapsadığı dönemleri kapsayacaktır. Çalışmada kullanılacak yöntemler Arkeoloji biliminin araştırma

yöntemleridir. Bu sebeple, ele alınan arkeolojik malzemenin değerlendirilmesi, bölgede Ümit Aydınolu tarafından sürdürülen arkeolojik yüzey araştırmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda ele alınan sorunlar, arkeolojik araştırma yöntemleri kullanılarak çözülmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda arazideki tespit çalışmalarıyla birlikte kütüphanelerde sürdürülen araştırmalar çalışmanın şekillenmesini sağlamıştır. Ele alınan bütün arkeolojik kalıntıların değerlendirilebilmesi için bu yapıların tanımlamalarının yanı sıra mimari belgeleri de gerçekleştirilmiştir.

Karakabaklı antik yerleşimi hakkında daha önce yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte, bu yerleşimin niteliğini ve bölgesel yerleşim düzenlemesi içindeki yerini ele alan arkeolojik çalışmalar bakımından eksiktir. Semavi Eyice tarafından Karakabaklı'da bulunan bazı yapılar 1981, 1988 ve 1996 yılında yayınlanır¹. Dagron ve Callot 1972 yılında Karakabaklı ve civarındaki araştırma sonucunda ağırlıklı olarak çiftlik villası, kiliseler ve *tetrapylon*lar hakkında bilgiler sunar². Yerleşimin sahip olduğu Geç Antik Dönem yapıları ise bazı lisansüstü çalışmalara konu olmuştur, A. Tiryaki'nin hazırladığı yüksek lisans tez çalışması³ ve G. Varinlioğlu'nun doktora çalışması bu kapsamda değerlendirilebilir⁴. Son dönem çalışmalar içinde I. Eichner'in, Karakabaklı başta olmak üzere, bölgede bulunan Erken Bizans Dönemi ev mimarisi yapılarına ilişkin incelemeleri

¹ Eyice 1981, 204 vd; Eyice 1988, 15 vd; Eyice 1996, 206 vd.

² Dagron ve Callot 1998, 55 vd.

³ Tiryaki 1999.

⁴ Varinlioğlu 2008.

ve doktora çalışması önemlidir⁵. Bu çalışmaların yanı sıra bölge ile ilgili bazı yayınlarda da Karakabaklı hakkında kısa bilgilere yer verildiği görülür⁶.

⁵ Eichner 2005, 201 vd; Eichner 2004, 74 vd.

⁶ Hild ve Hellenkemper 1990, 290; Hill 1996, 194; Dagron ve Callot 1998.

BÖLÜM I

DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİNİN TARİHİ-COĞRAFYASI-EKONOMİK YAPISI

Dağlık Kilikia bölgesinin doğusunda kalan bölgenin (Olba Territoriumu) tarihsel coğrafyasının bilinmesi Karakabaklı antik yerleşiminin gelişimini ve bölgesel rolünü anlamada açıklayıcı olacaktır. Bölgede tarihsel süreç içerisinde, Hellenistik Dönemde Seleukoslar, Ptolemioslar ve daha sonra korsanlar tarafından oluşturulan kaotik ortamın yerini Roma'nın getirdiği barışa ve kalkınmaya bıraktığı ve özellikle Roma Döneminde ortaya çıkan mimari yapılanma ve yol ağlarının bölgede yeni bir yerleşim düzenini şekillendirdiği bilinir. Roma ile ortaya çıkmış olan tarımsal amaçlı yerleşimler, yol ağları sayesinde kendi aralarında ve sahilde bulunan yerleşimlerle bağlantı içerisindedirler. Bu durum 3. yüzyılda yaşanan siyasi ve ekonomik kriz sırasında bir süre sekteye uğramışsa da devletin ihtiyacı olan verginin toplanma zorunluluğundan dolayı ekonomik süreçte tekrar bir yükseliş görülür. Bizzat devlet eli ile yapılan ekonomik, askeri düzenlemeler Antik Dönemde, Doğu Akdeniz coğrafyasını ve Doğu Dağlık Kilikia bölgesini de etkiler. Bu sebeplerle, yerleşimin şekillenmesini sağlayan etmenlerin anlaşılabilmesi için bölgenin tarihsel sürecini ve topografyasını incelemek önem taşımaktadır.

I.1. Dağlık Kilikia/Isauria Coğrafyası

Strabon tarafından Alanya (Korakesion) ile Viranşehir (Soloı Pompeiopolis) arasında kalan bölüm Dağlık Kilikia bölgesi olarak adlandırılmıştır⁷. Bölge oldukça dağlıktır ve geniş tarım arazilerine sahip değildir. Dağlık Kilikia bölgesinin coğrafi şartlarından dolayı kıyı bölgeler her zaman stratejik bir öneme sahip olmuştur. Dağlık Kilikia bölgesi genel olarak zor yaşanılabilir coğrafi şartlara sahiptir. Batı dağlık Kilikia bölgesi, bölgenin geneline göre biraz daha elverişli coğrafi yapısı vardır. Anamur ve Silifke arasında kalan Orta Dağlık Kilikia bölgesi daha engebeli ve iç bölgelere geçişin olmadığı bir coğrafyaya sahip olması ile dikkat çeker. Tarımsal arazilerin çok fazla olmaması, dağların geniş alanları kaplamaları ve yüksek olmaları, yerleşimlerin oluşumlarına da etkiler. Denize paralel olarak ilerleyen yüksek dağlar arasında kalan derin vadiler doğrultusunda ve düz kıyı şeridinde yerleşimler ortaya çıkar. Dağlık Kilikia bölgesinde bu doğrultuda Iotape, Syedra, Selinus, Cestroi, Nagidos, Kelenderis, Corycus ve Elaiussa Sebaste gibi kentler kıyı şeridinin elverdiği yerlerde kurulmuş kentlerdir. Dağlık Kilikia bölgesi coğrafi konumu nedeniyle Hellenistik Dönemde görülen kolonizasyon hareketleri içinde önemli bir jeopolitik konumdadır. Özellikle Ptolemaiosların Hellenistik Dönem kolonileri Dağlık Kilikia bölgesinde kurulmuştur, böylece Mısır, Ege, Kıbrıs ve Batı Akdeniz arasındaki deniz ticareti kontrol edilebilmiştir.

⁷ Strabon 14,5,1.

Erdemli ve Silifke arasında kalan ve Olba territoriumu olarak adlandırılan⁸ bölge ise Dağlık Kilikia'nın doğusundaki alanı kaplar ve tüm Dağlık Kilikia bölgesinde görülen zor coğrafyanın çok fazla hissedilmediği bir yerdir. Olba bölgesinde dağlar derin vadilere ve doğal geçitlere sahiptir. Derin vadi oluşumları bu bölgede iklimi ve yaşayışı da etkilemiştir. Akdeniz ikliminin iç bölgelere, yüksek yerlere kadar çıkması ürün çeşitliliğini ve yaşanabilen seviyeyi yukarı çıkarır. Akdeniz ikliminin ılıman özelliği derin vadilerin içlerine, üst noktalarına kadar çıkması özellikle zeytin ve üzüm yetiştirilmesine olanak sağlamıştır. Hellenistik Dönemde Seleukosların Olba bölgesinde çeşitli etkinlikler gerçekleştirdikleri ve bölgenin sahip olduğu derin vadilerin geçit noktalarında yerel hanedanlıkla işbirliği içinde kale yerleşimler kurdukları bilinir⁹. Böylelikle Seleukoslar, Olba bölgesinin coğrafi şartlarına uygun bir savunma ağı gerçekleştirmiştir. Roma İmparatorluğu Döneminde ise Olba bölgesindeki mimari hareketlilik hızlanır, yol ağları ile yerleşimler birbirine bağlanır. Vadilerin yol olarak kullanımları bu dönemde de devam ettiği bölgede bulunmuş olan mil taşlarıyla arkeolojik olarak kanıtlanmaktadır¹⁰.

Bölgenin bir diğer özelliği, zor coğrafi şartlara rağmen, Dağlık Kilikia bölgesi kıyısı ile İç Anadolu bölgesi arasındaki geçişe izin veren geçitlerden birine sahip olmasıdır. Silifke'de dağların denize elverişli konumu, burada doğal bir geçidin (Sertavul Geçidi) oluşmasına neden olmuştur. Böylelikle coğrafik durumun getirmiş olduğu olumsuz koşullar az da olsa bertaraf edilir. Dağlık Kilikia bölgesinin Antik Döneminde insanlar, yaşam mekanlarını, dağlık, taşlık alanlarda coğrafyanın getirdiği bir zorunluluk olarak oluştururlar.

⁸ Durugönül 1995a, 75 vd.

⁹ Aydınoglu 2005, 165 vd.

¹⁰ Aydınoglu 1998a, 139 vd.; Mackay ve Mackay 1969, 139 vd.; Durugönül 2001-2002, 108.

Coğrafyanın zorunluluklarına bir diğerk örnek de mezarların yapıldığı yerlerdir. Antik Dönemde tarım alanların az olması mezarların bu alanlara değil de kaya içlerine ve üzerlerine oyularak yapılmasına neden olur.

Olba bölgesinde, zor şartlara rağmen yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Dağlık Kilikia'nın diğerk alanlarına göre yerleşim kurmak için daha uygun koşulların bulunduğu görülmektedir. Dağlar, denize paralel olmakla birlikte denize derin vadilerle bağlantı kurduğu görülür. Vadilerin denize dik inmeleri bu duruma uygun yerleşimlerin oluşmasına neden olmuştur. Bununla bağlantılı olarak, bu alanda Antik Dönemde bölgesel bir yerleşim düzenlemesi gelişir¹¹. Bu yerleşimler özellikle Roma İmparatorluk döneminde yapılmış olan yol ağları sayesinde birbirlerine bağlanır¹². Yollar, derin vadilerin ve dağların arasındaki ulaşımın, iletişimin daha hızlı olmasına neden olur. İklimsel şartlar da bu alandaki yerleşimlerin varlığını destekler. Bölgedeki dağların derin vadilere sahip olması, burada iklimin ve hava basıncının biraz daha yaşanılabilir olmasına olanak sağlar. Bütün bunlara ek olarak, tarım alanlarının varlığı, alandaki kırsal yerleşimlerin ortaya çıkmasına imkan sağlamış olmalıdır. Bölgede çok miktarda zeytin, üzüm yetiştirildiği ve bunlardan zeytinyağı ve şarap üretildiği bilinmektedir¹³.

¹¹ Aydınoğlu 2005, 165–182.

¹² Aydınoğlu 1999, 164.

¹³ Keil ve Wilhelm 1931, 108 no: 114, 111 no: 139–140, 112 no: 12, 114 no: 164–172, 132 no: 207b, 138 no: 245, 143 no:282, 152 no: 350, 154 no:363;165 no: 444, 169 no: 468, 180 no: 522, 183 no: 574, 199 no: 682, 142 no: 271, 169 no: 471, Dagron ve Feissel 1987, 222; Şahin 2003, 282, 294, 330 vd.

I.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Olba Bölgesi

Çalışmanın sürdürüldüğü Dağlık Kilikia bölgesinin doğusunda kalan ve Olba bölgesi olarak adlandırılan alanda, Hellenistik Dönemle birlikte mimari yapılanmaya ait izler görülmeye başlar. Burada, İ.Ö. 188 yılında yapılan Apameia anlaşması sonrasında Seleukoslar tarafından başlatılan imar etkinliği söz konusudur. Bölgede, İ.Ö. 188 yılının öncesine ait arkeolojik kanıtlar bulma konusunda sorunlar vardır. Korykion Antron'da (Cennet Cehennem) bir kilisenin duvarlarında devşirme olarak kullanılmış ve üzerinde rahip listeleri bulunan kesme blok taşlar epigrafik olarak erken kanıtlar olarak karşımıza çıkarlar. Bu bloklar daha erken bir tapınağa ait olmalıdırlar ve üzerlerindeki listeler ise bu erken tapınağın rahiplerine aittir. Yapılan çalışmalar sonucunda bu isimlerin İ.Ö.240 yılına kadar geri gittiği tespit edilmiştir¹⁴. Seleukoslar tarafından başlatılan imar etkinlikleriyle birlikte bölgede garnizon-kale yerleşimler ile kuleler ortaya çıkar¹⁵. Bu yerleşimler savunma ve kontrol ağırlıklıdır. Kuleler aynı tarihte, ortak yapı teknikleri ile Seleukosların imar dönemi ile birlikte görülür¹⁶. Bu kuleler tarımsal araziye hakim bir noktada bulunurlar ve ev, depo ile gözetleme gibi görevleri bulunmaktadır. Kilikia bölgesinde Hellenistik Dönemde çok sayıda *peribolion*¹⁷(askeri garnizon) kurulur. Bu durum özellikle Seleukoslar ile Ptolemaiosların Kilikia ve yakın bölgeler üzerine çekişmelerinin sonucudur. Bu garnizonlar sivil mimariyi de kendi içlerinde barındırır. Apameia (İ.Ö. 188) anlaşması ile Seleukosların Olba bölgesinde hayata geçirdikleri polygonal teknikte inşa edilmiş olan

¹⁴ Durugönül 1998,72.

¹⁵ Aydınoglu 2002, 76.

¹⁶ Durugönül 1998, 79 vd.; Durugönül 1998b, 281 vd.

¹⁷ Akalın 2005, 76.

kuleler, kaleler ve surlar bölge için ciddi anlamdaki ilk sistemli, mimari hareketlilik olur. Bölgede yapılmış olan kuleler her ne kadar savunma ağırlıklı yapılsalar da çevrelerinde bulunan tarımsal araziye de kontrol etmeleri amacıyla da yapıldıkları anlaşılır¹⁸. Wannagat Olba Tapınak Devleti'nin ekonomik durumuyla ilgili yaptığı araştırmada Diokaisareia kentinin, kulesinin bulunduğu doğudaki tarımsal arazilerinin alanın otuz bin metre karelik bir ölçeğe sahip olduğunu tespit etmiştir¹⁹. Çevrelerinde işlenen ürünler bu kulelerin içlerinde barındırılmış, böylece olası bir tehlike karşısında ekonomik kayıp en aza indirilmek istenmiş olmalıdır. Hellenistik Dönemde korsanlar nedeniyle kentleşme ve sosyo-ekonomik süreçte büyük gelişmeler yaşanmamış olan Olba bölgesinde, Roma İmparatorluk Döneminde kentleşme hareketleri hızlanır. Roma, bölgeye hakim olduktan sonra Kilikia bölgesinde, yönetsel ve imari anlamda pek çok planını hayata geçirir. İlk olarak Olba tapınak devletinin yönetsel süreci üzerinde değişiklikler yapar ve kısa bir süre sonra da tapınak devletin özerkliğine son vererek ortadan kaldırır. Roma ayrıca kentsel gelişmeyi de beraberinde getirerek bölgeyi Romalılaştırma sürecine sokar. Bu süreçte bölgede farklı imar hareketlerinin yaşandığı bilinir ve bölgeye toprak kullanım düzenlemeleri getirilir. Bu imar hareketlilikleri sürecinde bölgede yol ağları oluşturulur ve tarımsal amaçlı yapılanmalar çoğalır.

Roma İmparatorluğu, Hellenistik Dönemde Lykia, Kilikia bölgelerinde ve Akdeniz dünyasında büyük bir anarşiye sebep olan korsanları, İ.Ö.1. yüzyılın ilk çeyreğinde ortadan kaldırır ve Kilikia bölgesinde birçok yeni yerleşim kurar. Ayrıca Roma İmparatorluğu bölgenin yönetsel biçimini de değiştirir. Bu süreçten sonra Kilikia bölgesinin hem statüsü

¹⁸ Durugönül 1995b, 201.

¹⁹ Wannagat ve diğ. 2008,79.

hem de önemi sürekli değişir. Ünlü hatip Cicero, Kilikia bölgesinin de içinde bulunduğu Pamphylia, Pisidia bölgeleri ve Kıbrıs'a İ.Ö.51 yılında prokonsül olarak tayin edilir. Roma senatosu İ.Ö.47 yılında Kıbrıs'ı Mısır eyaletine, Kilikia Pedias'ı da İ.Ö.44-43 yıllarında Suriye Eyaleti'ne bağlar²⁰. Ancak coğrafi zorluklarından dolayı bölgenin, Olba rahip kralları tarafından yönetilmesi tercih edilir. Tiberius'un, Küçük Asya'nın yeniden idari ve yönetsel açıdan yapılandırılmasını istemesi sonucu, Roma soyundan olan Triumvir M.Antonius Polemon'un anne tarafından akrabası olan Polemon Olba Tapınak Devleti'nin kralı olarak ilan edilir ve yerel Teukros sülalesinin egemenliğine son verilir²¹. Bölge, İ.S.38 yılında Kommagene kralı IV. Antiokhos'a verilir ancak Roma İmparatoru Vespasianus Dönemi'nde Kapadokia Krallığından alınarak Suriye Eyaleti'ne tekrar bağlanır ve Kilikia bölgesi askeri eyalet ilan edilir. Bu dönemde Roma, Kilikia bölgesinde çok sayıda yol yaptırdı²². Vespasianus'un yaptırdığı Melas nehrinden Pedias'a kadar uzanan sahil yolu bunlardan biridir. Kilikia bölgesinde İ.S.2. yüzyılda büyük bir imar hareketliliği yaşanır. Bu dönemde Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde birçok sahil kentinin hinterlandı tarımsal amaçlı yerleşimler sayesinde büyür. Roma İmparatorluğu'nun sağladığı barış ortamı ve ekonomik yerleşim düzenlemesinin sonucu olarak bölgede ticari işlem hacmi genişler. Hadrianus Döneminde, Dağlık Kilikia bölgesi *Kilikia Prima*, Ovalık Kilikia bölgesi *Kilikia Secunda* olarak adlandırılır. Bölgede yoğun bir şekilde, arkeolojik kanıtları çok sayıda tespit edilmiş olan yollar yapılır²³. Ayrıca Roma İmparatorluğu Kilikia bölgesinde yeni kentler kurma veya varolanları yeniden isimlendirme yolu ile Romalılaştırma süreci

²⁰ Mitford 1980, 1230vd.

²¹ Durugönül 2004, 34.

²² Sayar 1994, 146.

²³ Mackay 1969, 140.

yaşatır. Kilikia bölgesinde; Arsinoe, Iotape, Klaudiopolis (Caesar Claudius 41-54), Germanikopolis, Antiokheia (IV.Antiokhos), Eirenupolis, Titiupolis ve Dometiupolis (İ.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısı M.Antonius), Diocaesareia (Tiberius), Mopsuestia, Aera (İ.Ö. 68-67) Alexandria kat Isson (İ.Ö.68-67), Epiphaneia (İ.Ö.68-67), Soloi Pompeiopolis, Aigai, Rossos, Anazarbos, Augusta ve Neronias gibi yerleşimler ya imparatorluk tarafından kurulur ya da yeniden isimlendirir²⁴. İmparatorluğun yaşadığı gelişim sonrası 3. yüzyılda, generallerin arasında imparator olma kavgası ve yüksek enflasyon görülür. Bu durum imparatorluğun parçalanmasına neden olur. Bu rekabet aslında Romalı askerler için bol para getiren bir durumdur. Askerlerine bol para vererek isyan etmelerini önlemek ve bağlılıklarını korumak isteyen imparatorlar, farkında olmadan enflasyonu da tetiklemişlerdir. 3. yüzyılın sonun da yaşanan yüksek enflasyon imparatorluğun birçok noktasında olduğu gibi Isauria bölgesinde de görülür. Ağır vergi yükü karşısında ve siyasi otoritenin zaafından da yaralanmak isteyen Isaurialılar isyan eder. İsyancıları Lykia bölgesinden, Levant sahillerine kadar yağmalama şeklinde devam eder. Roma İmparatorluğu bu isyanları bastırmada oldukça güçlük çeker. Örneğin; Psidia bölgesinde bulunan Cremna antik kenti 270 yılında Isaurialı Lydius tarafından uzun bir süre işgal edilir²⁵.

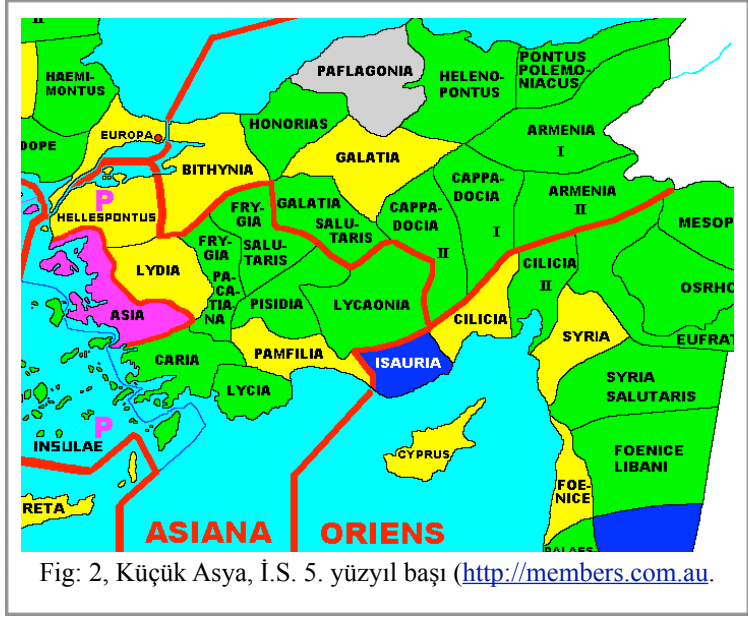
Geç Antik Dönemde (4.-7. yüzyıllar) Bölge

Dağlık Kilikia bölgesinde 4.-7. yüzyıllar arası yaşanan siyasi ve ekonomik süreç bölge için farklı bir durum oluşturur. Bu farklılık idari, askeri ve ekonomik olarak gerçekleşir. Diocletianus Küçük Asya'nın güneyinde Kilikia bölgesini ikiye ayırarak Isauria bölgesini

²⁴ Hild ve Hellenkemper 1990, 105.

²⁵ Mitchell 1987, 259.

kurar (fig. 2). Isauria bölgesinin başkenti Seleucia ad Calycadnum (Silifke) olur. İmparatorluğun dağılma sürecine girmesine karşın Doğu Roma İmparatorluğu ve dolayısıyla Kilikia ile Isauria bölgeleri ekonomik olarak canlanmaya başlar. Bu

canlanma biraz da ekonomik ve idari zorunluluktan ortaya çıkar. Bölgeye yerleştirilen askeri birliklerin ücretlerinin ödenmesi ve devlete verilmesi gereken vergilerin aynı olarak ödenecek olması tarımsal ve hayvansal üretimin artmasına neden olur. Yenilenen yol ağları ve korunaklı limanlar gibi hızlı, ticareti kolaylaştıracak politikalar sayesinde zor coğrafi şartlara sahip olan bölge özellikle zeytinyağı ve şarap ticareti ile ekonomik büyümeyi yakalar. Diocletianus Dönemi'nde imparatorluk yönetiminde düzenlemeler yapılır²⁶. Kilikia bölgesi de Ovalık ve Dağlık olarak ikiye ayrılır. Diocletianus, Kilikia bölgesinden bir bölüm ile Lykaonia ve Pamphylia bölgeleri arasında Isauria bölgesini kurarak²⁷ bölgeyi valiler-*praes* aracılığıyla yönetir. Bu dönemlerde, Isauria bölgesi'nin yazıtlar aracılığıyla ilk bilinen valileri Flavius Severianus (305), Lucilius Crispus (306–307) ve Aurelius Fortunatus'dur (308–324)²⁸. Kilikia bölgesinde 303–305 arasında valilik yapan Aemilius Marcianus hakkında ise fazla bilgi bulunmamaktadır. Nikaia'da 325 yılında yapılmış olan

²⁶ Akşit, 1970, 233.

²⁷ Bahar 1991, 91.

²⁸ Dagron ve diğ. 1978, 373vd.

ilk ökümenlik Konsil toplantısında Isauria ve Kilikia Eyaletleri'nin isimleri Verona eyalet listelerinde geçmesi ve Isauria bölgesinin yakınlarındaki bölge şehirleri ve kendi sınırlarındaki şehirlerin sayılması bakımından önem arz eder. Ayrıca dini toplantılara, tartışmalara katılması Hıristiyanlık dinin gelişimi içinde yaşanacak tartışmalarda bölgenin kendini göstermesi ve bölgeyi ekonomik-siyasi olarak etkileyecek olaylara, kilise yapılanmalarına zemin hazırlaması bakımından önemlidir²⁹. Suriye ve Kilikia bölgelerinde 333–334 yılları arasında veba ve açlık yaşanır. Isauria bölgesinde 4. yüzyılın başlarında Diocletianus tarafından idari bir reform gerçekleştirir ve sivil bir otorite oluşturur. Fakat bölgede çıkan bir isyan sonucu idare tek bir askeri elde toplanır. Bunun sonucunda bölge, *legio 1*, *legio 2* ve *legio 3* olarak ayrılır³⁰. *Legio 1 Isaura sagittaria* (okçu birlik) 363 yılında Seleucia ad Calycadnum veya yakın bir yerde bulunur³¹. *Legio 1 Armeniaca* 382 yılında Anemurion kentinde bulunur³². Caesar Gallus 4. yüzyılın ortasında Isaurialı isyancılara karşı tedbirler alır. Birçok isyancıyı yenerek onları Lykaonia'dan Pamphylia'ya kadar birçok bölgeye sürgün eder. Romalılar 355–359 arasında Isauria bölgesinin merkezini ele geçirebilmek amacıyla bölgeye sefer düzenlerler ve Anemurion ile Germanikupolis'i ele geçirirler. Aynı zamanlarda, Kilikia bölgesinde Pers savaşlarına karşı bir hazırlık vardır. II. Constantius 360 yılında Perslere karşı yaptığı savaşı kaybederek Tarsus'a çekilir ve orada ölür. Mezopotamya ve Suriye Perslerin eline geçer, Kilikia Kapıları'da Persler ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında son sınır olur. Constantius'un takipçisi Iulianus, Sasanileri 363 yılı haziran ayında yener³³. Iulianus Atina'da öğrenim

²⁹ Şahin 2003, 29.

³⁰ Hild ve Hellenkemper 1990, 39 vd.

³¹ Hellenkemper 1986, 629.

³² Hellenkemper 1986, 629–630.

³³ Gregory 2007, 80.

gördüğü sırada arkadaşı olan Celsus'u vali yaparak Kilikia-Ankyra ve Tyanna'ya kadar bölgeleri yönetimine verir. Celsus, 326 yılında I. Constantinus'in yıktığı Tarsus'da bulunan Asklepios kutsal alanını yeniden inşa ettirir. Bu süreç içerisinde Isauria bölgesinde birçok yeni güvenli yerleşimler kurulur. Bu yerleşimler de birçok çiftlik villası inşa edilir ya da önceki valilerin yaptırdıkları çiftlik villaları tekrar tamir edilir. Bu dönemlerdeki siyasi karışıklıklar devam eder. İmparator Valens Kilikia ve Isauria bölgelerine Parth seferleri ve isyanları bastırmak için sıklıkla gelir. Isaurialı Balbinos, 397–398 yılları arasında Anazarbos, Eirenupolis ve Kastabala yerleşimlerini tahrip eder. Kilikia ve Küçük Asya'nın birçok bölgesinde 5. yüzyıl başlarında Got ve Pers saldırıları görülür. Kilikia bölgesi, bu saldırılar sırasında Doğu Roma İmparatorluğu ile Persler arasında son sınır bölgesi olarak kalır. II. Theodosios zamanında Dağlık ve Ovalık Kilikia isimleri Hierokles'in Synekdemolarında geçtiği anlaşılır³⁴. Hierokles'in Synekdemos'unda bu dönem kentlerinin isimlerinin geçmesi önemlidir. Yönetsel olarak Isauria ve Kilikia bölgelerinin nasıl şekillendiği ve kentlerin nerede kaç tane oldukları bilinir. Buna göre: Dağlık Kilikia'da Tarsus metropolistir ve ayrıca yedi şehir daha vardır (Pompeiopolis, Sebaste, Corycus, Adana Augusta, Mallos ve Zephyrion). Ovalık Kilikia'nın metropolisi Anazorbos'tur ve burada sekiz şehir daha vardır (Mopsuestia, Aigeia, Epiphaneia, Alexandria minor, Rossos, Eirenupolis, Phlabias ve Kastabala). Isauria bölgesinin metropolisi olarak Seleucia ad Calycadnum ve yirmi iki şehir (Kelenderis, Anemurion, Titiupolis, Lamos, Antiokheia, Iuliosebaste, Kestroi, Selinus, Iotape, Diokaisareia, Olba, Klaudiupolis, Hierapolis, Delisandos, Germanikupolis, Eirenupolis, Phladelphiea, Meloe, Adrasos, Sbide, Neapolis ve Lauzadeai) ismi geçer³⁵.

³⁴ Hild ve Hellenkemper, 1990, 39.

³⁵ Hild ve Hellenkemper 1990, 39.

II. Theodosius (408–450), Hunlara karşı koyabilmek için Isaurialıları ordusuna dahil eder. Daha sonra 1. Leo Döneminde (457-474) Isaurialı Flavius Ardaburius Aspar *magister militum* olarak ordunun başına geçer ve birçok Isaurialıyı da ordusuna alır³⁶. Aspardan sonra Zeno, *magister militum per Orientem* (doğu ordu kamutanı) olarak göreve gelir. Zeno’da birçok Isaurialı askeri imparatorluk ordusuna alarak güçlenir. Zeno göreve başladığı zaman görevi gereği doğuya gider ve orada Petrus adındaki *Monophysist* (Tek Doğa Öğretisi) öğretiyi kabul eden din adamıyla dost olur. Petrus Zeno’nunda desteğini alarak Antiochia Kilisesinin piskopsu olur³⁷. Böylece Zeno daha imparator olmadan önce bölgeyi ve imparatorluğu etkileyecek dini bir tartışmaya katılır. Zeno’nun imparatorluğun başına geçmesi bölge için farklı bir sürecin başlangıcı olur. Zeno’nun Isaurialı olması, imparatorluğun ordusunda ve yönetiminde birçok Isaurialıya yer vermesi, imparatorluğun merkezinde tartışmalara yol açar³⁸. 475 yılında tahttan indirilen Zeno, Isauria’ya gelir. Olba’da bulunarak burada askerlerinin sayısını ve gücünü arttırır³⁹. Zeno, 476 yılında tahtı tekrar ele geçirir İmparatorluğun doğu ve batı kanatlarını daha da güçlendirmek ister. Zeno’nun bu çabaları sırasında doğuda ve batıda, Hıristiyanlığın tek doğa öğretisi (*monophysist*) üzerine çıkan tartışmalar sıklıkla yaşanmaya devam eder. Bunun sonucunda dinsel tartışmalara son vermek için *Henoticon* (uzlaşma)⁴⁰ ilan eden Zeno, Isauria ve Kilikia bölgelerinde birçok manastır ve kilise inşa ettirir⁴¹. Bunlar arasında Azize

³⁶ Canevello ve Özyıldırım 2009, 17.

³⁷ A. g. e. 2009, 17.

³⁸ A. g. e. 2009, 18–19.

³⁹ A. g. e. 2009, 19–20.

⁴⁰ Canevello ve Özyıldırım 2009, 23.

⁴¹ Gough 1972, 199 vd.

Thekla'nın kaybolduğuna inanılan mağara üzerine yaptırdığı kilise de bulunur. 491 yılında Zeno'nun aniden ölümü üzerine, kendisinden sonra tahtı bırakacağı çocuğu olmadığı için imparatorluğun yönetimi Isaurialı olmayan Anastasius'a geçer. Anastasius Zeno'nun getirmiş olduğu tüm Isaurialı üst düzey yönetici ve subayları imparatorluk yönetiminden uzaklaştırır.

Kilikia ve Isauria bölgelerinde 4.-7. yüzyıllarda ekonomik ve imari hareketlilik yaşanır. Elde ettikleri ekonomik imtiyazlar kiliselerin bu dönem içinde çok sayıda kilise (Anazarbos, Apadnos, Canbazlı, Hasanaliler, Kanytella, Koropissos, Corycus, Mahras Dağı ve Öküzlü de bulunan kiliseler gibi) yapmasına olanak sağlar. Lonca teşkilatlanmasının da güçlü hissedildiği bölgede özellikle taş ustalarının yeteneği imparatorluk merkezinde ve birçok yerinde tercih edilir. Isaurialı taş ustaları 501 yılında Sabas manastırında, 541–551 yılları arasında Kuzey Suriye'de Genç Simeon Rahipleri'nin Piskoposluk binalarının yapımında, 558 yılında İstanbul'da Aya Sofya Kilisesi'nin kubbe inşaatında çalışırlar⁴². Kiliselerin özellikle 5. yüzyıldaki güçlenmesi ile Isaurialı taş ustalarının bu mimari çalışmaları yakından ilgilidir. I. Iustinianus döneminde Dağlık Kilikia *consularis*, Ovalık Kilikia *praeses* tarafından yönetilir. Kydnos nehrinin 537–550 yılları arasında taşması sonucu Tarsus ve çevresinde su baskınları ile salgın hastalıklar yaşanır. Hunlar, 531 yılında Kilikia ve Kuzey Suriye'ye saldırırlar fakat kalıcı başarı elde edemezler. Sürekli artan saldırılar sonucu 559–560 yılları arasında Kilikia bölgesi askeri eyalet olur⁴³. Kilikia ve Isauria bölgeleri 7. yüzyılda İslam Devletinin topraklarına dahil olur.

⁴² Hild ve Hellenkemper 1990, 40vd.

⁴³ Hild ve Hellenkemper 1990, 40vd.

I.3. Dağlık Kilikia Bölgesi Ekonomik Ürünleri ve Meslekleri

Bölgenin dağlık bir coğrafyaya sahip olmasından dolayı, buna uygun bir ekonominin bölgede geliştiği görülür. Pastoral ekonominin yanı sıra, kereste üretimi ve tarımsal (özellikle zeytin ve üzüm) üretimin ekonominin temellerini oluşturduğu görülür. Bölgede tarımsal üretime yönelik bilinen en erken epigrafik yazıt (İ.Ö.7. yüzyıl) Laertes yerleşiminde bulunur⁴⁴. Buradaki Fenike yazıtında bağ kelimeleri geçmektedir. Ayrıca Alanya'da (Coraceison) bulunan İ.Ö. 3. yüzyıla ait yazıttan, bölgedeki Ptolemios yöneticisi Apollonius'un aşılama amacıyla çeşitli bağ ve meyve ağaçlarını kestirdiği anlaşılır⁴⁵. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde bölge ekonomik olarak gelişmeye başlar. İmparatorluğun getirmiş olduğu yol ağı sayesinde dağlarda bulunan yerleşimler sahildeki liman kentleriyle iletişim içine daha sık girerler. Böylece dağlarda ve vadilerde üretilen ürünler bu yol ağları sayesinde sahildeki limanlara taşınır. Başta şarap ve zeytinyağı gibi bölgede görülen ve antik yazarlar tarafından da dile getirilen ticari ürünler bu sayede bölgeden ihraç edilir. Roma İmparatorluğu'nun yapmış olduğu kamusal ve ekonomik politikalar sayesinde Kilikia bölgesinde yoğun bir üretim yaşanır. Bu ekonomik canlılık Erken Bizans Döneminde de devam eder. Roma İmparatorluk döneminde ve 4.- 7. yüzyıllar arasında bölgede yoğun olarak şarap ve zeytinyağı üretimi yapıldığı yazıtlardan da bilinmektedir⁴⁶.

⁴⁴Aydinoğlu 2008, 20.

⁴⁵ Aydinoğlu 2008, 20.

⁴⁶ Hild ve Hellenkemper 1990, 106.

Geç Hellenistik Dönem’de Olba bölgesinde üretim zeytinyağı, şarap ve kereste ticareti ekonomik ürünler olarak dikkat çeker. Kilikia bölgesinde, İ.Ö. 1 ve İ.S. 1. yüzyıl arasında ekonomik yapı canlanarak çok sayıda yerleşim kurulur. Roma Dönemi kentleşme politikaları Kilikia ve Isauria bölgelerinde açıkça kendini gösterir. Bu kentleşme süreci Erken Bizans Dönemine kadar devam eder. Flavius’lar döneminde Kilikia ve Isauria bölgeleri ekonomik olarak küçük bölgelere ayrılır. Roma İmparatorluğu Kappadokia, Suriye ve Kıbrıs ile birlikte Kilikia bölgesini ekonomik politikalarla birbirlerine bağlar. Her bölgedeki kaynaklar ve ürünler komşu bölgelere aktarılması sağlanır. Böylece, bu bölgelerin ekonomik yapıları, refah düzeyleri güçlenir. Fakat tüm bunların gelişmesi sonucunda, denize yakın yerleşimler ile dağlık kesimde bulunan yerleşimler arasında hem ekonomik hem de yerleşim düzenlemesi açısından bir farklılık oluşturur⁴⁷. Denize yakın yerleşimler liman yerleşimler olarak gelişirken, dağlık kesimde kalan yerleşimler daha ufak çiftlik yerleşimleri ve atölyeler etrafında gelişir. *Villa rustica*, çiftlik evleri ve atölyelerde işlenen ham maddeler (zeytin ve üzüm gibi), ticari ürünlere (zeytinyağı ve şarap) dönüştürülerek liman yerleşimlerine ihraç edilmek üzere gönderilir.

Kilikia bölgesinde tarımsal düzenlemelerin yerleşimlerin, atölyelerin olduğu Kalykadnos (Göksu) ve Lamos (Limonlu) arasında; Barakçıkalesi, Burcunkale, Domuztepe, Gökburç, Gökkale, Keşilitürkmenli, Mezgitkale, Narlıkuyu ve Sinekkale gibi yerler örnek verilebilir⁴⁸. Isaurialıların İ.S.5. yüzyılın ortasına kadar devam ettirdiği isyanlar, II. Tehodosius ve Leo Dönemlerinde azalır ve içlerinden çıkardıkları İmparator Zeno ile son bulur. Isaurialı Zeno, Kilikia ve Isauria bölgelerinde tarıma dayalı ekonomik yapıyı

⁴⁷ Hild ve Hellenkemper 1990, 105–108.

⁴⁸ Hild ve Hellenkemper 1990, 106.

canlandırma çabaları sonucu bu bölgelerde çok sayıda çiftlik yapısını ortaya çıkmasına da neden olur. Zeno, tarımsal yapılanmanın yanında çok sayıda kilise yaptırır. Corycus, Kanytella, Emirzeli gibi kiliselerin çok sayıda olduğu yerlerde tarımsal zenginlik dikkat çekmektedir. Cemilli yerleşiminde bulunan yazıtlardan, Erken Bizans Dönemi'nde yeni bir yapılanmanın olduğu anlaşılır⁴⁹. Bu yapılanma kiliselerin birlikte bir araya gelerek oluşturduğu bir yapıdır.

Ovalık Kilikia bölgesi için ihraç ürünler susam, mısır, buğday, arpa olduğu yazıtlardan anlaşılır. Iotape'de bulunan yazıtlardan (İ.S. 1-2.yüzyıl) üç tane tahıl satıcısının olduğu, Epiphaneia'da da bir tahıl dükkanının olduğu, Tarsus'da bir tane tahıl dükkanı ya da satıcısının varlığı bilinir⁵⁰.

Corycus yerleşiminin nekropolisinde bulunan bir yazıttan burada bir depo yöneticisi veya kahyanın varlığı bilinir. Olba bölgesi için en önemli ihraç ürünü zeytinyağıdır. Kilikia ve Isauria bölgelerinde denizden yaklaşık yedi yüz ile sekiz yüz metreye kadar zeytin üretimi gerçekleşir. Antik Dönem'de Dağlık Kilikia bölgesi için zeytin kültürü yerleşimler için belirleyici bir kültür olur. Arkeolojik ve epigrafik buluntular sayesinde 7. yüzyıla kadar zeytinyağı üretiminin büyük miktarlarda olduğu anlaşılır. Corasion'da (Susanoğlu) bulunan yedi yazıt ve Corycus'ta bulunan dört yazıt zeytin tüccarlarına aittir⁵¹. Antik Dönem yazarlarından Pilinius, Kilikia bölgesi'nin kuru üzümünden yapılan şarabın iyi bir ihraç malzemesi olduğundan bahseder. Ayrıca Corycus'ta bulunan on beş yazıt şarap tüccarlarına

⁴⁹ Hild ve Hellenkemper 1990, 107, 225.

⁵⁰ Hild ve Hellenkemper 1990, 108.

⁵¹ Hild ve Hellenkemper 1990, 109.

aittir. Ovalık Kilikia'da kentlerinden olan Anazarbos'da bulunan bir yazıt şarap ticaretinden bahsetmektedir. Bölgenin bağcılık ve şarap üretimine dayalı bu ekonomik girdisi, Osmanlı Döneminde pekmez üretimi olarak devam eder.

Kilikia ve Isauria bölgelerinin Antik Dönem ekonomik yapısı içinde hayvan ticareti de dikkat çeker. Hayvancılık birçok ufak yerleşimde her aile için iyi bir geçim kaynağı olur. 5.-6. yüzyıla ait yazıtlardan bölgede hayvan ticaretinin de yapıldığı anlaşılır. Bölgede başta keçi olmak üzere küçükbaş hayvancılığa dayanan pastoral bir ekonominin varlığı bilinmektedir⁵². Örenköy antik yerleşiminde bulunan bir yazıt aracılığıyla Kilikia bölgesinde at yetiştiriciliğinin de önemli bir yeri olduğu anlaşılır⁵³. Yük hayvanları olan ve ticarete de kullanılan at, deve, eşek gibi hayvanlar İmparatorluğun doğu sınırlarındaki askerler içinde gereklidir⁵⁴. Bu bölgelerin Antik Dönem ekonomik sistemleri içinde ayrıca avcılık, balıkçılık ve orman ürünleri diğer ticari faaliyet olarak dikkat çeker.

Kilikia ve Isauria bölgelerinin ekonomik ürünleri ağırlıklı olarak tarımsal ürünlerdir. Özellikle zeytin, üzüm ve birçok meyve Roma İmparatorluk-Erken Bizans Dönemlerinde bölge ekonomisinin önemli ürünleri olarak dikkat çeker. Buğday, bölge ekonomisi için ihraç bir olmamakla birlikte önemli ölçülerde yetiştirilmiştir. I. Anastasios döneminde Kilikia bölgesinden yola çıkan tüccarlar, Abydos Boğazı'ndan geçerken vergi indirimine tabi tutulurlar⁵⁵. Kilikia bölgesinde zeytin ve üzümün yanı sıra, nar, incir, ceviz, fıstık,

⁵² A. g. e. 1990, 112.

⁵³ A. g. e. 1990, 113.

⁵⁴ A. g. e. 1990, 113.

⁵⁵ Dagron ve Feissel 1987, 178; Şahin 2003, 330 vd.

fasulye, soğan, marul, sarımsak, kabak, safran, hurma, kimyon ve fındıkta yetişmekteydi⁵⁶. Pilinius, Corycus ve civarında yetişen safranın en iyi safran olduğunu dile getirir⁵⁷. Ayrıca *styrax* ağacından elde edilen ürün işlenerek parfüm, boya ve tıbbi ilaç etmeni olarak kullanılmıştır⁵⁸.

Dağlık Kilikia bölgesinde coğrafi şartların zorunluluğu keçi yetiştiriciliğine de neden olmuştur. Keçilerden elde edilen yünler, dokuma sanayinde kullanılmıştır. Küçük ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen derilerde bölge ekonomisinde yer alır. Bölgenin Akdeniz kıyısında olması başta balık, midye gibi deniz ürünlerinin de ekonomik yaşamada yer almasına neden olur. Özellikle 5.-6. yüzyıllarda *garon* adı verilen bir balık sosu ihraç ürünüdür⁵⁹. Bu sosun Diocletianus'un kararnamesinde yer aldığı da görülür⁶⁰.

Dağlık Kilikia bölgesinde şarap ve zeytinyağı üreticilerinin yanı sıra farklı meslek grupları da görülmektedir. Diokaisareia kentinde yer alan bir yazıtta katır satıcısı, Corycus yerleşiminde ağ balıkçısı, balıkçı, midye toplayıcıları, gemicilik ile ilgili gemi sahipleri, gemici tayfası, yelken bezi yapımcısı ve liman işçilerinin olduğu anlaşılır⁶¹. Demir ve buna bağlı ürünleri işleyen meslek grupları da bölgede görülür. Bu meslekler, Corycus

⁵⁶ Şahin 2003, 330 vd.

⁵⁷ Pilinius 21, 31.

⁵⁸ Özbayoğlu 2003, 159.

⁵⁹ Dagon ve Feissel, 1987, 171–175; Şahin 330 vd.

⁶⁰ Şahin 2003, 339.

⁶¹ A. g. e. 2003, 341.

yerleşiminde bakırcılar, anahtarcılar, bileyiciler, bıçakçılar, mahmuz yapımcıları, kılıç yapımcıları ve mancınık yapımcıları bulunur⁶².

Bölgeye Roma İmparatorluğu ile birlikte gelen şehirleşme hareketleri, Erken Bizans Döneminde özellikle dini mimarinin gelişmişliği bu alanda birçok kişinin meslek sahibi olmasına neden olur. Yazıtlardan mimarlar, inşaat ustaları, inşaat teknisyenleri, müteahhitler, mermerciler olduğu anlaşılır⁶³. İnşaat sektörünün gelişmesi diğer meslek gruplarının da oluşmasına neden olur. Bunlar arasında, ahşap işçiliği, doğramacılar, tornacılar, marangozlar olduğu yazıtlardan anlaşılmaktadır⁶⁴.

Keçilerin kıllarından üretilen *Cilicium*⁶⁵ adı verilen ve bölgeye özgü olan bir halı çeşidi de bulunur. Bu mesleğe bağlantılı olarak da kaba kumaş dokuyucuları ve halı dokuyucu meslekleri bulunur. Corycus ve Seleukeia yerleşimlerinde keten dokuyuculuğu mesleği ile ilgili yazıtlardan bu meslek grubunun kendine ait bir Lonca kurdukları anlaşılır⁶⁶. Deri işçiliği ilgili meslekler deri tabakçıları, deri kesimcisi, ayakkabı, çizme yapımcıları da bölgede ki meslek grupları arasında yer alır. Ekonomik ürünlerin taşınması ya da saklanması için en temel malzeme olan seramik üretimi ve buna bağlı seramik ustalarının, işçilerinin olması da bölge için önemli meslek grupları arasında yer alır⁶⁷.

⁶² A. g. e. 2003, 343.

⁶³ A. g. e. 2003, 342.

⁶⁴ A. g. e. 2003, 346.

⁶⁵ Özbayoğlu 2003, 169; Şahin 2003, 346.

⁶⁶ Ertekin, 2005, 155; Şahin 2003, 347.

⁶⁷ Elton 2003,173.

Tüm bu ekonomik üretimlerin yanı sıra oluşan meslek gruplarının yanında birde birçok değişik meslek grupları bulunur. Bunlar; aşçılar, ebeler, cam üreticileri, pasta yapımçıları, fırıncılar, kasaplar, turşucular, yiyecek içecek satıcıları, marketçiler, doktorlar, parfüm satıcıları ve imalatçıları, sabun imalatçıları, berberlerdir. Ayrıca; hamam işletmecileri, hancılar, ağırlık ölçen kantarcılar, tavernacı, mezarlık görevlileri postacılar, değerli taş işletmecileri, para bozucular, ressam, heykeltıraşlar vb. birçok sosyal yaşama dair meslek sahipleri de bulunmaktadır⁶⁸.

⁶⁸ Şahin 2003, 350–355.

BÖLÜM II

KARAKABAKLI YERLEŞİMİNDE YAPILAR VE ÖZELLİKLERİ

Karakabaklı antik yerleşiminde çok sayıda yapı bulunmaktadır (fig. 3, 102). Bununla birlikte bu yapıların büyük çoğunluğunun yerleşime dönemler içerisinde eklendiği anlaşılmaktadır. Yerleşimin son kullanım evresinde

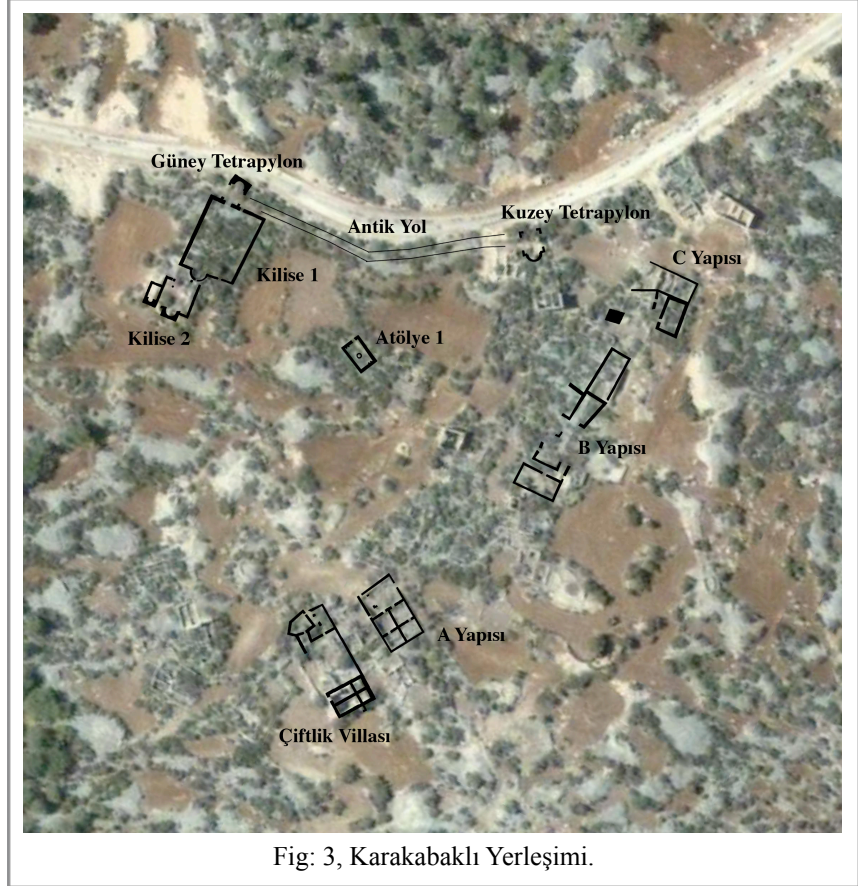

Fig. 3, Karakabaklı Yerleşimi.

ulaştığı durum bir köy görünümüdür ve bu oluşumun bir çiftlik yapılanması etrafında geliştiği tespit edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, yerleşimin etrafında şekillendiği ve bütün dönemleri boyunca kullanıldığı tespit edilen kuleli bir avluya sahip çiftlik yapısı ve bunun etrafındaki çalışma ve depolama yapıları, üretim donanımları, sarnıçlar, anıtsal kapılar (*tetrapylon*), kiliseler ve çok sayıda mezar ele alınacaktır. Bunların tipolojik olarak tanımlanmaları ve diğer bölge örnekleriyle karşılaştırılmaları, yerleşimin işlevini ve dönemler içerisindeki değişimini açıklayabilmek açısından önem taşımaktadır.

II.1. Çiftlik Villası

Karakabaklı'da, yerleşimin ana yapısı, kuzeydoğu yönünde bulunan iki katlı yapıdır. Yapı kuzey-güney doğrudur (fig.4,5). Bunun, sahip olduğu özellikleri ile bir çiftlik villası olduğu anlaşılmaktadır., Dikdörtgen planlı yapı, güneydeki tarımsal alanı görebilen hakim bir noktada bulunmaktadır. Yapı, yaklaşık olarak 12,80x 8,60 metre ölçülerine sahiptir ve bu haliyle yüz on bir metre karelik bir oturma alanına sahiptir. Tarım alanları ile yapı arasında başka bir yerleşim izine rastlanmaz. Yerleşim, yapıyla antik yol arasında yoğunlaşmıştır. Bu durumun, yapının tarım alanlarının gözetlenmesi amacıyla bu alanda kurulduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Fig: 4, Karakabaklı çiftlik villası (güney cephe).

Fig: 5, Karakabaklı çiftlik villası (kuzey cephe).

İki katlı olan yapı farklı duvar örgülerine sahiptir. Üst ve alt katların duvar örgüleri arasında görülen bu farklılık yapının en az iki yapım evresine sahip olduğuna işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Alt kat düzgün kesilmiş büyük taş bloklardan inşa edilmiştir.

Üst kat ise küçük kesme taşlardan yapılmıştır. Duvar kalınlıkları değişmektedir (kuzey ve güney duvar kalınlığı 0,80 metre, batı duvar kalınlığı 1,10 metre, doğu duvar kalınlığı 0,70 metre). Alt katın duvarlarında dört adet içten dışa doğru daralan mazgal bulunur (genişlikleri 0,60 metre, yükseklikleri 1 metre, derinlikleri 0,90 metre ve en dar dış genişlikleri de 0,15 metre). Mazgalların dar olan dış kısımların da mazgalları kapatmak için kullanıldığı anlaşılan ahşapların oturduğu yuvalar bulunur.

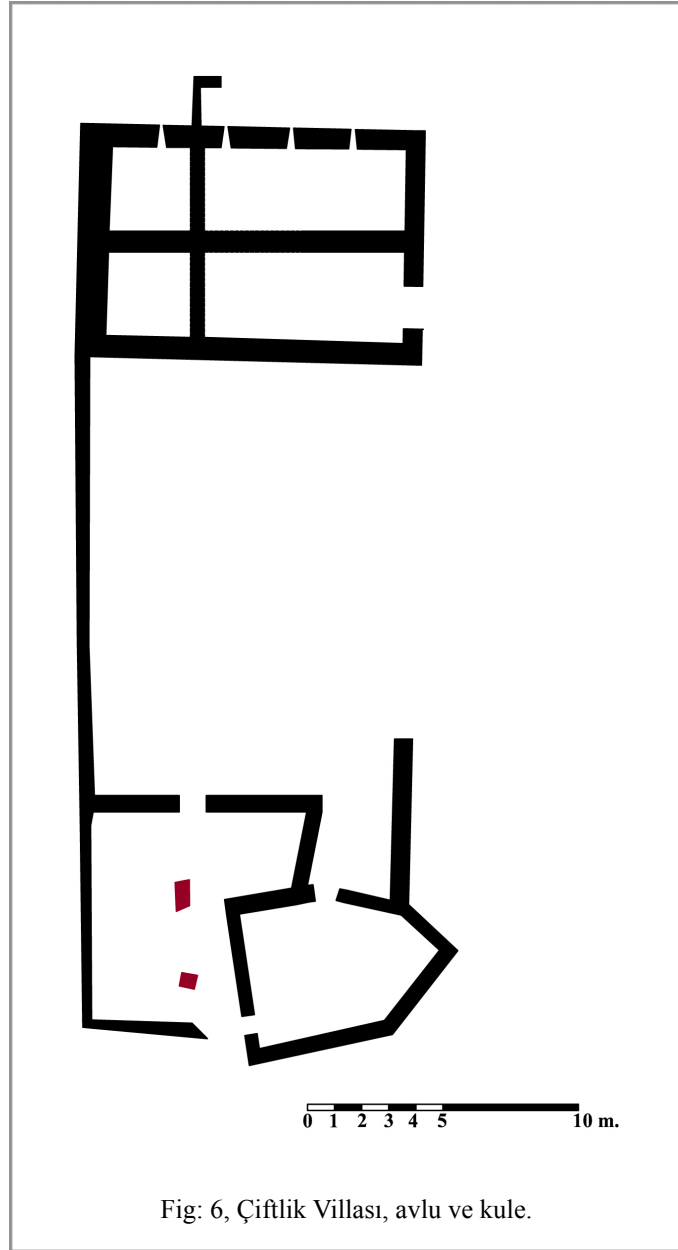

Fig: 6, Çiftlik Villası, avlu ve kule.

Yapının alt ve üst katları arasında plansal farklılıklar da söz konusudur. Alt kat, kemerlerle taşınan yüksek tavanlı geniş mekanlara sahiptir ve bunların depolama amaçlı kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Üst katın ise sahip olduğu dış cephe kapı ve pencereleriyle daha çok ikamet mekanı olarak kullanıldığı anlaşılır. Alt kat, duvarlarla ve bir kemerle iki uzun mekana ayrılmıştır (fig. 6, 7). Burada bulunan iki adet kemer de bunu dik kesen kemerin varlığı üst katı taşımak için kullanılan yapılanmaya işaret eder. Burada bulunan üç

kemerin mekan içinde aynı noktada birleştikleri görülür. Kemerler aynı noktadan çıkmaktadırlar ve mekanın duvarlarında sonlanırlar. Merkezden kuzey-güney doğrultulu olarak çıkan kemerlerin uzunluğu 3,10 metre kalınlıkları yaklaşık 0,50 metredir, merkezden doğuya doğru uzanan kemer 4,98 metredir. Alt katta pencere bulunmamaktadır ve sadece güneydeki tek kapıdan mekana giriş sağlanır.

Fig: 7, Çiftlik Villası, iç mekan ve kemerler.

Üst katta en dikkati çeken özellik yapının sahip olduğu ikiz pencerelerdir (fig. 8). Güneybatı cephenin her iki yanında birer ikiz pencere bulunmaktadır. Kuzey cephede ise korunmuş durumda bir ikiz pencere yer alır. Bununla birlikte diğer cephelerde de bulunması beklenen bu ikiz

Fig: 8, Çiftlik Villası, ikinci kat ikiz pencere.

pencerelerinin tahribat sebebiyle yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu ikiz pencerelere üstten eklenen kemerlerle dekoratif bir görüntü sağlamanın yanı sıra pencerelerin ışık alma alanının genişletildiği anlaşılır. İkiz pencereler bitkisel bezemelerle sahiptir ve kaideleri düz çizgilerle profillendirilen devşirme malzemedir. Pencerelerin ortasında tek bir yuvarlak

sütun gövdesi vardır, yanlarda bulunan sütunlar ise dört köşeli, düz olarak inmektedirler ve kaidelere sahip değildir. Pencereilerin ortasında bulunan yuvarlak hatlara sahip sütunun üzerinde mekanın içine ve dışına gelen yerlerinde palmet süslemeleri vardır. Palmetlerin üst ortalarındaysa ayrı bir süsleme vardır. Ortadaki yuvarlak sütunun alt kaidesi bir iç bükey bir de dış bükey olarak şekillendirilerek bir kaide üzerine oturtulmuştur. Pencere kemerlerinin oturduğu kaideler ise çeşitlilik göstermektedir. Kuzeyde bulunan pencereinin doğu bölümünde yer alan kaide düz, sade bir hali vardır. Fakat diğer yanındaki ve mekanın diğer pencere kemerlerinin oturduğu kaideler bir iç bükey ve bir dış bükey olarak şekillendirilmiştir.

Üst katta dikkati çeken bir diğer özellik burada bulunan kapılardır (fig. 4, 5, 7, 9). Mekanın üç cephesinde kapılar yer alır. Doğu bölümünde üst katta yer alan kapı tek parça sövelerden ve lentodan meydana gelir. Burada kapı her iki yanda ikiz pencerelerle sahiptir. Kapının

Fig: 9, Çiftlik villası, doğu cephe, balkon terası ve kemerli balkon.

lentosunun üzerinde bir kemer bulunur ve bu kemerin içi taşlarla örülmemiştir. Kapının üzerinde yer alan kemer, yandan gelen pencerelerin kemerleriyle bir bütünlük ve benzerlik gösterir. Mekanın alt katında yer alan kemerlerin üzerinde kapı ve kapılara ait olan mimari parçalar bulunur (fig. 7). Güneydeki kemerin üzerinde sağlam olarak bulunan kapı herhangi bir süslemeye sahip değildir. Kuzeyde bulunan kemerin üzerinde yıkılmış olan

kapının oturduğu mimari izler bulunur. Sadece güneyde ve kuzeyde bulunan kemerlerin üzerlerinde kapı olması mekanın ikinci katının en az iki odalı olması ve bu odaların doğu–batı yönlü olduklarını düşündürür. Dagron ve Callot ikinci katta büyük bir salon ve iki oda olduğunu ileri sürer⁶⁹. Mekanın üst katının dışında mekanları dolaşan çıkıntı payeler vardır ve bunlar muhtemelen balkona ait olan bir ahşap yapıyı taşımış olmalıdırlar.

Üst katta tüm yönlerde ikiz pencereler, kemerli ve kemersiz kapılar ile dışarıya ve içeriye çıkıntı yapan balkon destekleri vardır. İkinci katta doğu ve güney yönlerine uzanmış bir balkon vardır. İkinci katta doğu yönünde, kemerli, yükselen bir platform oluşturularak, üst kata çıkış ve ikinci kata giriş sağlanmıştır ayrıca batı yönüne doğru uzanan balkona destek ve alt yapı oluşturulmuştur (fig. 9). Yapının doğusunda, batısında ve güneyinde de yedi adet balkon konsolları bulunur (fig. 4, 9). Bu konsolların uzunlukları 0,70 metre, genişlikleri 0,40 metredir. Güneydeki balkon konsolların altı ahşap örgünün oturması amacıyla yatay olarak kanal açıldığı görülür. Yapının doğu yönünde yapıya bitişik çıkıntı bir bölüm bulunur (fig. 9). Bu kemerli bir yapılanmadır ve üst katı çevreleyen balkona çıkışı sağlayan merdivenlere taşıdığı düşünülmelidir. Yapının çatısı ile ilgili veri tahribat sebebiyle bulunmamaktadır. Tiryaki, bu mekanın çatı örgüsünün düz bir çatı olabileceğini düşünmektedir⁷⁰. Yapının avluya bakan kısmında bir tonoz yer alır. Tonozun yapıya yaslandırılarak inşa edildiği görülür. Bu tonoz üzerine kondurulan merdiven üst kata çıkış için kullanılır. Bu sebeple bu giriş belki sonraki bir dönemde buraya eklenmiş olmalıdır. Villa'nın kuzeydoğusunda büyük bir sarnıç ve çeşitli mekanlar bulunur. Yapının hemen yanında ise beşik tonozlu *aediculalı* bir anıt mezar bulunmaktadır.

⁶⁹ Dagron ve Callot 1988, 65.

⁷⁰ Tiryaki 1999, 55.

II.1.1. Avlu ve Kule

Çiftlik villasının güneyinde kalan alan bir duvarla çevrelenmiş durumdadır (fig. 6, 10, 11). Bu duvarın güney ucunda ise beşgen formlu bir kule yer almaktadır (fig. 12, 12a). Kule ile çiftlik yapısı arasında kalan ve duvarla çevrelenmiş olan alanın bir avlu oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Avlunun köşesinde yer alan kulenin, duvarlarının güney cephede dört kez köşe yaparak dönmesi ve duvar taşlarının özellikle köşe yapacak şekilde şekillendirilmesi nedeniyle, orijinal bir yapı olduğu anlaşılır. Yapı, güneyinde 5,45 metre, doğu bölümünde 3,90 x 2,50 metre ve kuzeyinde yaklaşık 6 metre ölçülerindedir. İki kapı açıklığına sahip olan kulenin⁷¹ alt tabanı su

Fig: 10, Karakabaklı Çiftlik Villası, avlu ve kuzey-güney savunma duvarı

Fig: 11, Avlu (içten görünüm) ve kuzey savunma duvarı.

Fig: 12, Kule.

⁷¹ Kuleye ana girişi sağlayan kapı 1,40 metre genişliğe, 2,15 metre yüksekliğe, 0,52 metre derinliğe sahiptir.

basmanı seviyesinde bir platforma sahiptir. Dikdörtgen büyük kesme blok taşlardan dış cephe duvar örgüsüne sahip olan kule bu özelliği ile çiftlik villası ve çalışma-depolama mekanlarıyla büyük benzerlik taşır ve bu durum ortak bir yapı evresine işaret etmesi açısından büyük önem taşır.

Fig: 12a, Kule ve sonraki dönem apsis eklentisi (içten görünüm).

Yapının güney ve doğu cephesinde çok sayıda mazgal deliği ile karşılaşmış olması bu yapının kullanım amacıyla ilgili ipuçları vermesi açısından önemlidir. Kulenin, güney cephesinin tarım arazilerine hakim durumda olması dikkat çekicidir. Yapının içinin ise daha sonraki dönemlerde farklı amaçlarla kullanıldığı anlaşılmaktadır. İç mekanın sahip olduğu köşeler nedeniyle apsise çevrildiği buraya eklenen küçük taşlardan anlaşılır (12a). Avlu, dikdörtgen bir

Fig: 13, Kuzey avlu duvarı ve çiftlik villası birleşim köşesi.

plana sahiptir ve kule ile çiftlik villası arasında yer alır. Avluyu çevreleyen kuzey duvarın çiftlik villası ile birleştiği görülmektedir (fig. 13). Bu durum avlu duvarı, kule ve çiftlik villasının aynı inşa döneminde yapıldığına işaret eder. Avlu içinde sonraki dönemde eklentiler yapıldığı içide bulunan mimari parçalardan anlaşılır. Kemer kaideleri ve yıkılmış durumda olan kemer taşları avlu içinde kemerli mekanlar oluşturulduğu gösterir. Ayrıca

avlu duvarına yaslandırılarak oluşturulmuş duvar kalıntıları da mevcuttur. Avlunun kuzey duvarı güneye doğru dönerek kule ile birleşmektedir. Avlunun tam planı, maki bitki örtüsünden ve avluyu çevreleyen duvarın yıkılmış olmasından dolayı tam olarak anlaşılamamaktadır.

II.1.2. Çalışma ve Depolama Yapıları

Karakabaklı'da, çiftlik villasının batısındaki alanda bulunan dört adet yapının, sahip oldukları plansal ve teknik özellikler sebebiyle birbirleriyle ve çiftlik villasıyla aynı dönemde inşa edildiği anlaşılmaktadır (fig. 14). Bu yapıların sahip oldukları plan özellikleri ve çiftlik villasıyla olan teknik açıdan benzerlikleri nedeniyle çalışma ve depolama amaçlı kullanıldıkları düşünülmelidir. Bu mekanların dış duvar teknikleri açısından birbirlerine benzemektedirler. Duvarlar, dikdörtgen büyük kesme bloklardan oluşan izodomik duvar örgü teniği ile örülmüşlerdir; dıştan düz bir görünümü olmasına karşın içten kaba, bosajlı, işlenmemiş bir görüntüleri vardır (fig. 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 25) ve bu durum çiftlik villası, kule ve avlu duvarının sahip oldukları duvar örgü tekniği ile benzerlik göstermesi açısından önem taşımaktadır.

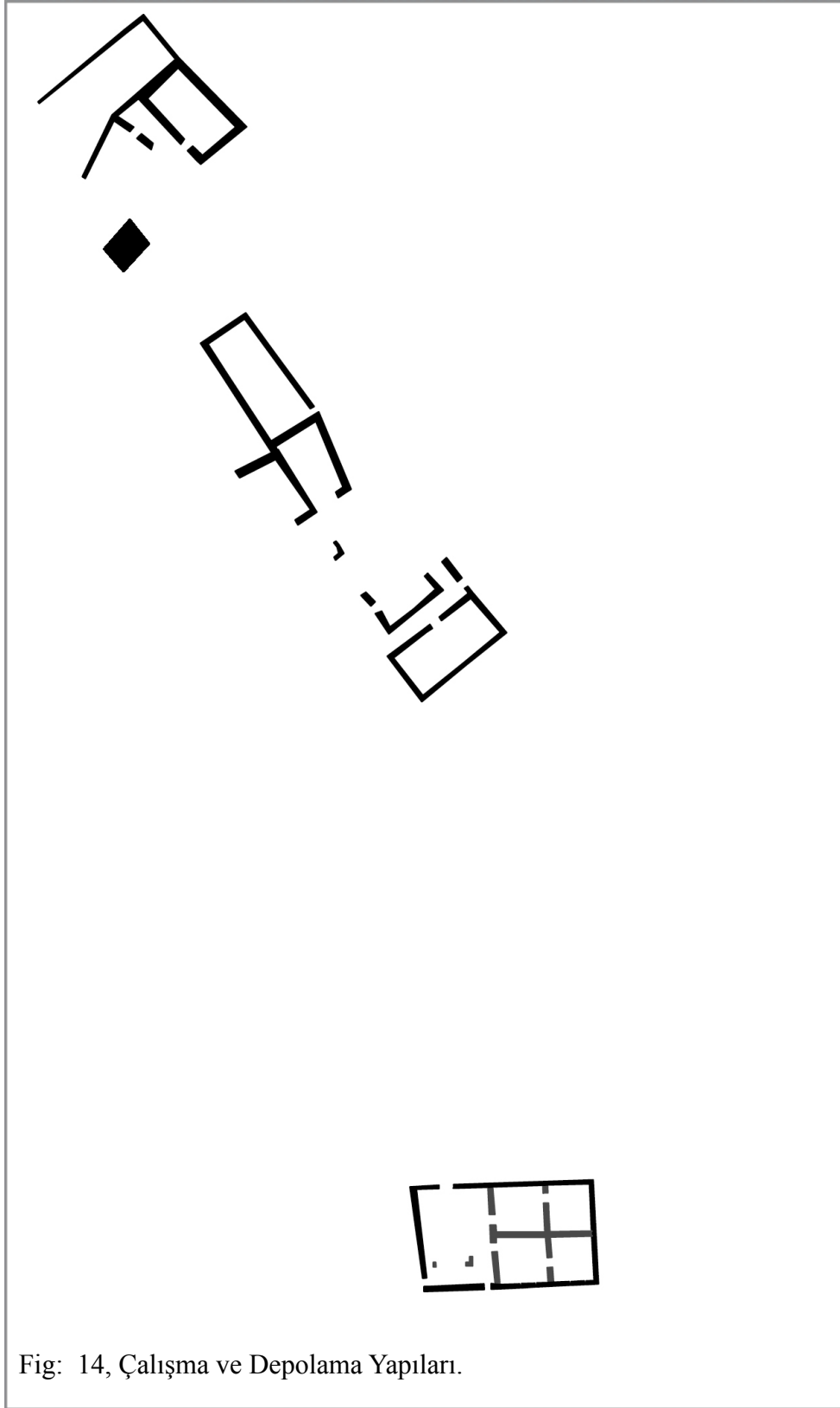

Fig: 14, Çalışma ve Depolama Yapıları.

A Yapısı

Çiftlik villasının batısında yer alan ve yaklaşık olarak 22x13 metre ölçülere sahip dikdörtgen planlı yapı, sahip olduğu plansal özelliklerden dolayı bir çalışma yapısı olarak değerlendirilmelidir (fig. 15). Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, sahip olduğu plansal özellikleriyle değerlendirilen bu yapı Tiryaki ve Eyice tarafından peristilli Erken Bizans Evi⁷², Zeyrek tarafından klasik geleneğin devam ettiği peristilli avluya sahip ve Geç Roma Dönemine kadar oturulmuş olan bir ev, Eichner tarafından ise peristilli bir konut olarak tanımlanmıştır⁷³.

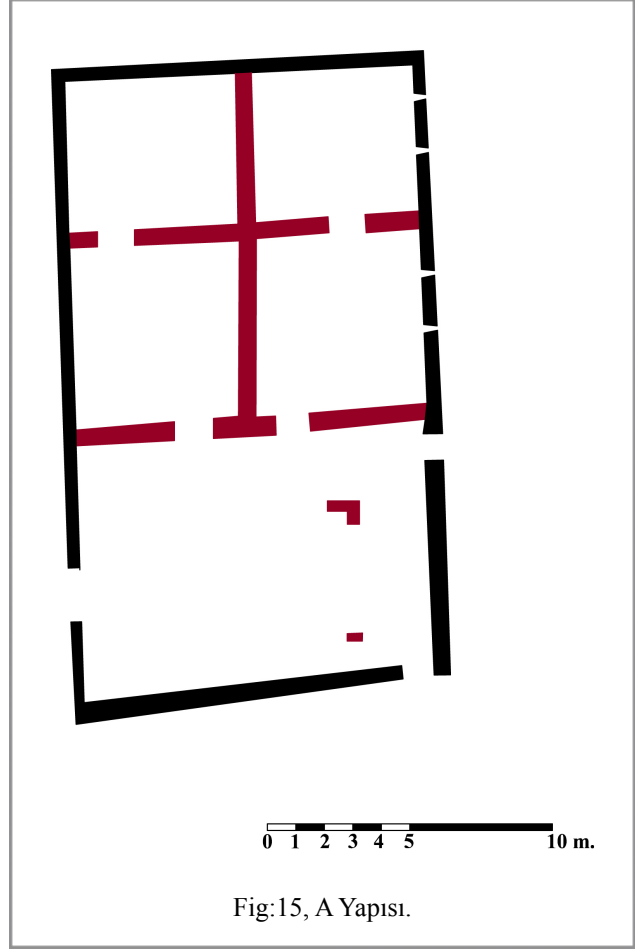

Fig:15, A Yapısı.

Yapı büyük dikdörtgen kesme blok taşlardan oluşan isodomik duvar örgüsüne sahiptir ve dışta düz olan duvarların içte bosajlı bırakıldığı görülür (fig. 16, 17, 18, 19). Yapının iç mekan duvarlarındaki örgü ve plan farklılığı bu mekanın sahip olduğu farklı yapı evrelerine işaret eder. İç mekanların küçük kesme taşlardan yapılmış olmaları ve asıl mekanın duvarlarına yaslanmaları bu farklı yapı evresinin kanıtlarıdır (fig. 18, 19). A

⁷² Tiryaki 1999, 47; Eyice 1996, 214.

⁷³ Zeyrek 2005, 45; Eichner 2004, 76–77.

yapısının güneyinde, sonraki dönemde geniş dikdörtgen bir avlu oluşturulmuştur (fig. 18, 19). Tespit edilen sütun ayakları, burada bir üst yapı olduğunu gösterir. Mekan içine bakıldığında çok sayıda üzerinde silme bulunan arşitrav bloğu, sütun başlığı gibi işlenmemiş mimari

Fig:16, A Yapısı ön (güney) giriş.

parçaların bulunmuş olması, mekanın peristilli bir avlu olduğuna işaret eder. Kuzeyde kalan bölüm ise dört ayrı mekana bölünmüştür. Bu küçük karemsi plana sahip mekanlar küçük, özensiz, kesme taşlarla örülmüş duvarlara sahiptirler ve devşirme malzeme ile oluşturuldukları anlaşılır. Bu mekanlar kendi aralarında ve güneyde bulunan mekanla aralarında geçişleri sağlayan birer kapıya⁷⁴ ve dikdörtgen formlu nişlere sahiptirler.

Fig:17, A Yapısı (Dıştan ve içten görünüm)

Mekanların duvarları içerisinde, ahşap rafların oturması için gerekli olan dikdörtgen formlu nişler ve pencereler bulunur⁷⁵. Yapının doğu cephesinde dört adet mazgal bulunur⁷⁶. Mazgal deliklerinin kullanılması muhtemelen mekanın az ışık almasını sağlamaya

⁷⁴ Kapılar yaklaşık 1,50 x 1,20 x 0,55 metre ölçülere sahiptir.

⁷⁵ Nişler yaklaşık olarak 0,45 x 0,65, 0,70 metre ölçülerdedir.

⁷⁶ Mazgallar 0,24 metre genişliklere, 0,63 metre yüksekliklere ve 0,46 metre derinliklere sahiptirler.

yöneliktir ve bu durum mekanların üretime yönelik olduğuna işaret etmesi açısından önem taşır. Bu mekanın doğusunda yer alan duvarda apside benzer bir bölüm bulunur⁷⁷ (fig. 19). Yapının içinde, ilk mekanın kuzey duvarında iki adet yan yana ve aynı ölçülerde dikdörtgen formlu nişler de bulunur⁷⁸. A yapısının sonraki dönemde tekrar bölümlendirildiği anlaşılan diğer mekanlarda üst kata işaret eden kemerler ve konsollar bulunur. Ancak yoğun tahribattan dolayı üst katın özellikleri anlaşılmamaktadır. A yapısı iki tane sarnıç ve depolamada kullanılması

Fig: 18, A Yapısı (içten görünüm).

Fig: 19, A Yapısı, ön avlu (sonraki dönem sütun ve arşitrav eklentileri).

muhtemel anakayaya *pythos* şeklinde oyulmuş sarnıç benzeri bir saklama yeri bulunur.

⁷⁷ Niş, 0,70 metre çapında, 0,50 metre derinliğe ve 0,96 metre yüksekliğe sahiptir.

⁷⁸ Bu nişler 0,42 metre genişlik, 0,87 metre yükseklik ve 0,50 metre derinliğe sahiptirler.

B Yapısı

Çiftlik villasının yaklaşık 120 metre batısında yer alır. Diğer çalışma yapıları gibi buradaki iki ana mekan dikdörtgen bir forma sahiplerdir (fig. 20). Yapının duvarları diğer çalışma yapılarının duvarları ile benzer özellikler taşır. Büyük kesme taşlardan yapılmış olan duvarlar, dıştan düz, sade bir durumdayken, içten bosajlı, işlenmemiş bir yapıya sahiplerdir (fig. 21, 22). Buradaki mekanların içinde diğer çalışma mekanlarında görülen dikdörtgen nişler ve kemerler bulunur. Yer yer anakaya üzerinde duvarlar desteklenmiştir. Sonraki dönemde çok fazla eklenti yapıldığı, mekanların içlerindeki düzensiz duvar örgülerinden anlaşılmaktadır. Güneye doğru genişlemekte olan yapının bu alandaki tüm duvarları

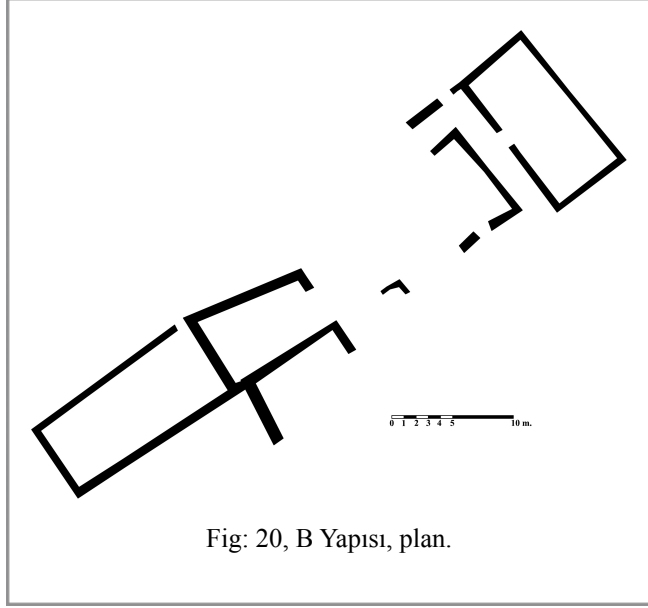

Fig: 20, B Yapısı, plan.

Fig: 21, B Yapısı, dıştan görünüm.

Fig: 22, B Yapısı, içten görünüm, mazgal ve niş.

yıkılmış durumdadır.

C Yapısı

Yerleşimin kuzeydoğusunda yer alan yapı, diğer çalışma ve depolama yapılarıyla aynı duvar tekniğine sahiptir (fig. 23). Büyük kesme blok

taşlar ile örülmüş duvarları dıştan düz içten bosajlıdır (fig. 24, 25). Kuzey-güney doğrultulu olan yapının güney duvarı yıkılmış durumdadır.

Yapının bir duvarının doğuya doğru genişlemesi nedeniyle güney kanadında bir eğiklik ortaya çıkmıştır.

Yapının güneyinde sonraki dönemlerde yapıldığı anlaşılan doğu-batı doğrultusunda bir kemer ve kapı bulunur (fig 24). Kemer ile dış duvar arasında kalan boşluklar küçük kesme taşlar ile örülen duvarlarla kapatılmıştır. Kemer profilli kaidelere

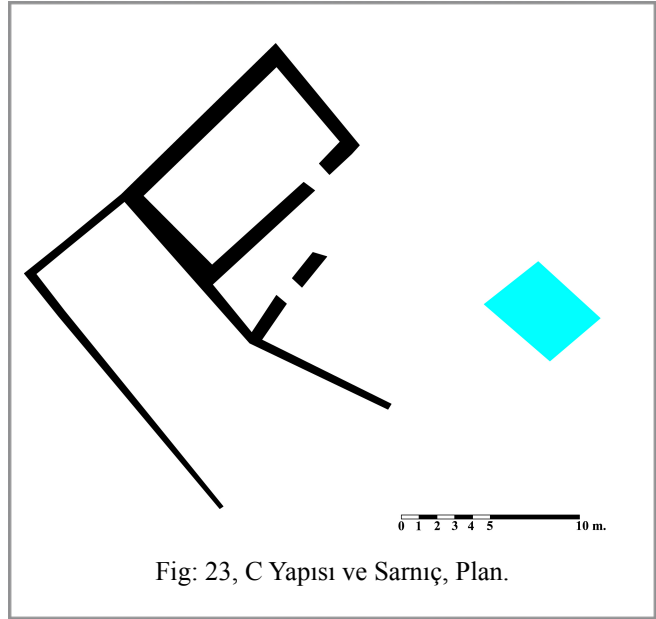

Fig: 23, C Yapısı ve Sarnıç, Plan.

Fig: 24, C Yapısı, içten görünüm.

Fig: 25, C Yapısı, dış duvar.

sahiptir. Yapının kuzey duvarında, duvar içinde oluşturulmuş olan niş ve pencere bulunur. Dış duvar kalınlıkları yaklaşık olarak 0, 50 metredir.

II.1.3. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Çiftlik Villası

Roma villalarının birçok çeşidi bulunur. Bunlar arasında deniz kenarında olan villalar (*villa maritime*), şehir içinde veya çevresinde bulunan villalar (*villa suburbana*) ve kırsal yerleşimlerde bulunan villalar (*villa rustica*) sayılabilir. Villa yapılarının temel işlevleri ve plansal tarifleri Varro, Vitruvius, Plinius, Columella ve Cato gibi Antik Dönem yazarları tarafından dile getirilmiştir⁷⁹. Columella, bir villada olması gereken yapı birimlerini üçe ayırır⁸⁰: *villa urbana* günlük yaşam içindir, *villa rustica* ve *villa fructuaria* ise kırsal ve üretim amaçlı yapılardır. Ayrıca Columella'ya göre *villa rustica* geniş mutfağa sahip olmalı, köleler, çobanlar ve kahyalar için barınaklar içermelidir. *Villa fructuaria* ise meyve, tahıl gibi ürünlerin depolanacağı mekandır.

Roma villaları üzerine bilenen en erken bilgiyi Livius verir, ikinci Fenike savaşının sonunda, P. Cornelius Scipio Africanus'un Liternum'daki villasına geri döndüğünden bahseder⁸¹. P. Cornelius Scipio Africanus burada ölümüne kadar yaşar ve bu süre içinde

⁷⁹ Varro 1, 13; 3, 5; Plinius 36, 3; Vitruvius 6, 6.

⁸⁰ Columella 1, 6, 1.

⁸¹ Mielsch 1987, 37.

kendisini, Roma'daki işlerinden sıkılan Seneca ile Africanus'un villasında kendini iyi hissettiğini dile getiren Cicero gibi Roma aristokratlar ziyaret eder⁸².

Tarım üzerine yazmış antik yazarlar, çiftlik yapılarından da bahsederler. Cato, bir çiftlik evini tarif ederken şöyle der: “ *Eğer mümkünse bir dağın eteğinde ve güney yüzünde olmalıdır. Su kaynakları ve işçi desteği yeterli olmalıdır. Bir yerleşime, denize, ulaşımaya elverişli bir nehre veya işlek bir yola yakın olmalıdır*”⁸³. Vitruvius ise “ *Ölçüleri, çiftliğin boyutlarına ve ürünün miktarına bağlı olmalıdır... Yanında, pencereleri kuzeyden ışık alan şarap odası yer almalıdır... Yağ odası, ışığını güneyden ve sıcak kısımlardan alacak şekilde konumlandırılmalıdır çünkü yağ fazla soğumamalı, az bir ısıda sıvı halde tutulmalıdır*” der⁸⁴. Cato ise, depo binaları, ahır, yağ ve şarap presleri diğer yapı bölümlerinden bahseder⁸⁵. Ayrıca Cato'nun villa ve evlerde narenciye ahşabı, fildişi ve Fenike yer süslemelerinin de kullanıldığını ifade ettiği görülür⁸⁶.

Cato, Columella ve Vitruvius gibi Antik Dönem yazarlarının villa tariflerine Karakabaklı çiftlik villası kısmen uymaktadır. Karakabaklı çiftlik villası, girişin ve çiftlik villasının yönünün güneyde olması ve diğer yerleşimlere, denize, ulaşımaya yakınlığı gibi özellikleriyle Cato'nun tarifine uyar. Columella'nın tarifinde *villa rusticaların* mutfaklarının geniş olması, köleler, çobanlar ile kahyalar için barınakların olması gerekmektedir, ayrıca Cato da benzer yapı birimlerini saymaktadır. Fakat Karakabaklı

⁸² Mielsch 1987, 37.

⁸³ Cato 1, 3.

⁸⁴ Vitruvius 6, 6, 1,2,3.

⁸⁵ Mielsch 1987, 11–15.

⁸⁶ Mielsch 1987, 39.

çiftlik villasında Columella'nın bahsettiği kişiler için ayrılmış ayrı odalar yapıların yıkılmış ve maki bitki örtüsü nedeniyle tespit edilememiştir. Vitruvius ise ışığın kuzeyden az gelmesini ve yağ için güneyden konumlandırılmasını gerektiğini söyler. Karakabaklı çiftlik villası güneye, çalışma ve depolama yapıları güney-güneybatı yönlerinde konumlandırılmıştır ve mazgallar doğu yönündedir.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde, bazıları daha önce yayınlanmış çok sayıda çiftlik yapısı ve üretim donanımı tespit edilmiştir⁸⁷. Elde edilen sonuçlara göre iki farklı tip çiftlik evinin varlığı ortaya çıkmıştır⁸⁸. Kuleli çiftlik evleri Keşlitürkmenli ve Çildiremez antik yerleşimlerinde görülür. Gökkale, Üçayak ve Olba'da ise çiftlik villaları örnekleri yer almaktadır⁸⁹. Benzer çiftlik evlerine ait örnekler Küçük Asya, Suriye, Filistin, İsrail, İtalya, Bulgaristan, Macaristan, Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere ve Kuzey Afrika'da bulunmaktadır.

Dağlık Kilikia bölgesi örnekleri arasında dikkati çeken kuleli çiftlik evleridir ve bunlar bir avlu etrafında çeşitli yapı birimleri ve köşelerinde kuleleri olan yapılanmalardır. Bu tip yapılanmalar içinde, üretimin yapıldığı işlikler, çalışma ve depolama mekanları ile sarnıç gibi oluşumlar bulunmaktadır. Yapılanmaların kuleli olması ise tarımsal araziye hakim olmak ve ürünü savunma amacı taşımaktadır. Çiftlik villalarının bir diğer özelliği ise antik yola yakın olmalarıdır. Böylelikle üretimi gerçekleştirilen zeytinyağı, şarap gibi ürünler deniz ve kara yolu ile farklı satış noktalarına ulaştırılır. Bu tip kuleli çiftlik villaları Roma

⁸⁷ Aydınoglu 2009; Aydınoglu 1999, 155–167.

⁸⁸ Aydınoglu 1999, 156.

⁸⁹ Kuleli olmayan bu örnekler için bkz. Aydınoglu 1999, 156.

İmparatorluğunun hakim olduğu tüm topraklarda görülmektedir. Keşlitürkmenli ve Çildiremez'de bulunan villalar ana yola bakan hakim bir tepe üzerine konumlandırılmıştır ve bir avlu ile çevresinde üretim ve ikamet amaçlı kullanılan yapı birimleri yer alır. Kuleler ise, bu yapılanmaların köşelerinde yer alır⁹⁰. Kulelerde içeriye açılan birer kapı vardır. Yapılar ikamet binası ve diğer yapı birimleri ile bir bütünlük gösterir⁹¹. Her iki çiftlik villasının da birkaç yapım evresi geçirdiği anlaşılır⁹², yapıların duvarları ile kuleleri arasında sonraki dönemde yapıldığı tespit edilen çok sayıda yapı kalıntısı bulunur. Yapıların tarım arazilerinin içinde yoğun miktarda üretim donanımı bulunmaktadır.

Bölgedeki Gökkale, Olba, Üçayak'da tespit edilen çiftlik villaları ise antik yollara yakınlıklarıyla dikkat çekerler. Bu örnekler ve etraflarında bulunan bazı yapılar iki katlıdır⁹³, önlerinde ve yakınlarında sarnıçlar ve presler bulunmaktadır⁹⁴. Yapıların ön bölümleri kemer vb. mimari unsurlarla hareketlendirilmiş ve böylelikle güneş ışığından daha fazla yararlanmak amaçlanmıştır. Çiftlik yapılanmalarını tek bir üniteden meydana gelmedikleri, birçok mimari yapıyla birlikte bir kompleks oluşturdukları görülür. Çiftlik evlerinin yanlarında muhtemelen çiftlik sahibine ait olduğu mezarlar da bulunur⁹⁵.

Benzer çiftlik yapılanmalarına ait başka bölgelerde de örneklerin varlığı bilinmektedir. Özellikle Küçük Asya'da Lykia, Kilikia ve Isauria bölgelerinde benzer coğrafi şartların

⁹⁰ Aydınöğlu 1998, 47.

⁹¹ Aydınöğlu 1998, 48.

⁹² Aydınöğlu 1999, 157.

⁹³ Aydınöğlu 1998, 51.

⁹⁴ Aydınöğlu 1999, 158.

⁹⁵ Erten ve Özyıldırım 2009, 202.

olması dikkat çekicidir. Bu bölgelerin yanında Ionia ve Frigia bölgelerinde de tarımsal amaçlı yapılanmalar ve bunlara ait çeşitli kültürler vardır⁹⁶. Lykia bölgesinde, Toros Dağları denize paralel ilerleyerek devam eder ve dağlar dar geçitlere, vadilere sahiptir. Geniş tarımsal arazilerin çok fazla olmadığı bölgede, tarım yapılabilen vadi ve ovalara hakim noktalarda, kuleli çiftlik evleri görülür. Bu bölgede bulunan çiftlik yapıları, kule, avlu, üretim mekanları, presler, sarnıçlar ve mezar kompleksleri ile Kilikia ve Isauria bölgelerinde görülen çağdaşlarına benzerler. Ayrıca bölgedeki çiftlik yapıları antik yollara yakınlığı ile diğer bölge örneklerine benzer.

Pamphylia, Pisidia ve Lykia bölgelerinin sınırında olan Trebenna ile Lykia'nın doğusunda bulunan Kyaneai *territorium*larında çok sayıda çiftlik yapısı bulunur. Ayrıca Beydağlarında çok sayıda çiftlik yapıları ve bu yapılara ait kuleler, işlikler ve üretim donanımları bulunur⁹⁷. Trebenna *territorium*unda bulunan çiftlik yapıları Roma ve Bizans Dönemlerine aittir. Onobara, Neapolis⁹⁸, Kessener, Gedeller⁹⁹, Yalnız Mezar, Gazelli Kat, Gazelin İni¹⁰⁰, Doyran Özü, Gökdere, Geyikbayırı, Darıözü/Kastabara¹⁰¹, Kelbessos¹⁰², Belen¹⁰³ ve Kocaköy çiftlik yapılarının bulunduğu bazı yerleşimlerdir. Bu çiftlik evleri değişik büyüklükte ve plandadırlar. Lykia bölgesindeki çiftlik evleri avlulu, işlikleri, mezarları, çalışma ve depolama mekanları ile bir bütünlük gösterirler. Gazelin İni yerleşiminde

⁹⁶ Doğer 2005 101 vd; Şahin 2001, 117 vd.

⁹⁷ Bulut 2007, 23 vd; Çevik 2008, 17 vd.

⁹⁸ Bulut 2007, 27.

⁹⁹ Çevik ve diğ 2004, 271.

¹⁰⁰ Bulut 2008, 417 vd.

¹⁰¹ Çevik ve diğ. 2003, 189 vd.

¹⁰² Çevik ve Bulut 2007, 110.

¹⁰³ Çevik ve Bulut 2007, 106.

bulunan çiftlik yapısı, iki katlıdır ve alt kat ışık ve depolama amaçlı, ikinci katının da ikamet amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir¹⁰⁴. Ayrıca Gazelin İni çiftlik evi bir avluya sahiptir ve sadece güney bölümünden ışık almakta olduğu anlaşılır. Roma Dönemine ait olan yapıların Bizans Döneminde de kullanılmaya devam eder.

Lyrboton Kome antik yerleşimi ise Lykia bölgesinde çiftlik yapılanması ve üretime ait arkeolojik bulgular sunması açısından oldukça önemlidir. Perge *territoriumunda* yer alan Lyrboton Kome büyük bir köy niteliğindedir ve yazıtlarda burasının zeytin üretiminin önemli bir merkezi olduğu anlaşılır ve burada bir kulenin varlığı bilinir¹⁰⁵. Kule, Roma İmparatorluk Döneminde iki yapım aşaması geçirmiştir ve işlevi konusunda Çevik tarımsal arazileri kontrol amacıyla ve savunmaya yönelik olduğunu ileri sürer.

Dereözü'nde ise çiftlik yapısı yerleşimde bulunan kule, ışık ve mezar alanlarıyla bir bütünlük gösterir. Akropol çevresinde bulunan çiftlik yapıları burada bulunan kuleler ile korunaklı bir durum sergiler¹⁰⁶.

Kelbessos ve Belen çiftlik yapıları kuleli olup Geç Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kullanılmışlardır¹⁰⁷. Plansal olarak her iki çiftlik evi korunaklı kayalık tepeler üzerindedirler, birer kuleye sahiplerdir ve önemli geçitlere-yollara hakim durumdadırlar (fig. 26, 27). Belen yerleşiminde bulunan depo ile kule bir duvarla plansal birliktelik

¹⁰⁴ Bulut 2008, 421.

¹⁰⁵ Çevik ve Gülşen 1998, 369.

¹⁰⁶ Çevik ve diğ. 2003, 189 vd.

¹⁰⁷ Çevik ve Bulut 2007, 105.

gösterir ve her iki çiftlik yapısı da savunma amacıyla çeşitli yapılar ve duvarlarla tahkim edilmiştir¹⁰⁸.

Kyaneai *territoriumu* Klasik Dönemlerden itibaren yerleşim görmüş bir bölgedir. Bölge özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde gelişim göstermiş, Erken Bizans Dönemin'de ise nüfusu artmış, kilise, çiftlikler, kuleler gibi yeni yapılar yapılarak, eski yapılara da ek birimler yapılmıştır (fig. 28). Arkaik Döneme kadar uzanan erken kuleli çiftlik yapılanmalarının da bulunduğu

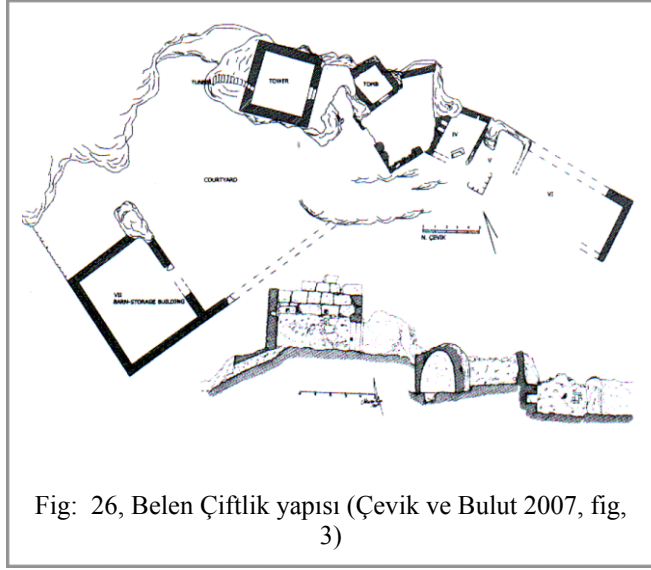

Fig: 26, Belen Çiftlik yapısı (Çevik ve Bulut 2007, fig, 3)

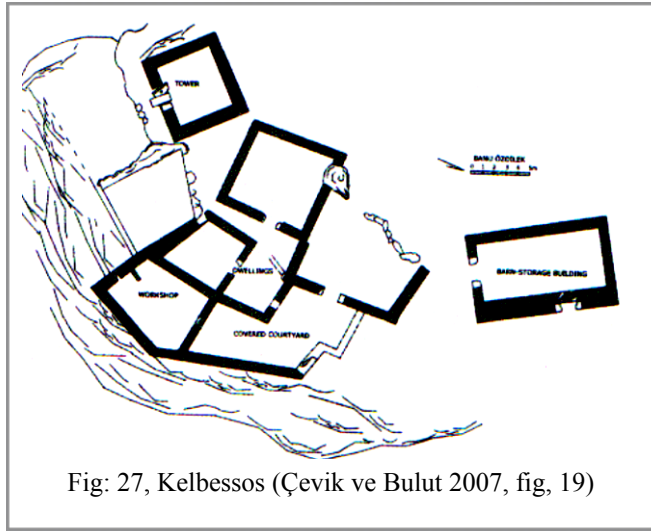

Fig: 27, Kelbessos (Çevik ve Bulut 2007, fig, 19)

territoriumda Kobra, Trysa, Teimiusa, Tyinda ve Büyük Avşar gibi çok sayıda yerleşim ve bunlara bağlı çiftlik evleri bulunur¹⁰⁹. *Territorium* içinde özellikle zeytin ve üzüm preslerinin ile çiftlik yapılanmalarının olması her dönem bu bölgede ekonomik süreç içindeki sistemi göstermektedir¹¹⁰. Avşar Tepesi'nin sadece güney batı bölümünde on kuleli çiftlik bulunması bölgenin yerleşim düzenlenmesini göstermesi açısından çarpıcı bir

¹⁰⁸ Çevik ve Bulut 2007, 121.

¹⁰⁹ Kolb 1996, 245 vd.

¹¹⁰ Kolb 1999, 281 vd.

örnek teşkil eder¹¹¹. Ayrıca Büyük Avşar Tepesi, Arkaik ve Klasik Dönemlerden, Geç Antik Döneme kadar sürekli yerleşim hareketine maruz kalmış olması da Küçük Asya için önemli bir yerleşim bölgesi olmasına neden olur. Çiftlik yapılarının avlulu ve çevrelerinde erken dönemlerden itibaren kullanılmış sivil ve dini mimari öğelerinin olması da *territoriumun* yerleşimdeki sürekliliğini göstermektedir.

Kyaneai *territoriumunda* bulunan Oğlansarnıcı yerleşiminde, Klasik Dönem kuleli çiftlik yapısı, kule dışında çeşitli binalar, avlu, sarnıç, pres, teras ve üç tümülüs saptanmıştır.

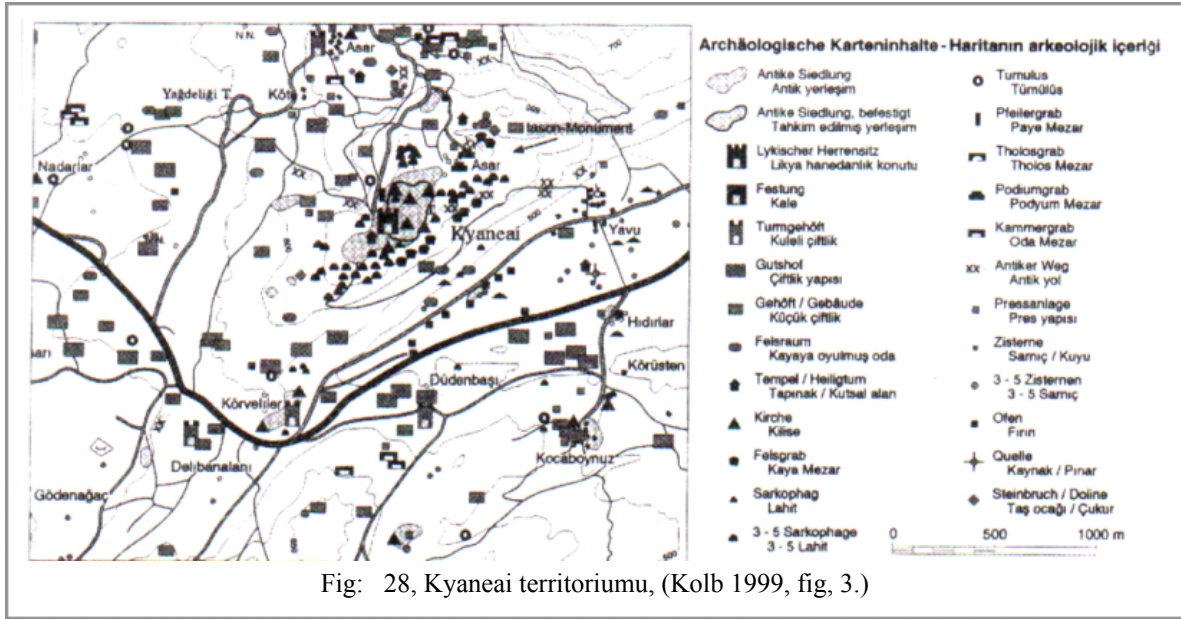

Fig: 28, Kyaneai territoriumu, (Kolb 1999, fig, 3.)

Burada bulunan çiftlik evinin yanındaki bir tümülüs ve dörtgen biçimli podyumlu mezar çiftlik yapısı ile ilişkilidir¹¹². Aynı şekilde Kyaneai *territoriumunda*, Yurtene yerleşiminin Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönem arkeolojik bulguları arasında iki pres, altı sarnıç, altı çiftlik evi ve sınır duvarlarıyla çevrelenmiş tarımsal bir yerleşimi olduğu anlaşılır¹¹³.

¹¹¹ Kolb 1998, 350.

¹¹² Kolb 1998, 351.

¹¹³ Kolb ve Thomsen 2000, 219.

Hoyran ve Trysa yerleşimlerinin otuz beş çiftlik yapısı, üretime ile ilgili donanımlar, mezarlar, çok sayıda sarnıç, Rhodos tipi amphora parçaları ve teras tespit edilmiştir¹¹⁴. Kyaneai bölgesindeki yerleşim erken dönemlerde akropolis çevresindeyken zamanla düzlük alanlara indiği ayrıca Klasik ve Hellenistik Dönemlerde *territorium*da dağınık halde yerleşmiş olan çiftliklerin Roma ve Bizans Dönemlerinde köy yerleşimi şekline doğru bir değişim gösterdiği görülür¹¹⁵.

Kilikia ile Pamphylia bölgesi sınırı kalan Alanya (Coracesion) antik yerleşimi ve çevresinde çok sayıda Erken Bizans Dönemi çiftlik yapıları ve diğer yapılar vardır¹¹⁶. Bu bölgede çiftlik yapıları genelede basit planda, savunma duvarına sahip ve standart bir özelliği sahip olmadıkları görülür¹¹⁷. Alanya ve çevresinde bulunan çiftlik evleri içlerinde üretimle ilişkili yapı ve mekanlar da bulunur. Bu bölgede de ekonomik girdi özellikle zeytin, üzüm ve tahıl olduğu anlaşılır.

Küçük Asya dışındaki bölgelerde de çiftlik yapılanmalarıyla karşılaşılır. İtalya, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Galia bölgesi gibi birçok yerde erken dönem çiftlik yapıları Geç Antik Dönem sonuna kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir¹¹⁸. Bu dönemsal süreklilik içinde çiftlik yapıları ve diğer yapılar çeşitli eklentilere sahip olurlar. Galia bölgesinde büyük çiftlik yapıları erken dönem kırsal alanlarda ya da bölgesel tarımsal ekonomiyi canlı tutmak için

¹¹⁴ Kolb ve Thomsen 2000, 218.

¹¹⁵ Kolb ve Thomsen 2000, 219.

¹¹⁶ Doğan 2008, 2 vd.

¹¹⁷ Doğan 2004, 93.

¹¹⁸ Castellana ve McConnell 1990 25 vd; Galor 2003, 44 vd; Avner ve Magnes 1998, 39 vd; Hirschfeld 1997, 33 vd; Sodini 1993, 139 vd; Lavin 1962, 1 vd; Parrish 1979, 279 vd; Matijašić 1982 53 vd; Haiman 1995, 29 vd; Marinov 1977, 187 vd.

farklı yerlerde sıklıkla kurulur. Bu bölgede çiftlik yapıları zaman içinde çeşitli eklentilerle büyüyerek bölgenin ekonomik ve sosyal yaşamında etkin bir rol oynar¹¹⁹. Güneybatı Fransa'da bulunan villalar İtalya'daki villalar ile kıyaslanabilecek seviyedirler. Roma İmparatorluğu'nun kuzeybatı eyaletleri İ.S.1. yüzyılda imparatorluğun tarımsal ekonomik politikalarına hizmet ederler. Bu bölgede görülen çiftlikler İ.S.50–60 yıllarından itibaren Geç Antik Döneme kadar, eklentilerle plansal olarak büyüyerek varlıklarını devam ettirirler.

Kuzey Afrika'daki çiftlik villaların ise çoğu daha küçük plandadırlar ve zeytin üretimi ile ilişkili olmalarının yanında “Bey Evi” olarak da kullanılmışlardır. En erken portikli, kuleli, alçak tavanlı odalara sahip çiftlik evleri–villalar; İspanya, İngiltere ve Panonia'ya kadar olan bölgelerde görülmektedir¹²⁰. İtalya'da portikli avluya sahip villalar İ.Ö.1. yüzyılda ortaya çıkar.

Güney Fransa'da birçok büyük çiftlik villası İtalya'daki peristilli benzerleri gibi birbirlerine benzemektedirler. Bu bölgedeki çiftlik villaları büyük bir avlu ve yanında, oturulan, üretim yapılan birimlere sahiplerdir. Güney Fransa'daki bu çiftlik villaları tarımsal ekonomik koşullardan dolayı bu şekilde düzenlenir. Fransa ve Almanya 3. yüzyıl kriziyle birlikte ortaya çıkan isyanlardan etkilenmişlerdir. Hem isyancıların saldırıları hem de ekonomik kriz bu bölgelerdeki sosyo-ekonomik yapıyı sekteye uğrattığı gibi imar faaliyetlerini de durma noktasına getirir. 3. yüzyıl krizinden sonra İngiltere, İspanya ve güneybatı Fransa'da çiftlik villaları tekrar yapılmaya veya eskiden beri var olanlar

¹¹⁹ Mielsch 1987, 161.

¹²⁰ Mielsch 1987, 162.

büyütülerek kullanılmaya devam ederler. Galia bölgesinde büyük toprak sahipleri krizden sonraki yıllarda mallarını koruma ve büyütme eğilimine girdikleri ve Roma merkez idaresine karşı tutum sergilemeye başlarlar¹²¹. Bu durum Orta Çağ'ın feodal yapısının ilk temellerini oluşturur.

Villa rustica tanımının en tipik örneklerden biri Boscoreale villasıdır. Tüm üretim donanımları ve diğer yaşam mekanlarını içinde barındırır. Boscoreale *villa rusticası* avlu (40x25 metre) ve bu avlu etrafında gruplanan diğer (ikamet odaları, mutfak, banyo, fırın ve çalışma-depolama mekanları) yapı birimleri ile bölgenin Antik Dönem tarımsal ekonomik yapılanması içinde yer alır. Yapı içinde özellikle şarap ve zeytinyağı üretimi yapılmıştır. Villa'da yaklaşık 90.000 litre şarap üretilmiş olabileceği düşünülür¹²².

Kuzey Suriye bölgesinde kırsal çiftlik alanlarında İ.S.1. yüzyıldan 8. yüzyılın ortasına kadar kalan dönem yerleşimlerinde özellikle zeytin ve üzüm üretimi yapıldığı bilinir¹²³. Yerleşimde bulunan ve en erken 1. yüzyıla tarihlenen yapılar 3. yüzyılda yaşanan ekonomik kriz sonrasında çeşitli ek yapı birimleri ile büyütülür¹²⁴. Bu bölgede bulunan kırsal çiftlik yerleşimlerinde çiftlik villaları, tapınak mezarlar, kiliseler, çok sayıda üretim donanımları ile çalışma ve depolama yapıları vardır. Bölge, Roma İmparatorluk Dönemi'nde gerçekleştirdiği üretim sürecini 4. yüzyılda kiliselerinde içinde bulunduğu yeni bir idari yapılanma içinde de devam ettirir¹²⁵.

¹²¹ Mielsch 1987, 163.

¹²² Mielsch 1987, 13.

¹²³ Strube 2000, 24; Foss 1997, 189.

¹²⁴ Strube 2000, 30.

¹²⁵ Sodini 1993, 150 vd.

Kuzey Suriye bölgesi Kilikia ve Isauria bölgelerine benzer bir jeolojik yapıya sahiptir. Bölge oldukça dağlıktır ve kireçli bir taş yapısına sahiptir. Bu durum Kilikia-Isauria bölgelerinde olduğu gibi kırsal yaşam alanlarında ikamet edilen yerler ile ekonomik yapıyı şekillendirmiştir. Dağlık Kilikia ve Isauria bölgesinde kırsal çiftlik alanlarında görülen büyük kesme taşların ve kemerlerin kullanıldığı yapılar Kuzey Suriye bölgesinde de görülür.

Geç Antik Dönemde Doğu Roma İmparatorluğu için küçük kırsal yerleşimlerin oluşturduğu tarım ekonomisi imparatorluğun en önemli ekonomik girdilerindendir. Bu önemli girdinin en önemli merkezlerinden biri de Filistin bölgesidir. Filistin bölgesinde bir çok kırsal yerleşim ve buna bağlı çiftlik villaları ile bunlara bağlı diğer mekanlar vardır. Bu bölgede bulunan kırsal çiftlik yerleşimleri 8. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bölgedeki çiftlik evleri basit planlılar, karmaşık planlılar ve kuleli çiftlik evleri olmak üzere üç planda incelenir¹²⁶. Bölgenin kırsal alanlardaki sermayesi, Caesarea, Scythopolis ve Elusa gibi bölgedeki önemli merkezlerde toplanır¹²⁷. Filistin bölgesindeki kırsal yerleşimlerde Erken Bizans Dönemine ait farklı planlarda çok sayıda çiftlik yapısı bulunur. Çiftlik yapılarının çevrelerinde üretim donanımları ve mekanları ile kuleler, sarnıçlar, kiliseler, sinagoglar gibi birçok yapı bulunur. Bu bölgede 4. ve 8.yüzyıllarda çok sayıda

¹²⁶ Hirschfeld 1997, 49.

¹²⁷ Hirschfeld 1997, 70.

yerleşimde çiftlik yerleşimleri vardır¹²⁸. Filistin bölgesindeki Khirbet Tinat'da bulunan çiftlik yapısı basit plana sahiptir. Çiftlik evi dikdörtgen planlı, üç odalı ve girişi doğuda avluya bakan odadan oluşur. Kuzey odası diğer odalara göre daha büyüktür ve Hirschfeld bu odanın ailenin ikamet ettiği yer olduğunu düşünür¹²⁹. Khirbet er-Rabia Teqoa'nın üç kilometre doğusunda, karmaşık planda, dört odası, sarnıcı ve avlusu olan bir çiftlik

kompleksi bulunur (fig. 29). Giriş güneyinde bulunan odadan yapılır, doğusunda bulunan en geniş oda Hirschfeld tarafından ikamet edilen mekan olarak düşünülür¹³⁰. Bu yapının güneyinde bir kule bulur fakat plan olarak bir bütünlük içinde olmadıkları görülür. Rujum el-Qasr, Hebron'un sekiz kilometre

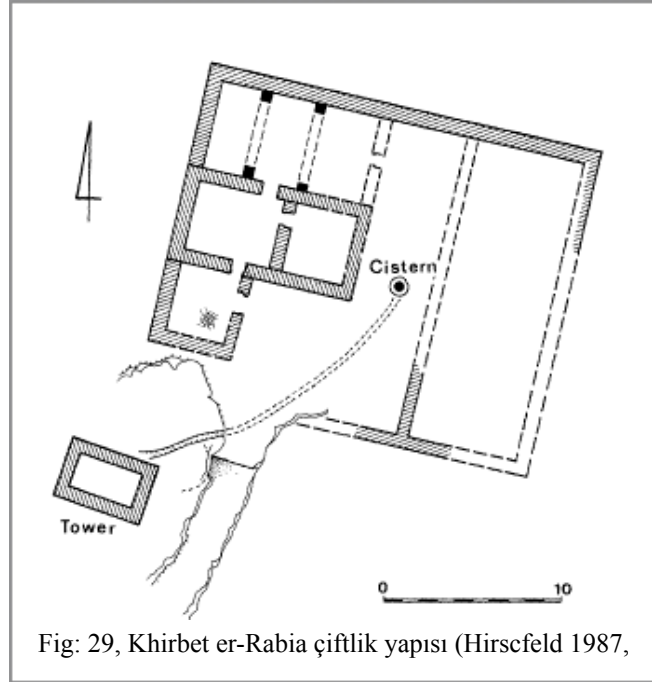

Fig: 29, Khirbet er-Rabia çiftlik yapısı (Hirschfeld 1987,

kuzeydoğusunda, kuleli çiftlik evlerine örnek olabilecek bir yapı tespit edilmiştir (fig. 30). Dikdörtgen bir plana sahip çiftlik evi, dıştan bir savunma duvarı ile çevrilidir ve batısında bir kule bulunur. Çiftlik yapısının avlusuna giriş kuleden yapılır. Kule kare planlı ve kalın bir duvara sahiptir. Bir diğer kuleli örnek ise Horvat Hazzan yerleşiminde bulunan çiftlik yapısıdır ve burası İ.S.4. yüzyılın ikinci yarısına ait bir çiftlik yerleşimidir (fig. 31). Kuleli

¹²⁸ Bir an-Sobah, Nahal Govta, Qaşrin, Horvat Kanaf, Kafır Naffakh, Chorazin, Horvat Karkara, Horvat Din'ila, Khirbet el-Quseir, Horvat Sumaqa, Ramat Hanadiv, Askhalon, Horvat Zikhrin, Khirbet Najar, Khirbet el-Buraq, Horvat Hazan, Tegoa, Khirbet Susiya, Khirbet et-Tinat, Khirbet er-Rabi'a, Rujum el-Qasr, Nahal Yattir, Nahal Saadon, Sede Boqer, Negev, Oboda, Rehovot, Sobota, Mamphis gibi birçok değişik plan ve büyüklükte çiftlik yerleşimleridir Hirschfeld 1997, 33.vd.

¹²⁹ Hirschfeld 1997, 50.

¹³⁰ Hirschfeld 1997, 50.

bir plana sahiptir olan yapıda kule kalın, büyük bir duvar örgüsüne sahiptir¹³¹. Ayrıca kule ile çiftlik yapısı arasındaki bölüm savunma ağırlıklı olarak aynı şekilde kalın, savunmaya yönelik yapılmış duvarlara sahiptir. Kule ile plansal birliktelik gösteren çiftlik yapısı ayrıca iki kanada sahiptir.

Kule muhtemelen üç ya da dört katlıdır. Filistin’de, Nahal Yattir bölgesinde otuz dokuz çiftlik evi, on beş kule, iki manastır ve bunlarla birlikte çok sayıda yapı tespit edilmiştir¹³². Çiftlik evlerinin aralarında yaklaşık kırk metrelik mesafeler olduğu, bazı çiftlik evlerinin iki ya da üç, bazılarının da altı ila sekiz odaya sahip oldukları görülür. Negev’de çiftlik yapıları geniş bir alana

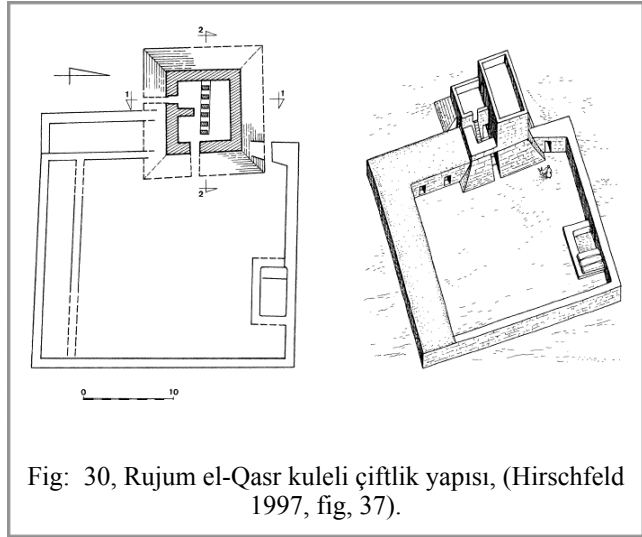

Fig: 30, Rujum el-Qasr kuleli çiftlik yapısı, (Hirschfeld 1997, fig, 37).

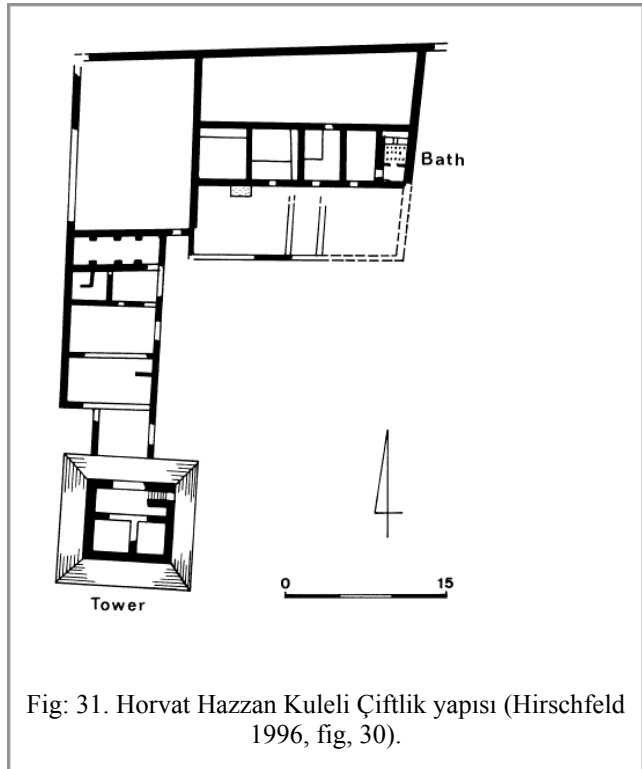

Fig: 31. Horvat Hazzan Kuleli Çiftlik yapısı (Hirschfeld 1996, fig, 30).

dağılmışlardır ve özellikle Erken Bizans Döneminde büyük tarımsal üretim yapılan yerleşimlerden biridir. Negev’deki tarımsal ekonomik yapıdan Strabon’un da bahsettiği bilinir ve bu bölgede üzüm ve zeytin ekiminin yanısıra incir, nar, şeftali ve diğer bazı

¹³¹ Hirschfeld 1997, 48.

¹³² Hirschfeld 1997, 52.

meyve üretimi de gerçekleştirilir¹³³. Negev, Roma İmparatorluk Döneminden, 7.-8. yüzyıla kadar sürekli tarımsal ekonomik faaliyetler ve yerleşim düzenlemesi görülür. Erken Bizans Döneminde Oboda yerleşiminde üzüm preslemek için beş, Elusa'da bir ve Sobata'da iki ayrı teknik, arkeolojik bulgularla tespit edilmiştir¹³⁴. Sobota'da yapılan şarap ticaretini ve üzüm ekimini kilisenin yürüttüğü anlaşılır¹³⁵. Sobota Manastırında bulunan şarap preslerinin hepsi tek bir düzleme sahip olduğu görülür. Oboda yerleşiminde çok sayıda zeytin çekirdeği arkeolojik çalışmalar sonucu ele geçmiştir. Ayrıca Oboda'da bulunan şarap depolarının girişlerinin alçak ve mazgal deliklerine sahip oldukları görülür¹³⁶. Negev bunun da burada zeytin ekiminin yanı sıra zeytin ticaretinin de yapılmış olabileceğini düşünür¹³⁷. Nessena'da bulunmuş olan 7. yüzyıl sonlarına ait olan bir papirüs, Arap askerlerinin Nessena'dan zeytinyağı aldıklarına dair ifadeler içerir¹³⁸. Filistin bölgesinde 4. ve 8. yüzyıllar arasına görülen bu çiftlik evleri, Kilikia bölgesinde görüldüğü gibi çevrelerinde kilise, manastır, sinagog, *nekropolis* alanları ve üretim donanımları ile bir bütünlük göstermektedirler. Roma İmparatorluğu'nun yaşamış olduğu ekonomik kriz sonrası ortaya çıkan ve değişen ekonomik gereksinimler birçok bölgede görüldüğü gibi Filistin bölgesinde de kendini tarımsal çiftlik yapılanması ile göstermektedir. Kuzey Afrika bölgesinde bulunan çiftlik yerleşimleri de plansal olarak Dağlık Kilikia bölgesi ile benzer özellikler göstermektedir. Tripolitania, Sabratha, Tipasa ve Hippo Regius (Annaba) gibi yerleşimlerde çok sayıda çiftlik villası bulunur.

¹³³ Negev, 1983, 208.

¹³⁴ Negev 1983, 211.

¹³⁵ Negev 1983, 213.

¹³⁶ Negev 1983, 187.

¹³⁷ Negev 1983, 214.

¹³⁸ Negev 1983, 214.

Henscir Sidi Hamdan yerleşiminde bulunan çiftlik villası bölgenin Roma İmparatorluk Dönemi tarımsal ekonomik yapılanmasının belirgin özelliklerini taşır. Bir avlu ve bu avlu etrafında düzenli bir şekilde dağıtılmış olan çalışma ve depolama mekanları ile uzun koridorlara sahiptir. Çiftlik villasında özellikle zeytin preslemesinin yapıldığı görülmektedir. Avlulu çiftlik villasının çevresi bir dış duvarla çevrilmiştir. Tripolitania yerleşiminde bulunan çiftlik villaları ise, belli bir planda değildir. İnce uzun koridorlara sahip olan bu yapılar genelde avluludurlar ve köşelerinde kulelere sahiptirler. Kuzey Afrika çiftlik villalarının avlu etrafında sütun dizileri olabilmektedir. Avlu etrafına dağıtılmış, üretim yapılan işliklerin ince uzun koridorlar içinde veya çiftlik villasının köşelerine yerleştirildikleri görülür. Kuzey Afrika bölgesindeki Tabarkha, El Jem, Jebel Oust mozaikleri bölgenin Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Dönem çiftlik villaları ve tarımsal ekonominin ürünleri hakkında zengin bilgiler sunmaktadır¹³⁹.

Mozaikler üzerinde kuleli, ön cephelerinde arkadlı bölümleri olan, çevrelerinde zeytin ve üzüm asmalarının olduğu, bağ bozumunun gerçekleştiği, çiftlik evleri tasvir edilmiştir¹⁴⁰ (fig. 32). Çiftliğe giriş yerlerinden birinin de köşelerinde bulunan kule aracılığı ile olduğu görülür. Çiftlik

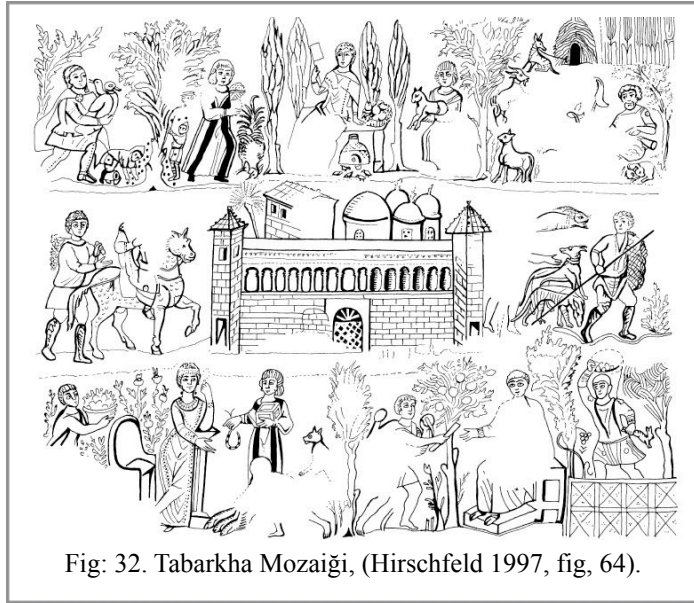

Fig: 32. Tabarkha Mozaïği, (Hirschfeld 1997, fig, 64).

¹³⁹ Parrish 1979, 279 vd, fig.1-4-6-7.

¹⁴⁰ Percival 1976, 154, fig.47-48.

villalarının alt katlarında pencereye sahip olmadıkları, pencerelerin genelde üst katta oldukları da tasvir edilmiştir. Roma İmparatorluk Döneminden itibaren Kuzey Afrika bölgesinde kullanılmaya ve yapılmaya başlanan Roma *villa rusticaları* ve diğer çiftlik yapıları ekonomik kriz sonrasında da varlıklarına devam etmişlerdir. 4. yüzyılın başlarında Vandalların kuzey Afrika'yı ele geçirmesi ile üretim ve ihracat bir süre sekteye uğrar fakat 4. yüzyılın sonları 5. yüzyılın başlarında bu bölgede ticaret tekrar canlanmaya başlar¹⁴¹.

Lykia bölgesinde, Trebenna ve Kyaneai *territorium*larında, Kuzey Afrika ile Filistin, Isauria bölgelerinde, Kilikia bölgesinde (Keşlitürkmenli ve Çildiremez) kuleli çiftlik yapılarında görülen kule ve avlu yapılanması Karakabaklı yerleşiminde de görülür. Kuleli veya kulesi olmayan çiftlik villalarında ortak görülen bir özellik olarak üretim ile alakalı tüm donanım ve mekanlar ile giriş çıkışlar çiftlik içerisinde yer alır.

Kuleli çiftliklerde, çiftliğe girişlerin bu kulelerden yapıldığı bilinmektedir. Örnek olarak Filistin bölgesindeki Rujum el-Qasr Hebron'daki kuleli çiftlik evinde görülen böyle bir özelliğin¹⁴² Karakabaklı çiftlik villasında da olduğu ve kuleli ve avluya sahip olan bu çiftliğin girişinin de kuleden yapıldığı düşünülmelidir (fig. 6, 30). Bu tür çiftliklerde, kuleyle birlikte çiftliği çevreleyen kalın bir savunma duvarının varlığı da bilinir ve Karakabaklı çiftlik villasını çevreleyen duvarın kalınlığı bu amaca işaret eder. Lykia, Filistin, İtalya, Yunanistan, Balkanlar ve Fransa'da görülen çiftlik yapılarında da benzer şekilde Geç Antik Dönemde kule ve savunma ağırlıklı üretim anlayışı görülür.

¹⁴¹ Haldon 2007, 81.

¹⁴² Hirschfeld 1997, 50.

Bölgeler arasında, yapıların bezemelerinde kullanılan özellikler açısından da benzerlikler de bulunmaktadır. Karakabaklı çiftlik villasının ikinci katında bulunan ikiz pencereler ve bunların bitkisel süslemeleri Kuzey Suriye bölgesi çiftlik villalarında da görülür. Karakabaklı çiftlik villasının doğusuna sonradan eklenmiş olan kemerli yapılanmalar ve blok terası bölgede Sinekkale çiftlik yapısında¹⁴³ ve Porta Maggiore villasında da görülür¹⁴⁴.

Tüm çiftlik yerleşimlerinde özellikle şarap ve zeytinyağı üretimine ağırlık verildiği görülür. Üretim sürecinde hava ve güneş ışığından çeşitli şekilde zorunlulukların olması tüm çiftlik yapılarının giriş ve mazgallarının yönlerine etkisi olmuştur. Çiftlik villalarına girişler genelde güney yönde olmaktadır ve mazgallar doğuya veya kuzeye bakmaktadırlar. Örneğin; Khirbet er-Rabia kuleli çiftlik yapısının girişi güneydendir ve Karakabaklı çiftlik villasının ilk katının girişi güneyden olmaktadır ayrıca mazgallar doğu yönündedir (fig. 6, 29).

Plansal olarak incelendiğinde çiftlik villalarının ilk giriş katları depo olarak kullanıldığı ve ikinci katlarının yaşam alanı olarak düzenlendiği görülür. Karakabaklı çiftlik villasının ilk katı depo olarak düşünüldüğü pencere açıklıklarının yerine mazgal olması ayrıca yaşam alanı olan ikinci katın destekleri olan kemer oluşumlarının bu katta olması dikkat çekicidir. Çiftlik villalarında kemer yerine sütun kullanımı Kuzey Suriye bölgesinde görülen bir durumdur¹⁴⁵. Karakabaklı yerleşiminde üzüm ve zeytin preslemede kullanılan

¹⁴³ Eichner 2008; 337 vd.

¹⁴⁴ Mielsch 1987, 91, fig:64.

¹⁴⁵ Strube 2000, 24 vd.

donanımların olması yerleşimde Kilikia ve Isauria bölgesinde görülen aynı ekonomik sürecin etkin olduğu anlaşılır.

Akdeniz dünyasında görülen çiftlik yapılarının hiç biri standart bir planda olmadıkları ve birbirlerine plansal olarak benzemedikleri görülmektedir. Karakabaklı çiftlik villası da benzer çağdaşları ile plansal birliktelikleri bulunmamaktadır. Ancak tüm çiftlik yerleşimleri ve Karakabaklı çiftlik yerleşimi antik yollara yakın olmaları açısından ortak özellikler barındırırlar. Karakabaklı'da çiftlik villasının yakınında çalışma ve depolama mekanları ile üretime ilişkin tüm pres ve donanımlar da bulunur. Bu sebeple, Karakabaklı'daki çiftlik, hem bu durum hem de inşalarında kullanılan malzeme açısından diğer bölge örnekleriyle benzerlikler taşır. Oboda, Mamphis ve Negev yerleşimlerindeki çiftlik yerleşimler ilk inşa aşamasında ve depolama mekanlarının oluşturulmasında yerel kesme taşlar ile anakaya veya buna benzer oluşumlar kullanılmıştır. Karakabaklı çiftlik villası ve kulesi yerel kesme taşlardan ve yer yer anakaya üzerinde inşa edildikleri görülür.

Çiftlik villasının yanına mezar yapılması hem Karakabaklı hem de diğer bölge örnekleri ile benzemektedir. Olba, Işıkkale gibi Kilikia ve Isauria çiftlik yerleşimlerinde de görülen bu durum¹⁴⁶, Kyaneai, Trebenna *territorium*larında, Kuzey Suriye'de bulunan çiftlik yapılarında da görülür¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Erten ve Özyıldırım 2009, 202.

¹⁴⁷ Kolb 1998, 351; Strube 2000.

II.2. Üretim Donanımları

Karakabaklı antik yerleşiminde, yerleşimin sahip olduğu tarımsal karakterle uyum gösterir şekilde, çok sayıda üretim donanımı tespit edilmiştir. Bu donanımlar yerleşimde özellikle zeytinyağı ve şarap üretiminin varlığına işaret eder. Son yıllarda bu bölgede yapılan arkeolojik araştırmalarda bölgenin Antik Dönem ekonomisi hakkında zengin bilgiler elde edilmiştir¹⁴⁸. Antik Dönem coğrafyasında üretimde kullanılan donanımların tarihleme ve sınıflandırılmalarında genel olarak zorlukların olmasına karşın, Olba bölgesinde bu durum bölgesel örnekler ışığında biraz daha mümkün olmaktadır. Karakabaklı yerleşiminde tespit edilen üretim donanımları da bu kapsamda bölgesel örnekler ile benzerlik göstermektedir.

II.2.1. Zeytinyağı Üretim Donanımları ve Diğer Bölge Örnekleri

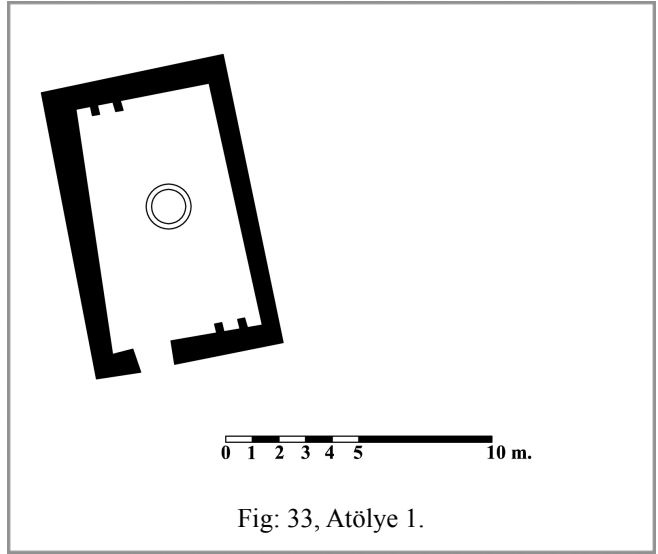
Olba bölgesinde zeytinyağı üretim donanımları olarak; basit presler, baskı kollu basit presler, taş destekli baskı kollu presler, vida ağırlık taşları, pres yatakları, mortar formlu kırma tekneleri, tekerlek formlu kırma taşları, sıvı toplama tankları, yağ ayırma çukurları ve bu donanımların tespit edildiği zeytinyağı atölyelerinin kullanıldığı bilinmektedir¹⁴⁹. Karakabaklı antik yerleşiminde ise; taş destekli baskı kollu presler, tekerlek formlu kırma taşları (kat no: Ü11), sıvı toplama tankları tespit edilmiştir.

Yerleşimde, içlerinde taş destekli baskı kollu preslere sahip iki atölye tespit edilmiştir (kat no: Ü1 ve Ü2). Bu atölyelerin içlerinde bulunan kırma tekneleri ve taş destekli baskı kollu

¹⁴⁸ Aydınoglu 2009.

¹⁴⁹ A. g. e. 2009, 26. vd.

presler, bu mekanlar içinde zeytinyağı üretimi yapıldığını göstermektedir. Her iki atölye de kalın kesme taşlardan örülüdür. Bu durum, yapıların üretim sürecinde kullanılan taş destekli baskı kollarına uygulanacak preslemenin gücüne dayanması için yapıldığı anlaşılmaktadır. Atölye 1 büyük kalın

kesme taşlardan inşa edilmiştir ve içinde çaprazlama olarak yerleştirilmiş iki taş destekli baskı kollu pres bulunmaktadır¹⁵⁰ (fig. 33) (kat no: Ü1). Yaklaşık 7 x 11 metre ölçülere sahip yapı yetmiş yedi metre karelik bir oturma alanına sahiptir. Atölye 2 ise, içinde kuzey duvarına yerleştirilmiş tek bir taş destekli baskı kollu pres içerir. Atölye içinde merkezi kare delikli mortar formu bir kırma teknesi bulunur.

Karakabaklı yerleşiminde, zeytinin kırılması için, merkezi çöküntülü¹⁵¹ (kat no: Ü8, Ü 9, Ü10) ve merkezi çıkıntıya sahip tipte mortar formu kırma tekneleri de¹⁵² (kat no: Ü7) tespit edilmiştir. Kırma tekneleri yerel kireç taşından imal edilmişlerdir. Yerleşiminde tespit edilen ve Tip 1 sınıflamasına giren kırma teknelerinin ortalarında daire biçiminde bir çöküntü bulunur. Bir örneğin (kat. no: Ü10) kırma teknesinin üzerinde sonraki dönemlerde farklı amaç ya da teknolojik değişim gibi nedenlerden açılmış olabilecek delikler vardır.

¹⁵⁰ Mekan kuzey ve batı duvarları yaklaşık 0,90–1,00 metre kalınlıkta olup doğu duvarı 0,70 metre, güney duvar 0,85 metre kalınlıktadır.

¹⁵¹ Aydınöglü tarafından yapılan gruplamada Tip 1 olarak adlandırılmasıyla ilgili olarak bkz. A. g. e. 2009, 39

¹⁵² Aydınöglü tarafından yapılan gruplamada Tip 2 olarak adlandırılmasıyla ilgili olarak bkz. A. g. e 2009, 40.

Yerleşimde bulunan merkezi çöküntüye sahip bir kırma teknesi (kat. no: Ü8) dıştan üç köşeye sahip olduğu diğer köşesinin de yuvarlatıldığı görülmektedir. Yerleşimde ayrıca tekerlek formlu kırma taşı da (kat no: Ü11) tespit edilmiştir.

Zeytinyağı üretiminin gerçekleştirildiğini gösteren arkeolojik bulguların geneli kapalı mekanlarda bulunmaktadır. Bu durum Antik Dönem yazarlarında da geçer. Zeytin çekirdeğinin kırılması ve zeytinyağının güneş ışığına çok fazla temas etmemesi gerekliliği zeytinyağı üretiminin kapalı mekanlarda yapılmasına neden olmaktadır. Bölgelerdeki atölyelerde tespit edilen taş destekli baskı kollu presler, kaldıraç mantığı ile çalışmaktadır ve baskının yapıldığı kollara sahiptir. Baskı kolunda zeytin çekirdeğin kırılması için gerekli olan kalasın desteklenmesi için taş levhalar kullanılır¹⁵³. Bu tip atölyelerde, atölye duvarı içerisinde ahşap baskı kolunun girmesi için bir niş vardır bu nişin iki yanında taş levhalar yer almaktadır. Ayrıca bu tip taş destekli baskı kollu preslerin olduğu atölyelerde vida kullanımı da görülür.

Tüm bu teknik donanım yanında zeytin kırma işleminin gerçekleştiğini kanıtlayan mortar formlu kırma tekneleri ve tekerlek formlu kırma taşlarının tespit edilmiş olması bu mekanların zeytinyağı üretimi ile ilişkili olduklarını göstermektedir¹⁵⁴. Bu duruma uygun olarak Olba bölgesinde bulunan Karadedeli Bayamlıören ve Murtboğazı mevkiilerindeki atölyeler, Öküzlü ve Hasanaliler Halilinören yerleşimlerinde bulunan atölyeler de taş destekli baskı kollu presler ve diğer donanımları bulunmaktadır. Bu tip presler bölgedeki Hellenistik Dönem kulelerin içinde de görülmektedir. Hellenistik Dönemde kule olarak

¹⁵³ A. g.e. 2009, 31.

¹⁵⁴A. g. e. 2009, 31.

üstlendikleri görevlerin yanında atölye olarak da kullanıldıkları içlerindeki taş destekli baskı kolu preslerin varlığı ile anlaşılır¹⁵⁵. Ayrıca bu tip preslerin Kıbrıs, İsrail ve yakın Isauria bölgelerinde de bulunduğu, İsrail ve yakın coğrafyasındaki preslerin Bizans Dönemine ait olduğu anlaşılır¹⁵⁶.

Olba bölgesinde tespit edilen bir diğer zeytin kırma donanımı mortar formlu kırma tekneleri ve bunların içlerinde dönen tekerlek formundaki kırma taşlarıdır¹⁵⁷. Bu tip zeytin çekirdeğini kırmada kullanılan yöntem Olba bölgesinde görülen en yaygın yöntem olduğu anlaşılır¹⁵⁸. Aydınöglü bölgede tespit edilmiş olan mortar formlu kırma teknelerini tipolojik olarak üç gruba ayırır¹⁵⁹. Bu gruplama; Tip 1: Merkezi oyuga/deliğe sahip kırma teknesi tipi, Tip 2: Merkezi çıkıntıya sahip kırma teknesi tipi ve Tip 3: Düz zeminli kırma teknesi tipi olarak görülmektedir. Bu üç grup içinde olan “Tip 1” kendi içerisinde alt gruplara ayrılmaktadır. Bu alt gruplar ise; merkezi küçük oyuklu, merkezi çöküntülü ve merkezi kare delikli tipler olduğu anlaşılır¹⁶⁰. Bu sınıflandırmaya giren bölge örnekleri bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya giren kırma donanımların bölgede; Köşkerli, Karadedeli Bayamlıören, Adamkayalar, Hüseyinler, Karadedeli Murtboğazı-Dilektaş-Aşağı Dünya Yonuzlu, Esenpınar Tepedibi, Erdemli Hayrat-Şahar, Karadedeli Dilektaş gibi yerleşimlerde tespit edildiği görülür¹⁶¹. Karakabaklı antik yerleşiminde Tip 1’in alt

¹⁵⁵ Durugönül 1998, 113 vd.

¹⁵⁶ Aydınöglü 2009, 32–33; Frankel 1997, 73 vd.

¹⁵⁷ A. g. e. 2009, 39.

¹⁵⁸ A. g. e. 2009, 39.

¹⁵⁹ A. g. e. 2009, 39–41.

¹⁶⁰ A. g. e. 2009, 39 vd.

¹⁶¹ A. g. e. 2009, 39 vd.

sınıflandırılmasında yer alan merkezi çöküntülü tip (kat no: Ü8, Ü9, Ü10) ve Tip 2 grubunda olan merkezi çıkıntıya sahip kırma teknesi bulunmaktadır (kat no: Ü7). Karakabaklı antik yerleşiminde bulunan ve Tip 1 sınıflamasına giren kırma teknelerinin ortalarında daire biçiminde bir çöküntü bulunur. Bir örneğin (kat. no: Ü10) kırma teknesinin üzerinde sonraki dönemlerde farklı amaç ya da teknolojik değişim gibi nedenlerden açılmış olabilecek delikler vardır. Yerleşimde bulunan merkezi çöküntüye sahip bir kırma teknesi (kat. no: Ü8) dıştan üç köşeye sahip olduğu diğer köşesinin de yuvarlatıldığı görülmektedir.

Olba bölgesindeki tekerlek formlu kırma taşları, mortar formlu kırma teknelerinin içinde dönen kırma taşı olarak tespit edilmiştir. Tekerlek formunda yuvarlak olan kırma taşları merkezlerinde birer deliğe sahiplerdir. Bu delikten yatay bir mil geçer ve kırma teknesinin ortasındaki dönen dikey mille bağlantılı olarak çalıştıkları anlaşılır¹⁶². Tekerlek formundaki kırma taşlarının orijinlerindeki delik kare veya daire formludurlar. Bu bölgede Hüseyinler Takkalıkuyu, Karadedeli Bayamlıören ve Yenibahçe Erikli yerleşimlerinde görülen tekerlek formundaki kırma taşlarının üzerlerinde yivlerin ve olukların oldukları da tespit edilmiştir¹⁶³. Karakabaklı antik yerleşiminde tekerlek formlu kırma taşı (kat no: Ü11) bulunmaktadır. Bu kırma taşının ortasında kare bir delik bulunur ve bu sayede merkezde bulunan mille bağlantısı gerçekleşir.

Mortar formlu kırma donanımı ve tekerlek formlu kırma taşları Antik Dönem coğrafyası içinde yoğun bir şekilde üretim sürecinde kullanılmışlardır. İsrail’ de bulunan çok sayıda

¹⁶² A. g. e. 2009, 41.

¹⁶³ A. g. e. 2009, 41.

örnekte kırma teknelerinin merkezlerinde kare delikler bulunur. Kuzey Afrika'da bulunan örneklerin Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan benzerleri ile aynı özellikler taşıdığı görülür. Bu üretim donanımları Roma ve Geç Antik Dönemde de kullanıldığı anlaşılır. Kuzey Afrika ve İsrail civarında ve Kuzey Afrika ve İsrail'de bulunan örnekler dönemsel ve tipolojik olarak Olba bölgesindeki örneklerle büyük benzerlikler bulunmaktadır¹⁶⁴.

II.2.2. Şarap Üretim Donanımları ve Diğer Bölge Örnekleri

Karakabaklı antik yerleşiminde, bölgede şarap üretimi için kullanıldığı önerilen açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu preslerin de tespit edilmiş olması önemlidir (kat no: Ü3, Ü4, Ü 5). Yerleşimde tespit edilen bu presler, Aydınöglü tarafından yapılan sınıflandırmaya göre, tek ezme düzlemlili ve tek toplama fiçili tip grubuna girmektedir. Bu preslerden birinin (kat. no: Ü3) ezme düzleminin içinin sonraki dönemlerde doldurulduğu ve yanına bir yapı yapıldığı görülür. Bir diğer presin ise (kat.no.5) anakayanın getirmiş olduğu bir zorunluluktan dolayı ezme düzlemi yamuk dikdörtgen bir forma sahip olduğu görülür.

Karakabaklı antik yerleşiminde bir adet pres ağırlık taşı bulunmuştur (kat. no: Ü6). Presle birlikte ezme gücünün artırılması amacıyla kullanılan bu ağırlık taşı, bölgede çan formulu olarak tanımlanan grup içinde değerlendirilmelidir¹⁶⁵. Taş yukardan aşağıya doğru genişlemektedir ve taşın üzerinde merkezi bir delik bulunmaktadır. Yan yüzlerde bulunan iki delik ise bu merkez delik ile bağlantılıdır. Bu delikler sayesinde taş kalasa

¹⁶⁴ A. g. e. 2009, 42.

¹⁶⁵ Aydınöglü tarafından yapılan gruplama için ilgili olarak bkz. A. g. e. 2009, 60.

bağlanabilmektedir¹⁶⁶. Yerleşimin oldukça bitki ile kaplı olması ve mimari yapıların yıkılmış ya da devşirme malzeme olarak sonraki dönemlerde kullanılmış olması pres ağırlık taşlarının tespit edilmesini zorlaştırmıştır.

Olba bölgesi sahip olduğu coğrafi yapısı ile Dağlık Kilikia bölgesi içinde ayrı bir duruma sahiptir. Dağlar bu bölgede hayatı, Dağlık Kilikia'nın diğer alanlarına göre daha yaşanılabilir hale getirmiştir. Fakat dağlık, kireçli toprak, tarım arazilerinin geniş yer tutmaması ve yoğun nemli iklim belirli tarım ürünlerinin yoğun yetiştirilmesine neden olmuştur. Bu ürünlerin başında üzüm gelmektedir. Bu durum Olba bölgesinde bulunan açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımlarının ve ekipmanlarının varlığı ile de tespit edilmiştir¹⁶⁷. Fakat bölgede tespit edilen açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu preslerin ve bunlara bağlı olarak kullanılan ağırlık taşlarının biçimsel farklılıkları da bulunur. Bölgedeki örneklerin tamamı açık alanda anakayaya işlenerek yapılan preslerdir. Bu üretim tekniğinde anakayaya oyulmuş bir ezme düzlemi ve sıvının biriktiği bir toplama fiçisinden meydana gelir¹⁶⁸. Sıvının toplandığı fiçi ile ezme düzlemi bir akıtma deliği bulunur. Açık alanda anakayaya oyulmuş preslerdeki üretim süreci preslemenin yapıldığı kalasın bir ucu pres yapısında bulunan bir nişe girer ve kalasın diğer ucuna uygulanan güç sayesinde presleme gerçekleşmektedir.¹⁶⁹ Bu işlem sırasında kalasın bir ucunda olan insan yanı sıra ağırlık taşları ile de güç uygulanmaktadır. Olba bölgesindeki bu tip açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu preslerin ezme düzlemleri dikdörtgen formda anakaya

¹⁶⁶ A. g. e. 2009, 60.

¹⁶⁷ Olba bölgesinde açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu preslerin ve sahip oldukları diğer ekipmanlar hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. A. g. e. 2009, 51.

¹⁶⁸ A. g. e. 2009, 51.

¹⁶⁹ A. g. e. 2009, 52.

işlenerek yapılmıştır¹⁷⁰. Toplama fiçisi ise genellikle geniş ve yuvarlak biçimde veya *pitos* şeklinde oldukları görülür. Açık alanda anakayanın işlenmesi ile oluşturulan bu üretim sürecinde ezmenin düz bir düzlemde olması, yüzeyin temiz tutulmak istenilmesi ve güneş ışığının üzümün suyundaki suyu buharlaştırmasında hızlı bir süreç istenilmesinden kaynaklanır. Aydınoğlu açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu presleri tipolojik olarak sınıflandırır¹⁷¹. Bu sınıflandırmaya göre; Tek ezme düzlemli ve tek toplama fiçili tip, çift ezme düzlemli ve tek toplama fiçili tip, tek ezme düzlemli çift toplama fiçili tip ve tek ezme düzlemli ve toplama fiçisi uzun kenarda yer alan tip olmak üzere gruplandırılır.

Olba bölgesinde çok sayıda tespit edilmiş olan pres tipinin tek ezme düzlemine ve tek toplama fiçisine sahip olduğu anlaşılır¹⁷². Bölgede açık alanda özellikle tarım alanlarının civarında kayalık bölümde bu tip prese rastlamak mümkündür. Ancak bu tip preslemede üretim kapasitesi çok fazla olmamaktadır. Olba bölgesinde Ovacıkalanı Hayatınbaşı-Dibekli, Karaahmetli ve Tabureli yerleşimlerinde bulunan presler bu kategoriye girmektedir.

Kilikia bölgesinin aynı dağ sıralamasında yer alan ve benzer iklim koşullarına sahip bölge olan Lykia ve Karia bölgesinde de açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu presler bulunmaktadır¹⁷³. Ayrıca Küçük Asya'da Batı Phrygia bölgesinde bulunan örnekler Dağlık Kilikia bölgesindeki preslerle benzerlik gösterir. Batı Phrygia bölgesinde presler

¹⁷⁰ Aydınoğlu ve Alkaç 2008, 277 vd.

¹⁷¹ A. g. e. 2009, 56 vd.

¹⁷² A. g. e. 2009, 56.

¹⁷³ Diler 1994, Diler 1995, 441 vd.

anakayaya oyulmuş iki ana kısımdan oluşan preslerdir ve ezme tekneleri ile toplama fiçilerine sahiptirler. Bu tip, üzümün preslenerek şarap elde etme isteği erken dönemlerden itibaren görülmektedir. Girit, Kıbrıs ve Suriye’de bulunan örnekler ilk olarak Erken Bronz Çağında görülür¹⁷⁴. İsrail, Filistin ve civarında çok sayıda pres donanımının olduğu ve Dağlık Kilikia bölgesindeki örnekler ile benzerlikler taşıdıkları görülür. Filistin’in güneyinde, *chorasında* çok sayıda şarap presinin olduğu Gaza yerleşiminde Geç Antik Dönemde önemli bir şarap üretim merkezi olduğu anlaşılır¹⁷⁵. Kuzey Suriye bölgesi de Kilikia bölgesi ile benzer coğrafi şartlara sahiptir. Burada Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrasında da kullanılan şarap presleri bulunmaktadır. Kuzey Suriye bölgesinde anakayanın olduğu yerlerde dikdörtgen ezme düzlemine ve toplama fiçilerine sahip presler vardır¹⁷⁶. Aynı şekilde Kuzey Afrika bölgesinde Mareotis gölü yakınlarında şarap üretimi için kullanılan baskı kollu presler bulunur ve üzümün ayakla ezileceği bir düzlemin ve sıvı toplama fiçisinin yer seviyesinde olması Dağlık Kilikia bölgesi ile benzerlik gösterdiği anlaşılır¹⁷⁷. Plansal olarak incelendiğinde anakayaya işlenerek oluşturulmuş, tek ezme düzlemine ve toplama fiçisine sahip baskı kollu preslerin İsrail’de bulunan bir grup şaraphane ile tamamen benzediği de görülür¹⁷⁸.

Olba bölgesinde yapılan çalışmalarda, baskı kollu preslere ait kalasın serbest ucuna bağlanan ağırlık taşları çok sayıda tespit edilmiştir. Bu bölgede tespit edilen pres ağırlık taşlarının genellikle şarap üretimi yapılan açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu

¹⁷⁴ Aydınoglu 2009, 58.

¹⁷⁵ Aydınoglu 2009, 58; Hirschfeld 1997, 33 vd.

¹⁷⁶ Strube 2000, 24.

¹⁷⁷ Aydınoglu 2009, 59.

¹⁷⁸ Aydınoglu 2009, 59–60.

preslerle birlikte kullanılır. Aydınoğlu pres ağırlık taşlarını bölge için oluşturduğu iki farklı grupta topladığı görülür¹⁷⁹. Bu gruplama; Tip 1: Çan biçimli pres ağırlık taşları ve Tip 2: Silindir biçimli ağırlık taşları olmak üzere iki sınıftadır. Ancak pres ağırlık taşları form olarak birbirlerine benzemelerine karşın farklı boyutlara sahip olmaları da görülmektedir. Pres ağırlık taşlarında pres baskı koluna bağlanabilmeleri için üst yüzeylerinde halat oyuklarına sahip olmalarıdır.. Olba bölgesinde Şahmurlu Belenseki yerleşiminde bulunan ağırlık taşı bu tip için karakteristik bir örnek olduğu anlaşılır. Ayrıca bölgede çok sayıda farklı boyutlarda çan tipi pres ağırlık taşı bulunmaktadır. Bu tip pres ağırlık taşının görüldüğü yerleşimlerden bazıları; Hüsametli'ye bağlı Gacarlar, Üstköy ve Esseler, Çaltıbozkır Ayvalı, Ovacıkalanı Kepez, Sömek Özköy gibi yerleşimlerdir.

Geç Bronz Çağından itibaren pres ağırlık taşlarının varlığı bilinmektedir. Suriye, Kıbrıs ve İsrail bölgelerinde çan biçimli ve delikli pres ağırlık taşlarının bulunduğu görülür¹⁸⁰. Erken örneklerin doğal deliklere ve işlenmemiş oldukları ancak zamanla karmaşık bir form almaya başlarlar. İsrail'de Frankel tarafından "ters T" olarak tanımlanan pres ağırlık taşının Hellenistik Dönem ve sonrasında ana kalas ağırlığı olarak yaygınlaştığının ileri sürüldüğü görülür¹⁸¹. Aynı şekilde Lübnan ve Kıbrıs bölgelerinde benzer pres ağırlık taşları ele geçmiştir ancak üzerlerindeki deliklerin genişliği dikkat çekmektedir. İsrail Hirbet Sumaka yerleşiminde tespit edilen ve Roma-Bizans Dönemlerine ait olan ağırlık taşları Dağlık Kilikia bölgesi pres ağırlık taşlarına benzemekte fakat Dağlık Kilikia bölgesi

¹⁷⁹ A. g. e. 2009, 60.

¹⁸⁰ A. g. e. 2009, 61.

¹⁸¹ A. g. e. 2009, 62.

örneklerinden iki kat büyüklüğe sahiplerdir. Demir Çağlarından itibaren kullanılan ağırlık taşları Dağlık Kilikia bölgesinde bulunmamaktadır.

II.3. Mezarlar

Karakabaklı yerleşimi içinde çok sayıda mezar tespit edilmiştir. Yerleşimdeki mezarlar, beşik tonozlu *aediculalı* mezarlar ve lahit mezarlar (serbest duran ve *chamosoriumlar*) olarak farklı tipolojik özelliklere sahiptirler. Mezarlar yerel kireç taşından yapılmışlardır ancak hiç birinde yazıt bulunmamaktadır. Serbest duran lahitlerin tekne veya kapak yerlerinde *tabula ansata*, balık ve üzüm salkımı gibi bazı süslemelerin olduğu görülür. Bu durum Olba bölgesinde görülen diğer mezar tipolojisi ve süslemeleriyle benzerlik göstermektedir. Yerleşimin sürekliliği içinde mezarların üzerindeki süsleme motiflerinin de değişen siyasi–dini yapıyla paralel olarak değiştiği görülür.

Karakabaklı yerleşiminde en dikkat çeken mezar grubu, üç örneğinin tespit edilmiş olduğu beşik tonozlu *aediculalı* mezarlardır. Bu mezarlar, büyük kesme taşlarla oluşturulan bir beşik tonoz ve içinde anakayaya oyulmuş bir lahit teknesi ya da serbest duran bir lahitten oluşur. Bunlardan ilki, yerleşimdeki çiftlik villasının yaklaşık on metre doğusunda yer alır (kat. no: M1). Lahit teknesi anakaya içine oyularak yapılmıştır. Anakaya üzerinde mezara ulaşmak amacıyla basamaklar bulunur ve lahit kapağı kırılmış durumdadır. Üst örtüyü oluşturan beşik tonoz yıkılmıştır. Tonozun sadece alt kaideleri ve kaide üzerindeki ilk kesme taşları korunmuştur. Kesme taşlar yerel kireç taşından büyük bloklar halinde yapılmışlardır. Kemerin oturduğu kaidenin ortasında tek bir silme ile şekillendirildiği görülür. Yerleşimdeki ikinci beşik tonozlu *aediculalı* mezar (kat. no: M3), kilisenin doğusunda yer almaktadır. Bugün oldukça sağlam bir durumda olan beşik tonozlu *aediculalı* mezar, yerleşimdeki diğer örnekleriyle benzerlikler taşımaktadır. Beşik tonozun

içerisinde kırık durumda, üzerinde herhangi bir yazıt ya da kabartma bulunmayan serbest duran bir lahit bulunmaktadır ve lahit kapağı büyük ölçüde kırılmış durumdadır . Mezar arka duvara sahiptir ve hem bu duvar hem de beşik tonozu oluşturan taşlar yerel kireçtaşıdır. Taşların içte düzgün kesildiği ancak dış kısımlarının kaba bırakıldığı görülür. Büyük kesme taşların yanı sıra küçük kesme taşlarında mezarın inşasında kullanıldığı görülür. Kemer önde dokuz taş sırasından örülmüştür ortada bulunan ana kilit taşının yanlarında dört adet kesme blok taş vardır. Üçüncü beşik tonozlu *aediculalı* mezar ise çiftlik villası ile çalışma ve depolama mekanlarının kuzeyindeki alan içindedir (kat. no: M 2). Anakaya üzerinde inşa edilmiş olan mezarın üç tarafının, yerel kireç taşından kesilmiş büyük taşlardan oluşan duvarlarla örüldüğü görülür. Fakat mezarın duvarları yıkılmış durumdadır sadece ilk seviye duvarlar korunmuştur. Beşik tonozlu *aediculalı* mezar içinde kapağı kırık durumda olan bir anakaya içine lahit teknesi yapılmıştır vekapağın yan yüzeyinde haç kabartmasının bulunduğu görülmektedir.

Karakabaklı yerleşiminde bulunan beşik tonozlu *aediculalı* mezarların yanı sıra çok sayıda lahit mezar örneği de tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler arazide belirli bir alanda durmamaktadırlar ve genellikle kayalık alanların üzerine yapılmışlardır. Yerleşiminde lahit mezarlar¹⁸² kendi içlerinde, serbest duran lahitler ve chamosoriumlar olmak üzere çeşitlilik gösterir. Lahitlerin bir kısmının lahit teknesi olmasına karşın bazılarının da sadece lahit kapakları bulunur. Bazı lahit mezarlar (kat. no: M4, M8, M11) üzerlerinde kabartma şeklinde yapılmış haç motifleri taşırlar.

¹⁸² Kat. No: M 4, M 5, M 6, M 7, M 8, M 9, M 10.

Yerleşimde bulunan serbest duran lahitler yerel kireç taşından yapılmışlardır ve anakaya üzerine oluşturulan taş platform üzerine olduğu gibi toprak üzerine de konuldukları görülür (kat. no: M7, M10, M12, M13). Bazı örnekler ise beşik tonozlu *aediculalı* mezarların içlerinde bulunmaktadır. Serbest duran lahitlerin ağız ve kaide kısımlarının şekillendirildiği görülür. Lahit kapakları ise konik bir formdadır ve köşe akroterlerine sahiplerdir. Lahit teknelerinin genelde tek bir yüzünün işlendiği görülür ve üzerlerinde madalyon içine alınmış haç, rozet, balık, üzüm salkımı gibi motifler bulunur ancak üzerlerinde herhangi bir yazıt tespit edilememiştir (kat. no: M8, M13). Bununla birlikte, iki lahit teknesinin üzerinde *tabula ansata* bulunur (kat. no: M12, M7). Yerleşimde tespit edilen chamosorium mezarlar¹⁸³ ise dağınık bir halde bulunurlar. Belirli bir standart ölçüye sahip değildirler, kapaklarında herhangi bir yazıt bulunmamaktadır. Bazı mezar kapaklarında kabartma olarak haç motifi bulunmasından dolayı erken örneklerden ayrılırlar (kat. no. M11). Bazı chamosorium mezarlar kapak çevresinde oluklara sahiptirler ve bu olukların mezarlarda sıvı sunusu ya da yağın yağmur–sel gibi durumlardan korunması için yapıldıkları düşünülmektedir¹⁸⁴.

II.3.1. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Mezarlar

Dağlık Kilikia bölgesinde tonozlu mezarlara ait çok sayıda örnek tespit edilmiştir. Anıtsallık, ihtişam ve zenginlik sağlama amacı güdüldüğü düşünülebilecek bu beşik tonozlu *aediculalı* mezarlar Kilikia bölgesinde İ.S.2. yüzyıldan itibaren görülürler¹⁸⁵.

¹⁸³ Kat. No: M 5, M 6, M 9, M 11.

¹⁸⁴ Machatschek 1967, 35.

¹⁸⁵ Durukan 2006, 119.

Bölgedeki mezar mimarisi İ.S.2–3. yüzyıllar arasında çeşitlilik gösterir¹⁸⁶ ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen birçok tonozlu mezar bulunur¹⁸⁷. Aynı şekilde Kilikia bölgesine yakın diğer yakın bölgelerde de İ.S.2. yüzyılın ortasından başlayan ve 3. yüzyılda da yapılan örnekler mevcuttur¹⁸⁸. Olba bölgesinde, Kümbet, Yukarı Hüseyinler, Cennet–Cehennem, Sakızlıklı Harman, Sancıören, Tülü, Demirciören gibi yerleşim yerlerinde çeşitli özellikler gösteren benzer tonozlu mezarlar bilinmektedir¹⁸⁹. Bu benzer tonozlu mezarların bazılarının çiftlik yerleşimlerinin yanlarında, anıt sütun ve oygu tekneli, yalnız başlarına inşa edildikleri anlaşılır. Mezarların yanlarında Korinth veya Dor başlıklı sütun ve bunların üzerlerinde “T” ile başlık meydana getirecek şekilde taş bloklar bulunur. Sütun başlıklarının üzerlerindeki taş bloğun geniş bölümünde kabartmalar olduğu anlaşılır ve bu tip mezarlar bölgede 2. yüzyıldan itibaren yayılır¹⁹⁰. Bölgede, bu tip mezar örneklerine rastlanan Elaiussa Sebaste antik yerleşiminde N4 ve N6 mezarlarının Olba bölgesindeki erken örneklerden olduğu bilinir ve içlerinde serbest duran lahit ve lahit teknesi bulunur¹⁹¹.

Karakabaklı yerleşiminde bulunan beşik tonozlu *aediculalı* mezarların bölgede bulunan örneklerle plansal olarak benzediği görülür. Bununla birlikte, bölge örneklerinin bazılarında görülen mezarın yanında bulunan sütun, altar vb. mimari parçalar Karakabaklı antik yerleşimi beşik tonozlu *aediculalı* mezarlarında tespit edilememiştir.

¹⁸⁶ Machatschek 1967, 67.

¹⁸⁷ Sayar 1994, 48; Rosenbaum, 1971, 30.

¹⁸⁸ Scarborough 1991, 320–328; Çevik 1997, 89

¹⁸⁹ Söğüt 2005, 101–154.

¹⁹⁰ Söğüt 2005, 101.

¹⁹¹ Machatschek 1967, 84–85.

Ayrıca Karakabaklı beşik tonozlu *aediculalı* mezarları daha özensiz kesme taşlar ile yapıldığı görülmektedir. Çiftlik villasının yanında bulunan beşik tonozlu *aediculalı* mezar yerleşimin ilk evresine ait olması muhtemeldir ve çiftlik sahibinin mezarı olduğu düşünülür¹⁹² (kat. no: M1). Çiftlik villası ile çalışma ve depolama mekanlarının kuzeyindeki alan içinde kalan beşik tonozlu *aediculalı* mezar ise, kırık lahit teknesinin üzerindeki haç kabartması bulunması nedeniyle yerleşimdeki erken örneklerden ayrılmaktadır. Ayrıca plan olarak farklılıklar içermektedir. Corycus yerleşiminin *chorasında* kalan Demirciören, Karadeveli ve Halilören’de tespit edilen bu tip örnekler, üzerlerinde olan haç motifleri sayesinde, Erken Bizans Dönemine tarihlendirilir¹⁹³. Bir beşik tonozlu *aediculalı* mezar da Işıkkale yerleşimin batısında, modern yolun kenarında tespit edilmiştir. Bu mezar içinde kırık durumda serbest duran bir lahit teknesi vardır ve haç kabartmalı lahit kapağına yanında bulunur. Karakabaklı’da bulunan beşik tonozlu *aediculalı* mezarları genel olarak yerleşimin ilk kurulduğu düşünülen 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemek mümkün olmaktadır.

Bölgede çok sayıda görülen bir diğer mezar tipi ise serbest duran lahitlerdir ve bölge örneklerinin tekne uzunluklarının 2,00 metre ile 2,50 metre arasında değiştiği görülür. Bu teknelerin genişlikleri 0,70 metre ile 1,60 metre civarındadır ve yüksekliklerinin 0,90–1,50 metre arasında değişen ölçülere sahip olduğu tespit edilmiştir¹⁹⁴. Karakabaklı’daki serbest

¹⁹² Eyice 1981, 207.

¹⁹³ Durugönül ve diğerleri 2008, 121.

¹⁹⁴ Düzenli 2009, 32.

duran bir lahitin 1,97 x 0,94 ölçülerinde olması burada bulunan lahitlerin bölge örnekleriyle ölçüleri açıdan benzerlik gösterdiğine işaret eder (kat no: M7).

Elaiussa Sebaste, Kanytella ve Corycus yerleşimlerinde toprak üzerinde bulunan veya anakayaya işlenerek yapılmış olan serbest duran lahitlerin tümü yerel kireç taşından imal edilmişlerdir. Olba bölgesinde Kanytella, Corycus ve Elaiussa Sebaste gibi yerleşimlerin nekropolis alanlarında serbest lahitlerin genellikle *σωματοθήκη* ve *θήκη* kelimeleriyle isimlendirildiği anlaşılır¹⁹⁵ fakat Karakabaklı yerleşiminde bulunan serbest duran lahitlerin üzerinde herhangi bir yazıt bulunmamaktadır. Machatschek, bölgede serbest duran lahitleri alt yapısı olan ve olmayan lahitler ile alt yapısında mezar odası bulunduran lahitler olarak gruplandırır¹⁹⁶. Karakabaklı'da alt yapısında mezar odası bulunan ve alt yapısı (podyumlu) olan mezar tespit edilmemiştir. Karakabaklı yerleşiminde iki örnekte, lahit teknesinin üzerinde *tabula ansata* kabartması vardır (kat. no: M7, M12). Bununla birlikte, Karakabaklı'da lahitler üzerinde Olba bölgesinin mezarları üzerinde yaygın olarak kullanılan bazı süslemeler görülür. Bunlar arasında, lahit teknesi ve kapaklarının üzerinde madalyon içine alınmış rozet, çelenk ve üzüm kabartmaları bulunur (kat. no: M12, M13).

Kilikia ve Isauria bölgelerinde görülen yerleşim düzenlemesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan mezar tipolojisi her iki bölgede benzer özellikler taşır. Tarımsal ağırlıklı yerleşimlerin mezar tipolojileri ekonomik ve dönemsel sürekliliğin yanında çok fazla

¹⁹⁵ Karaüzüm 2005, 24.

¹⁹⁶ Karaüzüm 2005, 26.

değişime uğramamıştır. Mezarların plansal sürekliliğin devam ettiği buna karşın işlenen motiflerin, süslemelerin dinin değişimi ile farklılaştığı görülür. Karakabaklı'da tespit edilen çok sayıdaki lahit mezar da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Yerleşimde chamosorium mezarlar dikkat çekmektedir. Olba bölgesinde çok sayıda örneği bulunan bu tip mezarların bazılarının kapaklarında yazıt ve sembol olabildiği gibi bazılarında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Ayrıca, kapaklarının oturma düzlemleri anakaya ile aynı seviyede olabildiği gibi anakaya dışına da sarkabilmektedir. Bölgedeki chamosorium mezarlar genellikle üçgenimsi-konik bir biçimde yapılırlar. Bu mezarlarda ölen kişinin başının konulduğu tabandan hafif bir şekilde yükseltilmiş yastık bölümü vardır. Olba bölgesinde en yaygın tip, lahit teknesinin anakayaya işlendiği ve konik bir lahit kapağının bulunduğu mezarlardır. Lahit teknesinin konik bir şekilde oluşturulduğu mezarlarda lahit teknesinin tabanında geniş bir alan oluşur. Konik bir şekilde lahit teknesinin olmadığı chamosorium mezarlar da bulunur. Karadedeli Bayamlıören ve Alahan yerleşimlerinde bulunan örnekler bu duruma örnek olmaktadır¹⁹⁷. Olba bölgesinde Tapureli Sertavul, Hüsametli Çoban mahallesi ve Sömek Makuf yerleşimlerinde bulunan lahit kapakları konik-üçgenimsi bir forma sahip oldukları ve dört köşelerinde akroterlerine sahiplerdir¹⁹⁸. Chamosorium tipli mezarların pişmiş topraktan levhalarla kapatılmış olduğu örnekleri Olba bölgesindeki yerleşimlerde (Elaiussa Sebaste, Kanytella ve Corycus) görülür¹⁹⁹. Bu mezar formu Küçük Asya'da Roma Dönemi öncesinde de kullanılmıştır²⁰⁰ ancak Olba bölgesinde Roma Dönemi öncesine ait erken bir chamosorium mezar örneği

¹⁹⁷ Elton, Jackson ve diğ. 2009, 98.

¹⁹⁸ Düzenli 2009, 30.

¹⁹⁹ Machatschek 1967, 34.

²⁰⁰ Çelgin 1994, 167.

bulunmamaktadır. Elaiussa Sebaste antik yerleşiminde bulunan *tabula ansata* lahitler için 2. yüzyılın ortasından 3. yüzyılın ortasına kadar olan dönem önerilir²⁰¹. Hıristiyanlık dönemi ile birlikte chamosorium mezar ve diğer mezar kapaklarının veya lahit teknelerinin üzerlerine haç, balık gibi Hıristiyanlık dininin sembolleri eklenir. Karakabaklı yerleşiminde bulunan bazı mezarların üzerinde haç ve balık gibi motiflerin olduğu tespit edilmiştir (kat. no: M4, M8, M11), bazı chamosorium mezarlar ise sadedir veya lahit kapakları bulunmamaktadır (kat. no: M5, M6, M9). Karakabaklı yerleşiminde, Kilikia ve Isauria bölgelerinde görülen standart lahit kapağı biçimi, köşelerinde akroterleri olan üçgen alınlıklı tiptir.

Bölgedeki lahitlerin tarihlenmeleriyle ilgili bazı öneriler bulunmaktadır. Machatschek, Elaiussa Sebaste, Kanytella ve Corycus yerleşimlerinde bulunan Roma Dönemi lahitleri için en erken 2. yüzyıl tarihlerini, Koch ise 2. yüzyıl sonu ile 3. yüzyıl başlarını önerir²⁰². Olba bölgesinde bulunan chamosorium mezarların tarihlenmeleri Roma Dönemine kadar gitmektedir. Bölgede görülen bazı örneklerin üzerinde Hellenistik Dönemden itibaren *dioskur* başlıkları kullanıldığı görülür. Fakat *dioskur* başlıkları Roma İmparatorluk Döneminde de görülmektedir. Sade olan chamosorium lahitlerin tarihlenmelerinde kesin bir netlik yoktur.

Karakabaklı'da Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanılmamış olması, *tabula ansata*, üzüm, rozet gibi motifli mezarların sonraki döneme tarihlendirilmesi gerektiğini gösterir. Bölgede Geç Antik Dönem'e ait bazı *tabula ansata*

²⁰¹ Karaüzüm 2005, 65.

²⁰² Koch 2001, 267.

lahitler de vardır. Corycus'da bulunan bazı *tabula ansata* lahitler 4.-6. yüzyıllara tarihlenir²⁰³. Karakabaklı yerleşiminde, üzerinde *tabula ansata*, rozet ve üzüm salkımı gibi motifleri olan mezarlar erken dönem lahitlere benzemekle birlikte yerleşimin ilk evresi ile tarihlenmek mümkün olmaktadır.

Olba bölgesinde yerel kireç taşından yapılmış olan lahitlerin üretimi Erken Hıristiyanlık Döneminde de devam eder. Corycus antik yerleşiminde bulunan lahitlerin²⁰⁴, üzerlerinde yer alan Malta–Latin haç benzemelerinden dolayı ve bölgenin 7. yüzyıldan sonra Arapların eline geçmesi nedeni ile Erken Hıristiyanlık Dönemi mezarları olarak görmek uygun olacaktır²⁰⁵. Corycus antik yerleşiminin üzerinde haç bulunduran yazıtlı örnekleri 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilir. Benzer örnekler bölgede Corycus *nekropolis* alanında bulunmaktadır²⁰⁶.

Karakabaklı yerleşiminde haç ve balık motifi bazı mezarlar tespit edilmiştir (kat. no: M4, M8, M11). Balık figürü, Hıristiyanlık dini içinde erken dönemlerden itibaren kullanılır²⁰⁷. Koch lahit kapağı üzerinde daire içine alınmış balık motifli süslemelerinin 4. yüzyıla ait olduğu düşünür²⁰⁸ (kat. no: M7). Ayrıca, bu dönem tarihllemeleri için kullanılan örnekler arasında yer alan Boğsak adasındaki mezarın, kırık lahit parçasındaki haç işareti ve mezarın özensiz malzemedan yapılmış olmasından dolayı 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen

²⁰³ Karazüm 2005, 105 vd.

²⁰⁴ Karazüm 2005, 54–56.

²⁰⁵ Aydın 2008, 269–281; Keil ve Wilhelm 1931, 152 No: 350; Hagel ve Tomaschitz 1998, 196 No: 21.

²⁰⁶ Karazüm 2005, 55.

²⁰⁷ Stauch 1972, 1 vd.

²⁰⁸ Koch 2008, 173.

kiliseden önce yapılmış olması gerektiği düşünülmektedir. Lahit teknesi veya lahit kapağında madalyon içinde haç taşıyan örnekler ise genelde 4.-6. yüzyıl arasına tarihlenir. Lahit teknesinin tümüyle büyük bir haç ile süslenen örneklerin de 6.-7. yüzyıla tarihlendiği görülür²⁰⁹. Karakabaklı yerleşiminde lahit teknesinin büyük bir haç ile süslendiği örnek bulunmaktadır (kat no: M4). Lahit teknesinin merkez noktası üzerinde bulunan haç kabartmasının altında daire şeklinde madolyon kabartmaları da bulunur. Bu sebeple Karakabaklı'da görülen lahit teknesi üzerinde haç kabartması olan mezar örneklerini 4. ve 7. yüzyıl arasına tarihlendirmek uygun olacaktır (kat. no: M2, M4) .

²⁰⁹ Karazüm 2005, 59.

II.4. Antik Yol ve Anıtsal Kapılar

II.4.1. Antik Yol

Karakabaklı antik yerleşimi, taş döşemeleri bugün de izlenebilen bir antik yolun kenarında yer alması açısından dikkat çeker. Antik yol, yerleşimin batısında yer alır ve modern yolun sağ tarafında kuzey güney doğrultuludur (fig. 34, 35). Bu antik yola ait taş döşemeler, yerleşimin yaklaşık olarak 2 km. güneyinden başlayarak, 1 km. kuzeyde yer alan Işıkkale antik yerleşimine kadar takip edilebilmektedir. Bu antik yol muhtemelen sahilden iç yerleşimlere giden ana rotalardan birini

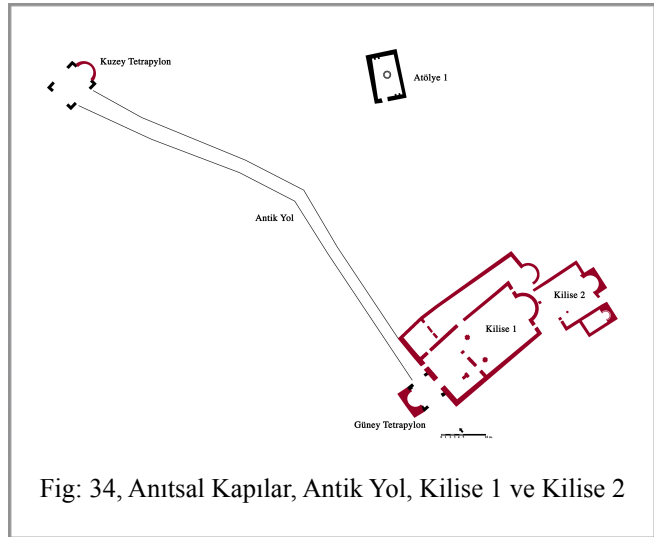

Fig: 34, Anıtsal Kapılar, Antik Yol, Kilise 1 ve Kilise 2

Fig: 35, Karakabaklı Antik Yol (güneye bakış).

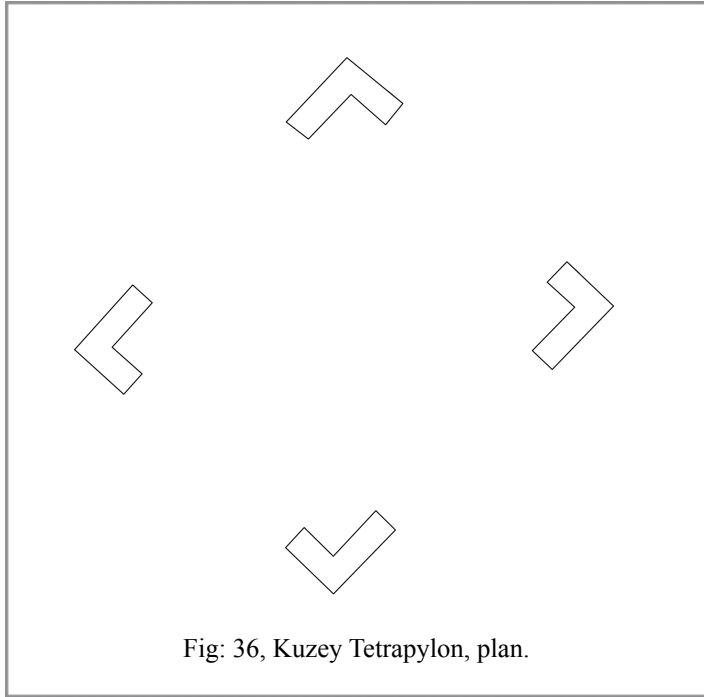
oluşturmaktadır. Yaklaşık on beş kilometrelik bir kısmının takip edilebildiği bu yolun, Karakabaklı–Işıkkale–Aşağıdünya–Sinekkale–Akhayat antik yerleşimlerinden geçtiği ve bölgeyi İç Anadolu’ya bağlayan yollardan biri olduğu anlaşılır²¹⁰. Antik yolun doğusunda

²¹⁰ Sayar, 2007, 202.

kalan bölümde herhangi bir yerleşim kalıntısı yoktur. Yol, yaptığı bir dönüşle birlikte toplamda 134 metre uzunluğa sahiptir. Güneyden kuzeye doğru 61,50 metre uzunluğunda izlenir ve buradan kuzeybatıya 62,70 metre dönerek ilerler. Yolun tahrip olan yerlerinden anlaşıldığı kadarıyla, üst kaplamanın altında 0,60–0,70 metre arasında dolgu vardır. Taş döşeme düzgün işlenmemiş kesme plaka taşlardan oluşan işlenmiş bir yol söz konusudur. Antik yolda, büyük dikdörtgen formlu yerel kireç taşı kullanılmıştır ancak bu büyük formlu taşların yanı sıra daha küçük yerel kireç taşından kesilmiş döşemelerde bulunur.

II.4.2. Kuzey Tetrapylon

Anıtsal kapı, Karakabaklı yerleşiminin batısında, modern yolun kenarında yer alır ve dört adet ayak–paye üzerine oturan kemerlerden oluşur (fig. 34, 36). Ancak bu kemerlerden sadece biri bugün ayaktaadır (fig. 37, 43). Her bir kemer iki payeden destek alır ve böylece birbirinden bağımsız dört kemer dört ayaklı bir kapı-*tetrapylon* oluşur. Kemerlerin altlarından kuzey güney doğrultulu ve yanlarından doğu–batı doğrultulu geçişler ortaya çıkar (fig. 37, 38, 39, 40, 41). Kapı 8, 20 x 7, 47 metre

ölçülerinde karemsi bir alana sahiptir. Kapı ayakları “L” şeklindedir (fig. 36). Kapıların doğu ve batı ayakları arasında sonraki dönemde eklendiği anlaşılan apsisli mekanlar yer alır (fig. 34, 40) . Kemer ayaklarının arası 7,50 metredir ve ayakların yükseklikleri yaklaşık 2,65 metredir.

Kemer ayağı duvar kalınlıkları ise ortalama 0,62 metredir. “L” şeklinde ayakların kemerle olan arasındaki merkez yarıçap mesafesi 2,63 metredir ve her ayağın birbirleri olan uzaklıkları ortalama 4,60 metre civarındadır (fig. 43). Kapının sahip olduğu kemer ve onun altındaki duvar örgüsü büyük kesme blok taşlar kullanılarak, kemerin oturduğu paye bir sıra tek ve bir sıra çift blok taşlar kullanılarak inşa edilmiştir.

Fig: 37, Kuzey Tetrapylon.

Fig: 38, Kuzey Tetrapylon, (Kuzey kapısı).

Fig: 39, Kuzey Tetrapylon, (Batı kapısı).

Kapı ayaklarının üzerlerinde sütun başlıklarının bulunduğu ve bunların profillere sahip olduğu görülür (fig. 42). Bu profiller, üstte bir silme, onun altında bir iç bükey ve dış bükey olarak devam etmekte ve bir silme ile sonlanmaktadır. Başlıkların yükseklikleri 0,38 ile 0,45 metre arasında değişiklik gösterir. Bazı başlıkların yan ve arka yüzleri işlenmemiştir. Anıtsal kapı kemerinin üzerinde harç izi görülür. Kemer üzerinde izlenen harç, kuzeydoğu kapı ayağının köşesinde, aşağıya doğru ilerleyerek üçgenimsi bir şekil alır (fig. 38). Olasılıkla bu harç izi kapının üst örtüsüne ait mimari izle ilişkili olmalıdır. Bu şekilde takip edilebilen harç, anıtsal kapılar bölümünde değinildiği gibi kapının yapıldığı dönemde imparatorluk tarafından

Fig: 40, Kuzey Tetrapylon, (Doğu kapısı ve sonraki apsis eklentisi apsisi)

Fig: 41, Kuzey Tetrapylon (Güney kapı).

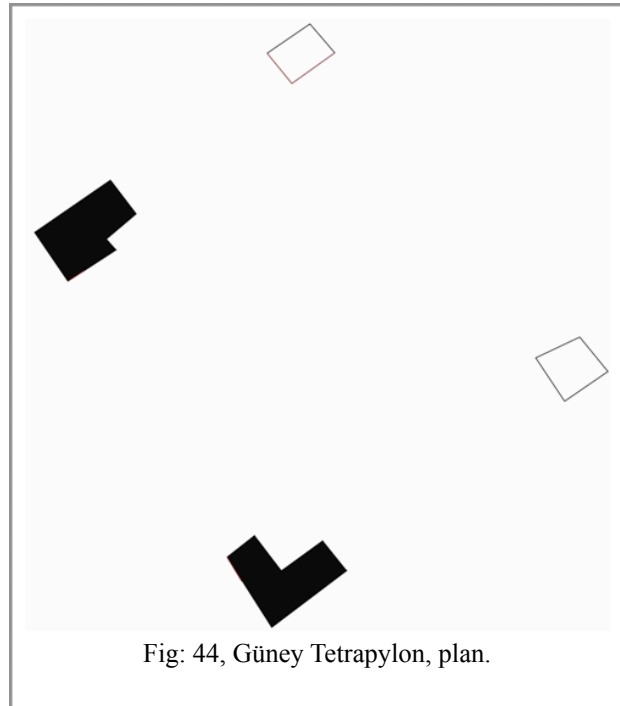
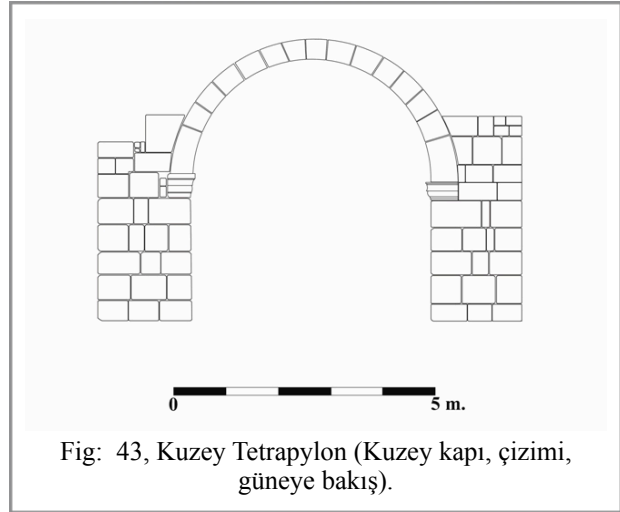
Fig: 42, Kuzey Tetrapylon sütun başlığı.

yapılan *tetrapylon*larının da bir özelliği olan çapraz tonozla işaret ettiği düşünülebilir. Ayrıca ayakta duran kapının önünde kaçak kazı yapılmıştır. Kapıların doğu ve batı

yanlarına sonraki dönemlerde iki apsisin eklendiği görülmektedir (fig. 34, 40). Apsisler yerel kireç taşından küçük kesme bloklarla yapılmışlardır. Apsis duvarları, anıtsal kapının ayaklarına yaslandırılarak yapıldığı görülür. Kapının doğu ayaklarının arasında kalan apsisin açıklığı 4, 25 metredir.

II.4.3. Güney Tetrapylon

Yerleşimin güneybatısında, doğu-batı doğrultu, kilise ana giriş kapısıyla birleşik, modern yolun hemen yanında sağ tarafında bir anıtsal kapı daha yer alır (fig. 34). Kapı; kuzey-güney doğrultulu 6, 45 metre, doğu-batı doğrultulu olarak da (kilise ana giriş kapısına kadar) 3, 93 metre uzunluğa sahiptir (fig. 44) . Güney anıtsal kapıya ait her iki kemer de yıkılmış durumdadır. Kemerlerin oturduğu alt kaideleri *in situ* olarak durmaktadırlar. Doğu-batı doğrultulu olan

kapıların, doğuda bulunan kilisenin ana giriş kapısı olarak sonraki dönemde değişikliğe uğradığı görülür (fig. 44, 45). Kuzey kapısında gerçekleştirilen geç eklentiler burada da görülür. Kapının doğu bölümüne kilise yapılmış, batı bölümüne de apsisli küçük bir mekan eklenmiştir (fig. 34, 46, 47, 48). Apsisli mekanın duvarları, kuzey anıtsal kapı da görüldüğü gibi kapı payelerine yaslandırılmışlardır (fig. 48). Apsis kalınlığı anıtsal kapılara yaslandığı yerde 0, 80 metre iken apsisin orta duvar kalınlığı 0, 35 metre olduğu tespit edilmiştir. Güney anıtsal kapı kuzey anıtsal kapıya oranla daha küçük ölçülere sahiptir.

Fig: 46, Güney Tetrapylon (Doğu kapısı) ve apsis eklentisi.

Fig: 47, Güney Tetrapylon ve Kilise 1 (nartheks kapısı,

Fig: 48, Güney Tetrapylon (güneybatı ayağı) ve apsis başlangıcı.

edilebilmesi için yolların konumları ile çiftlik yapılarının konumları arasında paralellik göstermesi kaçınılmazdır. Karakabaklı'nın da bir antik yol rotası üzerinde yer alması açısından dikkat çekicidir ve bölgesel organizasyon içerisindeki yeri açısından bu durum önem taşımaktadır.

Olba bölgesinde bilinen çok sayıda yol ağı vardır. Bu yol ağlarından birisi Corycus ile Canbazlı arasında bulunan ve 197 yılına tarihlenen yoldur²¹³. Bu yolun Constantinus döneminde de kullanıldığını gösteren bir mil taşı da bilinmektedir²¹⁴. Elaiussa Sebaste kentinden iç bölgelere doğru giden bu yol, Çatıören, Emirzeli ve Hisarın gibi antik yerleşimlerden geçer ve Olba-Limonlu yolu ile birleşir. Bir diğer yol rotası ise sahildeki bir diğer liman olan Akkale ve Kanytella antik yerleşiminden geçerek Olba-Limonlu yolu ile birleşir. Limonlu'dan çıkan ve Yanıkhan-Canbazlı-Sömek antik yerleşimlerinden geçen yolun ise Olba antik yerleşimine bağlandığı görülür²¹⁵. Bu yollardan bir tanesi olan Corasion'dan (Susanoğlu) başlayan yol, Karakabaklı-Işıkkale üzerinden geçerek Gökburç'da Narlıkuyu'dan gelen yol ile kesişerek Olba'ya devam eden yol olarak devam eder.

Olba bölgesinde bu yollardan farklı olarak birçok noktadan başlayan ve Olba (Diocaesareia) yerleşimine doğru vadilerin kesişme yerlerinde birleşen birçok yol bulunur²¹⁶. Bu yollar erken dönemlerden itibaren kullanılır. Fakat asıl sistemli bir yol ağı

²¹³ Trombley 1987, 116 – 123.

²¹⁴ Keil ve Wilhelm 1931, 130.

²¹⁵ Aydınoglu 1998, 143.

²¹⁶ Aydınoglu 1998, 11–17.

ile birbirlerine bağlanmaları Roma İmparatorluğu'nun bölge için gerçekleştirdiği imari ve ekonomik hareketlilik içinde olur. Bizans Dönemi'nde de Silifke-Corycus–Olba yol ağlarının Küçük Asya içlerine ve Tarsus üzerinden doğuya doğru devam eden yollarla bağlantılı olduğu da görülmektedir²¹⁷. Karakabaklı'da, bölgedeki bu antik yol rotaları üzerinde yer alır ve yerleşimin yanından geçen antik yol döşemesi bugün de izlenebilmektedir. Bu yol üzerinde, Karakabaklı yerleşimine ait *tetrapylon* olarak adlandırılan dört girişe sahip anıtsal giriş kapılarından iki adet olduğu görülür. Bu kapılar yerleşimin başlangıcında ve sonunda bulunurlar.

II.4.4.ii. Antik Dünya'da Anıtsal Kapılar

Anıtsal kapılar ya da zafer takları; Roma İmparatorluğu'nun gücünü simgelemesi, cadde üzerindeki trafiğin dağıtımı ve iktidarının meşruiyetini, propagandasını oluşturması açısından Roma mimarlığında önemli bir yere sahiptir. Anıtsal kapılar, her dönem imparatorlar için kentsel propaganda malzemesi olmuşlardır²¹⁸. Kentsel doku ve

²¹⁷ Anderson 1897, 22–44.

²¹⁸ Anıtsal Roma kapıları, Curtis tarafından (Augustus dönemi, Tiberius–Hadrianus, Hadrianus–Septimius Severus, Septimus Severus–Constantinus ve Constantinus ve sonraki yıllar) beş ayrı dönemsel bölümde incelenmektedir. Augustus dönemi anıtsal kapıları; Rimini'de bulunan kemer (İ.Ö. 27), Aosta'da bulunan Augustus Tak'ı (İ.Ö. 25), Aquino kemeri, Susa Tak'ı (İ.Ö.9 – 8), Roma Augustus Tak'ı, Hellas'da bulunan Augustus'un onuruna yapılmış olan Attika Philippi Tak'ı ve Corinth Takları, İspanya Caparra Tak'ı, Istria Pola Tak'ı (İ.Ö.27), Fransa Aix les Bains - St.Cahamas – Cavaillon – St. Remy 1 ve 2 – Carpentras – Orange – Vienne Takları, Kilikia Celenderis Tak'ı, İtalya Verona ve Pompei 1 ve 2 Takları, Dalmatia Trieste Takları Augustus'un onuruna ve ailesi adına yapılırlar, Tiberius ve Hadrianus'a kadar olan dönemde yapılan anıtsal taklar; Fransa Saintes Tak'ı, İtalya Spoleto (İ.S. 19) – Beneventum (İ.S. 115) – Ancona Takları, Roma Tiberius Tak'ı - Claudius Tak'ı – Titus Tak'ı, İspanya Alcantara Tak'ı (105-106) – Bara – Martorell Takları, Karia Labanda Tak'ı, Tunus Mactaris Tak'ı (116) ve Tunus Uzappa Takları bulunur, Septimus Severus ve Constantinus dönemine kadar olan anıtsal taklar ise; Tunus Haidra (195) - Oum El Abouab – Zanford (215) – Medeina - Dougga – Mustis – Sbeitla 2 Takları, Cezayir Lambesis 3 ve 4 nolu, Announa 1 ve 2, Tebessa (214) – Constantin (210) - Djemila (216) – Zana 2 (217) – Khamissa Takları, Roma Septim Severus - Gallienus – Diocletianus Takları, Fransa Rheims Tak'ı, Suriye Laodiceia Tak'ı, Makedonya Saloniki, Avusturya Carnuntum Takları örnek olmaktadır, Constantinus ve Roma İmparatorluğun son dönem anıtsal takları; Roma Janus Quadrifrons - Constantinus Takları, Tunus Cillium Taklarının imparatorluğun son dönem anıtsal takları oldukları anlaşılır, bkz. Curtis 1908, 26 vd.

propaganda amaçlı yapılan anıtsal kapıların imparatorlar, senato veya eyalet meclisleri tarafından yaptırıldıkları bilinir. Anıtsal amaçlı yapılan kapıların; yerleşim yerlerini süslemek, şehrin mimari durağanlığına hareket kazandırmak, sütunlu caddelerin veya önemli yolların birleşim yerlerinde imparatorluğun ya da eyaletin propagandasını yapmak gibi amaçları bulunmaktadır. Anıtsal kapıların, imparator ya da Roma senatosu tarafından yapılmasının nedenleri arasında; İmparatorluk sınırlarının genişlemesi, uzun süre Roma dışında kalan imparatorun Roma'ya dönmesi ve barış yapılması da bulunmaktadır²¹⁹. Eyaletlerin, imparatorun kenti ziyareti onuruna, kentin Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmesinin onuruna, tanrılar ile imparatorların kutlanması için veya imparatorun unvan alması onuruna anıtsal kapı inşa ettikleri de bilinir²²⁰. Anıtsal kapılar Roma Cumhuriyet döneminde kemer anlamına gelen *fornix* kelimesi ile nitelendirilir. İmparatorluk döneminde 3. yüzyıla kadar zafer kapılarının *porta triumphalis* (zafer kapısı) olarak, 3. yüzyıldan sonrasıyla *arcus trimphalis* (zafer kemeri) olarak kullanımı vardır²²¹. Anıtsal kapılar üzerinde imparatorun kazandığı savaş, yaptığı bağışlar gibi birçok erdemi gösteren kabartmalar, yazıtlar veya kapının yapılış amacını gösteren mimari, plastik, epigrafik buluntuların olabileceği gibi düz, sade yapılmış olan anıtsal kapılar da bulunabilir. Anıtsal kapılar ya da zafer takları tek bir kemere sahip olabileceği gibi birden fazla kemere de sahip olabilmektedirler. Sadece kemer ve kaidelere sahip kapıların yanında, üst ve yanlarına inşa edilen arşitrav blokları, sütunlar, heykel ve kabartma kaidelerin bulunduğu bölümleri olan anıtsal kapılar da mevcuttur. Anıtsal kapıların, sahip oldukları kemer sayılarına göre; tek gözlü, iki gözlü, üç gözlü ve *tetrapylonlar* (dört

²¹⁹ İdil 1989, 353–354.

²²⁰ İdil 1989, 354.

²²¹ Plinius, 34, 12, 27.

kemere sahip-dört girişli kapı) olarak adlandırıldıkları bilinir²²². Küçük Asya'da kemer mimarisi örneklerinden bazı özellikleri ise; Cephelerinde serbest kaideler üzerinde oturan sütunlar (Pisidia Antiochia'sı Tiberius kemeri, Attaleia ve Perge Hadrianus kemerleri), masif payeler yerine köşelerinde serbest sütunlar olan örnekler, kare planlı, içleri boş ayaklara sahip olan örnekler (Efes limanında bulunan üç kemerli kapı, Miletos liman kapısı ve Diocaesareia tören kapısı) ve üstte sütunlu galerileri (Attaleia ve Perge kapıları) olanlar şeklinde sıralandıkları görülür²²³. Küçük Asya'da tek kemerli (Tarsus Sağlıklı), üç kemerli (Uzuncaburç Tören Kapısı), ve dört kemerli (Karakabaklı, Corycus, Işıkkale, Aphrodisias) anıtsal kapılar görülür. İki kemere sahip kapı Küçük Asya'da arkeolojik olarak tespit edilememiştir. İki geçitli anıtsal kapılar İmparatorluğun batısına özgü bir durumu vardır²²⁴. Fakat Küçük Asya'da Aizanoi kentinin nekropolis alanlarından ele geçen kapı taşları üzerinde iki kemere sahip kapı betimlemeleri vardır²²⁵ (fig. 50).

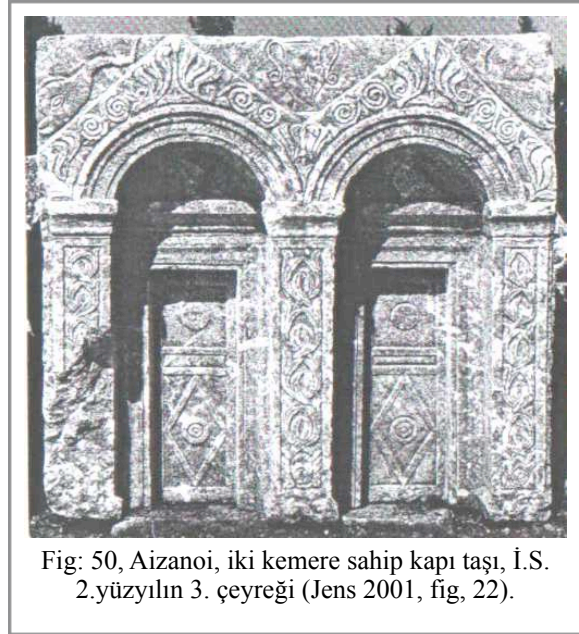

Fig: 50, Aizanoi, iki kemere sahip kapı taşı, İ.S. 2.yüzyılın 3. çeyreği (Jens 2001, fig, 22).

Tetrapylon yapı tipi ilk Augustus döneminde tespit edilir. Roma kentinde, İtalya'da ve imparatorluğun kuzeybatı eyaletlerinde *tetrapylon*ların en erken başlangıcı Augustus

²²² Aran 1971, 91.

²²³ Aran 1971, 97.

²²⁴ Aran 1971, 91.

²²⁵ Jes 2001, 279. fig, 13, 21, 22.

döneminden Flaviuslar dönemine kadar olan zamandır²²⁶. Buna karşın *Tetrapylum* olarak ilk adlandırma İ.S.360 yılına tarihlenen Circa'da bulunan kapı için yapılmıştır²²⁷. *Tetrapylonlar* iki grupta toplanır²²⁸. İlk grup; yerleşimlerin dört yol ağızlarında, caddelerin kesişme yerlerinde, ana yolların buluştuğu ve dağıtıldığı noktalarda bulunan *tetrapylonlardır*. İkinci grup ise; önemli yapıların bulunduğu yapı adalarının önünde giriş-çıkış ve yolların dağıtımını üstelene *tetrapylonlardır*. Roma mimarisinde beş yüz yıllık bir tarihi olan *tetrapylonlar* kendi başlarına bir mimari yapıdır. *Tetrapylonlar* diğer mimari yapılarla bağlantı oluşturarak Roma İmparatorluğu'nun sosyal, kamusal ve askeri kent planlamasında işlevsel kolaylıklar sunmuştur. Ayrıca imparatorluğun siyasi ve kültürel tanıtımında etkin bir rol oynamıştır.

Erken *tetrapylonlar* kentsel mimarinin ana noktalarında bulunurken zamanla sadece forum alanları gibi büyük yapı komplekslerinin de bir parçası olurlar. *Tetrapylonların* politik ve sosyolojik amaçlar için de kullanıldıkları bilinir. Nitekim, İ.S. 1. yüzyılda devlet *tetrapylonlarının* ön yüzlerinde önemli ailelerin heykel-kabartma gibi plastik eserlerinin bulunduğu örnekler görülür. Traianus döneminden itibaren Kuzey Afrika'da *tetrapylonların* varlığı görülür. 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Roma İmparatorluğu'nun doğusunda *tetrapylonlar* inşa edilir²²⁹. Doğuya doğru ilerleyen Roma İmparatorluğu, egemenliği altına giren bölgelere hem kentsel mimari düzeni getirmek hem de politik-sosyolojik propaganda yapmak için *tetrapylonları* önemli bir yapı birimi olarak kullanır. Ancak, imparatorluğun

²²⁶ Mühlenbrock 2003, 121.

²²⁷ A. g. e. 2003, 121.

²²⁸ A. g. e. 2003, 121.

²²⁹ A. g. e. 2003, 122.

doğu bölgesi'nde *tetrapylon*ların biçimsel özelliklerinde değişimler yaşanır. Erken örneklerinde görülen dört yol ağızlarına yapılan *tetrapylon*lar artık her iki caddenin kesiştiği noktalara da yapılmaya başlanır²³⁰. Kemer uzunluklarında büyüme, kaide olarak sütun kullanımı görülür ve iki

Fig: 51, Palmyra Tetrapylonu (2. yüzyıl).

caddenin kesiştiği noktalarda yapılmaya başlarlar.

Doğuda bulunan *tetrapylon*lar bu özellikleri sayesinde batıdaki benzerlerinden ayrılır. İki caddenin üzerinde bulunan *tetrapylon*lar büyük anıtlar olmamalarına rağmen rölyef ve heykel taşımaları ile de diğer *tetrapylon*lar da görülen örneklere benzer. Zafer anıtı olarak *tetrapylon* İ.S. 2. bilinmemektedir. Sütunlu kaidelere sahip *tetrapylon*lar ise

Fig: 52, Leptis Magna Severuslar Tetrapylonu (197/8-209).

imparatorluğun doğusunda bulunan Küçük Asya, Arabistan ve Suriye'de görülür²³¹.

Suriye'de bulunan Palmyra, Leptis Magna ve Aphrodisas kentinde bulunun *tetrapylon*lar bu duruma en iyi örnek olmaktadır (fig. 51, 52, 53). Bu tip sütunlu kaidelere sahip

²³⁰ A. g. e. 2003, 122.

²³¹ A. g. e. 2003, 123.

*tetrapylon*lar da heykel veya rölyeflerde taşınır fakat bu durum dekoratif amaçtan çok imparator kültü veya kentin ileri gelenlerinin onurlandırılmasıyla bağlantılıdır.

Fig: 53, Aphrodisias Tetrapylonu (2. yüzyıl).

Hadrianus döneminden itibaren

*tetrapylon*lar askeri alanlarda da yapılır ve Severuslar döneminde de mimari ve ideolojik olarak en yüksek noktasına ulaşır. Bu durum özellikle Leptis Magna kentinde bulunan *tetrapylon* ile görülmektedir²³² (fig. 52). Severus ailesinin kendi doğdukları yerde, kendilerini ve imparatorluk kültürünü yücelttikleri *tetrapylon*, kentin ana caddelerinin kesiştiği noktada bulunur.

Caracalla'nın yaptırdığı Tebessa kentinde bulunan *tetrapylon* üzerindeki kabartmalar ise kendisinin ve sülalesinin özelliklerini göstermektedir. Roma İmparatorluğu'nun 3. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olduğu ekonomik kriz sonrası tetrarchi ve Constantinus dönemlerinde *tetrapylon*lar üst örtülerinde çapraz tonoz görülmektedir²³³. 3. yüzyılın sonundaki idari yapılanma *tetrapylon*ların yapıldığı yerleri de şekillendirir. "Dörtlü Yönetim" (Lat. *Tetrarchia*) döneminde ve 4. yüzyılda, imparatorların saraylarının olduğu Roma, Selanik, Nikaia, Constantinopolis ve Mediolanum gibi merkezlerde *tetrapylon*lar yapılır. Bu kentlerde imparatorlar yaşadıkları yıllar içinde önemli görüşmeler ve politik

²³² A. g. e. 2003, 123.

²³³ A. g. e. 2003, 124.

olaylar gerçekleşmiştir²³⁴. Ayrıca 4. yüzyıldan itibaren *tetrapylon*ların üst çatıyı oluşturan omurga çapraz tonoz olarak görülür ve bir anlamda bu devlet mimarisi olur²³⁵. 5. yüzyıldan Iustinianus dönemine kadar form ve derin anlam içermeyen *tetrapylon*lar da bulunur. Bu tip *tetrapylon*lara örnek olarak Gabu Iunes²³⁶ ve Corycus²³⁷ yerleşimlerinde bulunan kapılar örnek verilebilir.

Tüm bu kullanımlarının yanında *tetrapylon* kullanımının *necropolis* alanlarında ve Hıristiyanlık dini içinde mimari bir form olarak da görülür. *Tetrapylon* kullanımı Aizanoi kentinin güneybatı *necropolis* alanın da anıtsal mezar mimarisi olarak kullanılır (fig. 50). Efes'te bulunan *tetrapylon*un sütunlarının üzerinde dört incil yazarının sembolleri veya heykelleri bulunması kente ayrı bir dini prestij sağlar²³⁸ (fig, 51).

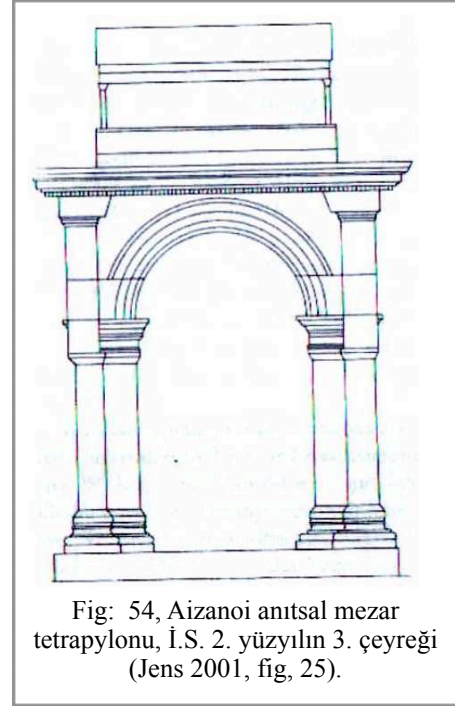

Fig: 54, Aizanoi anıtsal mezar tetrapylonu, İ.S. 2. yüzyılın 3. çeyreği (Jens 2001, fig, 25).

Küçük Asya'da bulunan anıtsal kapılar, ikonografik olarak Roma İmparatorluğu'nun merkez ve diğer Isauria bölgelerinde görülen özellikleri çok fazla yansıtmamaktadırlar. Roma İmparatorluğu'nda yaygın olan konu, Roma'nın gücünü, zaferini ve erdemlerini simgeleyen anlatımlardır. Fakat Küçük Asya'da bulunan örneklerde daha çok imparatorun

²³⁴ A. g. e. 2003, 123–124.

²³⁵ A. g. e. 124.

²³⁶ Stucchi 1975, 447.

²³⁷ Guyer-Herzfeld 1930, 124.

²³⁸ Gregory 2008, 119.

veya kentin onurlandırılması gibi daha sade anlatımlar vardır ve Küçük Asya örneklerinin zafer takları olarak yapılmadıkları anlaşılır²³⁹.

Roma Barışı ile sağlanan huzur ortamında Küçük Asya kent meclislerinin ileri gelenleri Roma merkezine yaklaşabilmek amacıyla imparatorluğun politikalarına uygun, anıtsal kapılar yaptırırlar ve böylece imparatorluk merkez yönetimine bağlılıklarını göstermiş olurlar. Roma merkezi de bu durum karşısında eyaletlerinde mimari etkinlikler yapan meclis üyelerini ve kenti onurlandırır²⁴⁰. Küçük Asya'da bulunan anıtsal kapılardan bazıları Roma geleneğine uygun biçimde kabartmalara sahiptirler. Bunlar, Pisidia Antiochia'sı (Colonia Caesareia) ve Isauria bölgelerinde bulunan anıtsal kapılardır ve Roma anıtsal kapılarında görülen ikonografiye öykünme yaptıkları anlaşılmaktadır²⁴¹.

Kilikia bölgesinde Karakabaklı dışında; Antiochia ad Cragum, Syedra, Diocaeserea, Seleuceia ad Calycadnum, Corycus, Hierapolis-Castabala, Anazarbus, Mopsuestia ve Tarsus Sağlıklı yerleşimlerinde anıtsal kapıların varlığı bilinir²⁴². Kilikia bölgesi anıtsal kapıları buldukları konum itibariyle; kent girişlerinde, ana cadde başlangıçlarında, *cardo* ve *decumanus*un kesiştiği noktalarda veya yerleşim içinde olmayan sınır kapısı olarak kullanımları vardır²⁴³. Ayrıca Kilikia bölgesinde tek (Tarsus-Sağlıklı), üç (Diocaeserea) ve dört geçişli (Karakabaklı) anıtsal kapılar bulunmaktadır. Isauria bölgesinde Hadrianus, M. Aurelius ve Severus Alexander'ı onurlandırmak amacıyla bölgenin meclis ve halkı

²³⁹ Güven 1987, 106.

²⁴⁰ Güven 1987, 105.

²⁴¹ Güven 1987, 103 -104.

²⁴² Aşkın 2006, 94.

²⁴³ Aşkın 2006, 95 – 97.

tarafından yapılmış anıtsal kapılar bulunur²⁴⁴. Kilikia ve Isauria bölgesinde bulunan anıtsal kapılar genel olarak yerel kireç taşından yapılmışlardır. Ancak Anazarbus²⁴⁵ ve Antiochia ad Cragum'da²⁴⁶ bulunan anıtsal kapılarda granit kullanımı vardır. Karakabaklı yerleşimi anıtsal kapıları da yerel kireç taşından yapılmışlardır.

II.4.4.iii. Diğer Bölge Örnekleri Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Anıtsal Kapılar: Tipolojik Karşılaştırma ve Tarihleme

Karakabaklı antik yerleşiminde örneği tespit edilen kemerli kapıların Roma kolonilerinde veya eyaletlerinde zafer anıtı ya da zafer kapısı olarak yapıldığı ve bunların bölgesel *curia* veya koloni tarafından yaptırıldığı düşünülür²⁴⁷. Bu kapıların yakın bölgede benzer örnekleriyle karşılaşmak mümkündür.

Ovalık Kilikia'da, Tarsus'a bağlı Sağlıklı beldesinde antik yol üzerinde tek kemere sahip bir kapı vardır (fig. 55). Kapı, bir kemer ve iki kaideden oluşur. Kapı üzerinde herhangi bir yazıt veya kabartma yoktur. Yerel kireç taşından kesme taşlarla

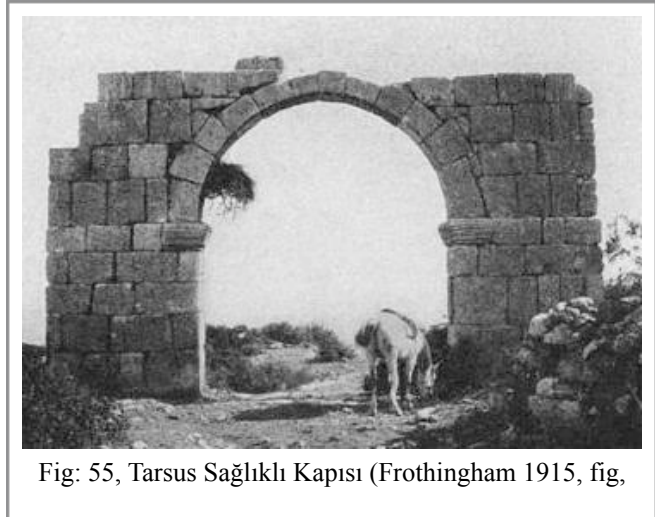

Fig: 55, Tarsus Sağlıklı Kapısı (Frothingham 1915, fig,

²⁴⁴ Güven 1987, 105.

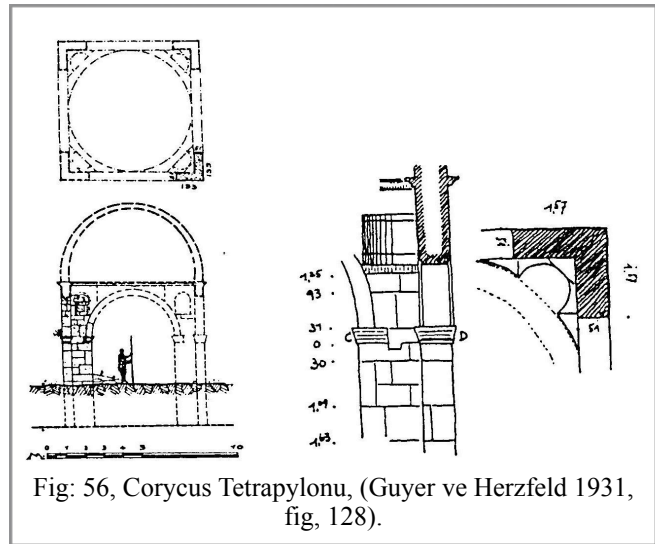
²⁴⁵ Aşkın 2006, 101.

²⁴⁶ Erdemgil ve Özoral 1975, 58

²⁴⁷ Frothingham, 1915.155

yapılmıştır. Ramsay, tarafından bu kapı ve çevresindeki diğer yapılar Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilir. Ramsay, bölgenin Vespasianus ile birlikte başlayan imar hareketleri içinde Sağlıklı'da bulunan diğer yapıları ilişkilendirir. Ancak kapıyı Septimius Severus dönemine tarihler²⁴⁸. Ramsay, Septimius Severus imparatorluğun başına geçmeden önce Issos'da Pescenius Niger ile yaptığı savaşı kazanması sebebiyle, bu savaş sırasında yanında yer alan Tarsus'u ödüllendirdiğini ve bu kapıyı zafer takı olarak yaptırttığını düşünür. Frothingham, Septimius Severus'un bu zaferden sonra Pescenius Niger'in yanında yer alan Antakya'ya (Antiochia ad Orontem) ceza olarak burada yapılan oyunları Tarsus'a taşıdığını ve bu kapıyı da Kilikia bölgesinin son sınırını simgelemesi açısından zafer anıtı olarak yapıldığını savunur²⁴⁹. Hellenkemper ve Hild, Sağlıklı'da bulunan kapıyı en erken 4. yüzyıl en geç 5. ve 6. yüzyıllara tarihler²⁵⁰. Hellenkemper ve Hild, bu kapının çevresinde bulunan ve devşirme malzemelerle yapılmış olan diğer yapıları da Erken Bizans Dönemine tarihler.

Dağlık Kilikia'da, Corycus yerleşiminin kutsal alanının doğusundaki girişte, *extra muros* kilisesinin yanında antik yol üzerinde de *tetrapylon* bulunmaktadır (fig. 56). Bugün sadece kapının güneybatı köşesi ayakta ve "L" şeklinde

²⁴⁸ Ramsay 1906, 280.

²⁴⁹ Frothingham, 1915, 155 vd.

²⁵⁰ Hellenkemper ve Hild, 1986, 97

kemer ayaklarına sahiptir. Kapı yerel kireçtaşıdan kesme taşlardan yapılmıştır. Kapı kemerlerinin oturduğu kaide, iç ve dış bükeyleri ve silmeleri ile Karakabaklı yerleşiminde bulunan *tetrapylonun* kemer kaide süslemelerine benzer. Ancak Corycus yerleşiminde bulunan kapının kemer kaide süslemelerinin ortasında daire içine alınmış dört kolu da eşit uzunluklara sahip haç bulunur. Yerde bulunan mimari parçalardan ve kapının üst köşesinde bulunan parçalardan *tetrapylonun* üstünde bir kubbe olduğu düşünülmektedir²⁵¹. Herzfeld ve Guyer bu kapının Corycus yerleşiminde kiliselerin olduğu kutsal alanın girişinde, dini anıtsal bir anlamı olması amacıyla yapıldığını düşünür²⁵². Herzfeld ve Guyer, Corycus *tetrapylonunu* 6. yüzyılın sonuna²⁵³, Hill ise geç 5. yüzyıl içine tarihler²⁵⁴.

Karakabaklı'nın yanındaki Işıkkale antik yerleşiminin girişinde, antik yol üzerinde de bir tetrapylon bulunur. Tetrapylon 4,70 x 1,95 metre ölçülerindedir. Varinlioğlu tarafından erken 5. yüzyıla tarihlenmesi önerilen *tetrapylon* yıkılmış durumdadır²⁵⁵. Bugün sadece iki kapı ayağı ayakta ve bu ayaklar yarı işlenmiş sütun başlıklarına sahiptir (fig. 57).

Fig: 57, Işıkkale Tetrapylon ayağı ve yarı işlenmiş sütun başlığı.

Geç Antik Dönem içinde plan farklılığı olan

²⁵¹ Guyer ve Herzfeld 1930, 125–126.

²⁵² Guyer ve Herzfeld 1930, 125–126.

²⁵³ Guyer ve Herzfeld 1930, 126.

²⁵⁴ Hill 1996, 124 vd.

²⁵⁵ Varinlioğlu 2008, 99.

örnekler başka bölgelerde de görülür. Pamphylia bölgesindeki Side antik kentinde Geç Roma-Erken Bizans dönemine tarihlenen kapı tek bir kemere sahiptir ve kemer üzeri kesme taşlarla örülüdür²⁵⁶. Kapının, sonraki dönemlerde yapılan diğer yapı grupları ile bağlantılı olduğu görülür. Güney Lykia'da bulunan Aperlai (Sıçakiskelesi) yerleşiminin doğusunda da bir anıtsal kapı vardır. Kapı yanlardan her iki yandan duvarlarla birleşik, yerel kireç taşıdan örülüdür ve yanında bir kule bulunur. Buradaki yerleşimde Diocletianus dönemi bir mil taşı bulunur ve bunun Maximianus döneminde de kullanıldığı anlaşılır²⁵⁷. Doğu Pamphylia bölgesi Syedra (Asar Tepe) yerleşiminin batısında 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir kapı bulunur²⁵⁸. Batı-güneydoğu yönlü kapının üzeri kule olarak da kullanılmıştır. Fakat kulenin büyük çoğunluğu bugün yıkılmış durumdadır. Yerleşimde üç nefli bazilikal planlı bir kilise, nekropolis alanı, devşirme malzemelerle yapılmış olan çeşitli yapı grupları bulunur.

Kuzey Suriye'de de dönemsel benzer örnek bulunmaktadır. Antakya'ya kırk kilometre uzaktaki Bab-el Hava anıtsal kapısı böyle bir örnektir. kapı tek bir kemere sahiptir ancak herhangi bir yazıt ya da plastik kabartmaya sahip değildir. Frothingham bu kapının Antakya ile Suriye arasından sınır kapısı olduğunu düşünür²⁵⁹. Tchalenko ise bu kapıyı 6. yüzyıla tarihlemektedir²⁶⁰.

²⁵⁶ Hellenkemper ve Hild, 2004, 381–382.

²⁵⁷ Hellenkemper ve Hild, 2004, 444–445

²⁵⁸ Hellenkemper ve Hild, 2004. 868

²⁵⁹ Frothingham, 1915. 167–168

²⁶⁰ Hellenkemper ve Hild 1986, 93.

Antakya kentinde bulunan *tetrapylon*, Galienus'un başlatıp Diocletianus'un bitirdiği saray ve sütunlu cadde ile birlikte aynı dönem ve mimari faaliyet içinde değerlendirilir²⁶¹(fig. 58). Yerleşimde bulunan *tetrapylon* yıkılmış olup sadece eski çağ yazılı kaynaklarında geçmektedir. Kentte Downey ve Poccardi'nin gerçekleştirdiği arkeolojik kazılar sonucu *tetrapylona* ait çok fazla bir arkeolojik buluntu ya rastlanılmamıştır²⁶². Malalas on altıncı kitabında Antakya'da bulunan bazı yapılar arasında *tetrapylonu* da sayar²⁶³. Downey de Malalas'a

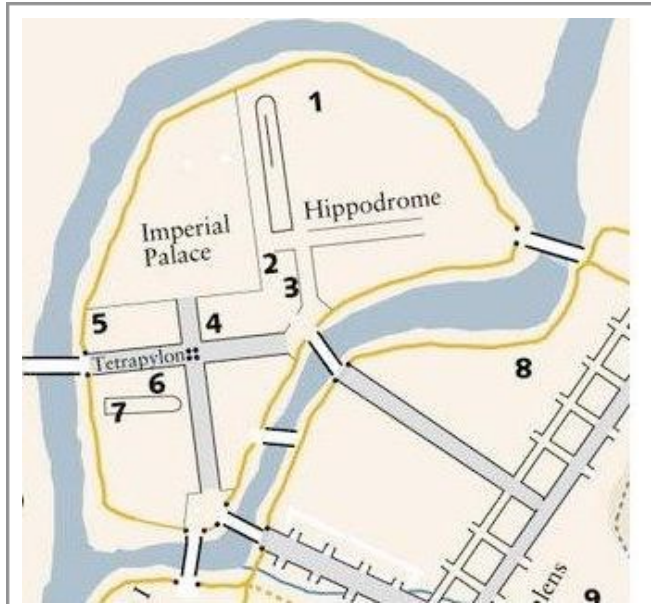

Fig: 58, Antakya Tetrapylonu, şehir planı, (<http://1.bp.blogspot.com>, erişim tarihi, Ağustos 2009).

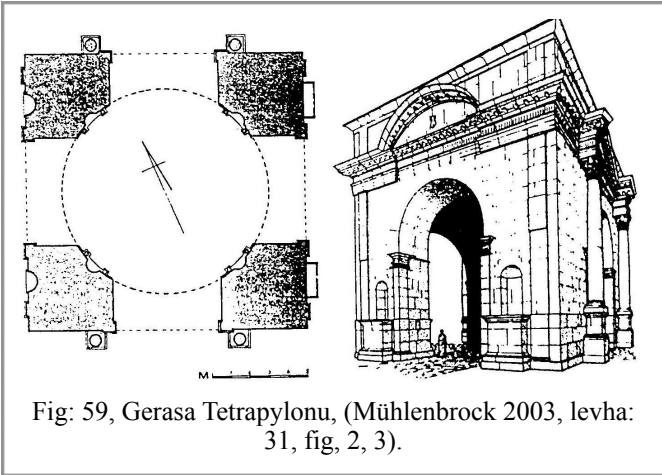

Fig: 59, Gerasa Tetrapylonu, (Mühlenbrock 2003, levha: 31, fig, 2, 3).

dayanarak Antakya'da *tetrapylon* olduğunu savunur²⁶⁴. Förster ise Antakya *tetrapylonunu* 458 yılında yaşanan depremden sonra onarıldığını düşünür²⁶⁵. Mühlenbrock Antakya'da

²⁶¹ Downey 1961, 643–647.

²⁶² Downey 1961; Poccardi 1994, 993–1023.

²⁶³ JohMal 16, 6.

²⁶⁴ Downey 1963, 174.

²⁶⁵ Förster 1897, 103–149.

bulunan *tetrapylonu* Zeno dönemine tarihlenir²⁶⁶. Ayrıca Mühlenbrock, Antakya *tetrapylonu* Galerius'un Selanik'deki *tetrapylonu* ile aynı kontekste olduğu düşünür²⁶⁷.

Dekapolis-Gerasa yerleşiminin kuzeyinde bulunan *tetrapylon* ise yerleşimde kuzey *decumanus* üzerinde yer alır ve en geç 7. yüzyıla başına kadar kullanıldığı anlaşılmıştır²⁶⁸.

Kapı, kemerli bir geçide sahiptir ve kemerin yan ve üst kısmı kesme taşlarla örülüdür (fig. 59). Kapının üzeri arşitrav bloğu ile sonlandırılmıştır. Anıtsal kapı, yerleşimde bulunan ev ve yuvarlak planlı mekanlara geçişi sağlar.

Yerleşimde 2. yüzyıl ile 6. yüzyıllar arasında tapınak, sütunlu cadde, anıtsal diğer yapılar ve kapının varlığı bilinir.

Libya'da Cyrene yerleşiminin güney doğusunda, Gabu Iunes *tetrapylonu* vardır (fig. 60, 61). Muhtemelen iki caddenin kesişme noktasında

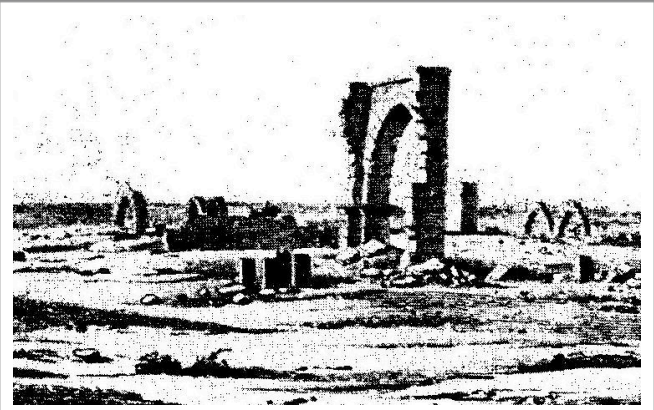

Fig: 60, Gabu Iunes Tetrapylonu, (Mühlenbrock 2003, levha, 22, fig. 2).

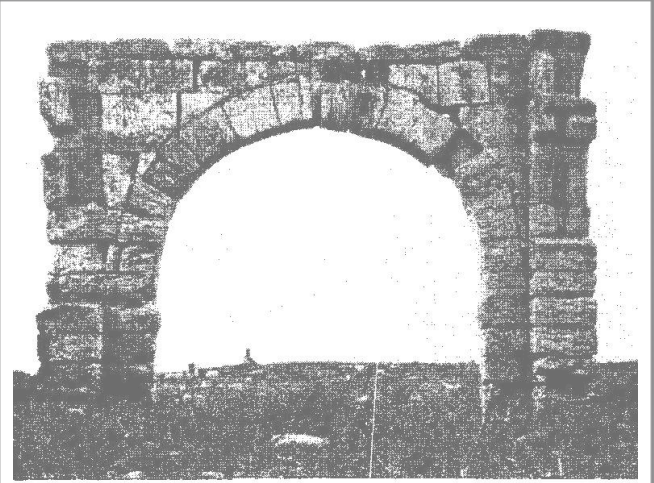

Fig: 61, Gabu Iunes Tetrapylonu, (Mühlenbrock 2003, levha, 22, fig. 1).

²⁶⁶ Mühlenbrock 2003, 258.

²⁶⁷ Mühlenbrock 2003, 261.

²⁶⁸ Walmsley 2002, 137–141.

konumlandırıldığı düşünülen²⁶⁹ kapı karemsi planlı, dört kemerli, “L” ayaklara sahip ve kesme taşlardan yapılmıştır. *Tetrapylon*, 19. yüzyılın sonunda R. M. Smith ve E. A. Porter tarafından bulunur ve üç yöndeki kemerlerinin yıkıldığı ayakta kalan kemerinin üst ve yanlardan da duvarlarla örtülü olduğu tespit edilir²⁷⁰. Yerel bir işçilik ve malzeme ile yapılan *tetrapylonun* üst kısmı düz plaka taşlarla sonlandırılmıştır. Anıtsal kapı “L” şeklinde ayaklara sahiptir. Stucchi, Gabu Iunes *tetrapylonunu* Corycus *tetrapylonu* ile karşılaştırarak geç 5. yüzyıla tarihlendirir²⁷¹.

Constantinopolis kentinde bulunan *tetrapylon* en erken *Notitia Urbis Constantinopolitanae*'da (424-430) “*Habet ergo urbs Constantinopolitana:... Tetrapylum aurerum unum*” (= Konstantinopolis kentinin muhteşem-altın bir *tetrapylumu* sahiptir) olarak geçtiği anlaşılır²⁷². Ayrıca bu kentte bulunan *tetrapylon*, Malalas ve Georgios Kredrenos gibi eski çağ yazarlarının eserlerinde geçmektedir²⁷³. Theodosius Forum alanında bulunan anıtsal kapı dört sütunlu anıtsal bir yapı olarak forum alnına giriş ve çıkışın sağlandığı bölümde yer alır²⁷⁴. *Tetrapylon* 558 yılındaki depremden zarar görür.

Cezayir'de Cirta'da bulunan Konstantin *tetrapylonu* ise 360 yılına tarihlenir. *Tetrapylon* günümüze ulaşmamıştır. Anıtsal kapı içten 11,30 x 11,30 ölçülerinde kare bir plana

²⁶⁹ Stucchi 1975, 447–448.

²⁷⁰ Mühlenbrock 2003, 205.

²⁷¹ Stucchi 1975, 447.

²⁷² Mühlenbrock 2003, 264–265.

²⁷³ Mühlenbrock 2003, 265.

²⁷⁴ A. g. e. 2003, 266.

sahiptir²⁷⁵. Anıtsal kapının dış kenar uzunluğu 14,30 metredir²⁷⁶. Yapını üst örtüsü hakkında çok fazla arkeolojik buluntu bulunmamaktadır. *Tetrapylonun* kuzey kemer kaidesinin altında bulunan bir yazıttan dolayı yapı 360 yılına tarihlendirilir²⁷⁷.

Zenobia yerleşiminde bulunan *tetrapylon* ise, günümüze sağlam olarak ulaşmamıştır (fig. 62). İki ana caddenin kesiştiği noktada bulunur²⁷⁸. Lauffray tarafından yapılan kazılar sonucu anıtsal kapının az sayıda arkeolojik buluntusu ele geçmiştir²⁷⁹.

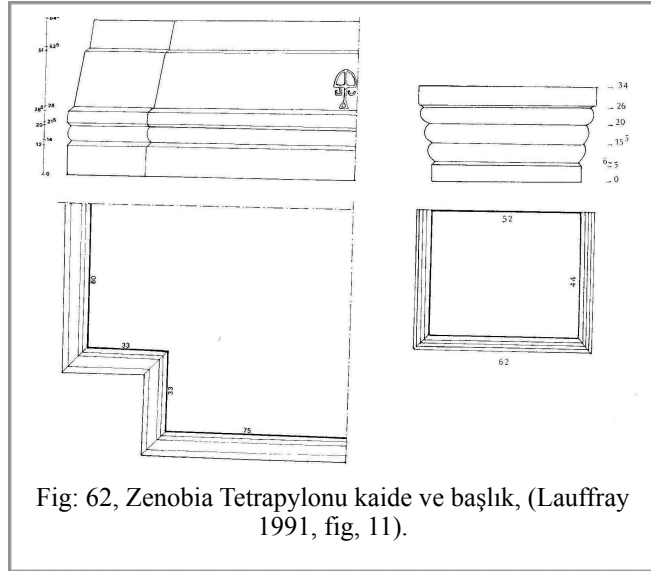

Fig: 62, Zenobia Tetrapylonu kaide ve başlık, (Lauffray 1991, fig, 11).

Tetrapylon 8 x 8 m. ölçülerinde kare bir plana sahiptir ve Sarre ve Herzfeld tarafından Iustinianus dönemine tarihlendirilir²⁸⁰, Lauffray ise Iustinianus dönemindeki imar programı ile ilişkilendirerek anıtsal kapıyı 6. yüzyılın ortasına tarihler²⁸¹.

Roma'nın on yedi kilometre kuzeyinde Malborghetto *tetrapylonu* vardır (fig. 63). Yapı 3. yüzyıl sonu 4. yüzyıl başına tarihlenir ve 14,86 x 11,87 metre ölçülerine sahiptir²⁸².

²⁷⁵ A. g. e. 2003, 194.

²⁷⁶ A. g. e. 2003, 194.

²⁷⁷ Gsell 1901, 119.

²⁷⁸ Mühlenbrock 2003, 256.

²⁷⁹ Lauffray 1983; Lauffray 1991.

²⁸⁰ Sarre ve Herzfeld 1920, 370.

²⁸¹ Lauffray 1991, 35.

²⁸² Mühlenbrock 2003, 133.

*Tetrapylon*un kuzey-güney ve doğu-batı uzunluk ölçüleri eşit değildir. Yapı *Flaminia* yolu üzerinde bulunur²⁸³. Anıtsal kapının tonozları ile Diokletianus hamamları ile Roma'da forum Boarium *tetrapylon*un tonozları arasında benzerlik olduğu

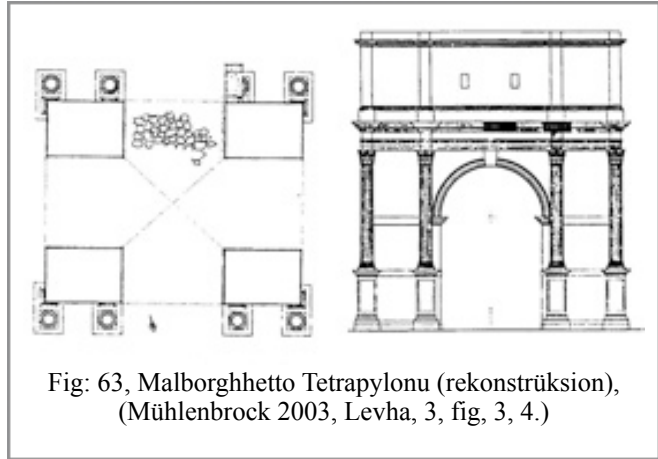

Fig: 63, Malborghetto Tetrapylonu (rekonstrüksion), (Mühlenbrock 2003, Levha, 3, fig. 3, 4.)

görülür²⁸⁴. Toebelmann Malborghetto *tetrapylon*unu Konstantinus'un Maxentius'a karşı Saxa Rubra'da kazandığı bir zafer üzerine zafer anıtı-kemerli olarak yaptırdığını²⁸⁵, Frothingham ise Diokletianus'un gerçekleştirdiği idari reform sonucu oluşturulan bölgesel yönetimin sınır kapısı olduğunu savunur²⁸⁶.

İtalya'da Mediolanum yerleşiminde de bir *tetrapylon* bulunur. Anıtsal kapıdan günümüze çok fazla arkeolojik buluntusu kalmamıştır. Kapı hakkındaki bilgilerin Eskiçağ ve Orta Çağ eserlerinde geçtiği görülür²⁸⁷. Yapının tam olarak yeri 1983 ve 1984 yıllarında belirlenmiş ve kemer ölçülerinin yaklaşık 10,85 x 18,00 metre olduğu tespit edilmiştir²⁸⁸.

Tetrapylon sütunlu cadde üzerinde yer alır. Burada bulunan bir sikke 4. yüzyılın ikinci

²⁸³ Ashby ve Fell 1921, 148–149.

²⁸⁴ A. g. e. 2003, 135.

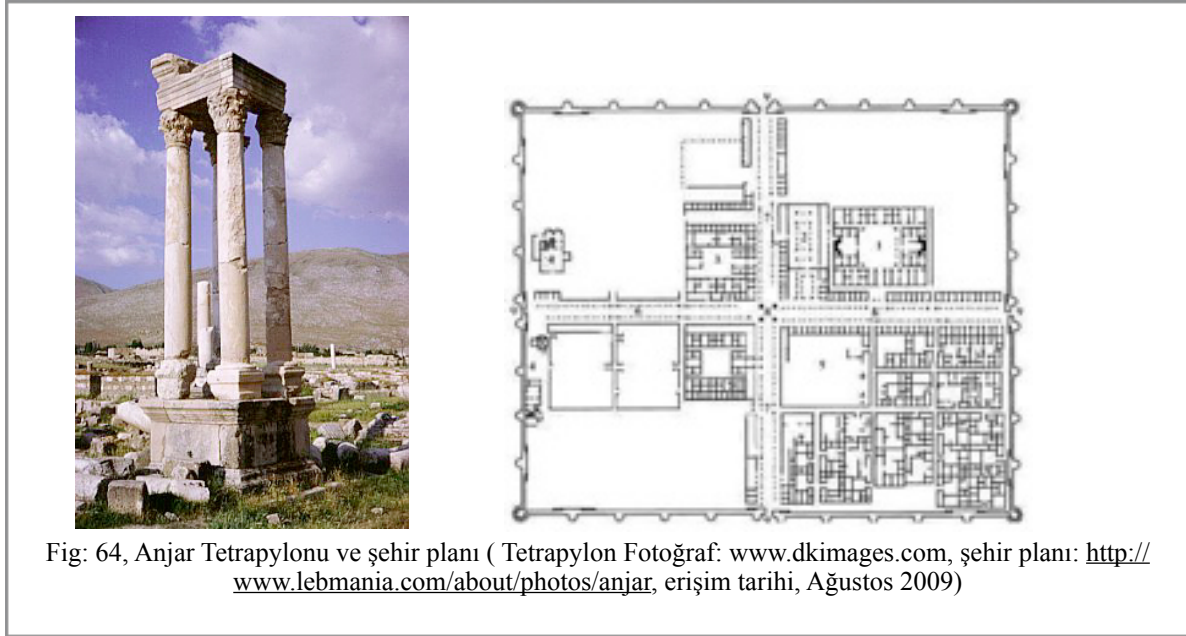
²⁸⁵ A. g. e. 2003, 135.

²⁸⁶ Frothingham 1905, 158–159.

²⁸⁷ A. g. e. 2003, 136.

²⁸⁸ A. g. e. 2003, 137.

yarısına tarihlenmektedir²⁸⁹ ve imparator Gratianus döneminde *tetrapylonun* inşasının tamamlandığı anlaşılmaktadır²⁹⁰.

Lübnan'ın Bekaa ovasında Anjar ören yerinde bir *tetrapylon* bulunur²⁹¹ (fig. 64). En erken yazıtı İ.S.3. yüzyıla aittir. Emevi İmparatorluğu döneminde burada Roma döneminden kalma birçok mimari parça ile bir saray inşa edilir²⁹². Ayrıca yerleşimde Roma dönemi mimari parçalar ile inşa edilmiş birçok yapı bulunur. Yerleşimin Erken Hıristiyanlık ve İslam öncesi dönemleri hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır²⁹³. 741 yılında burada bir savunma duvarının inşa edildiği ve 819 yılına ait bir Suriye belgesinde de burada Ayn Gara şehrinin kurulduğu geçer²⁹⁴. Yerleşimin merkezine an caddelerin kesişme noktasında

²⁸⁹ A. g. e. 2003, 138.

²⁹⁰ A. g. e. 2003, 138.

²⁹¹ A. g. e. 2003, 238.

²⁹² Chehab 1963, 17.

²⁹³ Chehab 1993, 42.

²⁹⁴ A. g. e. 2003, 238.

anıtsal *tetrapylon* bulunur. *Tetrapylon*un dört sütunu da *in situ* olarak durmaktadır. Sütunlar Korinth sütun başlıklarına sahiptir ve 2. veya 3. yüzyıla aitlerdir²⁹⁵. Mühlenbrock yerleşimde bulunan *tetrapylonu* 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlemektedir²⁹⁶.

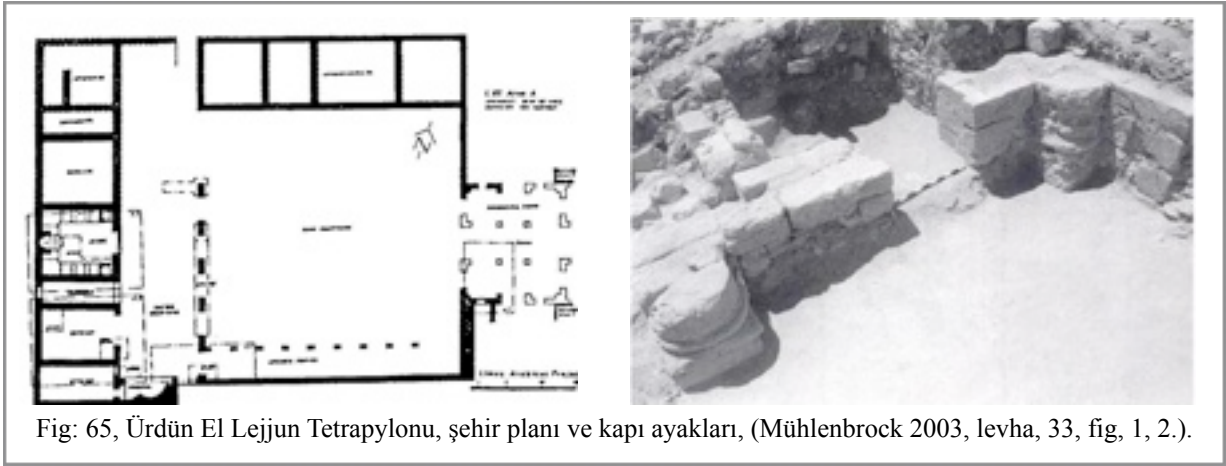

Fig: 65, Ürdün El Lejjun Tetrapylonu, şehir planı ve kapı ayakları, (Mühlenbrock 2003, levha, 33, fig, 1, 2.).

Ürdün El Lejjun *tetrapylonu* ise temelleri ve bazı mimari parçaları kalmıştır (fig. 65). Yerleşimin 4. *Martia Lejyonu* karargahı ve *praetorium* olduğunu ileri sürüldüğü anlaşılır²⁹⁷. Anıtsal kapı “L” şeklinde dört kemer ayağına ve karemsi bir plana sahiptir. Fakat her bir kemer ayağının ortasında yarım sütun vardır. Böylelikle kemer ayakları ortalarında yarım sütunlu “L” şeklinde bir forma bürünmüşlerdir. Karargah 242 x 190 metre ölçülerindedir ve karargaha *tetrapylondan* geçilerek girilmektedir. *Tetrapylon*, *principalis* ve *praetoria* yolları üzerindedir²⁹⁸. *Tetrapylon*un duvar kalınlığı 1, 00 metredir ve bir metreden daha azı *in situ* olarak günümüze ulaşmıştır. Sütunlardan bazı parçalar kalmıştır. Bunlar köşeli pilinte, sütun kaidesi, kanalsız sütun tamburu ve dekorasyonu

²⁹⁵ A. g. e. 2003, 239.

²⁹⁶ A. g. e. 2003, 300.

²⁹⁷ A. g. e. 2003, 237.

²⁹⁸ Lain ve Parker 2006, 157.

pseudonabatia olan bir sütun başlığının çeyreğidir. Seramik ve nümizmatik buluntuların karargah olarak anılan yerleşimi 300 yılına tarihlendirir²⁹⁹.

Ürdün de Ayla Aqaba yerleşiminde bir *tetrapylon* bulunmaktadır. Whitcomb tarafından yerleşimde yapılan kazılarda 7. ve 11. yüzyıllar arasında en az iki dönem ortaya çıkarılır. Yapının son kullanımı geç Abbasi veya Fatimi dönemi olarak belirtilir. Halife Osman döneminde *tetrapylon* şehrin merkezinde yolların kesiştiği noktada bulunur. Caddelerin kesişme yerinin yakınına yapılan 14 x 14 metrelik kazı sonucu üst katmanla diğer yapı arasında sıkışmış halde 3, 50 metre uzunluğunda anıtsal kemerler ortaya çıkarılmıştır. Whitcomb *Pavillion* (köşk) olarak düşünülen yapının burada aslında *tetrapylon* olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürer ve İslam dönemine (7. yüzyıl) tarihler³⁰⁰. E. A. Knauf ve C.H. Broker ise yerleşimin Diocletianus dönemi lejyon yerleşimi olduğunu ileri sürerek, 3. yüzyıl sonu 4. yüzyıl başına buradaki ana caddeyi tarihlemektedirler³⁰¹.

Gabu Iunes ve Corycus antik yerleşimlerinde bulunan *tetrapylon*lar ise sanatsal içerik açısından zengin değildirler. Zenobia yerleşiminde bulunan ve 6. yüzyıla tarihlenen *tetrapylon* dört yolun kesiştiği bir noktada olması sebebiyle Roma İmparatorluk dönemi *tetrapylon*ların özelliğini gösterir. Ancak, Corycus ve Zenobia yerleşimlerinde bulunan *tetrapylon*lar genişlik ve uzunluk olarak erken dönem *tetrapylon*lardan ayrılır. Corycus ve Zenobia *tetrapylon*ları Daralan bir mimari anlayışla yapılmışlardır. 1. ve 2. yüzyıl

²⁹⁹ Mühlenbrock 2003, 237 vd.

³⁰⁰ Whitcomb 1988, 223; Whitcomb 2006, 68.

³⁰¹ Mühlenbrock 2003, 230.

kare planlı *tetrapylon*lar 27 x 15 metre civarında görülürken, *Corycus tetrapylonu* 7, 50 x 7, 50 metre *Zenobia tetrapylonu* 8 x 8 metre ölçülere sahiptir.

Karakabaklı *tetrapylon*ları, *Corycus*, Işıkkale, Gabu Iunes ve *Zenobia tetrapylon*ları ile plansal ve bezeme olarak benzemektedir. Sahip olduğu ölçüler ile Karakabaklı kuzey *tetrapylonu* 8, 20 x 7, 47 metre, güney *tetrapylon* ise 6,45 x 3,93 metre ölçülere sahiptir ve geç dönem *tetrapylon*lar da görülen plan olarak daralan anlayış görülür. Ayrıca *Corycus*, Işıkkale ve Gabu Iunes *tetrapylon*larında görülen sade dekoratif anlayış Karakabaklı *tetrapylon*larının bezemelerinde de bulunur. Diğer bölge örnekleri gibi Karakabaklı *tetrapylon*ları da yerel kesme taşlarla ile yapılmışlardır. Karakabaklı yerleşiminde bulunan *tetrapylon*lar plan olarak “L” şeklinde kemer ayaklarına sahip kare planlı olan *Corycus*, Gabu Iunes ve El Lejjun *tetrapylon*ları ile aynı plan içine girmektedir.

Geç Roma İmparatorluk Dönemi ile *tetrapylon*ların, üst mimari omurgasının

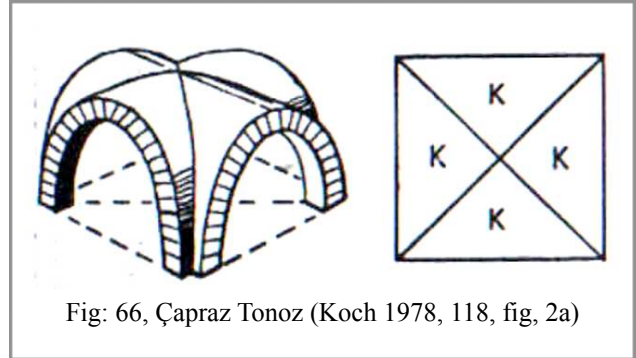

Fig: 66, Çapraz Tonoz (Koch 1978, 118, fig. 2a)

çapraz tonoz olduğu anıtsal kapılar bölümünde değinilmişti (fig. 66). Karakabaklı Kuzey *tetrapylonunun* ayakta duran kemeri ve kuzeybatı köşesinde takip edilen harç izleri ise kapının üst örtüsü ile bilgi vermektedir. Kemer üzerinden kuzeybatı köşeye gelen harç bu noktada aşağıya doğru iner ve burada üçgenimsi bir şekilde devam eder. Bu şekilde bir harç izi olması ve köşede üçgenimsi bir şekil alması burada çapraz tonoz olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi *tetrapylon*larının üst örtüsünün omurgasının çapraz tonoz olduğu ve kullanımının yaygınlaştığı düşünüldüğünde,

Karakabaklı Kuzey *Tetrapylon*unun üst örtüsünün çapraz tonoz olması, dönemin devlet mimarisi programına da uygun olmaktadır. Güney *Tetrapylon*un, Kilise 1 ile plansal birleşme yaşamasının üst mimari yapıyı da etkilediği görülür. Güney *Tetrapylon*un kemerlerinin yıkılmış olması ve kaidelerinin plansal birlikteliğe uygun hale getirilmiş olması burada harç izlerini de yok etmiştir. Fakat aynı anda inşa edildikleri görülen Kuzey ve Güney *Tetrapylon*ların üst örtülerinin de aynı olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Karakabaklı yerleşiminde bulunan *tetrapylon*lar hem plansal olarak hem de tipolojik olarak Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nin felsefesine ve mimari anlayışına göre yapıldıkları söylenebilir. Seleucia ad Calycadnum kentinin Isauria bölgesinin başkenti olması ve bu başkentin limanı olarak Corasion'un düşünülmesi sonucu bölgede imparatorluğun mimari ve askeri politikaları hayata geçmiş olmalıdır. İmparatorun dini ve askeri desteğini alan Seleucia ad Calycadnum kentinin 4. yüzyılda yaşanan birçok dinsel tartışmaya katılması, Isaurialıların çıkardıkları isyanları bastırmak için bölgeye lejyon birliklerinin gönderilmesi, Corasion'un da koruma altına alınmış bir liman olması devletin kendini gösterdiği adımlardan sadece bazılarıdır. Corasion yerleşiminin bölge için önemli, korunaklı ve anıtsal kapılara sahip bir liman olmasından dolayı bir lejyon birliği tarafından korunması gerektiği düşünülmelidir. 4. yüzyılda lejyonların olduğu karagahlarda ana cadde üzerinde *tetrapylon* yapıldığı yukarıda değinilmişti. Kuleli çiftlik vilası ile korunaklı yapılara sahip Karakabaklı yerleşimi ve yerleşimde antik yol üzerinde bulunan *tetrapylon*lar da bu yönleri ile çağdaşlarına benzediği düşünülebilir. Karakabaklı yerleşiminin, Flavius Uranius'un Corasion'u (Susanoğlu) kurmasıyla birlikte *choras*ında ortaya çıkan bir yerleşim olarak düşünülürse, yerleşimde bulunan *tetrapylon*ların 4. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına tarihlenmesi önerilebilir.

II.5. Kiliseler

Karakabaklı'da iki adet doğu-batı doğrultulu bazilikal planlı kilise bulunur (fig. 67). Yapıların duvarlarının naosun iç kısmına yıkılmış olmasından dolayı ve yoğun bitki örtüsü nedeniyle kiliselerin iç

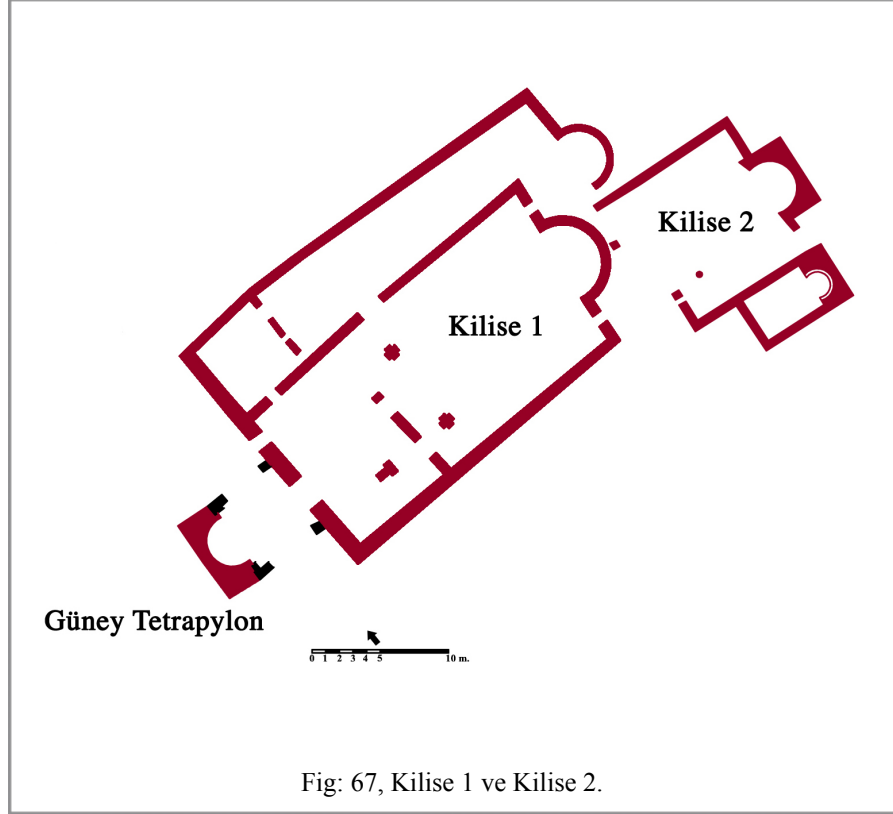

Fig: 67, Kilise 1 ve Kilise 2.

planları hakkında tam olarak bilgi edinilememektedir. Her iki kilisenin de, yerleşimin ve bölgenin 5.-6. yüzyıl arasındaki dini ve ekonomik gelişimine bağlı olarak yapılmış oldukları düşünülebilir. Kilikia ve Isauria bölgelerinde bulunan bazilikal planlı kiliselerin ve merkezi planlı yapıların bölgesel benzerlikleri olduğu kadar Kuzey Suriye ile benzer özellikleri bulunur. Yapıların plansal ve fiziksel benzerliklerinin yanında dinsel ve ekonomik gelişmelere bağlı, ortak benzerlikleri de bulunur.

II.5.1. Kilise 1

Yerleşimin güneyinde bulunan kilise, aynı zamanda antik yolun kenarında yer almaktadır (fig. 67, 68). Giriş kapısı antik yolun hemen yanındadır ve bu haliyle güney anıtsal kapının üzerine inşa edildiği dikkati çeker. Yapı, doğu-batı doğrultuludur ve üç nefli bazilikal plana sahiptir. Kuzey ve güney yan odaları vardır ve kuzey yan oda doğuya doğru ilerlemiştir (fig. 78). Yerel kireç taşından küçük kesme taşlardan yapılmış duvar örgüsü ve kapıları vardır. Apsis'in, kuzey ve güney yönlerinde birer oda yer alır. Yapının çatı örgüsüne ait sadece çatı kiremitleri tespit edilmiştir. Apsis ikiz pencereye sahiptir ve tamamı ayakta (fig. 69). Herhangi bir duvar süslemesi, mozaik işlemesi tespit edilememiştir.

Fig: 68, Kilise 1, Güney Tetrapylon ve Antik yol.

Fig: 69, Kilise 1, apsis.

Fig: 70, Kilise 1, ana giriş kapısı.

Kilisenin naosunda çok sayıda sütun ve sütun başlıklarına ait parçalar vardır (fig. 71, 72, 73, 77). Ayrıca naos içinde iki adet nef başlangıcını oluşturan ayak-paye vardır (fig. 76).

Fig: 71, Kilise 1 sütun başlığı (a).

Fig: 72, Kilise 1, sütun başlığı (b).

Fig: 73, Kilise 1 sütun başlığı (c).

Fig: 74, Kilise 1, naos içinde, üzerinde boyalı haç bulunan parça.

Kilise içinde 3 tip sütun başlığı tespit edilmiştir (fig. 71, 72, 73). Apsis köşelerine yerleştirilen bir tip ve sütunların sahip olduğu iki farklı tip sütun başlığı vardır (fig, 72, 73)). Bu başlıklar işçilik olarak birbirlerine oldukça yakın benzerliğe sahiptirler. Sütun başlıkları, üzerlerinde tek bir daldan çıkan, üçe ayrılarak öne doğru gelen yapraklara sahiptir. Ana giriş kapısının üzerinde daire içine alınmış haç vardır ayrıca lento ve söveleri bitkisel motiflerle süslenmiştir (fig. 70). Apsis'in önünde kaçak kazı yapılmıştır. Kaçak kazı sonucu ortaya Bema'nın altında yer alan bölümde 0,16 x 0,25 metre ebatlarında dikdörtgen biçimde bir yuva olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca üzerinde boyalı haç olan kesme bir taş blok kaçak kazı sonucu ortaya çıktığı anlaşılır (fig. 74). Kilise'nin içinde ikinci

mekana işaret eden mimari parçalar bulunmaktadır. Nartheks içinde parçalanmış durumda olan levha ve bazı üzerinde haç motifleri olan parçalar vardır (fig. 75). Kilise 1'in doğu son sınırı olan kuzey-güney aksı yüz seksen derecelik bir açıyla ilerlemediği görülür (fig. 67). Muhtemelen, Güney *Tetrapylon*la yapılan birleşme ve kutsal topraklara yönelme zorunluluğu böyle bir aks kaymasını beraberinde getirmiş olmalıdır.

Fig: 75, Kilise 1 içinde, üzerinde haç kabartması bulunan levha.

Fig: 76, Kilise 1 naos içi ve nef sıralamasını başladığı paye.

Fig: 77, Kilise 1 sütun parçaları.

Fig: 78, Kilise 1, apsis, doğuya ilermiş olan kuzey yan oda.

II.5.2. Kilise 2

Yerleşimdeki ikinci kilise, daha küçük boyutlara sahiptir (fig. 67, 79).

Kilise 1 ile birleşik bir durumda olması dikkat çekicidir. üç nefli bazilikal plana sahiptir. Sütun başlıkları bitkisel bezemelere sahiptir

ancak Kilise 1'in sütun başlıklarına göre daha sadedir³⁰² (fig. 83, 84).

Yerel kireç taşından küçük kesme taşlarla örülü duvar örgüsüne sahip olan yapının ana giriş kapısı batıdadır. Giriş kapısının üzerinde

antitetik olarak yerleştirilen altı adet

tavus kuşu, muhtemel hayvan

kabartması ve bunların aralarında tek

bir gövdeden çıkan, sağa ve sola üçer

yaprak işlenen bitkisel motifler

bulunur (fig. 80). Yapının, Kilise 1'in

apsisi ile birleştiği bölümde tam bir

kubbeye işaret eden bir mekan daha

Fig: 79, Kilise 2.

Fig: 80, Kilise 2, ana giriş kapı süslemesi.

Fig: 81, Kilise 2, yan mekan, vaftizhane (?).

³⁰² Kilise 2'nin sütun başlıkları araştırmalarımız sırasında tespit edilememiştir. Fotoğraflar yirmi yıl önce Karakabaklıya gelen G. Mietke tarafından çekilmiştir.

bulunmaktadır. Kilise 2 ile Kilise 1 arasında bulunan mekan her iki bazilikal yapı arasında geçiş mekanı olarak dikkat çekmektedir. Kilise 1'in apsis'i yan mekan ile birleşme yerinin başlangıcı olduğu duvar örgüsünden anlaşılmaktadır. Kilise 2'nin apsisi dıştan düz bir duvarla sonlandırılmıştır. Bu duvar yerel kesme kireç taşından örülmüştür.

Fig: 84, Kilise 2 sütun başlığı (b).

Fig: 83, Kilise 2 sütun başlığı (a).

Kilise 2 ile yan yana olan başka bir yapı daha vardır. Bu yapı Kilise 1 ve Kilise 2 ile aynı şekilde bazilikal bir plana sahiptir fakat oldukça küçük bir alana sahiptir (fig. 81). Girişi ve naos özellikleri yapının içindeki toprak ve moloz yığıntıdan tam olarak anlaşılmamaktadır. Bu yapının apsisi her iki yanda birer odaya sahiptir. Güney yönde olan yan odanın apsis kısmında mermer ya da taş plakalara işaret eden delikler bulunmaktadır ve bundan dolayı bu mekanda vaftiz yapıldığı düşünülebilir (fig. 82).

Fig: 82, Kilise 2 yan mekan (vaftizhane?)

II.5.3. Dağlık Kilikia ve Isauria Bölge Kiliseleri Genel Özellikleri

Dağlık Kilikia ve Isauria bölge kiliselerinin, plansal, mimari ve dini hac merkezleri olarak ortak özellikleri oldukları görülür. Isaurialı taş ustaların Kuzey Suriye ve Konstantinopolis’de çalışmış olmaları bu bölgelerden diğer bölgelere yayılan bazı mimari unsur ve tekniklerin oluşmasına neden olur. Bölgeye Aziz Paulus, Azize Thekla gibi Hıristiyanlık dini açısından önemli aziz ve azizelerin gelmesi ve buldukları bölgelerde dini yayma girişimleri sonucu bu kişilerin yaşadığı yerlere kiliseler yapılır. Ayrıca 4. yüzyıldan sonra Hıristiyanlığın legal bir din haline gelmesiyle, çöken ekonomik sistem içine tarımsal üretimi yöneten bir endüstri kuruluşu olarak girdikleri de görülmektedir.

Erken Bizans mimarisi olarak adlandırılan 4. yüzyıldan 7–8. yüzyıla kadar olan ³⁰³ döneme ait yapı teknikleri iki grupta toplanır: Suriye–Filistin, Küçük Asya’nın büyük bir bölümü, Gürcistan ve Ermenistan bölgelerinde görülen kesme taş duvar tekniği; ve Konstantinopolis, Küçük Asya’nın batı sahilleri, Balkanlar ve İtalya’ya özgü olan tuğla–moloz kullanımının olduğu yapım tekniği³⁰⁴. Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemlerinde kullanılan mahkeme salonu, ticaret merkezi, toplantı salonu gibi amaçları olan, çok nefli ve dikdörtgen plana sahip bazilika³⁰⁵, Hıristiyanlık dinine uygun hale getirilerek özellikle 4. yüzyılda kilise yapımında en çok tercih edilen yapı tipi olur³⁰⁶. Erken Hıristiyanlık ve Bizans Döneminde bazilika genel anlamda kilise olarak

³⁰³ Mango 2005, 7.

³⁰⁴ Mango 2005, 10.

³⁰⁵ Er 2004, 50.

³⁰⁶ Koch 2007, 1.

kullanılmıştır ve modern sanat tarihçiler tarafından bazilikal planlı bir kilise yapısının; uzunlamasına en az üç nefli olması, orta nefin pencerelerden meydana gelen ışık katı ile yükseltilmiş olması gerektiği ve uzunlamasına mekanın kısa kenarlarından birinde giriş ve bu bölümün dik karşındaysa altar odasının olması gerektiği vurgulanır³⁰⁷. Tarihlenebilen ilk bazilikal planlı kilisenin 313 yılında Constantinus'un yaptırdığı Salvator Kilisesi olduğu, ayrıca bazilikal planlı kiliselerin Akdeniz bölgesinde sıklıkla kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır³⁰⁸. Doğu Roma İmparatorluğu'nun doğu topraklarında imparatorluğun 4. ve 7. yüzyıllar arasında değişen siyasi–dini ve ekonomik yapısına paralel olarak çok sayıda kilise yapıldığı bilinir³⁰⁹. Bu süreçte Kilikia ve Isauria bölgelerinde de özellikle 5. ve 6. yüzyıllarda çok sayıda kilisenin varlığına ait kanıtlar vardır. Bu dönem içinde Isauria bölgesinde bulunan Anemurion antik kentinin içinde ve dışında dokuz kilise yapıldığı görülür. Bu yüzyıllara tarihlenen birçok sivil yapısı ve kiliseleri olan Akören I–II yerleşimleri, tarımsal üretime dayanan mimari yapıları ile Ovalık Kilikia bölgesinde bir örnektir³¹⁰. Kilikia ve Isauria bölge kiliselerinin yapım tarihi veya yazıtları genelde bulunmamaktadır. Yanıkhan'da bulunan güney kilise yazıtından dolayı 382 yılına tarihlendirilmektedir³¹¹. Bu bölgelerdeki mimar ve ustaların Kuzey Suriye ve Küçük Asya'nın birçok farklı noktasında çalıştıkları bilinir³¹².

³⁰⁷ Koch 2007, 40.

³⁰⁸ Koch 2007, 41.

³⁰⁹ Haldon 2007, 77.

³¹⁰ Wulf 2003, 299–307.

³¹¹ Hill 1985, 96.

³¹² Mango 1966, 363.

Epigrafik buluntuların az olması sebebiyle Kilikia ve Isauria bölge kiliseleri buldukları modern köy ya da yerleşimin ismiyle anılırlar. Kilikia ve Isauria bölge kiliseleri genel olarak doğu batı doğrultusunda üç nefli bazilikal plan sahiptirler ve nefleri oluşturan ve destek olarak da kullanılan mimari elemanları sütunlardır. Sütunlar dışında Hasanaliiler kilisesinde olduğu gibi payelere de sahip kiliseler bulunur³¹³. Bazilikal plan, Kilikia ve Isauria bölgelerinde birçok örnekleri ile bulunur. Kilikia ve Isauria bölgelerinde bazilikal planda yapılan farklı bir uygulamalarda da vardır. Bema alanının önüne yapılan transept'e (enine nef) sahip plan bunlardan biridir³¹⁴. Enine nefte, önemli kişi ya da kişilerin mezarlarının vurgulanması amacının güdüldüğü fakat bu plana sahip bazilikal planlı kiliselerde mezarın zorunlu olmadığı anlaşılır. Öküzlü'de bulunan kilise, transept plana sahip bazilikal planlı kiliselere örnek olmaktadır³¹⁵ (fig. 84).

Bölgede bazilikal planın dikdörtgen uzunluğuna olan vurgusunu değiştirmek amacıyla, ayrıca bemaya daha fazla önem vermek için ve yapıyı oluşturan bölümleri merkezde toplama isteği doğrultusunda

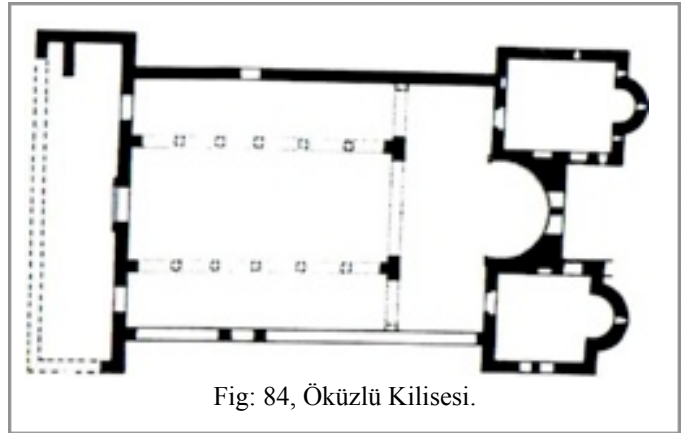

Fig: 84, Öküzlü Kilisesi.

kulevari yüksekliği olan erken örnekler de bulunur³¹⁶. Bu bölgelerdeki bema bölümünün batısının ve orta nefin büyük bir alanının kulevari bir yüksekliğe sahip olduğu kiliseler,

³¹³ Aydın 1999–2000, 247.

³¹⁴ Aydın 2007, 29.

³¹⁵ Eyice 1982, 355.

³¹⁶ Aydın 2007, 29.

ibadet için oluşturulmuş mekanı merkezileştirme amacının sonucudur ve bölgedeki en dikkat çekici örnek Alahan Manastırı Doğu Kilisesi'dir³¹⁷ (fig. 85). Bemanın önündeki bölümün üst örtüsünün kubbe olduğu düşünülen kiliseler; Cennet Meryem Ana Kilisesi yan odaları, Corycus Mezar Kilisesi, Meryemlik Zeno Kilisesi ve Dağ Pazarı Çevre Koridorlu Kilise'dir,

İç mekanın desteklerle şekillendirilmediği tek nefli yapılar Kilikia ve Isauria bölgelerinde oldukça sınırlı sayıdadır. Orta Bizans Döneminde bu tip tek nefli yapılar Batı Dağlık Kilikia kıyılarında çok

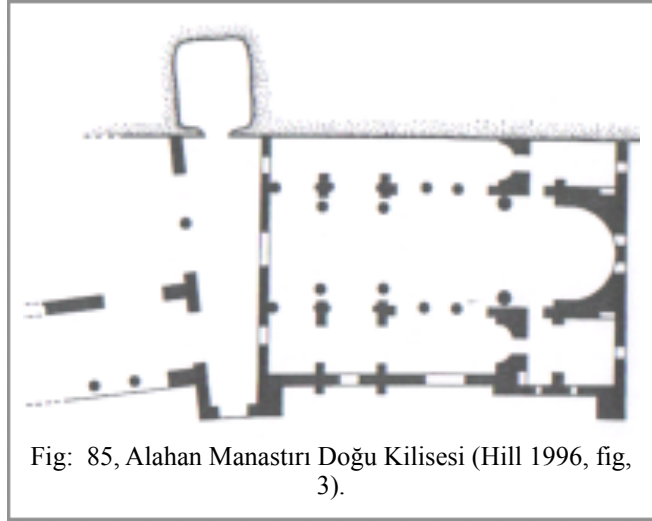

Fig: 85, Alahan Manastırı Doğu Kilisesi (Hill 1996, fig, 3).

sayıda yapılır³¹⁸. Kilikia ve Isauria bölgelerindeki kiliseler malzeme olarak genellikle küçük kesme taşların iki sıralı duvar tekniğinde kullanılırlar (fig. 86). Ancak, Canbazlı ve Akören 2 numaralı kiliseler gibi büyük kesme taşların kullanıldığı örnekler de bölgede bulunur. Bölge Kiliselerinin kuzey duvarlarının daha kalın olması kuzeyden esen rüzgarlar nedeni ile olduğu düşünülür³¹⁹. Bölge kiliselerinde bazılarında ise avlu bulunur. Bölge kiliselerinin genel özelliği olarak bir diğer olgu nartheks bölümüdür. Kiliseye girişteki kapalı ön mekan olarak kullanılan nartheks, Hıristiyan olmayanların, kilisenin ana naosunda gerçekleştirilen dini ayini izleyebilecekleri ön bir mekandır.

³¹⁷ Gough, 1985,44–49.

³¹⁸ Aydın 2007, 30.

³¹⁹ Aydın 2007, 30.

Erken Hıristiyanlık Döneminde bölge kiliselerinde görülen bir diğer özellik; nartheksten sonra cella ile bema bölümünü ayıran templona yer verilmesidir³²⁰. Dini törenin yapıldığı bemaya yalnızca din adamlarının girebildiği, ortasında kapı açıklığının bulunduğu, ahşap, kireç taşı ya da mermerden destekler alınarak yapılmış bir bölümdür. Kilikia ve Isauria kiliselerinin templonlarının destekleri alçak veya yüksek ayakpayelere sahiptir³²¹. Karakabaklı yerleşiminde bulunan kiliselerin duvarlarının yapının iç kısmına yıkılmış durumda olmasından dolayı nartheks ve templon bölümleri hakkında bilgi edinilememektedir.

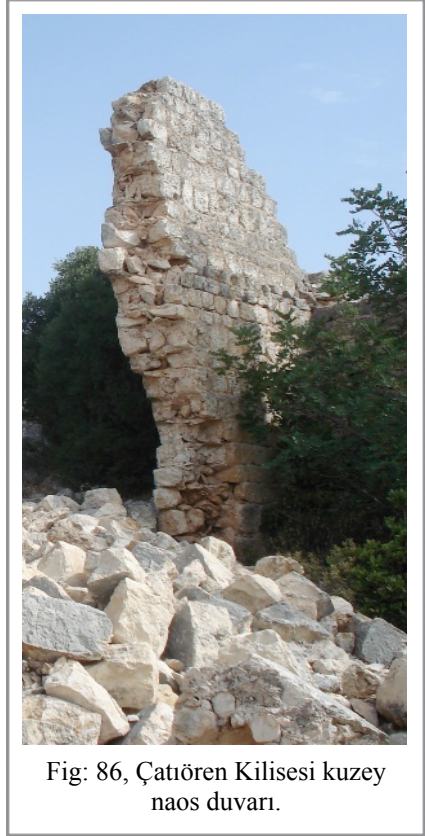

Fig: 86, Çatören Kilisesi kuzey naos duvarı.

Erken dönemlerde pagan inançlara ait olan tapınaklar Hıristiyanlığın gelişmesi ile birlikte kiliselere dönüştürüldüğü bilinir. Kilikia ve Isauria bölgelerinde bulunan ve Korinth düzeninin ilk defa bütün bir şekilde bir tapınakta hayata geçirildiği Diocaisareia Zeus Olbios Tapınağı bu değişime bir örnektir (fig. 87). Ayrıca; Elaiussa Sebaste Tapınağı³²², Silifke Iupiter Tapınağı, Claudiopolis Tapınağı³²³, Korykion Antron'da bulunan tapınak ve Elaiussa Sebaste agorasının 5. ve 6. yüzyıllarda kiliseye dönüştüğü görülmektedir³²⁴. Bölge kiliselerinde görülen ortak bir diğer özellik ise, doğu bölümlerinin mimari yapısıdır. Suriye

³²⁰ Koch 2007, 70.

³²¹ Aydın 2000, 220–224.

³²² Gough, 1954, 49.

³²³ Durugönül, 2002, 159.

³²⁴ Schneider, 2000, 242.

etkisi olan yan odalar ile bemanın dıştan düz bir duvarla kapatılmış-izole bir hale getirilmiş olması ve bölge kiliselerinin kendine has bir durumu olan yan odaların apsis sınırını geçerek doğuya doğru

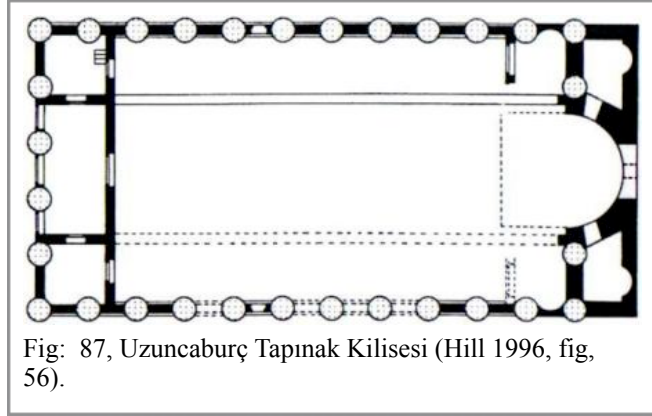

Fig: 87, Uzuncaburç Tapınak Kilisesi (Hill 1996, fig, 56).

ilerlemiş olmasıdır. Kanlıdivane 3 numaralı bazilikal planlı kilise³²⁵, Çukurkeşlik³²⁶, Alahan manastırı Doğu Kilisesi, Korykion Antron Tapınak Kilisesi ve Hasanaliler kiliseleri doğu apsis ve yan odalar dıştan bir duvarla sınırlandırılmalarına örnek olmaktadır. Emirzeli 2 Kilisesi yan odaları apsis sınırını geçerek ilerlemiş kiliselere örnektir³²⁷. Çatıören kilisesinde her iki özellik görülür. Yan odalar dıştan bir duvarla sınırlandırılmıştır fakat güney oda doğuya doğru biraz daha ilerletildiği görülür³²⁸. Bu tip apsişlere sahip 5. ve 6. yüzyıllara tarihlenen Mazılık ve Akdam kiliseleri³²⁹ ile Şaha Kilisesi örnek olmaktadır³³⁰. Bölge kiliselerinin yan nefleri, nartheks ve yan odaları iki katlıdır. Galeri adı verilen ikinci katta bayanların ve çocukların dini tören sırasında bu bölümde bulunurlar ve bölgedeki galeriler Constantinopolis'ten etkilenecek yapıldıkları düşünülür³³¹.

³²⁵ Mietke – Westphalen 1999, 517.

³²⁶ Hill, 1996, 149.

³²⁷ Aydın, 1999, 499–513.

³²⁸ Aydın, 2002, 105–111.

³²⁹ Edwards, 1982, 23–32.

³³⁰ Hill 1996, 244.

³³¹ Aydın 2001, 117.

Bölgede haç planlı (haçın kare ya da dikdörtgen içinde olduğu) yapılar³³² ve *trikonkhos* (üç yapraklı yonca) planlı kiliseler vardır³³³. Kilikia ve Isauria bölgelerinde Erken Hıristiyanlık Döneminde hac merkezlerinde yapılmış olan vaftizhaneler bulunur. Bu bölgelerde Alahan Manastırı Doğu ile Batı Kiliseleri arasında bir vaftiz binası, Azize Thekla'da ise Kubbeli kilisenin güneydoğusundaki yapı vaftizhane olarak düzenlenir³³⁴. Ayrıca bölgede yan odalarında vaftizhane barındıran kiliseler de bulunur. Erken Hıristiyanlık Dönemi Kilikia bölgesi kiliselerinde, kapı çevresinde doksan derecelik açılarla birbirini kesen silmeler, çift sıralı duvar örgüsü, doğuda duvarla sınırlandırılmış apsis ve yan odalar bulunması ortak özellik olarak görülür³³⁵. Kuzey Suriye bölgesinde bulunan kiliselerde de görülür fakat bu silmelerin lento ve söveler arasındaki geçişi doksan derecelik bir açıyla değil dalga-kavis yaparak olmaktadır³³⁶.

Kilikia ve Isauria bölgelerinde, Azize Thekla, Alahan Manastırı ve Tarsus Aziz Paulus Kilisesi gibi Hıristiyanlık dini için önemli hac merkezleri bulunur. Bölge kiliseleri Erken Bizans döneminde bölge ekonomisi için gerekli olan tarımsal üretime de yön vermişlerdir³³⁷. Kuzey Suriye bölgesi jeolojik olarak Dağlık Kilikia ve Isauria bölgeleri ile benzerlik gösterir. Kuzey Suriye, Dağlık Kilikia ve Isauria Bölgeleri gibi kireç taşının yoğun olduğu bir bölgedir. Bu benzerlik Dağlık Kilikia ve Isauria Bölgesi kiliselerinde görülen yerel kireç taşından duvar yapımında da kendini gösterir. Kilikia ve Isauria

³³² Aydın 2004, 263.

³³³ Aydın 2004, 241–262. vdd.

³³⁴ Aydın 2007, 32.

³³⁵ Aydın 2001–2002, 230.

³³⁶ Strube 2000, 85.

³³⁷ Hellenkemper ve Hild 1990, 107.

bölgelerinde 4. ve 7. yüzyıllar arasında görülen mimari hareketlilik, Kuzey Suriye bölgesinde de görülür³³⁸. Kuzey Suriye bölgesinde 4. ve 7. yüzyıllar arasında inşa edilen kiliseler içinde sütunlarla oluşturulan üç nefli bazilikal plan Dağlık Kilikia ve Isauria bölgelerinde bulunan örneklere benzediği görülür³³⁹.

Suriye bölgesinde geniş arkadlı bazilikal plana sahip kiliseler de bulunur. Az sayıda ayakların olduğu ve bunların arasına konulan geniş kemerlerle oluşturulan bu plan tipine örnek olarak bu bölgede bulunan; Qalb Loze, Resafa A bazilikası gösterilmektedir³⁴⁰. Kuzey Suriye kiliseleri dış süslemelere sahiplerdir, bu durum Dağlık Kilikia ve Isauria bölgelerinde genelde görülen bir durum değildir. Ayrıca Kuzey Suriye bölgesi kiliselerinin duvarları büyük kesme taşlarla örülüdür. Fakat Dağlık Kilikia ve Isauria bölgeleri kilise duvarları genellikle küçük kesme taşlarla yapılmıştır. Kilikia bölgesinde görülen yan odalarının doğuya doğru apsis sınırını geçerek uzadığı Suriye bölgesinde kiliselerinde de görülür³⁴¹.

Bölge kiliselerinde birde aziz ve azize kültlerinden ortaya çıkan başka bir durumda vardır. Diocletianus Döneminde imparatorluğun hakimiyeti altındaki topraklarda yerel Hıristiyanları öldürülerek şehit edildikleri bilinmektedir. Isauria ve Kilikia Isauria bölgelerinde de bu durum yazıtlar sayesinde bilinmektedir³⁴². Kilise içinde röliker

³³⁸ Strube 1993, 2–3.

³³⁹ Strube 2000, 30–50

³⁴⁰ Koch 2007, 87–89.

³⁴¹ Aydın 2002, 108.

³⁴² Hild-Hellenkemper 1990, 154 vd.

bulunması kilise ve yerleşimin kutsallığını arttırmaktadır³⁴³. Yerel martir ve azizlerin ovalahit biçimli mermer, metal veya yerel kireç taşından rölikerleri kiliselerin bema bölümlerinde, altların tabanına konmaktadır³⁴⁴. Isauria ve Kilikia bölgelerinde bema bölümünde altara ait arkeolojik kalıntıların belirlendiği kiliselerin, Alahan Manastırı Mağara Kilisesi ve Batı Kilisesi ile Vaftiz Binası, Tapureli A Kilisesi, Dağpazarı Sur Dışındaki Kilise Anamur Merkez Kilisesi (III 13C), Elaiussa Sebaste yerleşimin adasının kuzeyindeki kilise ve Agora Kilisesi olduğu anlaşılır³⁴⁵. Ayrıca altar tabanında *in situ* olarak ele geçen lahit formlu örneklerin ortalama 0,20–0,25 metre ölçülerinde oldukları ve genellikle 5.-6. yüzyıla tarihlendirildikleri anlaşılır³⁴⁶. Kilikia ve Isauria bölgelerinde görülen bu durumdan dolayı hem plansal olarak hem de bulunduğu konum itibarıyla 1 numaralı kilise içinde bulunan bu dikdörgensiy oyuk, bir röliker kutusu için açılmış olabilir. Böylelikle bir rölikerle kutsallığı daha da artırılan kilise, yerleşimde bulunan güney *tetrapylon*la birleşmiş anıtsal, gösterişli bir yapı olarak kendini göstermiş olabilir.

II.5.4. Bölgesel Örnekler Işığında Karakabaklı Yerleşimindeki Kiliseler

Karakabaklı kiliselerinde herhangi bir yazıt bulunmaması nedeniyle buradaki kiliseler buldukları antik yerleşimin ismi ile anılmaktadırlar. Yerleşimdeki her iki kilise de, Kilikia ve Isauria bölgesi kiliselerinde görülen ortak özellikleri taşımaktadırlar. Kilise 1'in

³⁴³ Mietke 2009, 117 vd.

³⁴⁴ Aydın 2009, 77.

³⁴⁵ Aydın 2009, 74.

³⁴⁶ Aydın 2009, 69.

üç nefli bazilikal plan sahip olduğu düşünülebilir. Kilisedeki nefleri oluşturan ve destek olarak da kullanılan mimari elemanların sütunlar olduğu, naos içinde bulunan mimari parçalardan anlaşılmaktadır. Kilise 2 ise bazilikal plana sahiptir, plan olarak 1 numaralı kiliseden küçüktür, sütun sıralamaları ve planına ait herhangi bir arkeolojik veri bulunmamakla birlikte, iki sütun başlığının olmasından dolayı üç nefli olma ihtimali vardır³⁴⁷.

Dağlık Kilikia ve Isauria bölge kiliseleri küçük, düzgün kesme taşlardan, çift sıra ile oluşturulan duvarlara sahiptir. Bu durum Karakabaklı antik yerleşiminde bulunan kiliselerde de görülür. Yerleşimde bulunan 1 numaralı ve 2 numaralı kiliselerin duvarları iki bölümlüdür ve küçük, düzgün kesme taşlardan yapılmışlardır. Bölge kiliselerinde görülen kuzey duvarın diğer duvarlara göre daha kalın olma özelliği Karakabaklı 1 numaralı kilisede görülmektedir. Karakabaklı antik yerleşiminde bulunan 1 numaralı kilisenin kuzey duvarı 0,70 metre, güney duvar 0,60 metredir.

Kuzey Suriye ve bölge kiliselerinde görülen apsis yan odalarının doğuya doğru ilerlemesi ve dıştan bemanın bir duvarla sınırlandırılması, Karakabaklı'da bulunan Kilise 1' de de görülmektedir. Bu kilisede, yan odaların oldukça yıkılmış durumda olmasına karşın apsis hizasına kadar ilerlemiş oldukları görülmektedir. Dağlık Kilikia-Isauria ve Kuzey Suriye bölge kiliselerinde görülen ikinci kat, yerleşimdeki Kilise 1' de de görülmektedir. Kilisenin içinde ikinci kata işaret eden mimari unsurlar (payeler ve yıkılmış kemerler) bulunur. Kilise 2 ise oldukça tahrip olmuştur ve burada bulunan taşların başka yerlere

³⁴⁷ Yaklaşık yirmi yıl önce Karakabaklıyı ziyaret eden G. Mietke, Kilise 2 içinde gördüğü sütun başlıklarını fotoğraflamıştır. Fakat sütun başlıkları şuan yapı içinde veya başka bir yerde tespit edilememiştir.

taşınmasından dolayı ikinci katının olup olmadığı konusunda bilgi edinilememektedir. Kilise 1'in kapısı üzerinde silme ve haç motifi bulunmaktadır. Bu tür silmeler ve haç motifleri bölge kiliseleri ve Kuzey Suriye kiliselerinde de görülmektedir³⁴⁸. Fakat Kuzey Suriye kiliselerinde bu çizgisel silmelerin bazı kiliselerde lento, söve ve pencere gibi yerlerde kavis yaparak mimari yapıyı süsler³⁴⁹.

Yerleşimde bulunan kiliselerdeki en önemli tarihleme unsurlarından biri şüphesiz sahip oldukları sütun başlıklarıdır. Bunların tipolojik karşılaştırmalarının yapılması, kilise ve yerleşim için tarihleme kriterleri oluşturacaktır. Kilise 1'in sütun başlıkları bölgede, Küçük Asya'nın genelinde ve Kuzey Suriye ve Kahire'de³⁵⁰ görülen sütun başlıklarına benzemektedir. Sütun başlıkları oktagon sütun başlıklarının özelliği olan üstten sekiz köşeye sahiptirler. Üst köşeler ortalarında kabartma halinde tomurcuk taşlar ve sağdan sola doğru uzanmış olan Ion volütlerine sahiplerdir. Ion volütlerinin altında iki bölüm halinde kabartma olarak akanthus yaprakları bulunur. Bu yapraklar alt ortada bulunan ve üst yanlarda bulunan akanthus yapraklarının üst kısımları öne doğru eğilerek düşmektedirler. Bu tip sütun başlıkları 5. yüzyıldan 6. yüzyılın başlarına kadar üretildikleri bilinmektedir³⁵¹. Bölgede, Çatıören, Kabaçam ve Corycus'da bulunan kilise sütun başlıkları Mietke tarafından 525 ile 575 yılları arasına tarihlendirilmiştir³⁵². Mietke ayrıca Akkale'de bulunan sütun başlıklarının da 477–484 yılları arasına tarihlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Mietke, Konstantinopolis sütun başlıklarına yerel ustalar

³⁴⁸ Özügül ve Ahunbay 2006, 118; Strube 1993, lev, 29.

³⁴⁹ Strube, 2000, 85, Abb,85

³⁵⁰ Wulff 1909, 53.

³⁵¹ Asgari 1995, 263 vd.

³⁵² Mietke 2006, 371–389.

tarafından bazı değişiklikler eklenerek, bunların hem yerel atölye geleneklerini devam ettirdiklerini hem de yeni tipler ortaya çıkardıklarını önerir. İmparator Zeno döneminde Konstantinopolis ve civarında yoğun olarak sütun başlıkları ve buna bağlı bezemeli mimari parçalar üretilmiştir ve imparatorluğun diğer bölgelerine gönderilmiştir. Kanlıdivane’de bulunan ve 500 yılına tarihlenmiş olan 3 numaralı bazilikal planlı kilisenin sütun başlığı ile Karakabaklı’daki Kilise 1’in sütun başlıklarının birbirine bitkisel bezeme ve işçilik olarak benzediği görülür³⁵³. Kuzey Suriye’de bulunan ve 5–6. yüzyıllara tarihlenen Bafetin kilisesi³⁵⁴, Qalat Seman kuzey haç kolu pencere sütun başlığı³⁵⁵ ile güney yarım sütun başlığı (fig. 90), 5. yüzyıl Sinsarah kilisesi³⁵⁶ (fig. 88), 5. ve 6. yüzyıllara tarihlenen El Bara kilisesi³⁵⁷ (fig. 89) kiliselerinde de benzer sütun başlıkları bulunur. Kahire’de bulunan ve 5. yüzyıla tarihlenen sütun başlığı ile Karakabaklı’daki Kilise 1’de bulunan sütun başlıkları benzer özellikler göstermektedir ³⁵⁸. Theodosius sütun başlıkları olarak tanınan bu sütun başlıkları yerel özellikler de taşırlar.

Karakabaklı’da bulunan Kilise 1’in antik yoldan sonra yapıldığı ve güneyde bulunan anıtsal kapıyı ana giriş kapısı olarak kullandığı görülür. Kiliseler ve erken dönemde yapılmış olan pagan tapınaklarının ana girişlerinin

Fig: 88, Sinsarah Kilisesi sütun başlığı
(Strube, 1993,levha, 84, d.)

³⁵³ Mietke ve Westphalen 1999, 17 vd

³⁵⁴ Strube 2000, 83, Abb:142, 143b.

³⁵⁵ Strube 2000,71, Abb:122b

³⁵⁶ Strube 1993,192,Taf. 84,b,d.

³⁵⁷ Strube 1993,163, Taf.67,c,d

³⁵⁸ Wulff, 1909, n.159.

karşısında genelde *cella-naos* uzanmakta olduğu bilinmektedir. Kilise 1'in ana giriş kapısı ile apsis de bu şekilde birbirleri ile tam bir doğrultuda yapıldıkları anlaşılmaktadır.

Fakat Güney *Tetrapylon*un ana giriş olarak kullanılmak istenmesi beraberinde mimari bir zorunluluğu da getirir. Bu zorunluluk Kilise

1'in ana giriş kapısının daha güneyde olmasına neden olmuştur. Kilisenin ana giriş kapısının sağ kanat duvar uzunluğu 8, 65 metreyken, güney kanat duvar uzunluğu 5, 65 metre olduğu görülür. Ayrıca Kilise 1'in doğu sınırını

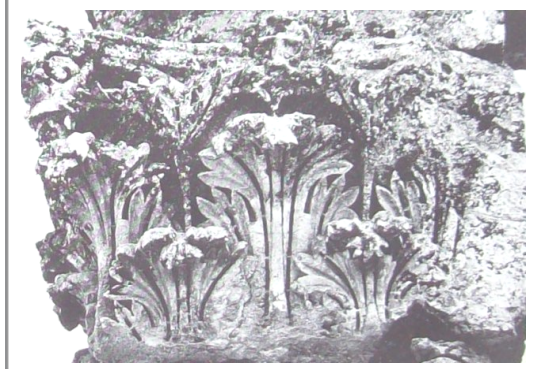

Fig: 89, El Bara Kilisesi (Strube 1993, levha, 67, d).

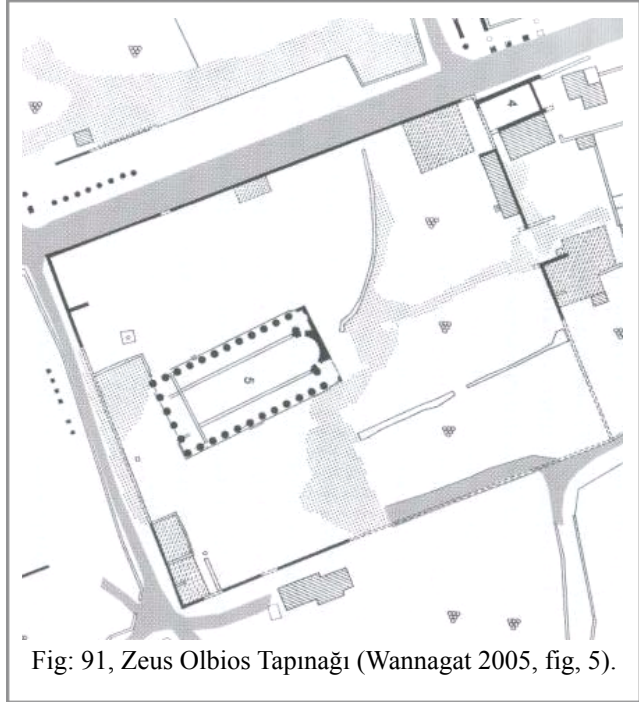

Fig: 90, Qalat Siman (Strube 1993, levha, 98, a).

oluşturan kuzey-güney duvarı ve apsisinin *cella-naos-giriş* kapısı uyumuna ve kutsal topraklara yönelme isteği doğrultusunda eksen eğikliği yaşamıştır (fig. 67). Kilise 1'in doğu sınırı olan kuzey-güney dik aksı Kilise 1'in güney uzunlamasına olan doğu-batı aksına doksan derecelik bir açıyla oturmamaktadır.

Bu durum Uzuncaburç Zeus Olbios Tapınağı'nın temenos duvarının Roma İmparatorluk Dönemin'de yeniden inşa edilmesi sırasında da görülür. Zeus Olbios Tapınağı, Podyumlu Tapınak, *Propylon* ve Zeus Olbios Tapınağı'nın *temenos* duvarı arasında bir düzenleme söz konusudur. Bu düzenleme içinde, doğu *temenos* duvarı ile *Propylon* arasında bir geçiş yapılır. Bu geçiş Zeus Olbios Tapınağı'nın doğu aksı doğrultusu düşünülerek gerçekleşir (fig. 91). Zeus Olbios Tapınağı, Podyumlu Tapınağa ve burada bulunan *Propylona* tam

olarak bakması için *temenosun* doğu kanadı kuzeye doğru beş metre ilerletilerek *temenosun* aksı doğuya doğru çevrilir³⁵⁹. *Propylon* doğu duvarının tam ortasına yapılışaydı, Zeus Olbios Tapınağının aksı ile *temenos* duvarı örtüşeceği anlaşılmıştır. Fakat bu merkezi bağlantı uygulanmadığı için *temenos*'un doğu–batı aksı, güney *Propylon* duvarı ile ilişkili hale gelmiştir. Aslında burada iyi düşünülen iyi bir hesap olduğu ortaya çıkar. Bu, uyumsuz aksları gözü rahatsız etmeyecek oranda değiştirmektir. Bu durum Zeus Olbios Tapınağının erken evrede var olduğunu, *temenos* duvarının da onunla uyumlu hale getirilme çabasını gösterir. *Propylon*, *temenosun* doğu merkezinden 5 m. kuzeyine yerleştirilmiştir. En fazla genişliği on metredir. Bu planlı mimari farklı olan aksları kapatmak için yapılmış olan bir yöntemdir. Böylelikle Zeus Olbios Tapınağının ön cephesi *Propylona* direk olarak yönlendirilmiştir. Zeus Olbios Tapınağı kilise dönüşümü gerçekleşmesi ile doğuya doğru olan bu durum apsinde bu yöne oturtulması ile devam ettiği görülür.

Yerel kireç taşından yapılmış olan Kilise 2 ana giriş kapısı üzerinde bitkisel ve hayvansal (tavus kuşu) betimlemeler kabartmalar bulunur (Fig. 80). Bölgede bulunan bu tip kabartma ve bezemeler Aydın tarafından 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilmektedir³⁶⁰. Ayrıca

³⁵⁹ Wannagat 2005, 135–136.

³⁶⁰ Aydın 2008, 162 vd.

Kilise 2'nin sahip olduğu tavus kuşu ve diğer motif bezemeleri Tall Bia'da manastır içinde bulunan mozaikler üzerinde³⁶¹ ve Ayla Aqaba'da görülür³⁶². Kilise 2'nin sütun başlıkları Kilise 1'e göre daha sadedir ve 6. yüzyıl özellikleri gösterir³⁶³.

³⁶¹ Kala 1999, fig: 7, 8, 9.

³⁶² Zayadine 1994, 494–495.

³⁶³ G. Mietke ile yapılan görüşmede Kilise 2'nin sütun başlıklarının tarihlendirilmesi konusunda görüşü alınmıştır.

II.6- Diğer Yapılar

Karakabaklı yerleşiminde çiftlik villası, çalışma-depolama yapıları, kiliseler ve antsal kapılar dışında sonraki kullanım evrelerinde inşa edildikleri anlaşılan başka yapılar da bulunur. İkamet amaçlı oldukları anlaşılan ve Erken Bizans Dönemi konut mimarisi kapsamında değerlendirilmesi gereken bu yapıların bazıları Eyice, Tiryaki, Varinlioğlu

Fig: 92, Erken Bizans Dönemi yapıları

ve Eichner tarafından daha önceki çalışmalarda ele alınmışlardır³⁶⁴. Anakaya üzerinde yükselen ve tamamı yerel kesme taşlar kullanılarak inşa edilmiş bu yapıların, yerleşim içerisinde belirli bir düzene sahip olmadıkları görülür. Bu Erken Bizans Dönemi evleri, kırsal alana uygun şekilde, gösterişten uzak, basit planlı, iki katlı, kemerli girişleri ve üst kat destekleri olan ve içlerinde küçük mekanlara bölünmüş yapılardır (fig. 92). İki katlı olan evler ikiz pencerelere sahiptirler.

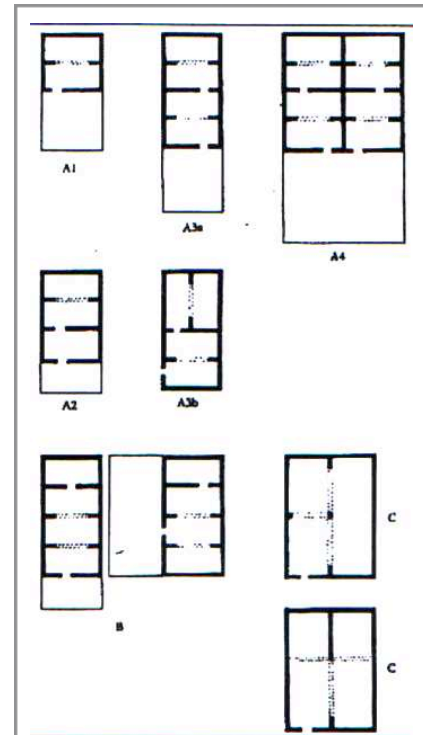

Fig: 93, Silifke bölgesi Geç Antik Dönem kırsal alan konut planları (Eichner 2004, fig. 2).

Bu tip yapılar bölgenin genelinde sıklıkla görülürler (fig. 93). Bölgede, sıralı ve tekil evler olarak iki grupta

³⁶⁴ Eyice 1981, 204 vd; Eyice 1988, 15 vd; Eyice 1996, 206 vd; Eichner 2005, 201 vd; Eichner 2004, 74 vd; Tiryaki 1999; Varinlioğlu 2008.

değerlendirilen bu evler genel olarak, uzunlamasına odalara ve farklı boyutlara sahiplerdir³⁶⁵. Odalar yapının uzun ekseninde sıra sıra yerleştirilirler. Birçok evin ana cephesinde yüksek duvarlarla çevrili ve bir girişe sahip avlu yapılanmaları vardır. Evlerin zemin katlarında

Fig: 94, Erken Bizans Dönemi yapısı.

kemerlerle bölünmüş odalar vardır ve bu katlar ahır, depo gibi işlevlere sahiptir. Üst katlar ise yaşam alanı olarak planlanır. Eichner, Karakabaklı yerleşiminde bulunan iki yapının (çiftlik villası ve A yapısı) bölgesel konut mimarisini ana planını tek bir fark dışında tekrarladığını düşünür³⁶⁶. Eichner bu iki yapının perisitilli olduğunu ve buradaki perisitil konumunun Geç Antik Dönem perisitilli büyük evlerden farklı olarak dışarıdan direkt girildiğini ve konutların cephelerinde yer aldığını düşünür³⁶⁷.

Karakabaklı Erken Bizans Dönemi evleri ile Kuzey Suriye kırsal konut mimarisi ile yakın benzerlikler bulunur. Kuzey Suriye’de bulunan, 4.-7. yüzyıllara ait konutlar da basit planlı ve içlerinde küçük mekanlar barındırırlar. Alt katlar her iki yerleşimde olduğu gibi depo, ahır benzeri amaçlarla kullanılır. Coğrafi koşulların benzerliği sebebiyle her iki bölgedeki yapılar yerel kesme taşlardan inşa edilmiştir. Fakat Kuzey Suriye kırsal alanlarında bulunan konutların bazı özellikleri Karakabaklı antik yerleşimindeki çağdaşlarından

³⁶⁵ Eichner 2004, 76; Eichner 2005, 201 vd.

³⁶⁶ Eichner 2004, 76.

³⁶⁷ Eichner 2004, 76–77; Eichner 2005, 203 vd.

farklılık gösterir. Kuzey Suriye örneklerinin alt ve üst kat arasındaki destekler ile girişte sütunların olduğu görülür. Fakat Karakabaklı yerleşimindeki Erken Bizans konutlarında sütun yerine kemerler kullanılır. Ayrıca, Kilikia bölgesi konutları tekil odaların bir araya getirilerek bir bütünlük oluşturulması ile diğer bölge örneklerinden ayrılır³⁶⁸. Kilikia bölgesi konutlarının Kuzey Suriye konutlarından ayrılan en önemli fark tekil odaların ard arda dizilmiş, geçiş odalarının olduğu anlaşılır³⁶⁹.

³⁶⁸ Eichner 2004, 77. Eichner 2005, 204.

³⁶⁹ Eichner 2004, 77.

BÖLÜM III

KARAKABAKLI YERLEŞİMİNİN BÖLGESEL YERLEŞİM

DÜZENLEMESİ İÇİNDEKİ YERİ

III.1. Geç Antik Dönemde Roma Dünyasında Yerleşim Düzenlemesini Etkileyen Şartlar: Tarımsal Etkinliklerin Artma Nedenleri-Sonuçları

Roma İmparatorluğu'nun yükseliş dönemi ile 4. yüzyıldaki yapısı oldukça farklıdır. Erken Roma İmparatorluk Dönemi ile Geç Roma İmparatorluk Dönemi politikaları ve yerleşim düzenlemeleri arasında belirgin değişimler vardır. Özellikle 4. yüzyıldaki bu değişimlerin nedenleri söz konusu dönemde yaşanan yüksek enflasyon ve Hıristiyanlık gibi iki gerçeğe dayanmaktadır. Bu kapsamda; Kilikia ve Isauria bölgelerinde, 3. yüzyılla birlikte yeni yerleşim düzenlemelerine ait izler görülmeye başlar. Aslında bu durum imparatorluğun her yerinde görülür ve birçok nedeni vardır. Bu nedenler arasında en önemli nokta para politikalarıdır. Para politikaları ve bunun sonucunda yaşanan yüksek enflasyon³⁷⁰ imparatorluğun hakimiyeti altındaki tüm topraklarda hissedilir. Piyasaya karşılığı olmadan sürülen paralar, ekonominin dinamiklerini yerinden oynatmıştır. Özellikle 3. yüzyılla birlikte imparator olmak isteyen general sayısının fazla olması ve birbirleriyle olan mücadeleleri içinde para politikaları önemli bir silahtır. İktidar yolunda askerlerinin isyanını önlemek için bol para veren generaller enflasyonu farkında olmadan oldukça

³⁷⁰ Enflasyon; belli bir süre içinde fiyatlar genel düzeyinin sürekli artmasına, başka bir ifadeyle geçerli fiyat seviyesinde toplam talebin arzdan fazla olmasına denir. Enflasyonun bir diğer tanımın da piyasada dolaşan paranın bolluğunun neden olduğu ekonomik durumdur, Yüksek enflasyon ise; yıllık %10-%200 ile %1000 oranlara sahip enflasyon türüdür. Burada sürekli olarak artan para arzı yani piyasaya karşılığı olmadan sürülen paralar, fiyat düzeyinde artışa neden olmaktadır, Parasız 2006, 37, 229, 240.

yükseltirler. Ayrıca Roma İmparatorluğu'nun metal rezervlerinde 3. yüzyılda hızlı bir düşme yaşanır³⁷¹. Günlük işlerde bile işlenmemiş metal ile değişim veya takas uygulaması ticarete kendini gösterir³⁷². merkez hazineye yeni kaynaklar oluşturmak ve generallerin yeniden güçlenmesini önlemek adına pek çok tedbir alınır. Bu tedbirlerin başında idari olarak eyaletleri bölerek, sayılarını arttırmak, sivil ve askeri yönetimi birbirinden ayırarak merkezi otoriteyi güçlendirmek gibi çeşitli önlemler alınır. Ancak imparatorluk, bölünmenin önüne geçemez. Roma İmparatorluğu gerçek anlamda sosyokültürel bir dönüşüm geçirmektedir ve bu dönüşüm yerleşim düzenlemelerini, dinsel yapıyı, ekonomiyi ve taşra teşkilatlanmalarını etkiler. Yerel meclislerin ve zenginlerin enflasyon karşısındaki çöküşü ile birlikte devletin hareket kabiliyeti daha da ağırlaşır. Sosyal isyanların bastırılmak istendiği bu zaman dilimi bir anlamda askeri gücün ve vergilerin ağırlaştırıldığı bir dönem olur. Hıristiyanlığın iyice yayılması ise devletin yönetim mekanizmalarında değişikliğe gitmesine neden olur olur. Özellikle kırsal alanda güçlenen kilise, yerel yönetimleri ve makro ekonomik boyutları olan bir kurum haline gelir. Tüm bu gelişmeler başta Kilikia ve Isauria bölgeleri olmak üzere birçok yerde yeni yerleşim düzenlemelerinin oluşmasına yol açar.

Kilikia ve Isauria bölgesinin Geç Antik Dönemdeki yerleşim düzenlemesine ait yeniden yapılanmanın nedenlerini anlamak için, öncesindeki yapılanmaya değinmek gerekmektedir.

³⁷¹ Sayar 2009, 238.

³⁷² Sayar 2009, 238–239.

Ekonomik, Siyasi, Askeri ve Sosyal Nedenler-Sonuçlar

Roma İmparatorluğu'nun devlet yapısının 3. yüzyıldaki krizden önce, şehirlerin Roma'ya her konuda bilgi veren, ancak yine Roma'nın izniyle yerel yönetimde görece özgür olan meclislerce yönetildiği bilinir. Şehirlerde bulunan meclisler (*curiae*) ve bu meclis üyeleri (*curiales*), hem bölgelerinin ihtiyaçlarını gidermek hem de Romaya bağlılıklarını gösterebilmek amacıyla şehirlerindeki kamusal harcamaları karşılamaktadırlar³⁷³. Bu harcamalar veya yardımlar karşılığında bölge halkı bu kişilere heykel, yazıt gibi onurlandırmalarda bulunur veya bizzat meclis ya da memurun kendisi yaptığı bu yardımlar karşılığında kendi heykelini, onurlandırmasını yaptırır³⁷⁴. Meclis üyeleri, kendilerine ait arazileri Roma İmparatorluğu'nun kentsel politikalarına uygun bir şekilde düzenler ve bunun sonucunda senatör (= *senator*), hayırsever (Yun. *εὐεργετες* = Lat. *benefactor*) ya da Roma vatandaşlığı (= *cives*) gibi unvanları elde ederler³⁷⁵. Böylelikle imparatorluğun merkez hazinesinden para çıkmadan yerel bayındırlık hizmetleri yerine getirilmiş olur. Yerel zengin sınıf, böylece, kentsel mimari dokunun oluşmasına katkıda bulunurken bir yandan imparatorluk yönetimine yaklaşmakta, öte yandan da kırsal alanda yaşayan hemşerilerinin üzerinde siyasi ve ekonomik egemenlik kurmaktadır. Küçük Asya'da, Aizanoi kentinde çok kısa bir sürede (120–200 yılları arasında), kırsal alanda Frig köyleri arazilerinin üzerine, İuppiter Tapınağı, tiyatro ve *stadium* gibi kamusal yapıların, kentin zengin bir ailesi tarafından yapılması bu politikalara örnektir³⁷⁶. Roma İmparatorluğu'nun

³⁷³ Langhammer 1973, 152–154, 161 vd.

³⁷⁴ Şahin 1984, 115.

³⁷⁵ Corbier 2000, 217; Arca 2002, 78vd; Kaplan 2009, 90.

³⁷⁶ Mitchell 1996, 196.

bu politikası sayesinde Küçük Asya'da yaklaşık üç yüz Roma kenti kurulur³⁷⁷. Hammond, İ.S. 1. yüzyılın ikinci yarısında senatörlerin % 17'sinin Yunanistan ve Küçük Asya'dan geldiğini ve bu oranın 2. yüzyılın sonunda % 58'e çıktığını belirtir³⁷⁸. Roma, bu bayındırlık ve bağılıklarını çeşitli şekillerde ifade eden kentlere de başta *neokoros* (Tapınak bekçiliği), *metropolis* gibi unvanlar verir. Ovalık Kilikia kentlerinden olan Anazarbos *neokoros* unvanını 198 ve 203 yıllarında iki kez alır ve Tarsus'da bu unvana sahip olur³⁷⁹. Bu tür unvanlar kente ayrıcalık tanınmasını sağlamasının yanında, imparatorluk kült bayramlarının bu kentte yapılmasını da sağlar. Böylece başta kentin yerel zenginleri ve tüm kent ekonomik olarak kalkınır.

Yerel zengin sınıfın, çıkarları doğrultusunda oluşan ve Roma kent planlamacılığına olan katkıları Kilikia bölgesindeki kentlerde de görülür. Olba *territoriumun* da bulunan Diocaesarea (Uzuncaburç) antik kentinde Tykhe Tapınağının buralı bir aile tarafından yaptırıldığı³⁸⁰, ayrıca aynı kentin çeşitli memuriyetliklerinde bulunan zengin hemşerilerinin onurlandırıldığı bir heykel kaidesindeki yazıtın varlığı da bilinir³⁸¹. Aynı şekilde heykel kaidelerindeki yazıtlar aracılığıyla Aigai ve Antiochia ad Cragum gibi kentlerde meclisin bu kentlerden zengin bir hanımı onurlandırıldığını öğrenilir³⁸². Olba antik kentindeki su kemerinin yine bu yerleşimden bir zenginin mirasıyla yaptırıldığı³⁸³, Soloi'li bir zenginin

³⁷⁷ Mitchell 1996, 196.

³⁷⁸ Patterson 2000, 164.

³⁷⁹ Sayar, 1994, 138; Kaplan 2009, 93.

³⁸⁰ Heberdey ve Wilhelm 1896, 84.

³⁸¹ Sayar 1995, 48.

³⁸² Sayar 1996, 58; Sayar 1997, 120.

³⁸³ Erten 2009, 78.

Soloi Pompeiopolis antik kentinin surların yapımına bağlıta bulunduğu³⁸⁴ ve bunun gibi imparatorlara ithaf edilen birçok yapı ve kent olduğu bilinmektedir³⁸⁵. Ayrıca Olba *territoriumunda*, yaşanan Romalılaşıma politikaları çerçevesinde yapılan ve bu duruma işaret eden plastik eserler de vardır³⁸⁶.

Roma İmparatorluğu'nun elde ettiği yeni topraklar ve kazançların imparatorluğun kültürel³⁸⁷, ticari, mimari³⁸⁸, yönetsel³⁸⁹ ve hukuksal³⁹⁰ alanında birçok değişime neden olduğu bilinmektedir. Bu değişim ve gelişme sayesinde ticaret hacminde canlılık ve büyüme yaşar. Özellikle zengin-soyly sınıf ve dar gelirli köylü ile esnafın da yaşam düzeyi ticaretle yükselir³⁹¹. Fakat imparatorluğun merkez coğrafyasında gelişmiş, güçlü üretim mekanizmaları olan ekonomik dinamikler bulunmamaktadır. Devlet ekonomisi bu

³⁸⁴ Sayar 1995, 47.

³⁸⁵ Kaplan 2009, 90 vd.

³⁸⁶ Bu plastik eserlerden erken örneklerden biri olan Kollina ailesine ait olan büst şeklinde olan yüksek kabartmalardır. Yapılıkaya antik yerleşiminde, bir kapı lentosu üzerinde İtalyan kökenli bir aile olan Kollina'ların bölgeye Roma hakimiyeti ile birlikte geldikleri düşünülür, ayrıntılı bilgi için, bkz. Durugönül 1989, 153 vd; Durugönül 1998c, 277 vd.

³⁸⁷ Romalılar, tarih sahnesine çıktığında, edebiyat, felsefe, tarih yazıcılığı gibi alanlarda fazla birikimi bulunmayan, savaşçı bir toplum özelliği taşımaktadır. Ele geçirilen yeni topraklar ve ilişki kurulan kültürler sayesinde Romalılar, başta edebiyat, tarih olmak üzere birçok konuda yazınsal eserler verir. Ancak zamanla edebiyat alanında İspanya, Afrika Yunanistan gibi ülkelerden gelen yazarların kendi kültürleri ile Roma kültürünü birleştirdikleri görülür. Örneğin; Suetonius, özellikle Livius ve Ennius'un Yunan yazarlarını taklit ettiklerini düşünür, ayrıntılı bilgi için, bkz. Demiriş 2009, 107 vd; Roma İmparatorluğu'nun tarıma ve hayvancılığa dayalı ekonomisi edebiyat alanına da yansır, ayrıntılı bilgi için, bkz. Telatar 2009:159 vd.

³⁸⁸ Güven 2009, 177 vd.

³⁸⁹ Roma'nın devlet yönetim biçimi, Augustus'a kadar bir Cumhuriyet'tir. Augustus'tan sonra devlet yönetimi artık imparatorluk olur. Roma'nın Augustus ile başlayan dönemi *Principatus* olarak, Diocletianus'un başa geçmesi ile başlayan yeni dönem *Dominatus* dönemi olarak görülmektedir, Diocletianus önce ikili bir yönetim anlayışı ile (=Diarkhie) ardından da dördü bir yönetim (Yun. *Tetrakhie* = Lat= *Tetrachia*) anlayışı benimser, ayrıntılı bilgi için, bkz. Sayar 2009, 235 vd; Tekin 2009, 271.

³⁹⁰ İmparatorluğun nüfusunun çok fazla olmadığı, ekonomisinin tarıma dayalı olduğu dönemlerde yabancılarla olan ilişkiler oldukça dar bir alandadır ve sadece Roma vatandaşlarının arasında geçerli olan hukuksal kural *Ius civile* olarak düzenlendiği, devlet topraklarının genişlediği ve ticaret alanında çok sayıda yabancı ile ilişkiler olan dönemde de *Ius Gentium* olarak yeni bir hukuksal düzenleme getirildiği görülür, ayrıntılı bilgi için bkz. Günel 2009, 11 vd; Erdoğan 2009, 33 vd.

³⁹¹ Hadriil 2000, 245 vd.

coğrafyada diğer eyaletlerden gelen vergiler üzerinde durmaktadır. Ancak, imparatorluk ekonomisinin özellikle 3. yüzyılın ortasında yaşanan siyasi ve askeri kriz ile birlikte değişmeye başlaması bu coğrafyayı yaşanılması güç bir yer haline getirir. Traklar, Franklar, Germanler, Hunlar ve Sarmatlar gibi göçebe toplulukların ciddi boyutlara varan isyanları da Roma İmparatorluğunu oldukça sıkıntıya sokar³⁹². Sadece imparatorluğun batı bölgesinde değil Kuzey Afrika ve doğusunda da isyanlar görülür. Doğudaki en ciddi sıkıntılardan biri Isaurialıların isyanıdır. Bunun yanında Mısır'da çobanlar, Afrika'da köleler ve Filistin'de Yahudilerin çıkardıkları isyanlar da vardır³⁹³.

Ekonomik ve siyasi kriz imparatorluğun tüm idari yapısını etkileyerek 4. yüzyılda ikiye ayrılmasına neden olur. İmparatorluğun geniş bir alana yayılması ve asker sayısının artması ilk olarak S. Severus ile P. Niger arasında bir sorun olarak görülür³⁹⁴. İmparator olmak isteyen generalin öncelikle askerlerinin isyan etmemesi gerekir. Bu isyan etmemenin de parayla sağlanıyor olması imparatorluğun içine düşeceği krizin en büyük etkilerinden biridir. Bir de imparatorluğun bütün topraklarındaki askerlerin günlük yiyecekleri ile silah, zırh gibi donanımlarının karşılanması ise Roma merkez hazinesine büyük bir ekonomik yük getirmektedir. Doğuda Parthların sürekli saldırıları Roma imparatorluğunun bir diğer sorunudur. Tüm bu ihtiyaçları gidermek ve askeri harcamaları düzenlemek adına imparatorlar, kısa vadede imparatorluğun altın ve gümüş paralarının saflık derecelerini düşürürler. Böylelikle dışı aynı görünen para diğer madenlerle

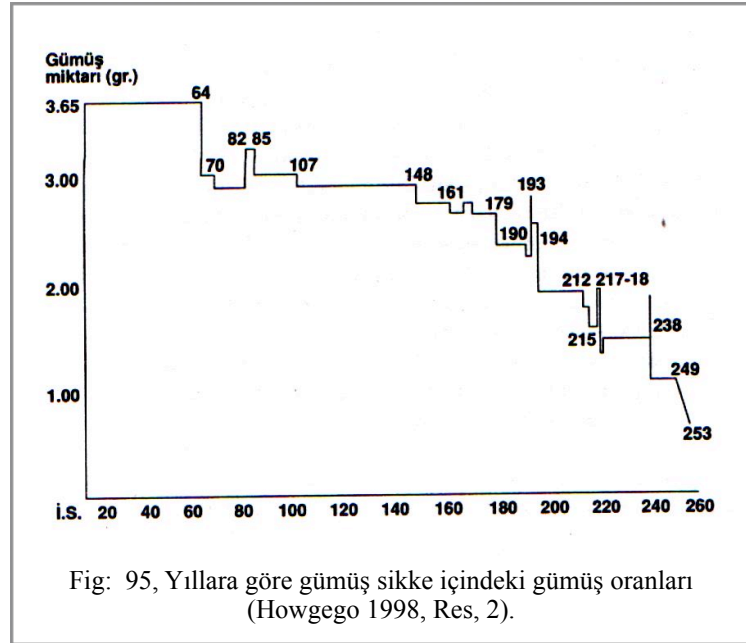
³⁹² Haldon 2007, 39.

³⁹³ İznik 2009, 44–47.

³⁹⁴ Kaya 2008, 178; Akşit 1970, 37. Aslında bu durum Cumhuriyet Döneminde Octavianus (Augustus) ile Antonius arasında da görülür. Antonius Brundisium'daki lejyonları kendi tarafına çekmek için yüz *denarius* verir, Octavianus'un ise asker başına beş yüz *denarius* vermesi, Antonius'un askerlerinin isyan etmesine neden olur bkz. Özakürk 2009, 145.

kariştirilip saflığı azaltıldığı için değeri ve alım gücü bir süre sonra düşer. Bu farkında olmadan yapılan ekonomik bir yanlışır³⁹⁵. Askerlerin isyan etmemeleri için verilen çok sayıdaki para, piyasada para bolluğu oluşturur. Askerlerin isyanını bol para ile engelleyen generaller, farkında olmadan piyasaya askerleri vasıtasıyla yüksek miktarlarda para girişlerine neden olmaktadır.

İmparator olmak isteyen ve kendi bölgelerinde sikke darp eden generaller, paranın dolaşım ve alım gücünü oldukça düşürmüştür. Postumus (260–274) ve takipçileri Gallia’da, Carausius ve Allectus (286–296) İngiltere’de, Valabathus (270–272) ise doğuda kendi adlarına çok sayıda sikke bastırır³⁹⁶. Oysa, bölgesel ve değeri olmayan düşük nitelikli sikkeler hem ekonomik krize yol açar hem de Roma merkez hazinesinin Akdeniz Dünyasındaki gücünü kırar³⁹⁷. Örneğin, gümüş *denarius* %35’i gümüş olan bir parayken

³⁹⁵ Erken Dönemlerde ağırlığı yaklaşık 4,50 gram olan *denarius*, İ.Ö. 2. yüzyılda 3,90 grama düşürülmüş, Nero Dönemi’nde 3,40 gram olmuş, Commodus Dönemi’nde 3,00 gram, Hadrianus Dönemi sonunda *denarius*’un içindeki gümüş oranı %90’ın altına düşer. Gümüş sikkenin içindeki gümüş miktarı 260’lı yıllarda % 2’ye düşmesinden dolayı, Aurelianus 274 yılında yeni bir sikke reformu yapar. Yaklaşık 3,00 gram ağırlığında, içindeki gümüş oranı % 5 olan ve 18 mm. çapındaki bu sikke 20 bronzun 1 gümüşe eşit olduğu bir değerdedir, Tekin 2009, 272,273. Caracalla Döneminde adına izafetle *antoninianus* ismi verilen yeni bir gümüş sikke piyasaya sürülür, Howgego 1998, 137, 147, 149,160.

³⁹⁶ Howgego1998, 161.

³⁹⁷ Howgego 1998, 162 vd.

270 yıllarına gelindiğinde gümüş suyuna batırılan bir para olur³⁹⁸. Altın sikke olan *aureus*un da 215 ve 253 yılları arasında ağırlığı yarıdan fazla düşürülür ve 253 yılından sonra başka metallerde karıştırılan altın sikkenin içindeki saflık oranı %66'ya kadar düşer (fig, 95). Bu şekilde alım gücü düşen ve piyasada oldukça çoğalan başta *denarius* gibi sikkeler, enflasyonun yükselmesine neden olur. Enflasyonun 235 ile 284 yılları arasında %700 civarında yaşanmış olduğu tahmin edilir³⁹⁹. 235 yılında 100 birim olan bir malın, 284 yılı sonunda 7000 birim olduğu görülmektedir⁴⁰⁰ (fig. 96).

Augustus ile Caracalla arasında yıllık %0,7, Traianus Decius ile Diocletianus'a kadar olan dönemde yıllık % 3,65, Diocletianus'un idaresi altında ise enflasyon yıllık %22,9 oranın da arttığı anlaşılır⁴⁰¹. Enflasyon asıl Diocletianus

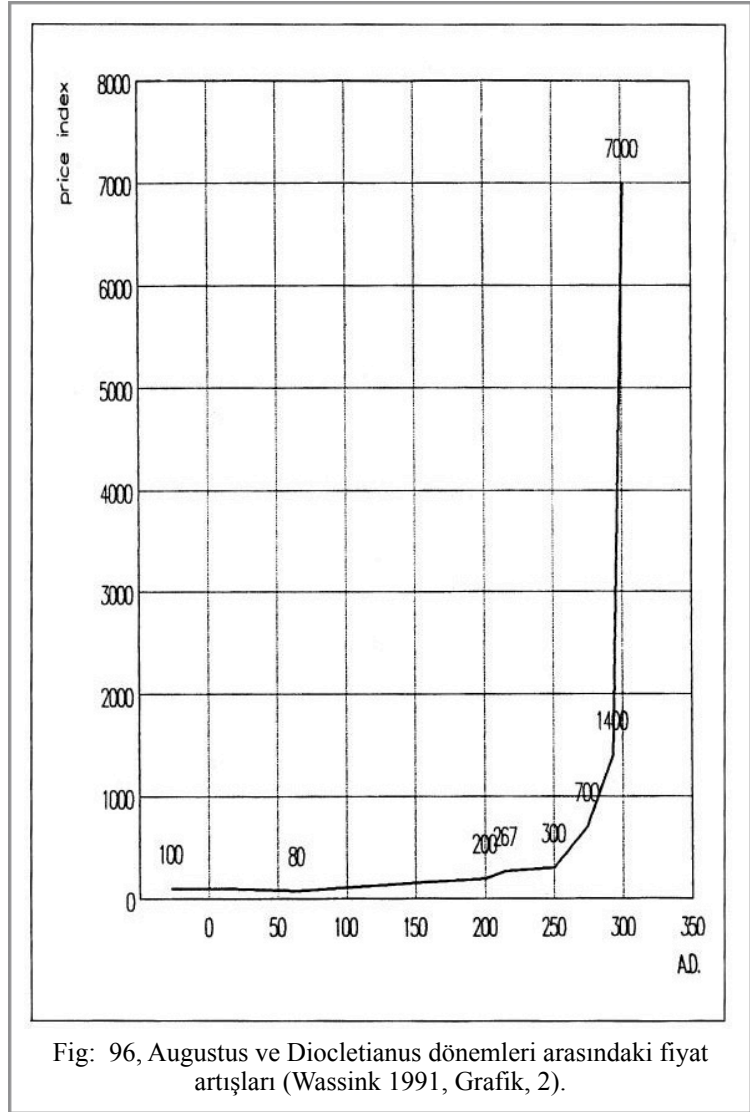

Fig: 96, Augustus ve Diocletianus dönemleri arasındaki fiyat artışları (Wassink 1991, Grafik, 2).

³⁹⁸ Gregory 2008, 39.

³⁹⁹ Gregory 2008, 39.

⁴⁰⁰ Wassink 1991, 467.

⁴⁰¹ Wassink 1991, 465.

döneminde tavan yapar. Diocletianus'un imparatorluk bünyesinde yapmış olduğu para ve vergi reformları sonucu ekonomide birçok alan merkezi otorite tarafından disiplin altına alınmak ister. Devlet ekonomisi, şehirler federasyonun döneminde daha rahat, özgürdür ancak Diocletianus döneminde *kumanda ekonomisine* dönüşür⁴⁰². Diocletianus, devletin devamının sağlanması adına çeşitli tedbirler alır. Burada amaç öncelikli olarak hazineye kaynak bulmak ve generallerin güçlenmesini engellemektir. Bundan dolayı sivil ve askeri otoriteyi birbirinden ayırır. Generaller artık kendi adlarına para basamaz ve diğer kaynakları kullanamaz duruma getirilir⁴⁰³. İmparatorluğun paraları olan *denarius-sesterius* nitelik ve nicelik olarak değişir⁴⁰⁴. Diocletianus'un yüksek enflasyonu frenlemek adına fiyatları sabitlemesi, var olan ekonomik sorunları daha da derinleştirir⁴⁰⁵. Tarihçi Lactantius'un tespiti bu konuyu oldukça iyi açıklar. Lactantius, Diocletianus'un fiyatları sabitlemesi sonucunda tüccarların mallarını satmaktan kaçınmalarına ve bundan dolayı da fiyatların oldukça artmasına neden olduğunu dile getirir⁴⁰⁶. Augustus döneminde 100 birim olan bir malın fiyatı Diocletianus'un fiyatları endekslemesi sonucunda 7000 birime çıkması 3. yüzyılın sonundaki krizi çok iyi gösterir⁴⁰⁷ (fig. 96) . Fakirleşen ve vergi vermek istemeyen halk isyan etmeye başlar. Ticaret ve vergi tahsili geçici bir dönemde olsa değiş-tokuş anlayışıyla devam eder.

⁴⁰² Kumanda ekonomisi iktisat biliminde kullanılan bir terimdir ve kumanda ekonomilerinde kimin neyi kaçta satacağı gibi alanlar merkezi otorite-devlet tarafından belirlenir, ayrıntılı bilgi için bkz. Alkin, Yıldırım ve Özer 2005; 45 vd.

⁴⁰³ Gregory 2008, 46-47.

⁴⁰⁴ Sutherland 1961,94

⁴⁰⁵ Diocletianus'un *Narh* kararnameinde yer alan bazı mallar ve fiyatları şöyledir; 1 kilo buğday 100 *denarius*, Yarım litre şarap 8- *denarius*, yarım litre kaliteli şarap 30 *denarius*, Fırıncının günlüğü 50 *denarius*, 325 gram sığır eti 8 *denarius*, ayrıntılı bilgi için, bkz. Tekin 2009, 273.

⁴⁰⁶ Gregory 2008, 50.

⁴⁰⁷ Wassink 1991, 465, fig. 1.

Roma İmparatorluğu'nun en önemli vergisi *annona* adında toprak vergisidir⁴⁰⁸. Yaşanan yüksek enflasyon sonucu *annona* vergileri daha da önem kazanır. 3. yüzyılın sonlarında çökmüş olan parasal dolaşım ağı yerine “değerlerini kaybetmemiş” aynı ürünler (başta zeytinyağı olmak üzere tarımsal ürünler, kereste ve pastoral ürünler gibi) kullanılır. Özellikle zeytinyağının erken dönemlerden beri değerli bir ürün olduğu, bayramlarda, şenlikler ve dini törenlerde kullanıldığı, ödül olarak verildiği bilinmektedir. Spor müsabakalarında yarışı kazanan sporcuların zeytinyağı ile ödüllendirildiğinin birçok arkeolojik ve epigrafik kanıtı bulunmaktadır. Roma İmparatorluğu ekonomisi içinde en önemli girdilerden birinin zeytinyağı olduğu bilinir⁴⁰⁹. Zeytinyağının yanında buğday da kriz ortamında daha da değerli bir ürün olur. Diocletianus'un belirlediği fiyat sabitlemelerinde 1 kilogram buğday 100 *denarius* iken bir işçinin günlüğü 25 *denarius* olarak kalır⁴¹⁰.

Böylesine yüksek enflasyonist ortamda devlet 3. yüzyılın sonuna doğru artık vergilerini aynı olarak, yani et, şarap, yağ vb. ürünler olarak tahsil eder ve askerlerine de bu şekilde ücret vermeye başlar⁴¹¹. *Annona* vergisinin hesabı *capitatio-iugatio* adındaki nüfus sayımına dayanır⁴¹². Bu sayım, başlangıçta beş yılda bir, sonrasında ise on beş yılda bir gerçekleştirilir⁴¹³. Sayım sisteminde bir erkek bir kadından, bir kadın da bir çocuktan fazla

⁴⁰⁸ Gregory 2008, 48.

⁴⁰⁹ Woolf 1982, 283 vd.

⁴¹⁰ Tekin 2009, 273.

⁴¹¹ Gregory 2008, 48.

⁴¹² Gregory 2008, 48.

⁴¹³ Jones 1957, 88; Gregory 2008, 48 vd.

sayılır. Sayım döneminde toprak sahibi ile ailesi, ellerindeki toprağın nitelik ve niceliği ile hayvanları da hesaplanır⁴¹⁴. Bu değerlendirme içine ayrıca arazilerin durumuna göre iyi olandan daha fazla, kötü olandan daha az vergi alınması imparatorluğun koyduğu kuraldır. Burada araziden gelecek olan mahsul önceden bilinir ve buna göre devlet bütçesi bir yıl önceden ayarlanmış olur. Ayrıca ürünleri tahsil etmede yaşanacak olumsuz koşulları tedarik etme *curiales*'e verilir. Böylece devlet her durumda vergisini tahsil edebilecek konuma gelir. Üretilen fazla ürünler de vergi dışı sayılır, böylelikle çiftçilerin ve *curiales*lerin daha fazla çalışmasına, toprağı ekip biçmesine destek verilir. Fakat fakirleşen yerel meclislerin yükü iyice artar ve yükümlülüklerini artık yerine getiremezler⁴¹⁵. Bu şekilde hesaplanan doğu eyaletlerinin ekim altındaki arazileri, dördüncü yüzyıldan erken altıncı yüzyıla kadar kaldıracabileceği en üst seviyeye gelir⁴¹⁶.

Kentlerde oturarak arazilerini köylülere kiralayan büyük arazi sahipleri, ekonominin bozulması ile birlikte bizzat topraklarının başına geçmek zorunda kalır. Bu, daha önceden söz konusu toprakları kiralarak geçimlerini sağlayan, çoğunluğu köylülerden oluşan belirgin bir halk tabakasının işsiz kalmasına neden olur. Bir de büyük toprak sahiplerinin artık tarlalarında parayla çalıştıracak köle bulamaması sorunu vardır ve bu sorun yarı özgür kölelerle kira karşılığı çözümlenir⁴¹⁷. Söz konusu kira kısmen ürün kısmen de para olarak alınır.

⁴¹⁴ Gregory 2008, 48.

⁴¹⁵ Haldon 2007, 65.

⁴¹⁶ Liebeschuetz 1999, 23.

⁴¹⁷ Savaş 1999, 81.

İmparatorluk kırsal alanlardaki üretime ekonomik kriz sonrası daha da önem vererek, kırsal yerleşimleri koruma altına alır. Diocletianus askeri ve idari yapılanmayı gerçekleştirerek birçok yerleşik, tarımsal etkinliği de üstlenebilecek büyük askeri birlikler oluşturur⁴¹⁸. Ekonomik krizin etkisi karşısında Valens, 375'ten 378'e kadar merkez hazineyi güçlendirmek için Thracia, Isauria, Armenia ve Arabia da bulunan bazı toprakları satar⁴¹⁹. Hesychius, Valens'in barbar saldırıları karşısında doğudaki bazı toprakları ve malikaneleri düşük vergi oranlarıyla yüksek fiyatla sattığından bahseder⁴²⁰.

İmparatorluk ekonomik tedbirlerin yanında askeri önlemlerde alır. Eyaletlerde yerleşik aynı zamanda tarımsal faaliyetlerde buluncak askeri birlikler oluşturulur. Isauria bölgesi de *legio 1*, *legio 2* ve *legio 3* olarak ayrılır⁴²¹. Doğu Roma İmparatorluğu'nun ordusu, Iustinanus (527-565) döneminde beş sahra ordusu ve sınırlar boyunca yerleşmiş küçük bölgesel birlikler olarak yeniden düzenlenir. Bu dönemde yerel askeri-sivil otorite olarak sınırları ve kırsal alanları destekleyecek, hem tarımsal üretimi devam ettirecek hem de askeri birliklere destek yapabilecek çok sayıda yerleşim düzenlemesi yapılır⁴²². Sürekli yapılan savaşlar kıyı şeridinde yaşayan insanların da bu bölgeleri terk etmesine neden olur ve böylelikle yerleşimci-çiftçi-tüccar özellikleri olan askerler sınırlara yerleştirilir. Isauria bölgesi de bu düzenleme içinde, Constantinopolis (İstanbul)—Armenia ve Syria'da bulunan sahra ordularının tam ortasında bir garnizon (dukalık) olarak kalır⁴²³.

⁴¹⁸ Holdon 1993, 1 vd.

⁴¹⁹ Lenski 2003, 305.

⁴²⁰ Lenski 2003, 306.

⁴²¹ Hild ve Hellenkemper 1990, 39 vd.

⁴²² Haldon 2007, 52.

⁴²³ Haldon 2007, 49.

Askerlerden oluşan sınırlara yerleştirilen *coloni* adı verilen büyük topluluklar da vardır. 4. yüzyılda toprakla uğraşan, üretim yapan bu kişiler ve yarı özgür köleler topraklara bağlanmış olur. Bunun sonucunda devlete veya toprak sahibine karşı belirli zorunlulukları, ödemeleri yapmak zorunda kalırlar. Bu, bir bakıma Orta Çağ'da yaygınlaşacak olan köleliğe dayalı feodalizmin öncü adımlarıdır⁴²⁴.

Zenginliklerini, yaşanan enflasyon karşısında büyük ölçüde yitiren *curiales*'in şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldıkları bu dönemde görülür⁴²⁵. Artık, yerel zengin sınıf, askeri sistem ve verginin bu kadar ağır olduğu bir ortamda, bölgesel ihtiyaçları gidermek için birbirleriyle yarışmamaktadır. Söz konusu sınıf, yüksek enflasyon karşısında eriyerek küçülen, ellerinde kalan son zenginliklerini de korumak isterler, kamusal hizmetlerin giderilmesi ile kendi adlarına dikilen ölümsüzlüğe atılan bir adım olarak gördükleri yazıtlara, onurlandırmalara da artık önem vermezler. Aphrodisias antik kentinde imparatorluk döneminde sayısı bin beş yüz olan yazıtların, 3. yüzyılın ortasından 6. yüzyılın ortasına kadar olan süreçte iki yüz elli olması yerel zengin sınıfın alışkanlıklarından vazgeçtiklerini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir⁴²⁶. Bu tür yazıtlar ancak 5. yüzyılın ortalarından itibaren tekrar artışa geçer ve yeni bir “sivil mali görevli” ile karşılaşılır. Yeni bir sivil mali görevli “*kentin babası*” -πατερ τες πολεις / *pater urbis* olarak nitelenen kişinin yaptığı çalışmalar artık yazıtlar aracılığı ile görülür⁴²⁷. *Pater tes poleos* olarak tanımlanan bu kişi, kentte bulunan insanlara yardım ederek çeşitli

⁴²⁴ Savaş 1999, 82.

⁴²⁵ Gregory 2008, 31

⁴²⁶ Liebeschuetz 1999, 5.

⁴²⁷ Roueché 1979, 173 vd.

bayındırlık hizmetlerinde bulunur. Aphrodisias kentinin 5. yüzyılında görülen *pater tes poleos* unvanlı kişi de bu görevleri yerine getirmiştir. Zaten bu durum bu kentte bir gelenektir, kriz aşılmaya başlandıktan sonra da devam eder. Krizden sonra beşinci yüzyılın ortasına kadar *pater tes poleos* unvanının kullanımına dair bir belge veya kanıt bulunmamaktadır.

Roueché, 5. ve 6. yüzyıllarda ortaya çıkan bu yeni kişilerin hakkında üst düzey yönetici, din adamı gibi makamlarda olan kişiler olduklarını ve buldukları kenti daha bağımsız ve özgür kıldıklarını düşünür⁴²⁸. *Pater tes poleos* unvanın yanı sıra Kilikia bölgesinde (5.6. yüzyıl) *megaloprepestatos* (en görkemli - muhteşem) ve *patrikia* unvanları da vardır⁴²⁹. Bu unvanlar imparator tarafından toplumun seçkin, hayırsever gibi kişilerine verilmektedir. *Patrikia* unvanı Servius Tullius'tan itibaren Roma vatandaşlarına, Constantius'tan itibaren de uygun görülen kişilere babadan oğula geçmeyen, kişisel bir onurlandırma olarak verilir⁴³⁰. *Megaloprepestatos* unvanı din adamı ve sosyal liderliği olan kişilere de verilmektedir ve Akdeniz coğrafyasında 5.-7. yüzyıllar arasında birçok yerde görülmektedir⁴³¹.

Bu yeni “sivil görevli” ile ilgili yazıtlar Küçük Asya ve Akdeniz'in doğusunda birçok yerde görülür. Bunlar; Aphrodisias, Miletus, Smyrna, Attalia, Side, Bythnia, , Sepphoris, Diocaesarea (?), Caesarea, Iudaea, Arsinoe, Herakleopolis ve Oxyrhynchos, Suriye,

⁴²⁸ Roueché 1979, 184.

⁴²⁹ Sayar ve diğ. 1993, 183.

⁴³⁰ Pape ve Benseler, 1911, 1148.

⁴³¹ Foss 2009, 6 vd; Roueché 1984, 196; Tsafirir ve Foerster 1997; 105; Banaji 2007, 146, 163, 165, 167.

Perinthus, Gortyna antik yerleşimleridir⁴³². Ayrıca *Codex Iustinianus* ile *Iustinianus Novellae*'da (ayrıca 1. Leo döneminde) *pater tes poleos* hakkında birçok kanun bulunur⁴³³. Kilikia bölgesinde de *pater tes poleos* unvanına sahip kişiler vardır. Elaiussa Sebaste, Pompeiopolis, Anazarbos, Mopsuestia ve Tarsus'da bulunan *pater tes poleos* yazıtlar geç 5. yüzyıl veya 6. yüzyıla aittir⁴³⁴.

Devletin birinci amacı hizmet götürmektir. Zenginliklerini büyük ölçüde yitiren yerel zengin sınıf tarafından hizmetlerin yerine getirilemeyişi, bunun bizzat Roma merkez hazinesi tarafından yerine getirilmesine neden olur⁴³⁵. Kilikia ve Isauria bölgelerinde bu duruma uygun birçok örnek bulunur. Diocletianus Dönemi ile birlikte Isauria bölgesi sınırlarında kalan Diocaesarea (Uzuncaburç) antik kenti tören kapısının Arcadius ve Honorius tarafından tamir ettirilmesi⁴³⁶, Anazarbos'un surlarının 5. yüzyılın başında vali Flavius Claudianus tarafından ve 6. yüzyılda depremden zarar görmesi nedeniyle Iustinianus tarafından onartılması buna örnektir⁴³⁷. *Curia*'ların görevlerini yerine getiremeyişi Roma'ya oldukça ağır ekonomik yük getirir. Ayrıca yerel hizmetlerin aksaması ve enflasyon ile iyice fakirleşen halk, açlık ve hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalır. Suriye, Kilikia ve Isauria bölgelerinde 333–334 yılları arasında veba ve açlık yaşanmasının nedenlerinden biri de bu olmalıdır. Daha önceden Roma merkez hazinesinden karşılanmayan ve hesaba girmeyen hizmetler yapılmak zorunda kalınır.

⁴³² Roueché 1979, 173 vd; Feissel 1987, 215 vd; Oxyrhynchos yerleşiminde *pater civitatis* kullanımı da görülür, bkz. Feissel 1987, 220.

⁴³³ Roueché 1979, 176 vd; Feissel 1987, 215 vd.

⁴³⁴ Roueché 1979, 178; Feissel 1987, 220.

⁴³⁵ Howgego 1998, 165.

⁴³⁶ Keil ve Wilhelm 1931, 44; Sayar ve diğ. 1993, 175 vd.

⁴³⁷ Sayar ve diğ. 1993, 175.

İmparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik durum bir de bu nedenden ötürü iyice kötüleşir.

Bir diğer yandan esnafın (fırıncı, balıkçı, ketenci gibi) *-collegia* (lonca)- üyelerinin çocuklarının da bu mesleği yapmaları yasalarla düzenlenir⁴³⁸. Bu şekilde çalıştırılmaya zorlanan esnaf ve insanların artan enflasyon karşısında Roma'ya yer yer isyan ettikleri görülür. Bunların arasında Tarsus ketencilerinin oldukları da bilinir⁴³⁹. Corycus (Kızkalesi) ve Corasion (Susanoğlu) antik yerleşimleri nekropolis alanlarındaki yazıtlarda birçok esnafın mesleklerini çocuklara bıraktıkları görülmektedir⁴⁴⁰. Babadan oğlu geçen mesleklerin nedeni sadece kanuni zorunluluk ile açıklamak yeterli değildir. Ayrıca, loncaların Roma İmparatorluk Dönemi'nden beri varlıklarını sürdürdükleri ve kriz döneminde güçlerini oldukça arttırmaları da önemlidir. Loncalar 4. yüzyıldaki enflasyonist ortamda daha da büyümeyi başarırlar ve sonraki dönemlerde, siyasi ve ekonomik hareket kabiliyetleri büyüyerek gelişir⁴⁴¹.

⁴³⁸ Gregory 2008, 102.

⁴³⁹ Ertekin 2005, 155–176.

⁴⁴⁰ Midye toplayıcısı Menas ve oğlu midye toplayıcısı Samuelos, Şahin 2003, 46; Çuval ve çanak çömlek yapımcısı Iohannes'in ve oğlu çuval yapımcısı Euthymios, Şahin 2003, 57; Çanak-çömlek yapımcıları Stephanos ve Konon'un (ve) oğulları çanak çömlek yapımcısı Anatolikos, Şahin 2003, 65; Mermerci Konon ve oğlu mermerci Stephanos, Şahin 2003, 76; Corycusluların (?) yün eğricileri (=yapımcıları) Dionysos'un oğlu yün eğricisi Theodotos, Şahin 2003, 135.

⁴⁴¹ Enflasyonist ortamda parasal dolaşım ağının yerini ürünlerin alması meslek sahibi olan insanların hiç kuşkusuz önemini artırır. Örneğin; Diocletianus'un Narh kararnamesinde 325 gram sığır etinin 8, bir fırincının günlüğünün ise 50 denarius olarak belirlenmesi bu öneme işaret eder, Tekin 2009, 273. Theophanes kuyumcular loncasının Iustinianus'a suikast yapabilecek kadar ileri gittiğini belirtmesi, ayrıca loncaların Constantinopolis'in sur ve kulelerinin yapımı ile düşman karşısında savunmayı üstlenmeleri, 623 yılında ise Herakleios'un Avar Kağanı'nı karşılama töreninde loncalara da yer vermesi bu meslek kuruluşlarının güçlendiğini göstermektedir, Demirkent 2005, 159–161.

Dini -Yönetmel Nedenler ve Sonuçlar

Yerel zenginler, iki yol ile meclis üyesi olmanın ağırlığını üzerlerinden atarlar⁴⁴². Birincisi senatör olmak, ikincisi ruhban sınıfına geçmektir. *Codex Theodosianus* ve *Codex Iustinianus*'da kiliselerin, din adamlarının ve onların ailelerinin 4. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren vergi muafiyetine sahip oldukları bilinmektedir⁴⁴³. Constantinus'a tahta çıkmasında yardım eden kiliseler böylece imparator tarafından 4. yüzyılın başlarından itibaren muafiyet ile ödüllendirilir, daha önce ellerinden alınan malları ve toprakları Hıristiyan topluluklara geri verilir⁴⁴⁴. Özellikle *Codex Theodosianus*'da 320 (?), 343, 356, 360, 361 yıllarında çıkan kanunlar dikkat çekicidir. Bu kanunlardan *CTh*.16.2.10'da din adamlarından ve gençlerden vergi alınmadığı görülür⁴⁴⁵. Vergi muafiyeti ilk zamanlarda tamamen olmakla birlikte ilerleyen yıllarda çeşitli oranlarda olduğu görülür. Ayrıca kilise için çalışan esnafın da vergi muafiyetine tabi tutulduğu anlaşılır⁴⁴⁶.

Kiliselerin vergi muafiyeti elde etmelerindeki en büyük pay Constantinus'a (311-337) tahta geçmesinde yaptıkları yardımdır. Diocletianus tahtı (284-305) kendi isteği ile bırakıp çiftçi olmayı tercih edince bir süre tahta kimin geçeceği sorun olur. Kiliseler, elbetteki sadece imparatora yardım ettikleri için vergi muafiyeti almazlar. Bir de imparatorun toplumda

⁴⁴² Gregory 2008, 86.

⁴⁴³ *CTh* 11.1.1; 13.1.1; 12.1.49, 16.2.8; 16.2.10; 16.2.14; 16.5.1; 16.2.15; Liebeschuetz 2003, 141.

⁴⁴⁴ İznik 2009, 58–60.

⁴⁴⁵ "...Imp. constantius et constans aa. universis episcopis per diversas provincias ut ecclesiarum coetus concursu populorum ingentium frequentetur, clericis ac iuvenibus praebetur immunitas repellaturque ab his exactio munerum sordidorum...= ...İmparatorlar Constantius ve Constans zamanında tümü farklı eyaletlerin kiliselerinin (temsil ettiği) dikkate değer halkların piskoposları bir araya toplanır. Yoksulların ödüllendirilmesi (için), din adamlarına ve gençlere (vergi) muafiyeti önerilir; onlardan alınan vergi reddedilir...".

⁴⁴⁶ *Cth* 13, 1, 1.

önemli sayıda yer alan Hıristiyan cemaatin gücünü arkasına alma isteği de düşünülebilir. Böylece Constantinus sadece iktidarının meşruiyetini Hıristiyanlar arasında oturtmakla kalmayacak, Diocletianus döneminde askere gitmeyi kabul etmeyen büyük bir Hıristiyan insan kaynağını da orduya dahil etmiş olacaktır⁴⁴⁷. Ayrıca Consatintinus'un iktidarının ilk yıllarında Milano fermanını da (313) yayımlaması bu amaçlar doğrultusunda görülen başka bir polita olarak dikkat çeker⁴⁴⁸.

Vergilerin merkez hazineye gönderilmesi ve meclis görevlilerinin statü değiştirme olanakları, İmparator Valentinianus (364-375) tarafından çıkarılan bir yasa ile önlenmeye çalışılır. Bu kanunda alınan vergilerden bir kısmının şehirlere aktarılması ve yerini bırakabileceği bir oğlu olmadan senatör ya da mal varlıklarının bir kısmını *curia*'ya bırakmadan rahip olunamayacağıdır⁴⁴⁹. Pagan inanca sahip İmparator Iulianus, (*curiae*) meclisleri tekrar canlandırmak için daha önceden imparatorluğun el koyduğu toprakları, yeniden yerel meclislere iade eder. Valentinianus ise tekrar *curiaların* ellerindeki toprakları geri alır. Bu geri alma sırasında Valentinianus tarafından bir takım gelir düzenlemesi de yapılır. Düzenlemeyle kamu binalarının onarımı ve diğer harcamalar için kentlere vergilerden bir parça vermek şeklinde olur. Ayrıca Zeno döneminde (474-491) *curialesin* zayıflamasına önlem olarak sivil gelirlerin eyalet valisine değil, *curatorun* denetimi altına kente tümüyle ödenmesini emreder⁴⁵⁰.

⁴⁴⁷ İznik 2009, 53–60.

⁴⁴⁸ Gregory 2008, 59.

⁴⁴⁹ Gregory 2008, 86, 99, 102.

⁴⁵⁰ Liebeschuetz 1999, 24.

Kuzey Afrika’da Diocletianus döneminden Vandal istilasına kadar olan dönem içinde inşaat faaliyetlerini belgeleyen üç yüz otuz iki yazıt günümüze ulaşmıştır⁴⁵¹. Bu inşaat faaliyetlerinin çoğu bizzat devlet eliyle, bazıları da yerel zengin sınıf tarafından yerine getirilir. Kuzey Afrika bölge valisinin gerçekleştirdiği imar faaliyetleri sonucu yerel meclis ve halkın memnun edildikleri yazıtlardan anlaşılır. Böylece fakirleşen yerel zengin sınıfın ve meclis üyelerinin yükü biraz hafifletilmek istenir⁴⁵². Gascou, Mısır’da 6. yüzyılda Oxyrhynchus antik kentinin bir özelliği olarak manastırlar ve büyük ailelere ait arazilerin 4. yüzyılda görülmeye başlandığını, vergi tahsilatını gerçekleştirdiklerini, manastır ve büyük ailelerin diğer kamusal hizmetleri yerine getirmek için imparatorluğun teşviki ile kurulmuş yarı kamusal kurumlar olduğunu ileri sürmektedir⁴⁵³. Oxyrhynchus antik yerleşimi hem imparatorluk dönemindeki sosyo-ekonomik yapısıyla hem de 4. yüzyıl içinde kilisenin güçlenmesine dair yazılı kaynaklara sahip olmasıyla dikkat çekici bir örnektir⁴⁵⁴. Kuzey Afrika’da Ptolemais gibi kentlerde toplumun liderliğini ve korumalığını yapan Alypius ve Synesius gibi varlıklı aileler, bu görevlerini 4. ve 5. yüzyıllarda *magister* unvanına sahip askeri komutanlıklar yerine *episcopus* “piskopos” olarak yürütmeyi tercih ederler⁴⁵⁵. Afrika’da yerleşimin 539–544 yıllarına ait bir yazıtta, eski kamu yapılarından alınan taşlarla yapılan kale ve kiliseler etrafında şekillendiğini gösterir⁴⁵⁶. Geç Roma Döneminde Gallia bölgesinde kilisenin kentsel ve kırsal yaşam ile yerleşim düzenlemelerinde etkili olur. Sosyal yaşam ve ekonomik yapının gücü Gallia bölgesi de

⁴⁵¹ Lepelley 1999, 52.

⁴⁵² Lepelley 53 vd.

⁴⁵³ Liebeschuetz 1999, 25–26.

⁴⁵⁴ Gonis 2003, 163 vd; Margoliouth 1915, 214 vd; Turner 1952, 78 vd.

⁴⁵⁵ Lepelley 1999, 62 vd.

⁴⁵⁶ Lepelley 2000, 62.

zamanla piskoposların eline geçer⁴⁵⁷. Doğu Akdeniz coğrafyasında kilise ve manastırlar, özellikle elde ettikleri ekonomik başarılar sonucunda giderek güçlenir.

Isauria eyaletinin başkenti olan Seleucia ad Calycadnum (Silifke) kentinde ve imparatorluğun batısındaki Ariminum kentinde 359 yılında toplanan konsiller nedeniyle bu yıl “İkiz Konsiller Yılı” olarak yazılı kaynaklarda anılır⁴⁵⁸. Seleucia ad Calycadnum ve Corycus kentlerinin Erken Hıristiyanlık Döneminde yaşanan birçok dini tartışmaya ve konsil toplantılarına katıldıkları bilinmektedir⁴⁵⁹. Isauria’da Seleucia ad Calycadnum’da toplanan konsilde, vali, garnizon komutanı ve piskopos aracılığı ile bizzat İmparator Constantius’un dini-politik görüşlerine ağırlık kazandırılmak istenir⁴⁶⁰. Azize Thekla’nın bölgede bir mağarada 1. yüzyılda yaşamış olması, Tarsuslu Paulus’un bu bölgede konaklamış olması ile Corycus antik kentinde bir martyr olması da bölgenin dini gelişimini etkiler⁴⁶¹. Arkalarına bu aziz, azize ve martyrlerin halk üzerindeki etkisini alarak güçlenen bölge Kiliseleri zamanla buralarda yönetimin ekonomik olarak ele geçirir. 359 yılında toplanan konsillerden , doğudakinin Isauria’nın metropolisinde yapılmış olması, hem dini gelişimi ve hem de Kiliselerin güçlenmesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir⁴⁶². Bu güçlenme 5. yüzyılda da özellikle Hıristiyanlık içindeki birtakım dinsel tartışmalarla kendini göstermektedir. Bu durum Doğu Kiliseleri (Mezopotamya, Suriye, Küçük Asyale Mısır Kilisesi) ile Batı Kiliseleri (Roma’ya bağlı kiliseler) arasında, 5. yüzyılda yaşanan ve

⁴⁵⁷ Harries 1999,74 vd.

⁴⁵⁸ Özyıldırım 2007, 103 vd.

⁴⁵⁹ Özyıldırım 2005, 199 vd; Canevello 2009, 42 vd.

⁴⁶⁰ Barnes 1998, 10.

⁴⁶¹ Özyıldırım 2004, 239 vd; Canevello 2004; 261 vd.

⁴⁶² Özyıldırım 2007, 103 vd.

Tek Doğa Öğretisi (*Monophysist*) ve Çift Doğa Öğretisi (*Diophysist*) çatışmasında da açıkça görülebilmektedir. Kilikia, Isauria, Kuzey Suriye, Mezopotamya ve Mısır kiliseleri ekonomik güçlerini daha çok kırsal kesimden almaktadır. Dinsel tartışmalar Zeno'nun arabulucu dinsel ifadelerle oluşturduğu ve asıl olarak iki tarafı yumuşatmayı hedefleyen *henoticon* metnini ilan etmesiyle geçici de olsa son bulur⁴⁶³. Bu dönemde dinsel tartışmalarla güç kaybetmesi beklenen Kilise, karşıt görüşteki tarafa ve imparatora kendini gösterebilmek için ekonomik gücün önemini daha iyi kavrar. Böylece güçlenen kilise, zamanla özellikle kırsal alanda daha özgür hareket edebilme yeteneğine de sahip olur. Fakat bu durum bölgeden bölgeye, şehirden şehre, ekonomik ve dini anlamda kuşkusuz değişiklik gösterir. Kentlerin *khoralarında* kalan kırsal alanlarda *chorepiskopos* unvanları ortaya çıkar. Kilikia ve Isauria bölgelerinde de bu durum geçerlidir⁴⁶⁴. Cyrus'lu Theodoretusun sahip olduğu yetkiyi, Constantinopolis'ta vergileri azaltmada kullanarak köprü, hamam gibi yapılar inşaat etmek için kredi kullanması kilise ve din adamlarının güçlenmesine önemli bir örnektir⁴⁶⁵.

Doğudaki şehirlerin din adamları 6. yüzyıl yazıtlarına göre yapı projelerinde sorumludur⁴⁶⁶. Örneğin; Gerassa'da bir piskopos hapisane yaptırmış; Bostra'da piskopos, İmparator Iustianianus'u şehirde çeşitli imar faaliyetlerinde bulunması için ikna etmiş ve imar sürecindeki işleri bizzat takip etmiştir. Kiliseler, Pontus bölgesindeki Trapezus kentinde 542 yılında, Kilikia'da ise 565–578 yıllarında imar faaliyetlerini takip

⁴⁶³ Canevello ve Özyıldırım 2009, 23; Kaçar 2009, 95–97.

⁴⁶⁴ Sayar ve diğ. 1993, 178.

⁴⁶⁵ Liebeschuetz 2001, 148.

⁴⁶⁶ Liebeschuetz 2001, 148–149.

etmişlerdir⁴⁶⁷. Mısır'da 6. yüzyıl içinde Kom Obo ve Philae yerleşimlerinde liman gibi inşaa faaliyetleri ile resmi işlerde yine piskoposların görev aldıkları bilinmektedir. Aynı şekilde Mezopotamya'da da piskoposların imarla ilgili işlerde görev üstlendikleri görülür. Piskoposların bu dönemde taş ustalarına, duvarcı ve bu tür çalışan insanlara iş verdikleri de bilinmektedir. Isaurialı taş ustalarının Kuzey Suriye'de Genç Simeon Manastır inşaatında, Sabas manastırında, Hagia Sophia'nın kubbesinin onarımında, Antiochia ad Orontem'de (Antakya) kilise ve manastır inşaatında ayrıca birçok büyük mimari projelerde çalıştıkları bilinir⁴⁶⁸. Bu durum Isaurialı ustaların yeteneklerini ve bilgi birikiminin kiliseler tarafından 6. yüzyıldaki kullanıldığını gösterir. Kiliselerin ve manastırların güçlendiğinin bir diğer göstergesi ise kentlerin *curiator'larının* ya da kent yöneticilerinin (*defensor*) seçilmesinde bizzat rol oynamalarından anlaşılabilir. Bu durum, aslında erken dönemlerden beri varlığını devam ettiren meclislere, dini bir baskı olduğunu, dolayısıyla meclislerin yönetim bazında şekil değiştirdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Böylece meclis seçiminde piskoposun tercihi ya da piskoposlar arasından çıkan kent yöneticileri bulunmaktadır. Corycus antik kentinde bir piskoposun, muhtemelen 505 yılından sonraya ait olduğu düşünülen meclis üyesi veya kent yöneticisini (*κτητορες*) seçiminde etkin bir rol oynadığı görülür⁴⁶⁹. Kilikia bölgesinde Anazarbos kentinin Gavurgediği mevkiinde bulunan yazıttan bir *diakon'un* buradaki kiliseyi yaptırdığı anlaşılır⁴⁷⁰. Ayrıca kilise yapımında Kilikia bölgesinde rahiplerin yanında yerel yöneticilerin de yer almaya başladığı görülür⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ Liebeschuetz 2001, 148.

⁴⁶⁸ Hild ve Hellenkemper 1990, 40 vd.

⁴⁶⁹ Mama III 197A, Liebeschuetz 2001, 55, 157 dipnot 23.

⁴⁷⁰ Sayar 2000, 239.

⁴⁷¹ Sayar 1994, 140; Sayar 1997, 117; Sayar 1998, 334.

Kent arazilerinden ayrılan bazı askeri birliklerin kendi piskoposlarına sahip olarak kırsal yörelerde bağımsızlık istedikleri de bilinmektedir⁴⁷². Mülklerin güçlendirilme yasasının 420 yılında çıktığı da görülür⁴⁷³. Böylece kırsal alanda güçlenen savunma duvarıyla çevrelenen yerleşimler büyük kentlerle olan yönetsel bağlarını iyice kopartır. Örneğin; Suriye ve Filistin gibi sınır bölgeleri ile Gallia bölgesinde Goth yerleşmelerinin iç kısımlarda bulunan askeri birliklerin, kentlerle yönetsel bağları koparak daha bağımsız daha özgür hareket etmeye başlarlar⁴⁷⁴. İtalya'da 700 yıllarında en büyük mülk sahibi ve kente hükmeden kurumun piskopos ve piskoposluk olduğu anlaşılmaktadır⁴⁷⁵.

420 yılındaki mülkleri güçlendirme yasasının çıkmasından önce devlet, bizzat kendisi savunma yapıları inşaasına ağırlık veren bir yerleşim stratejisi izler. Böylece başkent Constantinopolis'in surları 3. yüzyılın sonundan itibaren yeniden yapılır⁴⁷⁶. Bu stratejinin nedeni imparatorluğun güç kaybetmesidir. İmparatorluk, Balkanlardan gelebilecek kavimlerin saldırılarına karşı koymak zorundadır. Constantinus döneminde başkent surla çevrelenir. Özellikle 4. yüzyıldaki Goth tehlikesi başkentini korunmasını gerekli kılar. II. Theodosius (408-450) döneminde bizzat Vali Anthemios tarafından üç kademeli, hendekli, altı kilometre uzunluğunda olan surlar inşa eder⁴⁷⁷.

⁴⁷² Mısır'da (Philae, Syene, Elephantine, Babylon) ve Suriye'deki (Sura, Barbalissus, Resapha, Euaria, Danatha) örnekler için bkz. Liebeschuetz 1999, 31.

⁴⁷³ Liebeschuetz 1999, 32. *Codex Iustinianus* 8, 10, 10.

⁴⁷⁴ Liebeschuetz 1999, 32; Liebeschuetz 1991, 417 vd.

⁴⁷⁵ Liebeschuetz 1999, 33.

⁴⁷⁶ Haldon 2007, 73.

⁴⁷⁷ Haldon 2007, 73.

Vergi muafiyetine kavuşarak ekonomik yönden güçlenmeye başlayan kiliseler, bir de Hıristiyanlığın dinsel öğretilerinden destek alarak gelişimlerini sürdürür. Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ile özel mülkiyetin elde edilerek fakirlere yardım yapılması gibi erdemli düşünceler, halk arasında rahipler tarafından yayılmıştır. İsa peygamberin zengin genç birine malını ve mülkünü satma tavsiyesini İskenderiyeli Clement, kişinin düşüncelerinden mal ve mülk hırsının arındırılması şeklinde yorumlar⁴⁷⁸. Çünkü herkes zengin olmayı istemezse özgürlük ve hayırseverlik gibi erdemlerin Hıristiyanlar arasında uygulanması da kalmayacaktır. Ioannes Chrysostomus, Ambrosius ve Augustinus gibi 4. yüzyılda yaşamış olan din adamları, özel mülkiyetin ve ticaretin gerekli, yararlı olduğunu fakat hırsa kapılmadan yapılması gerektiğini dile getirirler⁴⁷⁹. Böylece Hıristiyan kişi ve Hıristiyanların dinsel kurumları için özel mülkiyet edinme, bir bakıma dinsel zorunluluk olur. Zenginleşen bir Hıristiyan 4. yüzyılda birçok kişinin yeni dinle tanışmasına olanak sağlayabilir, Hıristiyan köleleri satın alarak azat edebilmektedir. Ancak tüm bunların gerçekleşebilmesi için başta kiliselerin güçlenmesi ve birlik oluşturması gereklidir. 4. yüzyılda yasal vergi muafiyetlerini kazanan kiliseler 5. yüzyıl sonuna doğru ibadet ve inanç ile ilgili olaylarda karar mekanizmasında yer aldıkları için din mahkemesi kurmak zorunda da kalırlar. Böylece 6. yüzyıl başında Hıristiyan dinsel mahkemelerinin kararları yasal bir güç haline gelir ve kiliseyi aynı zamanda yargı kurumu haline getirir⁴⁸⁰.

⁴⁷⁸ Savaş 1999, 83 vd.

⁴⁷⁹ Savaş 1999, 83 vd; Augustinus 350–355.

⁴⁸⁰ Gregory 2008, 120.

Iustinianus (527-565) döneminde, imparatorluk genelinde yoğun bir imar programı uygulanır⁴⁸¹. İmparator bizzat kendisi otuz kadar kilise yaptırmış ya da onartmıştır. İmparatorun 532 yılında çıkan Nika ayaklanmasını zor da olsa bastırması, bazı yasal düzenlemelerin çıkmasına ve mülklere el konulmasına neden olur. İmparator, *Codex Iustinianus* ile idari ve dini yapılanmayı düzenlemiştir. Batıyla arasını düzeltmek isteyen Iustinianus, *Monophysist* piskoposların mahkum edilmesini sağlar. Bu uygulamaya, *monophysist*lere karşı imparatorluk topraklarının hemen hemen her yerinde gerçekleşir⁴⁸². Bunun sonucunda bir anlamda rakibini yasal olarak mağlup etmiş ve imparatoru yanına almış olan *diophysist* kiliselerin güçlerini daha da arttırdığı düşünülebilir.

Kentlerin gelişimlerinin durması, kırsal bölgelerin yönetim merkezlerinin daha da gelişmesine neden olur. Diocletianus'un vergi reformu ve vergilerin tahsil etme yöntemlerini değiştirilmesi sivil yerleşim düzenlemesini de değiştirir. Buğday, et, yağ gibi gıda maddelerinin tüccarların elinden alınarak hükümetin denetimi altında çalışan toprak sahiplerine verilmesi, ticarete ve malını saklayan karaborsacı tüccarların önüne geçilmesi açısından bir önlem olarak karşımıza çıkar⁴⁸³.

⁴⁸¹ Downey 1950, 262 vd.

⁴⁸² Croke 2006, 25 vd.

⁴⁸³ Liebeschuetz 1999, 8–11.

III.2. Yerleşim Düzenlemesini Açısından Geç Antik Dönemde Doğu Dağlık Kilikia ve Güneydoğu Isauria Bölgeleri: Enflasyon ve Değişen İdari, Dini Yapılanma

Roma dünyasında enflasyonun yol açtığı durumlar ve bunun 4. yüzyılla birlikte imparatorluk genelinde görülen yerleşim düzenlemelerine etkileri yukarıda incelenmeye çalışıldı. Bu tarihsel süreç, Isauria ve Dağlık Kilikia bölgelerini de etkilemiş olmalıdır. Isauria ve Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan çok sayıda antik yerleşim 3. yüzyıl sonu ve 4. yüzyılda yeni bir yerleşim düzenlemesi göstermektedir. Ancak, 3. yüzyılın ikinci yarından itibaren yaşanan yüksek enflasyon ve Isaurialı isyancıların isyanlarının bölgede savunma ağırlıklı yerleşim düzenlemesinin ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmelidir⁴⁸⁴. Bu sürecin kanıtı olarak Isauria bölgesi içindeki Eirenopolis, Azize Thekla kutsal alanı, Palaia, Selinus, Anemurion ve Dalisandos gibi yerleşimler 4. yüzyılda savunma duvarlarıyla çevrilir⁴⁸⁵. Eirenopolis yerleşimi, 355–359 yılları arasında Aurelius Iustus tarafından bir duvarla sınırlandırılır. Anemurion yerleşiminin savunma duvarının vali tarafından yapımına başlanır ve duvar *legio 1 Armeniaca* tarafından 382 yılında bitirilir⁴⁸⁶. Azize Thekla kutsal alanı da Isaurialı isyancılardan korunması amacıyla bir savunma duvarıyla korunur⁴⁸⁷. Ammianus Marcellinus, Seleucia ad Calycadnum kentinde 4. yüzyılın ortasında bir garnizon bulunduğunu ve buradaki lejyonların Isaurialı isyancılarla mücadele ettiklerini yazar⁴⁸⁸.

⁴⁸⁴ Diocletianus yönetimi altında Isauria askeri bölgesi, Kilikia, Lykaonia ve Pamphylia arasında resmi olarak kurulur ve bölge üç lejyon birliğine ayrılır Hellenkemper 1986, 625 vd.; Bu bölgede lejyonlar ileri geri hareket ederek sınırları, ürünleri ve güvenliği sağlamaya çalışırlar. Isauria bölgesi bir anlamda lejyonların ikmal üssü olur, Hopwood 1999, 229.

⁴⁸⁵ Hellenkemper 1986, 630,631.

⁴⁸⁶ A. g. e. 1986, 630 vd.

⁴⁸⁷ A. g. e. 630-631.

⁴⁸⁸ Lenski 1999, 310.

Öte yandan, Isauria bölgesinin güneydoğusunda deniz kıyısında son sınırı olan Corasion (Susanoğlu), 4. yüzyılın ikinci yarısında bir savunma duvarı ile çevrelenir⁴⁸⁹. Antik liman yerleşimi özellikle Yenibahçe Deresi Vadisi boyunca elde edilen tarımsal ürünleri ve bunların ihracatının rahatlıkla gerçekleştirildiği bir konuma getirilir⁴⁹⁰. Erdemli ve Silifke arasında kalan ve bu tezin konusunu oluşturan alanda da benzer düzenlemelerin varlığına ilişkin kanıtlar elde edilmesi mümkündür. Sözkonusu bölgede -Olba *Territoriumu*- en erken yerleşim izlerinin Hellenistik Döneme kadar geri gittiği ve Hellenistik Dönemde birer kale-yerleşim olarak işlev görmüş yerleşimlerin varlığı bilinmektedir. Bu, sivil ve askeri yapıları içlerinde barındıran, vadilerin önemli geçit noktalarında bulunan, surlara ve kulelere sahip olan ve tarım arazilerini de kontrol eden yerleşimlerin Geç Antik Çağda yoğun eklentilerle kullanımlarının devam ettiği yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Özellikle, bölgedeki Hellenistik Dönem kale-yerleşimleri olan Çatıören, Paslı ve Hisarın'da Hellenistik sur ve kulelerine sonraki dönemde eklenen kalın savunma duvarlarına sahip olmaları, bu yerleşimlerin 4. yüzyılın savunma ağırlıklı kırsal yerleşimleri arasında gösterilmelerine imkan sağlayabilir.

Bölgede Hellenistik Dönem içinde kule kültürü bilinmektedir ve Roma Döneminde ise kulelerin çiftlik villalarına eklendiği bölgesel örnekler ışığında çiftlik villası bölümünde değinilmişti. Bölgede Isaurialıların isyanlarından, talanlarından korunmak amacıyla 3. yüzyıl krizi ile birlikte çiftlik yapıları ve yerleşimler kule ile birlikte kalın savunma duvarlarıyla da çevrelendiği görülür. Isauria bölgesinde 4. yüzyılda, Gökburç ve Kalınören

⁴⁸⁹ Keil ve Wilhelm 1931, 102 vd, fig: 133.

⁴⁹⁰ Hellenkemper 1986, 625 vd.

çiftlik yerleşimlerinde kule yanında, çiftlik yerleşimini çevreleyen bir savunma duvarının da olması bu duruma örnek olmaktadır⁴⁹¹. Kilikia ve Isauria bölgelerinde görülen bu durum, *Notitia Dignitatum*'da da geçer. Burada dağların eteklerine konumlandırılmış kuleli çiftlik yapılarının savunma duvarları ile çevrelendirildiği görülür⁴⁹² (fig. 97). Böyle bir yapılanma aynı tarihte Mısır, Scythiae ve Arabia bölgelerinde de görülür (fig. 99, 100, 101).

Karakabaklı'da bulunan kuleli çiftlik villası da 3. yüzyıl ekonomik ve siyasi kriz sonrası ortaya çıkan kırsal yerleşimlerden biri olmalıdır. Yerleşimin ilk evresine ait olan kuleli çiftlik villası, çalışma ve depolama yapıları ile anıtsal kapılar yerleşimin bizzat devlet eliyle oluşturulduğu fikrini doğurmaktadır. Çünkü 3.-4. yüzyılda yaşanan yüksek enflasyon ve isyanlar bölgede özel kişilerin

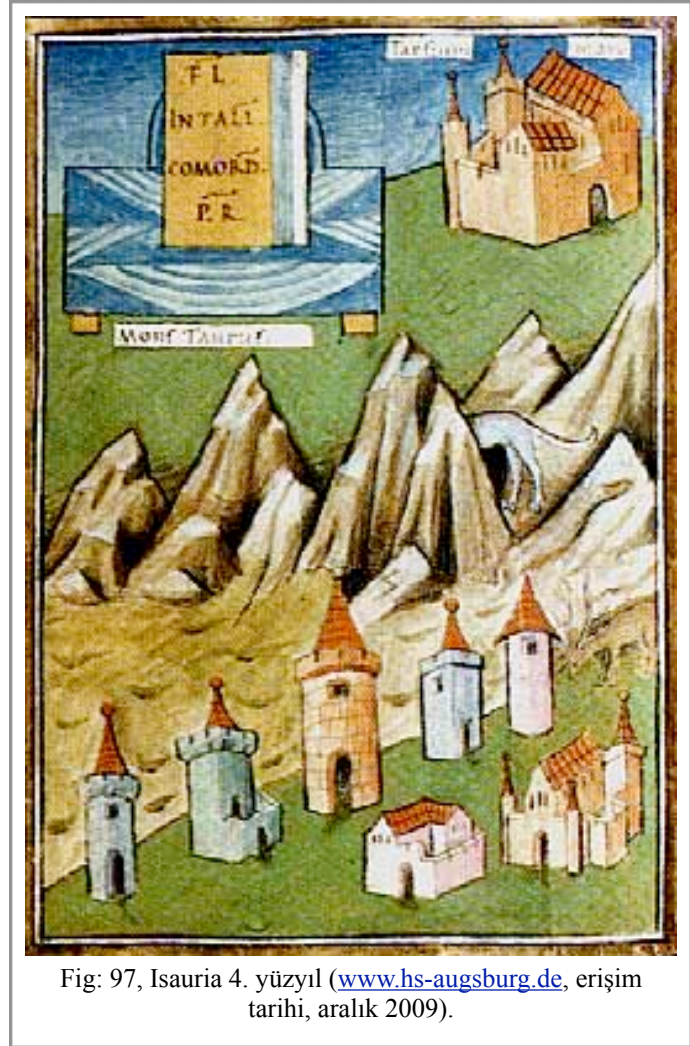

Fig: 97, Isauria 4. yüzyıl (www.hs-augsburg.de, erişim tarihi, aralık 2009).

yatırım yapmasına imkan vermemektedir. Bu duruma örnek olarak Isaurialı isyancıların 325 yılında Kalykadnos Nehri üzerindeki Roma İmparatorluğu'na ait gemilere saldırarak

⁴⁹¹ Savunma duvarlarının kalınlıkları 0,55 metre ile 1,10 metre arasında değişmektedir Hellenkemper 1986, 631-632.

⁴⁹² Hellenkemper 1986, 625 vd. fig:6a-6b.

bu gemilerdeki erzakları yağmalamalarını tarihçe bölümünde değinilmişti. Bölge insanın ağır vergi yükü ve yüksek enflasyonist ortamda erzak sıkıntısı çekmesi, yaşanan sosyal krizi göstermesi açısından önemli bir olaydır. Corasion (Susanoğlu) yerleşiminin, Vali Flavius Uranios tarafından 367–375 yılları arasında kurulduğu ve yerleşimin, kuleleri olan anıtsal kapılara sahip bir savunma duvarı ile çevrelendiği görülmektedir⁴⁹³(fig. 98, 98a). Corasion'un, özellikle 4. ve 6. yüzyıllarda zeytinyağı ve şarap ile ticaret hacmini genişlettiği

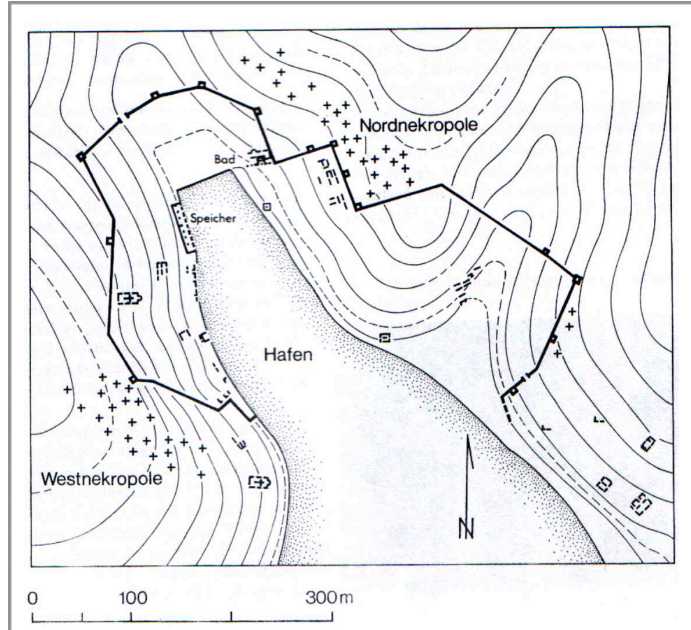

Fig: 98, Corasion, genel plan (Hellenkemper 1986, fig, 10)

Fig: 98 a, Corasion, savunma duvarı.

yerleşimde bulunan mezar yazıtlarının varlığı ile anlaşılır. Corasion yerleşiminin *chorası* olan bölge, Yenibahçe Deresi vadisi uzanmaktadır. Yenibahçe Deresi boyunca uzanan tarım alanlarından, çiftlik villalarından elde edilen ürünler ve diğer ekonomik girdiler, Corasion'un limanı sayesinde ihraç edilebilecektir. Böylelikle korunaklı Corasion limanı sayesinde ürünler ve vergiler, Isaurialı isyancıların saldırılarından korunabilecektir.

⁴⁹³ Hellenkemper ve Hild 1990, 37, 311.

Kilikia ve Isauria bölgelerinde yüksek enflasyon öncesine ve enflasyon dönemine ait bazı arkeolojik izler görülmektedir. Buna ait kanıtlardan biri, Diocaesarea'da kente yardım eden hemşerilerinin onurlandırıldığı gösteren yazıt ve Seleucia ad Calycadnum'daki (Silifke) onurlandırma gösteren yazıtlardır⁴⁹⁴. Claudiopolis (Mut) yerleşiminde bulunmuş olan Roma Dönemi mezar yazıtlarında da 1000 ve 1500 *denarius* olan cezadan bahsetmektedir⁴⁹⁵. Soli Pompeiopolis kentinde 3. yüzyıla tarihlenen yazıtta, yerel zengin bir kişinin surların yapımı için yapmış olduğu bağıştan söz edilmektedir⁴⁹⁶. Enflasyon sürecini gösteren bazı arkeolojik bulgulara da rastlanır. Corycus'da bulunan başka bir yazıt, 3. yüzyıldan sonraya tarihlenmesi gerektiği düşünülen mezarın, başkaları tarafından kullanımı durumunda yirmi milyon *denarius*

Fig:99, 4. yüzyılda Scythiae www.hs-augsburg.de, erişim tarihi, aralık 2009).

Fig: 100, 4. yüzyılda Arabia www.hs-augsburg.de, erişim tarihi, aralık 2009).

⁴⁹⁴ Sayar 1995, 48; Sayar 2008, 280.

⁴⁹⁵ Sayar 1995, 49.

⁴⁹⁶ Sayar 1995, 47.

cezadan bahseder⁴⁹⁷. Tarsus kentinde bulunan Geç Roma Dönemi mezar yazıtlarında mezarın aynı şekilde başkaları tarafından kullanımı durumunda işlenmemiş metal istenilmesi geçmektedir⁴⁹⁸. Rakamın bu kadar yüksek olması ve işlenmemiş metal istenilmesi, 3. yüzyılda yaşanan siyasi kriz sonrasında çıkan yüksek enflasyonun ve metal rezervlerinin hızlı erimesiyle değeri artan işlenmemiş metal değerinin arkeolojik ve epigrafik kanıtlarıdır.

Fig: 101, 4. yüzyılda Mısır www.hs-augsburg.de, erişim tarihi, aralık 2009).

Olba bölgesinde, Hellenistik Dönemde daha çok kale yerleşimleri olan yerlerde iskan ve üretim süreci yaşanırken, Roma Döneminde bu durum çeşitli toprak düzenlemeleri ile değişmiştir. Hellenistik ve Roma Dönemi yerleşimleri, varlıklarını Geç Antik Dönemde devam ettirmiştir. Hellenistik Dönemde yerleşimler için önemli bir mimari olgu olan Kilikia Kulelerinin sonraki dönemlerde zeytinyağı atölyesi olarak kullanılmış olmaları da değişen ekonomik durumu gösterir⁴⁹⁹. Kilikia ve Isauria bölgelerinde, yüksek enflasyonun toplumsal isyanlara neden olduğu 3. yüzyıl sonunda şekillenmeye başlayan bir başka yerleşim anlayışı, 4. yüzyılda tam olarak gerçekleşir. Bu yeni sayılabilecek olan yerleşim anlayışı, savunma ve üretim odaklı yerleşim düzenidir ve 5.-6. yüzyıllarda yapısal ve idari

⁴⁹⁷ Sayar 1995, 47.

⁴⁹⁸ M. H. Sayar ile yapılan sözlü görüşmede bu bilgi kendisi tarafından dile getirilmiştir.

⁴⁹⁹ Aydınöglu 2009, 74.

değişikliklerle yaşamını sürdürür. Bu bölgelerde bulunan antik yerleşimlerin çoğu Geç Antik Dönem özellikleri gösterir. Bu özellikler yoğunlukla üretim merkezli yerleşimler olduğu yönündedir. Peki, neden Geç Antik Dönem’de bu bölgelerde var olan üretim süreci yoğunlaşır? Bu soruyu yanıtlamak için Kilikia ve Isauria bölgelerinin bu dönemdeki ekonomik yapısına ait arkeolojik, epigrafik kanıtlar bulunur. Bu kanıtların yoğun olarak görüldüğü yerleşimlerden bazıları; Corycus ve Corasion’dur. Bu yerleşimlere ve *choralarındaki* mezar yazıtları ve kabartmalar, mimari kabartmalar ile üretim donanımları üretim ağırlıklı bir yaşayış olduğuna işaret eder. Bu yerleşimler dışında Geç Antik Dönemde Erdemli ve Silifke arasında yoğun üretim ve iskan sürecini yaşayan yerleşimler de çok sayıda vardır⁵⁰⁰. Corycus antik kentinin sahip olduğu geniş tarımsal araziler bu dönem içinde, vergi ödenmesi ve sosyal refahın daha da iyileştirilmesi adına tarımsal üretim içinde taşıyabilecekleri en üst sınıra yaklaştırılmış olmalıdır. Çünkü başta beş yılda bir sonraları on beş yılda bir yapılan *capitatio iugatio* sistemi içinde nitelik ve nicelik olarak hesaplanmış arazilerden üretilen fazla ürün vergi dışı kalacaktır.

Elbetteki bu yerleşimlerde sadece vergi ödemek ve günlük yaşam için üretim yapılmamıştır. İmparatorluğun batısındaki topraklar, siyasi kargaşa ve kavimler göçü ile sarsılan demografik yapı, her iki tarafın yani doğunun ve batının ekonomilerini de etkilediği rahatlıkla düşünülebilir. Gothların, Vandalların ve Hunların saldırıları özellikle

⁵⁰⁰ Öküzlü, Erdemli Hayrat, Köşkerli, Karadedeli Bayamlıören ve Işıkkale, Erdemli Şehir, Karadedeli Akhayat, Hüsametli Esseler Aydınolu 2009, 70 vd; Yenibahçe Eriklişeki, Karakabaklı Konuröküz Mevkii, Kümbetbeleni Mevkii, Karadedeli Kültür Mevkii ve Yonuzlu yerleşimi, Duvararası Mevkii, Bağlıçukur yerleşimi, Türkmüşağı Kızılören antik yerleşimi, Güvercinlik, Uzuncaburç Yanıkköy yerleşimi, Çaltıbozkır İhsanlı Mevkii, İmamlı Kızilekinlik ve Ahatlı Mevkileri, Olba Keçiliköy antik yerleşimleri sayılabilir Şahin 2007, 115 vd.

İtalya'yı ve Avrupa'yı derinden etkilemiştir. Bu etkileme başta tarımsal üretim gibi ekonominin temel dengelerini sekteye uğratmış yer yer açlık, veba gibi tehlikeler ortaya çıkartmıştır. İtalyanın geniş kırsal alanların olduğu kuzey bölgesi bu dönem içinde ciddi anlamda etkilenir. Örneğin; Rhaetia'da kırsal nüfusun azalması büyük kentsel nüfusun beslenmesine sekte vurur ayrıca Noricum ve Pannonia kentlerindeki nüfusun sınır bölgelerini terk etmeleri üretim dışı kalmalarına neden olur⁵⁰¹. Roma merkezinde üretim azalır, artık Romalılar da vergi vermeye zorlanır⁵⁰². Kuzey Afrika ise Vandal saldırılarından geçici bir süre etkilenmiştir⁵⁰³. Avrupa kıtasının ihtiyacı olan temel besin maddeleri ve diğer giyim gibi gerekli ürünler barış ortamını yakalayan doğu tarafından yerine getirilmesi kaçınılmaz olur. Bir anlamda batmış batı ekonomisi doğu ekonomisini ihya eder. Kuzey Afrika'da seramik ticareti 480–490 yıllarından itibaren ani bir düşme yaşar. Bu düşüş nedeni 5. yüzyılda Vandallar'ın Kuzey Afrika'yı işgal etmesidir⁵⁰⁴. Kuzey Afrika'nın Vandallar yüzünden oluşan kaotik ortamı üretim ve ihracat sürecini geçici olsa da etkilemiştir. Bu durumda Akdenizin doğusunda bulunan Kilikia'nın, Isauria başta olmak üzere tüm Küçük Asya ve Levant, batıda Kuzey Afrika'nın pazarlarına da ürünlerini gönderdiği düşünülebilir. Böylelikle verginin yanında ihracat içinde daha fazla tarımsal ve diğer faaliyetler artmış olmalıdır. Kuzey Afrika ticareti Iustinianus'un Vandalları 6. yüzyılın başında yenmesi ile tekrar canlanır ve ihracatı başlar⁵⁰⁵. Siyasi kargaşanın hakim olduğu Avrupa kıtasında üretim ve ekim yapmak zorlaşır. Takas ekonomisi de yer yer yaşanır. Örneğin; 6. yüzyılın sonunda bile hala gemiler Mısır'dan Atlas Okyanusu'ndan

⁵⁰¹ Liebeschuetz 1999,14.

⁵⁰² Gregory 2008, 56.

⁵⁰³ Haldon 2007, 37 vd.

⁵⁰⁴ Lepelley 1999, 51.

⁵⁰⁵ Haldon 2007, 81.

Güneybatı İngiltere'ye mısır götürerek kalay alır, ayrıca Constantinopolis'e Mısır'dan hububat gemiler vasıtasıyla gelmektedir ve gemi kaptanlarına belirli miktardaki malı kendi hesaplarına satmalarına izin verildiği bilinmektedir⁵⁰⁶. Bu dönem içinde İngiltere'de amphora ihracatının durmuş olması bu duruma bir örnek olmaktadır. Doğu'da başta Kilikia, Isauria, Kuzey Afrika ve Levant sahillerindeki üretim artışı, LR 1, LR 2, LR 3, LR 4 ve Keay XXXV tip amphoralarının batıya ihracatıyla gelişir⁵⁰⁷. Yoğun olarak Kilikia bölgesinin kıyı şeridinde, en az 13 atölyede LR 1 amphora tipinin üretilmiş olması⁵⁰⁸ ve LR serisi amphoralarının Karataca, Mısır, Kuzey Ege, Hispanya, İtalya, Gallia, Britannia, Avrupa'nın iç kısımlarında ve İsviçre'de yapılan kazılarda bulunması⁵⁰⁹, Geç Antik Dönem içinde başta Kilikia bölgesi olmak üzere Doğu Akdeniz'in üretim sürecinin yoğunluğu ve ticaret hacminin genişliği hakkında bilgi verir⁵¹⁰. Ayrıca Kilikia bölge amphora tipinin taklit edildiği görülür⁵¹¹. Kilikia üretimi olan Zemer 41 amphora tipinin Kıbrıs'da ve LR 1 amphora tipinin Mısır'da üretilmiş olması önemlidir ve ekonomik açıdan bakılırsa Doğu Akdenizli üreticilerin, "taklit" Kilikia bölgesi amphoralarıyla bir anlamda piyasada daha fazla kar elde etmek istedikleri düşünülebilir.

Arkeolojik veriler Doğu Dağlık Kilikia ve Güneydoğu Isauria bölgelerinde kapsamlı bir tarımsal organizasyonun yapıldığını göstermektedir. 2 yüzyıl sonundan itibaren başlayan ve özellikle 4.-7. yüzyıllar arasında artan şekilde bu bölgelerde "örümcek ağı" gibi sık ve

⁵⁰⁶ Haldon 2007, 79.

⁵⁰⁷ Şenol 2005, 127-137; Şenol 2003, 82-84; Haldon 2007, 81.

⁵⁰⁸ Şenol 2003, 83; Şenol 2005, 131.

⁵⁰⁹ Şenol 2003, 82-84.

⁵¹⁰ Ricci 2007, 170; Ferrazzoli ve Ricci, 2009, 33 vd.

⁵¹¹ Zemer 41 amphoraları İ.S.1-4. yüzyıllar arasında, İsrail, Libya ve Fransa'da görülür, ayrıntılı bilgi için bkz. Rauh 1999, 341; Şenol 2005, 130.

çok sayıda kurulmuş kırsal yerleşimler görülür ve 4. ve 7. yüzyılda da kiliselerin bunlara eşlik ettiği anlaşılmaktadır. “Çiftlikler” ve “kiliseler” birbirleriyle dinsel anlamda bir bağ kurulabilecek iki olgu olarak görülmektedir. Roma İmparatorluğu’nun yükseliş ve olgun dönemlerdeki politikaları ile 4. yüzyıl arasındaki durum araştırmacılar için oldukça karışık bir süreçtir. Bu sürecin anlaşılabilmesi için yukarıda değinilen olayların nedenleri titizlikle araştırılmalıdır. Erdemli ve Silifke arasında kalan bu coğrafyadaki tarımsal alanlarda erken dönemlerden beri bir tarımsal organizasyonun varlığı bilinir. Özellikle Geç Antik Dönemde bölge toprakları tarımsal üretimde taşıyabilecekleri en üst sınıra yaklaştırılmış oldukları görülmektedir. Yıl boyunca üretim ve yaşamın birlikte devam ettiği çiftlik yerleşimleri olduğu gibi farklı kırsal yerleşim modellerinin varlığıda tartışılmaktadır. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda Kilikia ve Isauria bölgelerindeki Geç Antik Dönem ekonomik canlılığının ve çok sayıda kilise yapılmasının nedenleri tam olarak açıklanmış değildir.

Bölgedeki Geç Antik Dönem ekonomik canlılığının nedenini Şahin, Sasani Kralı 1. Şapur’un bu bölgelerin sahillerini ele geçirmesi ve yağmalamasından sonra yerleşimlerin toparlanma ve yeniden yapılanma süreci ile ilişkilendirmektedir⁵¹². Ancak bu bölgelerin Geç Antik Dönem gelişimleri, salt yeniden toparlanma ve yapılanma süreciyle alakalı olmamalıdır. Sözü geçen çok sayıda neden de bu süreci şekillendirmiş olmalıdır. Bunları sosyo ekonomik ve siyasi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ekonomik nedenler için şunlar düşünülebilir: Yaşanan yüksek enflasyon, vergi oranlarının artması ve vergilerin aynı (zeytinyağı, şarap, et, kereste, giysi, pastoral ürünler) olarak ödenmesi, meclis üyelerinin yükümlülüklerini yerine getirme zorunlulukları. Bundan başka din adamlarının

⁵¹² Şahin 2007, 135.

meclis üyeliklerinden feragat eden zenginlerden oluşması ve bu kişilerin vergiden yasal olarak muafiyetler elde edip ticarete atılmaları yine tarımsal üretim açısından önemlidir. Dini kurumlar, imparatorluk içinde ekonomik güce ulaşmanın aynı zamanda sosyal güce erişme olanağı sağladığının farkına varmasıyla kiliseler, bir yandan enflasyonun yüksek olduğu bu dönemde iyice çoğalan fakirlere maddi olarak yardım ederken diğer yandan tarım arazi sahibi olmaya başlar.

Öte yandan İmparatorluk, emekli askerlere ile gazilere vergi muafiyeti tanır ve bunları üretime teşvik eder. Avrupa ve Kuzey Afrika'da yaşanan siyasi kargaşanın kaotik ortamıyla çöken Batı Roma ekonomisinin gereksinimleri Doğu Roma tarafından karşılanmaya başlayınca Doğu Roma ekonomisinin ticaret hacmi büyür.

Ticari hareketliliğin artmasıyla tarımsal faaliyetlerin çoğalmasının siyasi sebepleri arasında Doğu Roma'nın, vatandaşlarını daha fazla tarımsal üretim yapmaya teşvik edecek yasalar çıkarması vardır. Ayrıca devlet, bizzat valileri aracılığıyla korunaklı kamusal yerleşimler oluşturarak tarımsal ürün ve diğer ekonomik girdileri merkez hazineye almak ister. Bütün bunlara ek olarak askerlere, görevleri sırasında buldukları bölgelerde tarımsal üretim yapma zorunluluğu getirilir. Böylece asker, hem askerlik görevini bu şekilde yapabilir hem de ülke ekonomisine katkı sağlamış olur. Askerler, maaşlarını uğraştıkları tarımsal faaliyetlerden ve bir kısmını aynı olarak almak şartıyla temin etmek zorundadır. Çünkü yüksek enflasyonist ortamda para ekonomisinin yerini değerini kaybetmeyen ürünler alır.

Tüm bu sebeplerin sonuçlarına ait bazı arkeolojik ve epigrafik buluntular Kilikia ve Isauria bölgelerinde de görülür. Cemilli’de bulunan yazıt aracılığıyla buradaki kiliselerin mülk ve sınırlarından bahsettiği, Corycus’da bir papazın yönetici seçiminde rol oynadığı ayrıca Isauria bölgesinde üç lejyon birliğinin (Seleucia ad Calycadnum ve Anamurion kentlerinde) bulundurulduğu da yukarıda değinilmiştir. Bu kadar yoğun askeri birlikler ve kiliselerin olduğu Kilikia ve Isauria bölgeleri yukarıda değinilen sebepler neticesinde Geç Antik Dönem içinde üretim süreci artmış olmalıdır. Doğu Akdeniz dünyasında 4. ve 7. yüzyıllar arasında gerçekleşen üretim sürecinin birçok nedeni bulunmaktadır. Özellikle bu döneme ait yazıtların hala tam olarak yayınlanmamış olması olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Tüm Akdeniz coğrafyası ve tabii ki Erdemli ile Silifke arasında kalan bölgedeki yazıtların ayrıntılı bir şekilde yayınlanması bölgenin ve imparatorluğun Geç Antik Dönem’i hakkında daha iyi bir fikir edinmemizi sağlayacağı kuşku götürmez bir gerçektir.

Kilikia ve Isauria bölgelerinde bazı kırsal yerleşimlerde aynı alan içinde iki kilise olduğu bilinmektedir⁵¹³. Erdemli–Silifke arasında ve aynı alan içinde çok sayıda kilise olmasının nedenleri hala tam olarak açıklanamamış değildir. Bölgedeki nüfusun dini ihtiyacından fazla kiliseye sahip olması bu kiliselerin yapımı konusunda farklı bir nedenin olduğunu da düşündürmektedir. Örneğin; Kanytellis antik yerleşimi, Elaiussa Sebaste kentinin yaklaşık on kilometre uzağında Elaiussa Sebaste’nin bir *komesi* olduğu yazıt aracılığı ile bilinmektedir⁵¹⁴. Ceylan, Kanytellis (Kanlıdivane) antik yerleşiminde beş anıtsal kilise olmasını, ihtiyaçtan fazla olduğunu belirtir fakat beş kilisenin yapılma nedeni konusunda

⁵¹³ Sayar 1994, 140; Aydın 2004, 110 vd.

⁵¹⁴ Ceylan 2009, 50.

herhangi bir çıkarımı bulunmamaktadır⁵¹⁵. Kilikia ve Isauria bölgelerinde aynı alan içinde iki kilise olmasının nedenleri konusunda bazı olasılıklar üzerinde durulabilir:

1. Bu olasılıklardan ilki, *Monophysist* (Tek Doğa Öğretisi) ve *Diophysist* (Çift Doğa Öğretisi) düşünce arasındaki ayırımın kilise yapımına da etkisi olabilir. Günümüz modern Hıristiyanlığında mezhep ayrılığından dolayı görülen duruma benzer bir durumdur. Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleri için ayrı ayrı kilise bulunmasına neden olan duruma benzer bir olgu, Geç Antik Dönemde Erken Hıristiyanlık Dönemi kiliselerini de şekillendirmiş olmalıdır. *Monophysist* ve *Diophysist* öğretiyi kabul edenlerin kendilerine ait kiliselerinin olması kaçınılmaz durumdur. İki öğretiden birini kabul eden kişi kendisine uygun olan kilisede dini gereksinimlerini yerine getirmek isteyecektir. Özellikle Zeno'nun *Monophysist* öğretiye yakın olması kendi döneminde *Monophysist*leri; Iustinianus Döneminde ise *Monophysist* piskoposların mahkum edilmesi ile imparatorun gücünü arkasına alan *Diophysist*lerin, bu yüzyıllar içinde kendilerine ait kiliseleri hızlı bir şekilde inşa ettikleri düşünülebilir.
2. Kiliselerin kazandığı vergi muafiyeti bu duruma yol açmış olabilir. Ruhban sınıfına girerek daha az vergi ödemek isteyen toprak sahipleri kiliseler inşa etmiş olabilirler. Roma İmparatorluk Döneminde kentlerde oturan zenginler hiç kuşku yok ki buldukları kentlerin *choralar*ında kalan topraklara da sahiptiler. 3. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ekonomik kriz sonucu parasal zenginliklerini büyük ölçüde

⁵¹⁵ Ceylan 2009, 45 vd.

yitiren yerel zenginlerin parasal dolaşım ağının yerini “değerini kaybetmemiş” aynı ürünlerin alır. Ayrıca topraklarını kiralayacak kolonilerin azalması, çalışacak kişilere ücret ödenememesi gibi nedenler, toprakların bizzat sahibi tarafından işletilmek zorunluluğu ortaya çıkmış olmalıdır. Ayrıca, lejyonların ihtiyaçlarını gidermek zorunda olunması bölge yönetimi ve elit tabaka için daha önceden tarıma uygun olmayan yerlerin de ıslah edilerek tarıma açılma gerekliliğini doğurduğu düşünülebilir. İmparatorluk Döneminde *neokoros* unvanına sahip olabilmek ve çeşitli muafiyetler elde etme isteği içinde olan yerel zengin sınıf, kanunların ve devletin ekonomi politikalarının değişmesi ile kişilerin fayda yönü daha çok olana yönelme-“ikame etme” isteği doğrultusunda ekonomik eğilimlerini şekillendirmiş olmalıdır⁵¹⁶.

3. Her iki ihtimalin de birleştiği bir diğer ihtimal daha vardır. *Monophysist* ve *Diophysist* öğretisi ile vergi muafiyetinin birleştiği ve aynı alan içinde daha fazla vergi muafiyeti-kazanç elde etme isteği de düşünülebilir. Bir de sınıf değiştiren toprak sahibi kendisine ait arazilerden bir kısmını devlete vermek zorundadır. Ayrıca arazisi geniş fakat nüfusu az olanlar ile nüfusu fazla, arazisi küçük ölçekli olanların yaşadığı sorunlar karşısında kendi aralarında çıkar doğrultulu hareketleri olabilir. Sınıf değiştirmeden önce kendisine yakın diğer akraba ya da yakınına toprağını vermesi ile devlete daha az toprak ve vergi verme isteği doğmuş olabilir. *Capitatio Iugatio* sistemine dahil olduğunda var olan arazi ölçümüne göre vergilendirileceğini bilen kişi, toprağını bir yakınına vermesi ile sayım döneminde

⁵¹⁶ Aklin, Yıldırım, ve Özer 2005, 46, 61.

daha az bir alana sahip olacaktır ve ailesinin nüfus sayısı aynı kalmış olacaktır. Bunun sonucunda daha az vergi oranına sahip olacaktır. Aynı alan içinde her iki öğreti de böylelikle taraftarlarına dinsel bir hizmet vermiş olacak ve arazi sahiplerine de daha fazla vergi dışı kazanç bırakmış olacaktır.

Tüm bu ihtimaller içinde arazi sahibi olan veya olmayan askerler, emekli askerler, gaziler, yaşlılar ve normal fiziksel hareket kabiliyetini kaybetmiş olanlar *capitatio iugatio* sisteminde vergi muafiyeti veya indirimine sahip oldukları da görülür⁵¹⁷. İmparatorluğun toprak düzenlemeleri içinde emekli askerlerine toprak verdiği onları koloni olarak ele geçirdiği topraklarda tarımsal faaliyetlerde bulundurduğu bilinir. Toprak sahibi olan emekli asker ya da herhangi bir kişinin yüksek enflasyonun yaşandığı bir dönem içinde yukarıda değinilen ihtimaller doğrultusunda kendisine en fazla faydayı sağlayacak yola başvuracak olması şüphesiz kaçınılmaz bir durumdur. II. Theodosius Döneminden itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nun ordusunda çok sayıda Isaurialı ve komutanın olduğuna tarihçe bölümünde değinilmişti. Isaurialı askerlerin emeklilik dönemlerinde kendi topraklarında tarımsal faaliyete girmiş olmaları düşünülebilir. Leo ve Zeno Dönemlerinde imparatorluk ordusunda yerleşik olarak ve başkentte ile sahra birliklerinde hareketli Isaurialı askerlerin, subayların olması, hiç şüphe yok ki Isauria bölgesini de ekonomik olarak etkilemiş olmalıdır. Nitekim Isaurialı subayların ve sivillerin başkentte saray içinde yüksek mevkilerde bulunmaları ile kentte Isaurialı birliklerin sayısının artması saray ve kentte rahatsızlığa neden olur. Çünkü “barbar” olarak düşündükleri bir bölgeden gelen ve kraliyet soyundan olmayan bir kişi imparatorudur ve üst düzey yöneticiler de bu bölgeden gelen

⁵¹⁷ Jones 1957, 88 vd.

kişilerden oluşmaktadır⁵¹⁸. Zeno'dan sonra imparator olan Anastasius'un (491-518) Isaurialı askerleri ordudan uzaklaştırdığı ve emekli ettiği bilinir. Bu askerlerin kendi memleketlerinde tarımla uğraşması ve dolayısıyla vergi indirimine de girmiş olmaları da o dönemki devletin ekonomik, askeri politikalarına ve akla uygunluğu rahatlıkla düşünülebilir. Eldeki arkeolojik ve epigrafik kayıtların azlığı tüm bu ihtimaller için bir sorun oluşturmaktadır.

Kilikia ve Isauria bölgelerinde çok sayıda kilise olmasına tipik bir örnekte Kanytellis yerleşimidir. Kanytellis sahip olduğu obruk sayesinde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kutsal alan olarak işlev görmüştür. Obruk çevresine yerleştirilmiş kiliselerde bu kutsallığın Erken Hıristiyanlık–Geç Antik Dönem'de de devam ettiğini göstermektedir. Kanytellis antik yerleşimi Ceylan'ın da dile getirdiği gibi beş anıtsal kiliseye sahiptir. Ceylan bu kiliselerin kent kiliseleri ile yarışabilecek düzeyde mimarisi olduğunu ifade eder⁵¹⁹. Ayrıca Kanytellis antik yerleşimi sahip olduğu çok sayıda üretim donanımı ile tarımsal etkinliğin yoğun yaşandığı bir yer olarak da dikkat çekmektedir. Peki neden Kanytellis yerleşiminde ihtiyaçtan fazla kilise vardır? Yukarıda değinildiği gibi, kentte oturan zengin sınıfın yüksek enflasyon karşısında yaşadıkları kenti terk ederek topraklarının başına geçtikleri düşünülürse, bir de ruhban sınıfına geçmek suretiyle ekonomik avantajlar elde etme istekleri eklenirse hem Kanytellis yerleşiminde hem de Kilikia ve Isauria bölgelerinde neden çok sayıda bazilikal planlı ya da merkezi planlı dini yapı olduğunun cevabı kısmen verilmiş olabilir. Elbetteki bu yanıt tek başına yeterli düzeyde değildir. Hıristiyanlığın mülk edinme nedenleri ve teşvik öğretisi, dini ihtiyaçlar, dini gelişim ve bölgenin özellikle Aziz

⁵¹⁸ Canevello ve Özyıldırım 2009, 18.

⁵¹⁹ Ceylan 2009, 54.

Paulus, Azize Thekla, Aziz Konon ve Corycus'da bulunan *martyrion* ile hac merkezi olması da kiliselerin yapılma nedenleri arasındadır.

Kanytellis antik yerleşiminde bulunan 4 numaralı kiliseyi yapan kişinin yerleşimin yerlisi olan Papylos adında bir kişi olması⁵²⁰, buradaki kiliselerin yapımı ile yerli zenginler arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından dikkat çekici bir örnektir. Roma İmparatorluk Dönemi'nin sonunda kentlerin neden terk edildiği sorusunun cevabı da bir parça bu sosyo-ekonomik yapı içinde bulunduğu da göz ardı edilmemelidir.

⁵²⁰ Ceylan 2008, 254.

SONUÇ

3. ve 4. yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Kriz, Enflasyon ve Değişen Yerleşim

Düzenlemeleri içerisinde Karakabaklı Antik Yerleşiminin Yeri

Yukarıda açıklanan, tarihsel, ekonomik ve coğrafi şartların ışığında değerlendirildiğinde, Karakabaklı'nın imparatorluğun ekonomik gücünü toparlamak istediği bir dönemde kırsal alanda kurulmuş bir yerleşim olduğu önerilebilir. İlk evrede sadece üretim odaklı bir yerleşim görüntüsü veren Karakabaklı, değişen dini ve sosyal yaşam içinde sonraki dönemlerde sivil yerleşmeyi de içinde barındırır. Özellikle Diocletianus ile birlikte, imparatorluktaki eyalet sayısının bilerek artırılması ve merkezi otoritenin ağırlığını daha da hissettirir olmasının yansımaları Isuaria bölgesinde vali Flavius Uranius tarafından Corasion (Susanoğlu) antik yerleşiminin kurulmasıyla görülür. Kent Isauria bölgesinin limanı olur. Bu liman sayesinde *choralarında* üretim gerçekleşir ve ihraç edilir. Karakabaklı'yı da, bu kapsamda, Corasion'un *chorasında* yer alan tarımsal bir yerleşim olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, burası devlet eliyle bölgede oluşturulmuş, lejyonlar tarafından korunan, üretim odaklı kırsal bir yerleşim olarak da düşünülebilir. Yerleşim içinde bulunan bir kapı lentosu üzerinde *dioskur* takkesinin olması da yerleşimin bölgede Hıristiyanlığın tam olarak güçlenmediği bir dönemde yapıldığını akla getirir.

Karakabaklı'da temel olarak iki yapı evresi görülmektedir. İlk yapı evresinde, yerleşimin bir çiftlik karakterine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu evrede, yerleşimin işleviyle bağlantılı olarak bir çiftlik villası, çalışma ve depolama mekanlarının var olduğu tespit edilmiştir ve sonrasında bir antik yol ve anıtsal kapıların yerleşime eklendiği görülmektedir. İkinci evrede ise, yerleşimin bu çiftlik yapılanması etrafında geliştiği ve bir köy karakterine bürüdüğü, etrafındaki yapılardan anlaşılmaktadır. Bu evrede, yeni yaşamsal yapıların (evler), kiliselerin, beşik tonozlu *aediculalı* mezarların eklendiği görülür ve ilk evrede var olan yapıların başka yapılarla birleşmesi sonucu tekrar kullanımlarının olduğu anlaşılır. İlk evrede başlatılmış olan üretim odaklı yerleşim sonraki yapı evresinde, yaşamsal yapılar ile birliktelik göstererek varlığını devam ettirir. Mezar mimarisi ve kilise mimarisi yerleşimin sonraki karakteri hakkında bilgi vermesi bakımından da önem taşır.

Karakabaklı, Corasion (Susanoğlu) yerleşiminin *chorasında*, yaklaşık yedi kilometre kuzeyinde Yenibahçe deresi boyunca çıkan antik yol üzerinde bulunmaktadır. Bu kapsam Karakabaklı'yı da Corasion'a ürünlerini gönderen tarımsal bir yerleşim olarak değerlendirmek gerekmektedir. Karakabaklı'nın sahip olduğu tarımsal araziler yaklaşık dört yüz elli dönümlük bir alanı kaplamaktadır. Yerleşim, kıyıya yakın olması ve sahip olduğu iklimsel koşullardan ötürü özellikle zeytin yetiştiriciliğine uygun şartlara sahiptir. Karakabaklı'da taş destekli baskı kollu preslere sahip atölyeler, buralarda tespit edilen taşınabilir mortar formlu kırma tekneleri ile tekerlek formlu kırma taşları gibi verilerin olması, yerleşimde zeytin üretiminin yapılarak zeytinyağı elde edildiğini arkeolojik olarak

kanıtlamaktadır. Karakabaklı'nın sahip olduğu yaklaşık dört yüz elli dönümlük verimli arazi sahile ve dolayısıyla uygun iklime sahip olmasında tarımsal ürünleri çeşitlendirmiş olmalıdır. Bölgede bu kadar geniş arazilerin olduğu bir alanda tahıl ekimi yapılması ve un gibi yiyecek maddelerinin de elde edilmiş olması da olasıdır. Ayrıca Karakabaklı antik yerleşiminde bulunan şarap presleri ve donanımları yerleşimde üzüm ekiminin de yetiştiriciliğinin de yapıldığını gösterir.

Yerleşimin ilk evresinde yapıldığı tespit edilen, çiftlik villası, kule, çalışma ve depolama mekanları, atölyeler, anıtsal kapılar ve antik yol gibi yapılar hem yerleşimin sahip olduğu kırsal kimliği hem de dönemin kırsal yerleşim modelini desteklemektedirler. Bilindiği üzere, Roma İmparatorluğu ele geçirdiği tüm topraklara barış getirmesinin yanında hakim olduğu bu toprakları sosyo-ekonomik bir süreç içerisine de dahil eder. Romalılaştırma süreci içinde Akdeniz dünyası içinde kentlere *aqueductus*⁵²¹, *nymphaeum*⁵²², hamamlar⁵²³, *tetrapylonlar*⁵²⁴, tapınaklar⁵²⁵, köprüler, villalar⁵²⁶, *stoa* ve sütunlu cadde gibi mimari formlarla kimlik kazandırmıştır⁵²⁷. Yeni kentlerin yapılmasının yanında kırsal alanlarda da Roma'nın etkisi hissedilir. Gerek emekli olan askerlerini yerleştirerek gerekse devlet malı olan arazilerin işletilmesinin gerekliliğinden dolayı kırsal bölgeleri üretim sürecine dahil

⁵²¹ Coulton 1987, 72 vd.

⁵²² Walker 1987, 60 vd.

⁵²³ Farrington 1987, 50 vd.

⁵²⁴ Mühlenbrock 2003.

⁵²⁵ Çakmak 2008, 41 vd.

⁵²⁶ Smith 1997, 46 vd.

⁵²⁷ Waelkens 1987, 94 vd; Dodge 1987, 106 vd; Lyttelton 1987, 38 vd; Ward ve Perkins 1981, 21 vd; Anabolu 2001, 13 vd.

eder. Bu amaçla kırsal alanlarda çiftlik yapıları inşa edilir. Kentleri ve ekonomiyi besleyen kırsal alanlardaki üretim Roma İmparatorluğunun önemli girdileri arasındadır. İ.Ö.1. yüzyılda yükselen lüks ihtiyacı ve gereksinimler villaların küçük odalarıyla karşılanması mümkün olmaz ve villaların planlarında değişiklik başlar⁵²⁸. Kentsel yaşamın genişlemesi ile birlikte özellikle çiftlik villaları ekonomik hayatın vazgeçilmezi olur. Diğer villalarda görüldüğü gibi çiftlik villalarının planlarında da büyüme gerçekleşir. Politik krizin çıktığı ve yüksek enflasyonun yaşandığı İ.S.3. ve 4. yüzyılda villa mimarisi de değişikliğe uğrar. Tetrarchi Döneminde yeni villaların yanında eski villalarda ek yapı birimleri ile büyütülür. İ.S. 3. yüzyıl başlarına ait büyük anıtsal koruna gelmiş villalar çok azdır. Apsisli mekanların 4.yüzyılda villa yapılarına, eklenmeye başladığı görülür⁵²⁹. Büyük kentlerin 3. yüzyılda yaşanan ekonomik kriz sonrası terk edildiği ve kırsal yaşam alanlarında nüfusun yoğunlaşmaya başladığı bilinmektedir. Kriz sonrası kentlerin kamusal mimarlığının geriler⁵³⁰. Fakat kırsal alanlarda kentsel mimari izleri taşıyan yeni yapıların yapılmasına başlanır. Kırsal alanlarda çeşitli yapılarda mozaikli süslemeler⁵³¹, portikli avlular, anıtsal kapılar ve anıtsal mezarlar gibi öğeler sıklıkla kullanılmaya başlanır.

Küçük Asya ve dolayısıyla Kilikia ve Isauria bölgeleri de İ.Ö. 2. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğunun etkisi altında kalır⁵³². Küçük Asya içinde Lykia, Bithynia ve Bergama gibi bölgelerde Romalılaştırma ve Romalılaştırma politik, kültürel, siyasi olarak fazlasıyla

⁵²⁸ Mielsch 1987, 39.

⁵²⁹ Mielsch 1987,90.

⁵³⁰ Mitchell 1996, 193 vd.

⁵³¹ Tülek 2008, 308.

⁵³² Kaya 2009, 195 vd.

hissedilir⁵³³. Böylelikle imparatorluğun elinde olan tüm topraklarda sosyal yaşam ve ekonomik yapı Romalılaşma sürecine dahil olur⁵³⁴. Kilikia ve Isauria bölgelerine, Romalılaşma süreci içinde su kemerleri⁵³⁵, tapınaklar⁵³⁶, anıtsal kapılar, çeşmeler, mezarlar⁵³⁷, sütunlu caddeler gibi kentsel mimari doku oluşturan yapılar inşa edilir⁵³⁸. Ayrıca bu süreç içinde bölgedeki kentler sikke basmış, sivil ve dini yapılarda Roma inşaat tekniğine uygun kemer-tonoz kullanımı da yaygınlaşmıştır⁵³⁹.

3. yüzyıl ekonomik krizi Kilikia ve Isauria bölgesindeki kırsal yaşam alanlarını da etkiler. Diocletianus'un gerçekleştirdiği idari ve askeri yapılanma sonucu imparatorluğun birçok farklı noktasında çok sayıda karargah kurulduğu bilinmektedir. Karargahlar özellikle kırsal alanlardaki ekonomiyi ve huzuru sağlamaya çalışır. Bu duruma örnek olarak Isauria bölgesinde 4. yüzyılda ortaya çıkan isyanlar ve bölgenin üç lejyon birliğine ayrılması gösterilebilir. Ayrıca Anamurion antik yerleşiminde askeri birliklerin bulundurulmasına başlanır⁵⁴⁰. Bu süreçle birlikte savunmayı ön plana çıkaran bir yerleşim düzenlemesine ait izler görülmeye başlar. Karakabaklı'daki çiftlik villasının etrafı duvarla çevrili bir avluya ve bir kuleye sahip olması bu duruma destek verir. Bununla birlikte, bölgede kule kullanımının daha erken bir gelenek olduğu da bilinmektedir ve çiftliklerdeki kulelerin bu gelenekten de etkilenmiş olması muhtemeldir. Kilikia bölgesinde en erken tarımsal

⁵³³ Aytaçlar 2009, 287 vd; Öztürk 2009, 277 vd; Broughton 1934, 207 vd; Aşkın 2006, 186 vd.

⁵³⁴ Millet 2000, 171 vd; Corbier 2000, 213 vd; Patterson 2000, 149 vd; Perring 2000, 279 vd.

⁵³⁵ Özbay 2007, 45 vd; Özbay 2001, 145 vd; Özbay 1998.

⁵³⁶ Çakmak 2008, 41 vd.; Erten 2009, 76 vd.

⁵³⁷ Townsend ve Hoff 2009, 1 vd.

⁵³⁸ Kaplan 2009, 90 vd.; Türkmen 2007, 46 vd.

⁵³⁹ Erten 2009, 82; Durukan 2009, 343 vd.

⁵⁴⁰ Hellenkemper 1986, 625 vd.

yapılanmalar Kilikia Kuleleri'dir. Hellenistik Dönemde Lamos ve Kalykadnos nehirleri arasında kalan topraklar Olba Tapınak Devleti'nin hakimiyeti altında kalmıştır. Durugönül Olba tapınak devleti için önemli olan bu tarım arazileri üzerinde bir takım toprak düzenlemeleri yapıldığını düşünmektedir⁵⁴¹. Mackay tarafından Kilikia kulelerin gözetleme amaçlı oldukları iddia edilse de⁵⁴², Durugönül, bu kulelerin gözetleme işlevlerinden başka tarım arazileri için depo gibi farklı işlevlere de sahip olduklarını düşünür⁵⁴³. Bu kulelerin yapım dönemleri için Durugönül, Hellenistik Dönem ile Roma hakimiyetinin başlarına kadar olan dönemi önermektedir⁵⁴⁴. Hellenistik Dönemde Olba Tapınak Devleti için tarım binaları olarak da düşünülen kuleler Roma Döneminde toprak kullanımı ile oluşan değişiklik sonucunda yeni yapı tarzlarına eklenmiş olabilirler⁵⁴⁵. Hellenistik Dönemde gözetleme, savunma ve depo olan kuleler, Roma İmparatorluk Dönemi ile villalara eklenerek oluşan kuleli çiftlik villaları bölge için yeni bir tarz olmuştur. Fakat kuleler bu yeni eklentilerine rağmen asıl görevleri olan gözetleme, savunma ve depo gibi işlevlerini kaybetmemişlerdir.

Karakabaklı'da, çiftlik villasının bir kuleye sahip olması ve bu kule ile arasında avlu bulunması da yerleşimin ilk evresinin özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir. Kuleli çiftlik villasına giriş bu kuleden olmaktadır. Kule dışı açılan bir kapıya sahiptir. Bu kapıdan kule içine girilir ve buradan da avluya açılan bir kapı daha bulunur. Kulenin çok köşeli olarak inşa edilmiş olması savunma amacına yönelik olmalıdır. Kule, yaşanan isyan

⁵⁴¹ Durugönül 1995a,75–82.

⁵⁴² MacKay 1981,55 vd.

⁵⁴³ Durugönül 1995b, 197.

⁵⁴⁴ Durugönül 1995b, 197.

⁵⁴⁵ Aydınoglu 1999, 160–161.

ve talanlara karşı önlem olarak ürünlerin korunması amacıyla düşünülmüş olabilir. Ayrıca çalışma ve depolama yapılarının benzer duvar örgülerine sahip olması da savunmanın sadece çiftlik villası ile sınırlandırılmadığı, üretimin ve depolamanın gerçekleştiği yapıların da korunmak istendiğini gösterir.

Karakabaklı çiftlik villasında Akdeniz bölgesinde bulunan çiftlik yapılarına benzer şekilde Geç Antik Dönemde kule ve savunma ağırlıklı üretim anlayışı vardır. Plan olarak çiftlik villalarının giriş katları depo olarak kullanılır ve ikinci katlarının yaşamsal mekanlar olarak düzenlendiği görülür. Karakabaklı çiftlik villasının ilk katının depo olarak, ikinci katın ise yaşam mekanı olarak şekillendiği anlaşılmaktadır. Antik Dönem Akdeniz dünyasındaki çiftlik yapıları belirli bir planda değildir. Karakabaklı çiftlik villası da benzer çağdaşları ile plansal birliktelikleri görülmemektedir. Ancak antik yollara yakın olmaları ile ortak özellikler barındırırlar. Kayalık alanların çiftlik yerleşimlerinde yapıların oluşturulmasında temel oluşturdukları, yapımlarında yerel kesme taşlar kullanıldığı görülür. Karakabaklı çiftlik villası, çalışma ve üretim yapıları ve diğer yaşamsal yapılar yerel kesme taşlardan ve yer yer anakaya üzerinde inşa edilmiştir.

Karakabaklı'da tespit edilen ve anıtsal kapılar olarak tanımlanan *tetrapylon*ların ise antik yol yapımı sırasında yol ile birlikte inşa edildikleri, kuzey anıtsal kapının önünde açılmış olan kaçak kazı sonucu anlaşılmaktadır. Ancak her iki anıtsal kapı, sonraki dönemde çeşitli yapı grupları ile plansal olarak birliktelik gösterir. *Tetrapylon*lar yerleşimin ilk evresinde kırsal alanda kentsel bir mimari izi taşır. *Tetrapylon*ların yapılmasının amacı Flavius Uranios'un valiliği sırasında kurulan Corasion'nun (Susanoğlu) sahip olduğu anıtsal

kapılara öykünme olabilir ve bizzat vali tarafından yaptırılmış olması dönemin imar hareketine ve ekonomik yapısına uygun olacaktır. Çünkü Diocletianus ile birlikte yeni bir imar döneminin başlamasıyla birlikte özellikle generallerin olduğu kentler ve çevrelerinde *tetrapylon*lar, yollar, köprüler, sınır kaleleri ve lüks yapıların tekrar yapılmaya başlandığı bilinir⁵⁴⁶. Bu imar faaliyetleri Valentianus, Valens, Gratianus, Arkadius ve Honorius dönemlerinde de devam eder. Fakat yaşanan enflasyon sonucu fakirleşen meclis üyeleri bu imar faaliyetleri içinde çok fazla yer alamazlar. Bu duruma uygun bir örnek olarak; Diocletianus'un idari reformu sonucu Isauria bölgesinde kalan Diocaesarea (Uzuncaburç) antik yerleşiminin depremde zarar gören tören kapısının dönemin imparatorları olan Arcadius ve Honorius tarafından tamir ettirilmesi gösterilebilir⁵⁴⁷. Kilikia ile Lykaonia bölgesi arasında ulaşımı sağlayan en kısa yol Tetrarchi Döneminde yenilenir⁵⁴⁸. Şüphesiz bu durum hem yerel meclisin görevlerini hem de vergilerin ve askerlerin daha hızlı sevk edilebilmesini sağlamıştır.

İlk evrede *tetrapylon*lar kırsal alanda yerleşimin kentsel bir ögesi olarak görülür. Bu anıtsal kapılar sayesinde sembolik olarak yerleşime girilmektedir ve çıkılmaktadır. Ancak anıtsal kapılar sonraki dönemde bu görevlerinin yanında dinsel bir kimlik de kazanır. Corycus antik yerleşiminde bulunan kutsal alana girişin bir *tetrapylon*la taçlandırılması gibi Karakabaklı güney *tetrapylonu* da yerleşime inşa edilen Kilise 1 ile dini anlam bulur. Güney *tetrapylonun* Kilise 1 ile birleşmesi kilisenin ön girişini anıtsal bir hale getirerek yerleşime ayrı bir özellik katmıştır. Böylelikle dışarıdan veya yerleşimde bulunan herhangi

⁵⁴⁶ Wassink 1991, 488.

⁵⁴⁷ Keil ve Wilhelm 1931, 44.

⁵⁴⁸ Sayar 1997, 118.

bir kimse *tetrapylon*dan geçerek kiliseye girecektir. Isauria bölgesinde bu durum bazı antik yerleşimlerde görülmektedir. Alahan manastır kompleksine tek bir girişe sahip bir kapıdan girilmektedir. Kuzey *tetrapylon*un doğusuna yerleşimin sonraki evresinde apsisli bir mekan eklendiği görülür. Varinlioğlu kuzey *tetrapylona* eklenen apsisli mekanın şapel olduğunu düşünür⁵⁴⁹.

Güney *Tetrapylonun*, Kilise 1'in yapımı sırasında kilisenin ana giriş kapısı olarak düşünülmüş olması beraberinde bazı sorunları ve bu sorunların çözümüne dair plansal değişiklikleri de getirdiği anlaşılmıştır. Burada Kilise 1'in doğu aksının tam olarak planlamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü merkez girişin *tetrapylon* olarak düşünülmüş olması ana giriş ile apsis arasındaki yüz seksen derecelik aks uyumu zorunluluğu, *naosun* ve apsisin planını değiştirmiştir. *Naos* içinde orantılı nef kullanımını tam olarak gerçekleştirmek için plansal eklentiler yapıldığı görülür. Bu eklentiler içinde kuzey nefin bir kısmı bir duvarla sonlandırılmış olup burada kilise içinde kuzeyde, ayrı bir koridor oluşturulmuştur. Ayrıca Kilise 1'in apsisinin kutsal toprakların olduğu yöne doğru biraz daha yönlendirilmek istendiği apsis aksının eğik planından anlaşılır. Bu durum kuzeyden güneye gelen dik aksın, doksan derecelik bir açıyla uzunlamasına olan doğu-batı duvarıyla birleşmemesinden anlaşılır.

Kilise 1 ve Güney *Tetrapylonun* neden bir plansal birleşme yaşadığı konusunda da bazı fikirler öne sürülebilir. *Tetrapylon*ların işlevleri Hıristiyanlık ile birlikte dini bir anlam kazandığı Anıtsal Kapılar bölümünde değinilmiştir. Efesteki *tetrapylonun* dört incil yazarını

⁵⁴⁹ Varinlioğlu 2008, 56.

sembolize eden plastik eserlerle donatılmış olması bu mimari formun Hıristiyanlık ile anlam bulmasına neden olur. Böyle bir “mimari moda” ile Karakabaklı yerleşiminde bulunan Güney *Tetrapylon*un Kilise 1’in yapımında mimari birleşme sağlaması olasıdır. Ayrıca *tetrapylon* ile anıtsal bir girişe sahip olacak olan Kilise 1 yerleşim içinde kendini çok daha gösterişli konuma çıkarmış olacaktır. Zaten kiliseler buldukları yerleşimde gösterişli, yüksek konumlarıyla Erken Hıristiyanlık Döneminde kentin en göze çarpan mimari formları oldukları da bilinir⁵⁵⁰.

Kilise 2’nin, Kilise 1’den sonra inşa edildiği, plansal birlikteliklerinden ve sahip olduğu sütun başlıklarının 6. yüzyıla tarihleniyor olmasından anlaşılmaktadır. Kilise 2’nin duvarı ile Kilise 1’in apsisi birleşir. Bu birleşme, 1 numaralı kilisenin kuzey ve güneyinde bulunan yan odaların ve koridorun planını bozmuştur. Neden ikinci bir kilise yapıldığı sorusunun cevabı kesin olmamakla birlikte yukarıda Kilikia ve Isauria bölgelerinde aynı alan içinde iki kilise olmasının nedenleri konusunda bazı olasılıklar üzerinde durulmuştu. Bu nedenler güneydoğu Isauria bölgesi içinde kalan Karakabaklı yerleşimi içinde düşünülebilir. Yerleşimde ve bölgede yaşayan toplumun *Monophysist* ya da *Diophysist* öğretiyi kabul ettiği bilinmemektedir. Ancak ülke genelinde görülen iki farklı düşünce Karakabaklı’da da kendini ikinci bir kilise olarak göstermiş olabilir. 5. yüzyılın başından itibaren Isaurialıların üst düzey subay ve yönetici olmaları ile Zeno’nun Isaurialı olması bölgenin ekonomik ve imari yönden zenginleşmesine neden olduğu akla yatkındır. Ayrıca Zeno’nun *Monophysist* öğretiye yakın olması, Kilise 1’in sütun başlıklarının 5. yüzyıl özelliği göstermesine fakat Iustinianus döneminde *Monophysist*lerin mahkum olmasıyla

⁵⁵⁰ Gregory 2008, 118.

Diophysistlerin güçlenmesi Karakabaklı'da da kendini ikinci bir kilise olarak göstermiş olabilir. Kilise 2'nin sütun başlıklarının 6. yüzyıl özelliği göstermesinin bir nedeni de bu olmalıdır.

Kilise 1'in apsis yönünün kutsal topraklara tam olarak bakmaması bir diğer neden olabilir. Her ne kadar Kilise 1'in apsisinin eğik yapılmasıyla bu durum düzeltilmek istenmiş olsa da tam olarak sonuca ulaşılamamış olması ikinci bir kilise yapımını zorunlu kılmış olabilir.

Her iki kilisenin plansal birlikteliğe sahip olmasının bir diğer nedeni de, sebebi ister doğa öğretisi ister apsis yönünün yanlış yere bakması olsun, Kilise 2'nin, Kilise 1 içerisinde olduğu varsayılabilir rölikerin kutsallığından faydalanmak isteği de olduğu düşünülebilir.

Tüm bunların yanında Geç Antik Dönemde kentlerdeki eski yapıların işlevlerini kaybettiği, başka yapılar olarak ya da yeni yapılarla birlikte kullanımlarının devam ettiği ya da taşlarını sökülerek başka yapılar yapıldığı da bilinmektedir. Dağlık Kilikia bölgesi sınırları içinde olan Elaiussa Sebaste antik kenti agorasının Geç Antik Dönemde işlevini büyük ölçüde kaybederek, bazilikal planlı bir kiliseye çevrilmesi buna örnek gösterilebilir. Kiliselerin kent sokaklarında halkla iç içe yaptığı geçit törenleri ve şenliklerin sayısının artması da 5. yüzyılda görülen bir durumdur⁵⁵¹. Karakabaklı'da bulunan kiliselerin antik bir yol üzerine yapılmış olmaları bu dönem içinde gerçekleşen geçit törenlerine ve ritüele de uygun olmaktadır.

⁵⁵¹ Gregory 2008, 119.

Karakabaklı *tetrapylon*ları üst örtülerinin çapraz tonoz olduğu düşünülmesi dönemin mimari anlayışına da uygun olacaktır. Çünkü Geç Roma İmparatorluk Dönemi *tetrapylon*larının üst örtülerinin çapraz tonoz olduğu bilinir. Karakabaklı *tetrapylon*ları da dönemsel olarak Corasion ile birlikte ortaya çıktığı ve bizzat imparatorluk tarafından yapıldığı düşünülürse üst örtülerinin çapraz tonoz olması hem dönemin mimari özellikleriyle hem de siyasi-ekonomik süreciyle uygun bir durum oluşturacaktır. Araştırmacıların özellikle 4. yüzyıla tarihledikleri *tetrapylon*ların birçoğunu yerleşimde bulunan *principalis* (karargah) ile ilişkilendirdikleri anıtsal kapılar bölümünde değinilmişti. Karakabaklı çiftlik yerleşiminin aynı zamanda bir karargah olup olmadığı arkeolojik olarak tespit edilememiştir.

Yerleşimde tespit edilen mezarlar ise buradaki yerleşim düzenlemesi hakkında ayrıntılı bilgi sağlarlar. Olba bölgesinde lahit üretimi Roma İmparatorluk döneminde gerçekleşmiştir. Küçük Asya'da merkezi üretimin en önemli noktasının Dokimeion olduğu ayrıca yarı mamul üretim yapan Prokonnessos, Ephesos, Aphrodisias ve Karia gibi merkezlerde bulunduğu ve bu merkezlerden yarı mamul girlandlı lahitlerin birçok coğrafyaya gönderildiği bilinir⁵⁵². Olba bölgesi de Dokimeion'dan lahit ithal eder ve bu lahitler bölgede kopyalanır. Karakabaklı'da bulunan serbest duran lahitler ve chamosorium mezarlar biçimsel ve süsleme olarak Olba bölgesi örnekleri ile benzetilmektedir. Yerleşimde serbest duran lahitlerin tekne ve kapak kısımlarındaki süslemelerin tek taraflı olduğu ve yarı mamul olarak kopyalandıkları görülür. Chamosorium mezarlar, kolay ve ucuza

⁵⁵² Karazüüm 2005, 60.

üretilmelerinden dolayı, bölgede oldukça yaygın olarak kullanılmışlardır. Isauria ve Kilikia bölgeleri dışında bu tip mezarlar Küçük Asya'nın birçok bölgesinde görülmektedir.

Tonozlu mezarlar ise Olba bölgesinde Erken Roma İmparatorluk Döneminden itibaren görülürler. Ancak İmparatorluk Dönemi tonozlu mezarları pagan özellikleri de kendi planları içinde barındırırlar. Olba bölgesindeki Roma Dönemi tonozlu mezarların önlerinde sütunlu anıtlar ile büst kabartmaları vardır. Bu yönleri ile Karakabaklı'da bulunan beşik tonozlu *aediculalı* mezarlarından ayrılırlar. Ancak erken örnekler, genelde bir çiftlik yerleşimi içinde bulunurlar. Bu açıdan Karakabaklı yerleşiminde bulunan beşik tonozlu *aediculalı* mezarlar erken örneklerle benzetilmektedirler.

Olba bölgesinde lahit üretiminin Erken Hıristiyanlık Döneminde de devam ettiği ve teknesi veya kapağı üzerinde bir madalyon içerisinde haç, teknenin tamamını kaplayan büyük haç motifleri taşıyan lahitle bulunur. Hıristiyanlık döneminde üretilen lahitle başkent Constantinopolis'in örnekleriyle benzerlik gösterdiği anlaşılır⁵⁵³. Karakabaklı mezarlarının genelde standart bir özelliğe sahip olmadıkları görülür. Arazinin yapısına bağlı olarak yerleştirilmişlerdir.

Karakabaklı'daki kiliselerin olduğu antik yola birleşik bitişik nizamda çok sayıda dükkan olması muhtemel mekanlar bulunur. Aynı şekilde Erken Hıristiyanlık Dönemi için dükkanların kilise etrafında toplandığı sıklıkla görülen bir durumdur⁵⁵⁴. Çünkü sosyal hayatın merkezi konumuna gelen kiliseler agoraların görevine benzer bir konuma gelir.

⁵⁵³ Karaüzüm 2005, 63.

⁵⁵⁴ Gregory 2008, 118.

Karakabaklı yerleşiminde bulunan dükkanları da bu kapsamda düşünmek mantıklı olmaktadır.

Ayrıca Kilikia ve Isauria bölgesinin kırsal tarım alanları ve çiftliklerin olduğu noktalarda sıklıkla görülen harman yeri, Karakabaklı yerleşiminde de mevcuttur. Harman yeri çiftlik villasının güneyinde bulunur. Etrafının devşirme taşlarla çevrildiği görülen harman yeri, yerleşimin sonraki bir döneminde oluşturulmuş olmalıdır. Çünkü ilk kurulduğu düşünülen dönem içinde kaotik ortam açıkta harman yeri kavramını mümkün kılmamaktadır. Çiflik villası ile çalışma-depolama yapıları içinde gerçekleşen üretim süreci ancak 5. yüzyılın son çeyreğinde sağlanan huzur ortamıyla açık alanlara taşınmış olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akalın A. (2005). Antik Grek yerleşim tipleri, kavramlar ve tartışmalar. *Olba*, 12, 69–83.

Akşit, O. (1970). *Roma imparatorluk tarihi (M.S.193–395)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Anadolu, M. U. (2001). *Roma imparatorluk dönemi mimarlık yapıtları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Anderson, J. G. C. (1897). The road-system of eastern Asia Minor with the evidence of Byzantine campaigns. *The Journal of Hellenic Studies*, Vol, 17, 22–44.

Aran, B. (1971). *Anadolu'da Roma devri mimarisi*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Arca, E. N.A. (2002). Lykia'lı bir euergetes: Opramoas. *Likya İncelemeleri*, I, 2002, 79–91

Arseven, C. E. (1947). *Sanat ansiklopedisi, cilt, 2*. Milli Eğitim Basım evi.

Asgari, N. (1995). The Proconnesian production of architectural elements in late antiquity, based on evidence from the marble quarries. *Constantinople and Hinterland. Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications*, 3, 263-287.

Ashby T. ve Fell, R. A. L. (1921). The via flaminia. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 11, 125–190.

Aşkın, E. (2006). *Kent planı ve mimari yapılanması açısından Kilikia ve Lycia*

bölgelerindeki Roma dönemi kentlerinin karşılaştırılması.

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji
Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Augustinus. (1999). *İtiraflar*. (Çev. Dominik Pamir). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Avner, U. ve Magnes, J. (1998). Early Islamic settlement in the southern Negev. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research, No. 310, (May)*, 39–57.

Aydın, A. (1999). Die kirche 2 in Emirzeli. *Olba, 2, B*, 499–513.

Aydın, A. (2001–2002). Tarsus aziz Paulus kilisesi. *ADALYA, 5*, 223–236.

Aydın, A. (2002). Çatıören kilisesi. *Olba, 5*, 105–11.

Aydın, A. (2004). Silifke, Sömek köyü kiliseleri yüzey araştırması. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, 2004–2*, 110–112.

Aydın, A. (2007). Kilikya ve Isauria bölgesinde gelişen hıristiyan mimarisi. *Mersin arkeolojik kültür envanteri içinde* (ss 27–34). Mersin: Mersin Valiliği Yayınları.

Aydın A. (2008). Adana, Anamur ve Silifke müzesi'ndeki figürlü paye ve levhalar. *Adalya, 11*, 269–286.

Aydın, A. (2009). Hıristiyan dinindeki martir-aziz ve rölik kültürünün Kilikya-Isaurya bölgesi hıristiyanlığına yansımaları. *Olba, 17*, 63–82.

Aydinoğlu, Ü. (1998a). Olba bölgesi yol ağı. *Olba, 1*, 139–146.

Aydinoğlu, Ü. (1998b). *Doğu dağlık Kilikia'da villae rusticae*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Aydinoğlu, Ü. (1999). Doğu dağlık Kilikia'da villae rusticae. *Olba*, 2, özel sayı, 1. cilt, 155-167.
- Aydinoğlu, Ü. (2005). Yerleşim modeli oluşturmak mümkün müdür? Dağlık Kilikia'dan iki yerleşim modeli denemesi. *Olba*, 12, 165–184.
- Aydinoğlu, Ü. (2007). Hellenistik dönemde Olba bölgesinde yerleşimler ve yerleşim düzenlemesi. *Mersin arkeolojik kültür envanteri içinde* (ss 19–26). Mersin: Mersin Valiliği Yayınları.
- Aydinoğlu, Ü. (2008). Mersin ve çevresinde antik çağda ne üretiliyordu? *Aratos*, 28, 19–21.
- Aydinoğlu, Ü. ve Alkaç, E. (2008). Rock-cut wine presses in rough Cilicia. *Olba*, 16, 277– 290.
- Aydinoğlu, Ü. (2009). *Dağlık Kilikia bölgesinde antik çağda zeytinyağı ve şarap üretimi: üretimin arkeolojik kanıtları*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Aytaçlar, P. Ö. (2009). Küçük Asya'nın romanizasyon'u. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49*, 286–296.
- Bahar, H. (1991). *Isauria bölgesi tarihi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Barnes, T. (1998). Constantine, Athanasius and the Christian church. Lieu, S. N. C. ve Montserrat, D. (Ed). *Constantine history, historiography, and legend*. içinde (ss 7–20). London: Routledge.
- Broughton, T. R. S. (1934). Roman landholding in Asia Minor. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association, Vol. 65*, 207–239.

- Bulut, S. (2007). Beydağları çiftlik yerleşimleri ve işlikler. *Silifke Müzesi Konferansları 2005–2006*, 23–33.
- Bulut, S. (2008). Gazelin İni: Trebenna teritoryumundan bir çiftlik evi. *Doğudan yükselen ışık arkeoloji yazıları: Atatürk Üniversitesi 50. kuruluş yıldönümü arkeoloji bölümü armağanı içinde (ss 417–431)*. İstanbul: Atatürk Üniversitesi.
- Canevello, S., A. (2004). Iconiumlu azize Thecla, yaşamı ve mucizeleri. *Olba*, 10, 261–271.
- Canevello, S. A. (2009). Seleucialı Basileus: kristoloji tartışmalarındaki görüşleri ve eserleri. *Arkeoidea, Yıl, 3, Sayı, 7*, 42–48.
- Canevello, S. A. ve Özyıldırım, M. (2009). E. Özbayoğlu (Ed). Constantinopolis tahtında Isaurialı bir imparator: Zeno. *Lucerna, klasik filoloji yazıları, yaşam öyküsü içinde (ss 16–28)*. İstanbul: TB Yayıncılık, 4.
- Castellana, G. ve McConnell, B. E. (1990). A rural settlement of imperial Roman and Byzantine date in Contrada Saraceno near Agrigento, Sicily. *American Journal of Archaeology, Vol. 94, No, 1 (Jan.)* 25–44.
- Cato. (1979). *De re rustica*. (Çev. Hooper, W. D.). Great Britain: H.B. Ash.
- Ceylan, B. (2008). Kanlıdivane 2006. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1*, 251–260.
- Ceylan. B. (2009). Kilikya’da geç antik dönem kırsal yerleşimleri: Kanytellis örneği. *Olba*, 17, 45–61.
- Chehab H. K. (1993). On the identification of ‘Anjar (‘Ayn al-Jarr) as an umayyad

- foundation. *Muqarnas, Vol, 10, Essays in Honor of Oleg Grabar,* 42–48.
- Chehab, H. K. (1963). The umayyad palace at 'Anjar. *Ars Orientalis, Vol, 5,* 17–25.
- Columella. (1977). *De re rustica.* (Çev. H.B. Ash) Great Britain: The Loeb Classical Library).
- Corbier, M. (2000). Kent, arazi ve vergilendirme. (Çev. L. Özgenel). *Antik dünyada kırsal ve kent içinde* (ss.213–245). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Coulton, J. J. (1987). Roman aqueducts in Asia Minor. Sarah Macready ve F. H., Thomson (Ed). *Roman architecture in the Grek world içinde* (ss. 72–84). London: Thames and Hudson.
- Courvoisier, J. (1982). Bogen und arkaden = arcs et arcades. *Glossarium artis, Bd. 3.* München: Saur.
- Croke, B. (2006). Justinian, Theodora, and the church of saints sergius and bacchus. *Dumbarton Oaks Papers, Vol. 60,* 25–63.
- Curtis, C. D. (1908). Roman monumental arches. *Supplementary papers of the American School of Classical Studies in Rome, Vol, 2,* 26–83.
- Çakmak, Ü. (2008). Kilikia Roma dönemi tapınakları. *Arkeoidea, Yıl 2, Nisan Sayısı 6,* 41– 48.
- Çakmak, Ü. (2009). Dağlık Kilikia (Olba) bölgesi'nin iv.–vii. yüzyıllar arasındaki sosyal yaşam ve ekonomik yapısına genel bir bakış. *Arkeoidea, Yıl 3, Ocak Sayısı 7,* 49–54.
- Çelgin, A. V. (1994). Termessos ve çevresinde nekropol ve epigrafya araştırmaları:

- 1975–1991 yılları arasında yapılan çalışmaların toplu sonuçlarına kısa bir bakış. *Anadolu Araştırmaları, XIII*, 153–177.
- Çevik, N. ve Gülşen F. (1998). Kent Antalya'nın arkeolojik envanteri projesi III: Varsak (Lyrboton Kome) yüzey araştırması. *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 2*, 365–372.
- Çevik, N. B. Varkıvanç ve İ. Kizgut. (2003). Trebenna ve çevresi 2001. *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. band*, 97–112.
- Çevik, N., B. Varkıvanç, S. Bulut ve Akyürek E. (2004). Trebenna ve çevresi yüzey araştırmaları 2002. *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. band*, 265–278.
- Çevik, N., Varkıvanç, B., ve Akyürek, E. (2005). *Trebenna: tarih, arkeolojisi ve doğası = its history, archaeology and natural environment*. Antalya, Türkiye: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Çevik, N. ve Bulut, S. (2007). The Belen and Kelbessos farmsteads with towers on the border of Pisidia-Lycia and some thoughts on security in the countryside. *Adalya, X*, 105–130.
- Çevik, N. (2008). Antalya-Bey Dağları yüzey araştırmaları 1997–2006 ve yeni keşifler. *Doğudan yükselen ışık arkeoloji yazıları: Atatürk Üniversitesi 50. kuruluş yıldönümü arkeoloji bölümü armağanı* içinde (ss 17-36). İstanbul: Atatürk Üniversitesi,
- Dagron, G. ve Feissel D. (1987). *Inscriptions de Cilicie. Monographies, 4*. Paris: De Boccard 11 Rue de Medicis.
- Dagron, G. ve Callot O. (1998). Les bâtisseurs isauriens chez eux notes sur trois sites des

- environs de Silifke. L. Ševčenko-I. Hutter (Ed), AETOS: *Studies in honour of C. Mango* içinde (ss 55–70), Stuttgart-Leipzig.
- Deichmann, F. W. Grossman P. ve Feld, O. (1988). *Nubische Foscungen*. Berlin: Gebr Mann Verlag.
- Demirkent, I. (2005). 12. yüzyıla kadar Bizans'da loncalar. *Bizans tarihi yazıları* içinde (ss 159-173). İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1. Baskı.
- Diler, A. (1994). Akdeniz bölgesi antik çağ zeytinyağı ve şarap işlikleri. *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 505–520.
- Diler, A. (1995). Akdeniz bölgesi antik çağ zeytin ve üzüm presleri, 1993. *12. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 441–458.
- Dodge, H. (1987). Brick construction in Roman Greece and Asia Minor. Sarah Macready ve F. H., Thomson (Ed). *Roman Architecture in the Grek World* içinde (ss. 106-116). London: Thames and Hudson.
- Doğan, S. (2004). Likya'da Bizans dönemi çalışmaları. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, 2004, 2, 90–94.
- Doğan, S. (2008). Alanya ve çevresinde erken hıristiyan – Bizans evleri ve kırsal yaşam. *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ, Yıl, 2, Sayı, 2, 1-20*.
- Doğer, E. (2005). Yamanlar Dağ'ında geç antik iskanları: kronolojik ve mekan organizasyonlarına ilişkin sorunlar. *Olba, 12*, 101-124.
- Downey, G. (1961). *A history of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab conquest*.
- Downey, G. (1963). *Ancient Antioch*. Princeton.
- Durugönül, S. (1995a). Olba: polis mi, territorium mu? *Lykia, II*, 75–82.
- Durugönül, S. (1995b). Kilikia kulelerinin tarihteki yeri. *AD, III*, 197–202.

- Durugönül, S. (1998a). *Türme und siedlungen im rauhen Kilikien. eine untersuchung zu den archäologischen hinterlassenschaften im Olbischen territorium, Asia Minor Studien Band, 28, Bonn.*
- Durugönül, S. (1998b). 1996 yılı İçel ili (Antik Dağlık Kilikia) yüzey araştırması ile kuleler-kaleler ve yerleşimlere olan ilişkileri. *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. cilt, 281–293.*
- Durugönül, S. (1998c). Neue reliefs aus dem rauhen Kilikien. G. Arsebük, M. J. Mellink, W. Schirmer (Ed). *Karatepe'deki ışık, Halet Çambel'e sunulan yazılar içinde (ss. 277–288).*
- Durugönül, S. (2001-2002). Development of ancient settlements in Kilikia. *Adalya, 5, 107-118.*
- Durugönül, S. (2004). Krallar, rahipler ve korsanlar. başlangıcından Roma dönemi sonuna kadar eskiçag'da Mersin bölgesi. *Sırtı dag, yüzü deniz: Mersin içinde (ss 27–51), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- Durugönül S., Durukan, M., E. Aşkın, E. Alkaç, D. Kaplan ve H. Körsulu (2007). 2006 yılı Korykos (Kızkalesi) yüzey araştırması. *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, cilt, 1, 115–124.*
- Durugönül, S. (2009). Dağlık Kilikia (olba territorium'u) kabartmalarında yerel heykeltıraşlık unsurları. Y. Özdemir (Ed), *Mersin sempozyumu içinde (ss. 62–69).*
- Durukan, M. (2005). Monumental tomb forms in the Olba region. *Anatolian Studies, Vol, 55, 107–126.*
- Durukan, M. (2009). Bautechnik im antiken und vorantiken Kleinasien. *Byzas, 9, 343–370.*

- Düzenli, Ö. (2009). *Dağlık Kilikia bölgesinde çiftlik yapıları içinde tespit edilen lahit mezarlar*. Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü. Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- Edwards, L.W. (1982). Ecclesiastical architecture in the fortifications of Armenian Kilikia. *Dumbarton Oax Papers*, 36, 155–176.
- Edwards, R. W. (1982). Two new Byzantine churches in Cilicia. *Anatolian Studies*, 32, 23–32.
- Eichner, I. (2004). Dağlık Kilikia'daki erken Bizans konutları yüzey araştırması 2003. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, 2004–2, 74–78.
- Eichner, I. (2005). Frühbyzantinische wohnhäuser in Kilikien. arbeitsbericht über die kampagne 2003 und einige ergebnisse des Projektes. 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı. Band, 2*, 201–212.
- Eichner, I. (2008). Sinekkale-herberge, kolster oder gutshof? *Olba*, 16, 337–361.
- Elton, H. (2005). The economy of Cilicia in late antiquity. *Olba*, 8, 173–181.
- Elton, H. Jackson, M., Mietke, G., Newhard, J., Özgenel, L. ve Twigger, E. (2009). Alahan'da (Isaurya) bir Roma kentinin keşfi. *Olba*, 17, 83–116.
- Erdemgil, S. ve Özoral F. (1975). Antiochia ad Cragum. *Türk Arkeoloji Dergisi* 22–2, 55–71.
- Erdoğan, B. (2009). Roma hukuku. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11*, sayı, 49, 33–37.
- Ertekin, E. (2005). İlkçağ'da Tarsus “ketenciler”i ve ketenleri. *Olba*, 11, 155–175.
- Erten, E. (2009). Olba'da romalılaştırma süreci. Y. Özdemir (Ed), *Mersin sempozyumu* içinde (ss. 76–85).

- Erten, E. ve Özyıldırım M. (2009). Olba 2007 yüzey araştırması. 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1*, 199–210.
- Eyice, S. (1981). Einige byzantinische kleinstadte im rauhen Kilikien. *150 jahre Deutsches Archäologisches Institut festschrift*. Mainz, 204–209.
- Eyice, S. (1988). Ricerche e scopera nella regione die Silifke nella Turchia meridionale. *Milion, 1, Roma*, 15–33.
- Eyice, S. (1996). Türkiye’de Bizans dönemi yerleşimi hakkında notlar. Haluk Abbasoğlu, Mehmet Özdoğan, Uğur Tanyeli ve Mete Tapan (Ed). *Tarihten günümüze Anadolu’da konut ve yerleşme: [III. Birleşmiş Milletler insan yerleşimleri konferansı (HABITAT II) nedeniyle Tarih Vakfının düzenlediği "Tarihten günümüze Anadolu’da konut ve yerleşme" sergisi] = Housing and settlement in Anatolia - a historical perspective : ["Housing and settlement in Anatolia - a historical perspective" exhibition organized by the history foundation of Turkey on the occasion of the second united nations human settlements conference (HABITAT II)] içinde* (ss 206-220). Tarih Vakfı Yayınları.
- Farrington, A. (1987). Imperial bath buildings in south west Asia Minor. Sarah Macready ve F. H., Thomson (Ed). *Roman architecture in the Grek world içinde* (ss. 50-59). London: Thames and Hudson.
- Feissel D. (1987). Nouvelles donnés sur l’institution du πατερ τες πολεος. *Inscriptions de Cilicie içinde* (ss 215–220). Monographies, 4. Paris: De Boccard 11 Rue de Medicis.

- Ferrazzoli, A. F. ve Ricci, M. (2009). Kilikian ceramic production from Roman to Byzantine age new data from Elaiussa Sebaste. *Olba*, 17, 33–44
- Forsyth, G. H. (1957). Architectural notes on a trip through Kilikia. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 11, 223–236.
- Foss, C. (1997). Syria in transition, A. D. 550–750: an Archaeological approach. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 51, pp. 189–269.
- Foss, C. (2009). Egypt under Mu‘Āwiya part I: Flavius Papas and upper Egypt. *Bulletin of SOAS*, 72, 1, 1–24.
- Förster, R. (1897). Antiochia am Orontes. *Jdl*, 12, 103–149.
- Frankel, R. (1992). Some oil presses from western Galilee. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, No. 286 (May), 39–71.
- Frankel, R. (1997). Presses for oil and wine in the southern levant in the Byzantine period. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol, 51, 73–84.
- Frothingham, A. L. (1915). The Roman territorial arch. *American Journal of Archaeology*, Vol. 19, No, 2 (Apr-Jun), 155–174.
- Galor, K. (2003). Domestic Architecture in Roman and Byzantine Galilee and Golan. *Near Eastern Archaeology*, Vol. 66, No. 1/2, *House and Home in the Southern Levant*, (Mar. — Jun.), 44–57.
- Gough M., (1957). A Temple and Church at Ayaş (Kilikia). *Anatolian Studies*, Vol, 4, 49-64.

- Gough, M. (1972). The emperor Zeno and some Kilikian churches. *Anatolian Studies, Vol. 22, Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor Seton Lloyd*, 199–212.
- Gregory, E. T. (2008). *Bizans tarihi*. (Çev. Esra Ermert). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gsell, S. (1901). *Les monuments antiques de l'Algérie*. Paris: A. Fontemoing.
- Guyer, S. ve Herzfeld, E. (1930). *Meriamlik und Korykos zwei christliche ruinenstätten des rauhen Kilikiens. Monumenta Asiae Minoris antiqua, v. 2*. Manchester [England]: Published for the Society by Manchester University Press.
- Günel, N. (2009). Roma hukukunun temel kriterleri, kavram ve kurumlar. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49*, 11–32.
- Güven, S. (1987). Anadolu'da Roma takları. *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 103–107.
- Güven, S. (2009). Roma mimarlığını anlamaya çalışmak. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49*, 177–191.
- Hadril, A. W. (2000). Roma kentinde seçkinler ve ticaret. (Çev. L. Özgenel). *Antik dünyada kırsal ve kent içinde* (ss.245-278). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Hagel, S. ve Tomaschitz, K. (1998). *Repertorium der westkilikischen Inschriften*. Wien.
- Haiman M. (1995). Agriculture and nomad-state relations in the Negev desert in the Byzantine and early Islamic periods. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research, No. 297*, 9–53.
- Haldon, J. (1993). Military service, military lands, and the status of soldiers: current problems and interpretations. *Dumbarton Oaks Papers, Vol. 47*, 1–67.

- Haldon J. (2007). *Bizans tarih atlası*. (Çev. Ali Özdamar). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Harries, J. (1999). Geç Roma döneminde Galli'da Hıristiyanlık ve kent. *Geç Antik çağda kent içinde* (ss.74-95) (Çev. S. Güven, E., Güven.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Heberdey, R. ve Wilhelm, A. (1896). *Reisen in Kilikien, ausgeführt 1891 und 1892*.
- Hellenkemper, H. ve Hild, F. (1986). *Neue forschungen in Kilikien. veröffentlichungen der kommission für die tabula imperii Byzantini, Bd. 4*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hellenkemper, H. ve Hild, F. (2004). *Lykien und Pamphylien. Tabula Imperii Byzantini, 8*. Wien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hild, F. Hellenkemper, H. Hellenkemper, G. ve Salies. (1990). *Kommagene-Kilikien-Isaurien. RBK, 4*.
- Hild, F. ve Hellenkemper, H. (1990). *Kilikien und Isaurien tabula imperii Byzantini, Bd. 5*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hill, S. (1996). *The early Byzantine churches of Kilikia and Isauria*. Birmingham Byzantine and Ottoman monographs, v. 1. Aldershot [England]: Variorum.
- Hill, S. (1985). Matronianus, "Comes Isauriae:" an inscription from an early Byzantine basilica at Yanıkhana, rough Kilikia. *Anatolian Studies*, 35, 93–97.
- Hirschfeld, Y. (1997). Farms and villages in Byzantine Palestine. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 51, 33–71.
- Hopwood, K. (1999). Ammianus Marcellinus on Isauria. Drijvers, J. W. ve Hunt, D. (Ed). *The late Roman world and its historian Interpreting Ammianus*

- Marcellinus.. içinde (ss 224-235). London: Routledge.*
- Howgego, C. (1998). *Sikkelerin ışığında eskiçağ tarihi.* (Çev. Oguz Tekin). İstanbul: Homer Kitabevi.
- İdil, V. (1989). Anadolu'da Roma imparatorluk devri zafer takları. *Jale İnan armağanı Band, I.* İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 351–362.
- İzlik, E. (2009). Pagan bir imparatorluğun hıristiyan imparatorluğa dönüşümü: geç antikçağ'da Roma imparatorluğu. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49, 41–76.*
- Johannesen, R. (1954). The textile industry in Roman north Africa. *The Classical Journal, Vol. 49, No, 4, 157–160.*
- Jones, A. H. M. (1957). Capitatio and iugatio. *The Journal of Roman Studies, Vol. 47, No. 1/2, 88–94.*
- Kaçar, T. (2009). Eskiçağ hıristiyanlığı'nda yol ayırımı: Kadıköy konsili ve mirası. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49,*
- Kala, G. (1999). Christentum am oberen Euphrat, Das Byzantinische Kloster von Tall Bi'a. *Antike Welt, 30. Jahrgang, hefte, 1- 6, 131–142.*
- Kaplan, D. (2009). Roma İmparatorluk çağında Kilikia: kent kurulumları, bayındırlık hareketler ve imparatorluk kültürü. Y. Özdemir (Ed), *Mersin sempozyumu içinde (ss. 90–96).*
- Karağuz, G. ve Doğanay, O. (2004) İ.Ö. II. binden Bizans dönemine kadar Orta Anadolu'nun güneyinden Akdeniz kıyılarına uzanan yolağı üzerine düşünceler. *Olba, 10, 1–44.*
- Karaüzüm, G. (2005). *Doğu dağlık Kilikia (Olba) bölgesi lahitleri.* Mersin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kaya, M. A. (2008). *Roma'nın Afrikalı imparatoru Septimius Severus*, İstanbul.

Kaya, M. A. (2009). Anadolu'da Roma egemenliği (İ.Ö. 205–25). *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49, 195–233.*

Kautzsch, R. (1937). Beiträge zur einer geschichte des spätantiken kapitells im osten vom vierten bis ins siebenten jahrhundert. *Zeitschrift für Kunstgeschichte, 6, 381–388*

Keil, J. ve Wilhelm, A. (1931). *Denkmäler aus dem rauhen Kilikien. Monumenta Asiae Minoris antiqua, v. 3.* Manchester [England]: Published for the Society by Manchester University Press.

Koch, G. (2001). *Roma imparatorluk dönemi lahitleri*, İstanbul.

Kolb, F. (1996). Kyaneai ve çevresi yüzey araştırması 1994 yılı sonuçları. *13. Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1, 245–270.*

Kolb, F. (1998). 1996 Kyaneai yüzey araştırmaları. *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. band. 345–364.*

Kolb, F. (1999). Antike ländliche siedlungstypen und ihre funktionen am beispiel des territoriums der polis Kyaneai in südwest-Anatolien. *Çağlar boyunca Anadolu'da yerleşim ve konut uluslararası sempozyumu, 5–7 Haziran, 1996 içinde (ss 281–293.).* İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü ve Ege Yayınları.

Kolb, F. ve Thomsen, A. (2000). 1998 Kyaneai yüzey araştırması sonuçları. *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1.cilt, 217–234.*

Lain ve Parker, S. T. (2006). *The Roman frontier in central Jordan*. Washington, D.C.:
Dumbarton Oaks.

Lauffray, J. (1983). *Ḥalabiyya-Zenobia: Place forte du limes oriental et la haute-
Mésopotamie au VIe siècle. I, les duchés frontaliers de Mésopotamie et
les fortifications de Zenobia*. Bibliothèque archéologique et historique,
119. Paris: Geuthner.

Lauffray, J. (1991). *Ḥalabiyya-Zenobia place forte du limes oriental et la
haute- Mésopotamie au VIe siècle. tome II, l'architecture publique,
religieuse, privée et funéraire*. Bibliothèque archéologique et
historique, 138. Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner.

Lavin, I. (1962). The house of the lord: aspects of the role of palace triclinia in the
architecture of late antiquity and the early middle ages. *The Art
Bulletin, Vol. 44, No. 1 (Mar.)*, 1–27.

Lenski, N. (1999). Basil and the Isaurian uprising of A.D. 375. *Phoenix, Vol. 53, No, 3/4*,
308–329.

Lenski, N. (2003). *Failure of empire: Valens and the Roman state in the fourth century
A.D. The transformation of the classical heritage*, 34. Berkeley, Calif:
University of Californi Press.

Lepelley, C. (1999). Geç Roma döneminde Afrika'da klasik kentin sürekliliği ve düşüşü.
Geç antik çağda kent içinde (ss.48-73) (Çev. S. Güven, E., Güven.).
İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.

Liebeschuetz, J. H. W. G. (1972). *Antioch: city and imperial administration in the later
Roman empire*. Oxford: Clarendon Press.

- Liebeschuetz, J. H. W. G. (1991). Barbarians and bishops: army, church and state in the age of Arcadius and Chrysostom. E. D., Hunt (Ed). *The Classical review, new series, Vol. 41, No. 2*, 417–419.
- Liebeschuetz, J. H. W. G. (1999). Antik kentin sonu. *Geç antik çağda kent içinde* (ss.1–47) (Çev. S. Güven, E., Güven.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Liebeschuetz, J. H. W. G. (2001). *The decline and fall of the Roman city*. Oxford: Oxford University Press.
- Lyttelton, M. (1987). The design and planning in temples and sanctuaries in Asia Minor in the Roman Imperial period. Sarah Macready ve F. H., Thomson (Ed). *Roman architecture in the Grek world içinde* (ss. 72–84). London: Thames and Hudson.
- Machatschek, A. (1967)., *Die nekropolen und grabmaler im gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im rauhen Kilikien*. Vienna.
- Mackay, T.S. (1968). *Olba in rough Cilicia*. PhD diss., Bryn Mawr College.
- Mackay, T. S. ve Mackay P. A. (1969). Inscriptions from rough Kilikia east of the Calycadnus. *Anatolian Studies, Vol. 19*, 139–142.
- Marinov, V. (1977). Zum problem der antiken wirtschaftsgebäude aus dem 1. bis 6. jahrhundert in Bulgarien. *Forschungen und Berichte, Bd. 18, Archäologische Beiträge*, 187–196.
- Margoliouth, D. S. (1915). Notes on Syriac papyrus fragments from Oxyrhynchus. *The Journal of Egyptian Archaeology, Vol. 2, No. 4, (Oct.)*, 214–216.
- Matijašić, R. (1982). Roman rural architecture in the territory of Colonia Iulia Pola.

American Journal of Archaeology, Vol. 86, No, 1 (Jan.), 53–64

Mckay, A. G. (1975). *Houses, villas and palaces in the Roman world*. Britain.

Mielsch, H. (1987). *Die römische villa: Architektur und lebensform*. Beck's
archäologische Bibliothek. München: C.H. Beck.

Mietke, G. ve Westphalen, S. (1999). Basilika 3 in Kanlıdivane (Kanytelis). *İstanbul
Mitteilungen*, 49, 517–526.

Mietke, G. (2006). Studien zur frühbyzantinischen bauornamentik im rauhen Kilikien:
überlegungen zur formalen herkunft und datierung einiger kapitelle.
İstanbul Mitteilungen, 56, 371-389.

Mietke, G. (2009). Monumentalisierung chritlicher heiliger in Kilikien in
frühbyzantinischer zeit. *Olba*, 17, 117–140.

Millet, M. (2000). Roma kentleri ve arazileri: arkeolojik bir perspektif. (Çev. L. Özgenel).
Antik dünyada kırsal ve kent içinde (ss 171–191). İstanbul: Homer
Kitabevi.

Mitchell, S. (1987). Imperial building in the eastern Roman provinces. Sarah Macready ve
F. H., Thomson (Ed). *Roman architecture in the Grek world* içinde (ss.
72-84). London: Thames and Hudson.

Mitchell, S. (1988). Cremna araştırmaları. 5. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, band, 1,
257–264.

Mitchell, S. (1996). Geç Roma Anadolu'sunda klasik dönem kent ve yerleşmelerinin
gelişimi. Haluk Abbasoğlu, Mehmet Özdoğan, Uğur Tanyeli ve Mete
Tapan (Ed). *Tarihten günümüze anadolu'da konut ve yerleşme: [II].
Birleşmiş Milletler insan yerleşimleri konferansı (HABITAT II)*

nedeniyle Tarih Vakfının düzenlediği "Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme" sergisi] = Housing and settlement in Anatolia - a historical perspective : ["Housing and settlement in Anatolia a historical perspective" exhibition organized by the history foundation of Turkey on the occasion of the second united nations human settlements conference (HABITAT II)] içinde (ss. 193-205). Tarih Vakfı Yayınları.

Mitford, T. B. (1980). Roman raugh Kilikia. *ANRW II*, 7, 2, 1230–1261.

Mühlenbrock, J. (2003). *Tetrapylon zur geschichte des viertorigen bogenmonumentes in der römischen architektur*. Münster: Scriptorium.

Negev, A. (1983). *Tempel, kirchen und zisternen ausgrabungen in der wüste Negev, die kultur der Nabatäer*. Stuttgart: Calwer Verlag.

Özaktürk, F. G. (2009). Cicero tarihin akışını değiştiren söylevler: *orationes philippicae*. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49*, 125–157.

Özbay, F. (1998). *Doğu dağlık Kilikia su kanalları ve su Köprüleri*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özbay, F. (1999). Olba/Diokaisareia su sistemi. *Olba*, 1, 121–129.

Özbay, F. (2001). Elaiussa Sebaste ve Korykos su sistemi. *Olba*, 4, 145–162.

Özbay, F. (2007). Mersin ve çevresindeki antik dönem su yolları. *Mersin arkeolojik kültür envanteri içinde* (ss 45–50). Mersin: Mersin Valiliği Yayınları.

Özbayoğlu, E. (2003). Notes on natural resources of Kilikia: a contribution to local history. *Olba*, 8, 145–171.

- Öztürk, F. D. (2009). Likya örneğinde romalılaştırma ve romalılaştırma. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49, 277–285.*
- Özügül, A. ve Ahunbay, M. (2006). Suriye’de geç antik çağ yapıları kapı profil ve süslemeleri. *İtü dergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, 115–124*
- Özyıldırım, M. (2004). Seleucia ad Calycadnum ve hıristiyanlığın ilk üç yüzyılı. *Olba, 10, 239–260.*
- Özyıldırım, M. (2005). Corycus piskoposluğu ve vi. yüzyıla kadar kristoloji tartışmaları. *Olba, 11, 199–218.*
- Özyıldırım, M. (2007). Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum konsilleri 359 ikiz konsiller yılı. *Olba, 15, 103–144.*
- Özyıldırım, M. (2008). Seleucia ad Calycadnum’un erken hıristiyanlık dönemi açısından önemi. *Arkeoidea, Yıl, 2, Sayı, 6, 55–59.*
- Pape, W. ve Benseler, G. E. (1911). *Wörterbuch der griechischen eigennamen ; hälfte 2 = L-W. handwörterbuch der Griechischen sprache : in vier bänden / von W. Pape, Bd. 3. Braunschweig: Vieweg.*
- Parasız, İ. (2006). *Makro ekonomi.* Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 9. Baskı.
- Parker, T. (1999). An empire's new holy land: the Byzantine period. *Near Eastern Archaeology, Vol, 62, No, 3, 134–180.*
- Parrish, D. (1979). Two mosaics from roman Tunisia: an African variation of the season theme. *American Journal of Archaeology, Vol. 83, No. 3, 279–285.*
- Patterson, J. R. (2000). Samnium ve Likya’da yerleşim, kent ve seçkin. (Çev. L. Özgenel). *Antik dünyada kırsal ve kent içinde (ss.149-170).* İstanbul: Homer

Kitabevi.

Percival, J. (1976). *The Roman villa: An historical introduction*. Berkeley: University of California Press.

Ramsay, W. M. (1903). Kilikia, Tarsus, and the great Taurus pass. *The Geographical Journal, Vol,22, No, 4, 357–410*.

Rauh, N. K. (1999). Dağlık Kilikiya yüzey araştırma projesi: 1997 sezonu raporu. 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, cilt, 339–348*.

Ricci, M. (2007). Elaiussa Sebaste: context, production & commerce. *Byzas, 7, 169–180*.

Rich J. (1999). *Geç antik çağda kent* (Çev. Güven, E. Güven), İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.

Rosen S. A. (1987). Byzantine nomadism in the Negev: Results from the emergency survey. *Journal of Field Archaeology, Vol. 14, No, 1, 29–42*.

Rosenbaum, E. A. (1971). *Anamur nekropolü*. Ankara.

Roueché, C. (1979). A new inscription from Aphrodisias and the title *της πολεις*. *Greek, Roman and Byzantine Studies, 20, 173–185*.

Roueché, C. (1984). Acclamations in the later Roman empire: new evidence from Aphrodisias. *The Journal of Roman Studies, Vol. 74, 181–199*.

Sarre, F. ve Herzfeld E. (1920). *Archäologische reise im Euphrat und Tigris gebiet II*. Berlin: D. Reimer.

Savaş, V. F. (1999). *İktisatın tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Sayar, M. H. Siewert, P. ve Taeuber, H. (1993). Doğu Kilikya'da epigrafi ve tarihi-coğrafya araştırmaları, 1991. 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 175–198*.

- Sayar, M. H. (1994). Doğu Kilikya'da epigrafi ve tarihi-coğrafya araştırmaları, 1992. *11. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 137–160.
- Sayar, M. H. (1995). Kilikya'da epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları 1993. *12. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 39–60.
- Sayar, M. H. (1996). Kilikya'da epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları 1994. *13. Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1, 55–76.*
- Sayar, M. H. (1997). Kilikya'da epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları 1995. *14. Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1, 115–122.*
- Sayar, M. H. (1998). Kilikya'da epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları 1996. *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1, 331–360.*
- Sayar, M. H. (2000). Kilikya'da epigrafi ve tarihi coğrafya araştırmaları 1998. *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, band, 1, 237–244.*
- Sayar, M. H. (2007). Kilikia yüzey araştırmaları 2005. *24. Araştırma Sonuçları, band, 2, 201–212.*
- Sayar, M. H. (2008). Kilikya yüzey araştırmaları 2006. *25. Araştırma Sonuçları, band, 2, 277–292.*
- Sayar, M. H. (2009). Geç antik devir. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49, 235–261.*
- Scarborough, Y. E. (1991). *The funerary monuments of Kilikia tracheia*. Thesis (Ph. D.)—Cornell University, May, 1991.
- Smith, J. T. (1997). *Roman villas a study in social structure*. London: Routledge.
- Sodini, J. P. (1993). La contribution de l'archéologie à la connaissance du monde byzantin (IVe-VIIe siècles). *Dumbarton Oaks Papers, Vol. 47, 139–184.*

- Sögüt, B. (2005). Tombs with monumental columns in the Olba region. *Olba*, 11, 103–154.
- Stauch, L.W. (1972). Christliche fischsymbolik von den anfängen bis zum hohen mittelalter. *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 35 Bd., H, 1/2, 1-68.
- Strube, C. (1993). *Baudekoration im nordsyrischen kalksteinmassiv*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Strube, C. (2000). *Die toten städte stadt und land in nordsyrien während der spätantike*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Stucchi, S. (1975). *Architettura cirenaica*. Roma: L'erma di Bretschneider.
- Sutherland, C., H., V. (1961). Denarius and sestertius in Diocletian's coinage reform. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 51, Parts, 1 and 2, 94–97.
- Şahin, N. E. A. (2001). Bir çiftçi tanrısı Zeus Bronton, arkeolojik ve epigrafik belgelerle Phrygia'da bir Zeus kültü. *Olba*, 4, 163–182.
- Şahin, H. (2003). *Geç Roma imparatorluk ve erken Bizans dönemlerinde dağlık Kilikia (Kilikia trakheia) bölgesi yazıtlarında meslekler*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Şahin, H. (2007). Doğu dağlık Kilikia: polis-khóra ilişkileri üzerine ilk düşünceler. *Colloquium Anatolicum, Anadolu Sohbetleri*, VI, 115–179.
- Sodini, J.P. (1993). La contribution de l'archéologie à la connaissance du monde byzantin (IVe-VIIe siècles). *Dumbarton Oaks papers*, vol, 47, 139–184.
- Strabon. (1987). *Geographika. Kitap XII, XIII, XIV*. (Çev. Pekman, A.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Şahin, S. (1984). 1983 yılında Bithynia ve Lycia - Pamphylia'da yapılan epigrafi

- ve tarihi coğrafya araştırmaları, 2. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 113–118.
- Şenol, A. K. (2003). *Marmaris müzesi ticari amphoraları*. Ankara, 1. baskı.
- Şenol, K. (2005). Antik dönem ekonomik kurgusunda seramik buluntularının yeri, sorunlar. *Olba*, 12, 125–138.
- Tchalenko, G. (1953–1958). *Villages antiques de la Syrie du nord: Le massif du bélus à l'époque Romaine*. Paris.
- Tekin, O. (2009). Roma devletinde para ve ekonomi. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49*, 265–274.
- Telatar, Ü. F. (2009). Roma edebiyatında pastoral şiir. *Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49*, 159–173.
- Tiryaki, A. (1999). *Dağlık Kilikia'da Karakabaklı Bizans yerleşiminin ev mimarisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tiryaki, A. (2003). Silifke, Karakabaklı'da erken dönem Bizans ev mimarisi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 16, 123–155.
- Townsend, R. F. ve Hoff, M. C. (2009). Lamos in rough Kilikia: an architectural survey. *Olba*, 17, 1–22.
- Trombley, F. R. (1987). Korykos in Kilikia trachis: the economy of small coastal city in late antiquity. *The Ancient History Bulletin*, 1–1, 116–123.
- Trombley F.R. (2001). Town and territorium in late Roman Anatolia (late 5th to early 7th c.). *Journal Of Roman Archaeology Supplementary Series*, 42, 217–232.
- Tsafirir, Y. ve Foerster, G. (1997). Urbanism at Scythopolis-Bet Shean in the fourth to

- seventh centuries. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 51, 85–146.
- Turner, E. G. (1952). Roman Oxyrhynchus. *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 38 (Dec.), 78–93.
- Tülek, F. (2008). Osmaniye ili ve ilçelerinde arkeolojik yüzey araştırması 2005 Yılı Çalışması. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Band, 1. 305–326.
- Türkmen, M. (2007). *Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar dönemi mimari bezemesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Varinlioğlu, G. (2007). Living in a marginal environment: rural habitat and landscape in southeastern Isauria. *Dumbarton Oaks papers. Number sixty-one*, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Varinlioğlu, G. (2008). *Rural landscape and built environment at the end of Antiquity: limestone villages of southeastern Isauria*. Presented to the faculties of the universty of Pennsylvania in partial fulfilment of the requirements fort he degree of Doctor of Philosophy.
- Vitruvius. (1993). *Mimarlık üzerine on kitap*. (Çev. Güven, S.) İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Waelkens, M. (1987). The adaption of Roman building techniques in the architecture of Asia Minor. Sarah Macready ve F. H., Thomson (Ed). *Roman*

architecture in the Grek world içinde (ss. 94–105). London: Thames and Hudson.

- Walker, F. S. A. (1987). Roman nymphaea in the Grek world. Sarah Macready ve F. H., Thomson (Ed). *Roman architecture in the Grek world* içinde (ss. 60-71). London: Thames and Hudson.
- Walmsley A. G. (2002). Die Dekapolis-städte nach dem ende des Römischen reiches kontinuierität und wandel. A. Hoffman ve S. Kerner (Hrsg). *Gadara-Gerasa und die Dekapolis* içinde (ss 137-145). Mainz am Rhein: Verlag Philip von Zabern.
- Wannagat, D. (2005). Neue forschungen in Uzuncaburç 2001–2004. *Archäologischer Anzeiger*, I, 115 – 165.
- Wannagat, D. Kramer, N. ve Linneman, J. (2008). Hellenistische architektur, kaiserzeitliche grabbauten und landwirtschaftliche anlagen in Uzuncaburç / Diokaisareia. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. cilt, 77–84.
- Ward-Perkins, J. B. (1981). *Roman imperial architecture*. Harmondsworth, Eng: Penguin Books.
- Wassink, A. (1991). Inflation and financial policy under the Roman empire to the price edict of 301 A.D. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 40, No, 4, 465–493.
- Whitcomb, D. (1988). A Fatimid residence at Aqaba, Jordan *AAJ*, 32, 207–233.
- Whitcomb, D. (1993). Aqaba, 1989–90, *Syria*, T. 70, Fasc. 1/2, 239–244.

- Whitcomb, D. (2006). The walls of early Islamic Ayla defence or symbol?. Kennedy H. (ed) *Muslim military architecture in greater Syria: from the coming of Islam to the Ottoman period* içinde (ss 61–74).
- Woolf, G. (1992). Imperialism, empire and the integration of the Roman economy. *World Archaeology, Vol. 23, No. 3, Archaeology of Empires (Feb.)*, 283–293.
- Wulf, U. (2003). Akören. zur stadtplanung und wohnarchitektur zweier siedlungen in Kilikien. *Die spätantike stadtund ihre christianisierung* içinde (ss 299-308). Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag
- Wulff, O. (1909). *Altchristliche bildwerke*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.
- Alkin, E. Yıldırım, K. ve Özer M. (2005). *İktisada giriş*. (Ed. İlyas Şıklar) *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1472, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 785*.
- Zayadine, F. (1994). Ayla Aqaba in the light of recent excavations. *Annual of the department of Antiquities of Jordan*, 38, 485–505.
- Zeyrek, T. H. (2005). *Anadolu konut mimarisinde portikolu avluların gelişimi ve değişimi, mimari açıdan bir değerlendirme*. İstanbul: Turgut Hacı Zeyrek ve Ege Yayınları.

KATALOG

Üretim Donanımları Kataloğu

Kat. No : Ü 1

Üretim Donanımı : Zeytinyağı Atölyesi-Taş destekli baskı kollu pres.

Buluntu Yeri : 1 numaralı Kilise'nin yaklaşık 50 metre kuzeyinde yer alır.

Tip : Taş destekli baskı kollu pres

Tanım : A t ö l y e k u z e y - g ü n e y doğrultuludur. Giriş güneyden

sağlanmaktadır. Büyük dikdörtgen kesme taşlardan yapılmıştır. Güney duvarı üzerinde doğu köşede ve çapraz karşı köşesinde iki adet baskı kollu presin taş destekleri bulunur. Doğu köşede yer alan kollar arası boşluk 0,54 metredir. Köşede bulunan kol 0,43 metre genişliğinde 0,35 metre uzunluğundadır. Diğeri de 0,54 metre genişliğinde 0,35 metre uzunluğundadır. Girişin karşı kuzeyinde yer alan taş kolların arasında 50 santimetre boşluk vardır. Köşe kol 0,38 metre genişliğe 0,35 metre uzunluğa sahiptir. Diğer kol, 0,25 metre genişliğe 0,35 metre uzunluğa sahiptir. Kırma düzlemi atölyenin ortasında bulunur.

Yayın Dizini : Aydınmoğlu 2009, 45, fig, 97.

Kat. No : Ü 2

Üretim Donanımı : Zeytinyağı Atölyesi -
Taş Destekli Baskı Kollu
Pres.

Buluntu Yeri : Kuzeydeki anıtsal
giriş kapısının yaklaşık
yirmi metre doğusunda
yer alır.

Tip : Taş Destekli Baskı Kollu Pres

Tanım : Atölye kuzey - güney doğrultuludur. Giriş güneyden
sağlanmaktadır. Kuzey duvarı üzerinde doğu köşede baskı kollu
presin taş destekleri bulunur. Baskı kolların yaklaşık bir metre
batısında ezme düzlemi bulunmaktadır. Duvarlar büyük dikdörtgen
kesme taşlardan yapılmıştır. Duvarlar oldukça yıkılmış durumdadır.

Yayın Dizini :

Kat. No : Ü 3
Üretim Donanımı : Açık Alanda Ana
Kayaya

Oyulmuş Baskı Kollu
Pres

Buluntu Yeri : Yerleşimin Kuzeyinde
yer alır.

Tip : Tek ezme düzlemlili ve tek
toplama fiçili.

Tanım : Tek bir ezme düzlemine sahiptir. Ezme düzlemi dikdörtgen forma sahiptir. Ezme düzleminin içi sonraki dönemde kesme taşlar ile doldurulmuştur. Kuzey kenarına geç dönemde bir mekan yapılmıştır. Toplama fiçisinin ortasına doğru büyük bir akıtma deliği çıkıntısına sahiptir. Toplama fiçisi *pitos* formudur ve toplama fiçisinin üzerine kapak konması için çıkıntılar yapılmıştır ve üstten kare görünümündedir.

Yayın Dizini : Aydınöglu 2009, fig, 135.

Kat. No : Ü 4

Üretim Donanımı : Açık Alanda Ana Kayaya

Oyulmuş Baskı Kollu Pres

Buluntu Yeri : M o d e r n y o l u n

batısındaki alan içinde yer

alır.

Tip : Tek ezme düzlemlili ve tek toplama fiçili.

Tanım : Ana kayaya işlenmiştir. Tek bir ezme düzlemine ve toplama çukuruna sahiptir. Ezme düzlemi dikdörtgen formdadır. Ezme düzleminin yanları büyük kesme taşlardan oluşmaktadır. Ezme düzleminin kuzey uzun kenarında ezme işleminin yapıldığı ahşabın girdiği boşluk bulunur. Ezme düzleminden toplama fiçisine geçişi sağlayan akıtma deliği kırılmış durumdadır.

Yayın Dizini :

Kat. No : Ü 5

Üretim Donanımı : Açık Alanda Ana
Kayaya Oyulmuş Baskı
Kollu Pres

Buluntu Yeri : Kuzey Anıtsal
Kapının
kuzeydoğusunda yer

alan kule formlu sivil mekanın yanındadır.

Tip : Tek ezme düzlemlili ve tek toplama fiçili.

Tanım : Ana kaya işlenerek oluşturulmuştur. Tek bir ezme düzlemine ve toplama fiçisine sahiptir. Ezme teknesi dikdörtgenimsi formdadır. Ezme düzleminden toplama fiçisine uzanan akıtma kanalı sağlam durumdadır.

Kat. No : Ü 6

Üretim Donanımı : Ağırlık taşı

Buluntu Yeri : Çiftlik Villasına yaklaşık on
beş metre uzaklıkta
doğudadır.

Tip : Tip 1, Çan Tipli

Tanım : Ağırlık taşının kuzey ve

güney yüzlerinde daire biçiminde yaklaşık 0,15 metre çapında oyuklar bulunmaktadır. Üst yüzeyinde de oyuk vardır fakat oldukça yıpranmıştır.

Yayın Dizini :

Kat. No : Ü 7

Üretim Donanımı : Mortar formlu kırma teknesi.

Buluntu Yeri : Kuzeydeki anıtsal giriş kapısının yaklaşık yirmi metre doğusunda yer alır.

Tip : Tip 2, Merkezi çıkıntıya sahip kırma teknesi tipi.

Tanım : Atölye 2'nin içinde bulunur. Yuvarlak formdadır, çapı 1,32 metredir ve yüksekliği 0,42 metredir. Kırma taşının üzerinden geçmesi için 0,46 metre genişliğinde olan geniş bir kanal açılmıştır. Kırma düzleminin merkezinde 0,12 metre genişliğinde karemsi boşluk vardır.

Yayın Dizini :

Kat. No : Ü 8

Üretim Donanımı : Mortar formlu kırma teknesi.

Buluntu Yeri : Kuzey de bulunan çalışma ve depolama mekanlarının içindedir.

Tip : Tip 1b, merkezi çöküntülü tip.

Tanım : Zeytin kırma donanımları içinde, merkezi çöküntülü, mortar formlu kırma teknesidir. Üç kenarı köşeli ve düz olmasına karşın diğer kenarı yuvarlatılmıştır. Daire formlu geniş bir çöküntü bulunur.

Yayın Dizini : Aydınoğlu 2009, 40.

Kat. No : Ü 9

Üretim Donanımı :Mortar formlu kırma teknesi.

Buluntu Yeri : Kuzey de bulunan çalışma ve depolama mekanlarının içindedir.

Tip : Tip 1b, merkezi çöküntülü tip.

Tanım : Çapı 1,20 metre, yüksekliği 0,45 metredir. Yuvarlak formlu kırma teknesinin içinde, teknenin orijini merkez almış daire şeklinde çöküntü bulunmaktadır.

Yayın Dizini :

Kat. No : Ü 10

Üretim Donanımı : Mortar formlu kırma teknesi

Buluntu Yeri : Kuzey de bulunan çalışma ve depolama mekanlarının içindedir.

Tip : Tip 1b, merkezi çöküntülü tip.

Tanım :Çapı 1,18 metre, yüksekliği 0,60 metredir. Yuvarlak formlu kırma

teknesinin içinde daire formlu bir çöküntüye sahiptir. Sonraki dönemlerde farklı amaçlarda kullanıldığını gösteren delikler vardır.

Yayın Dizini : Aydınöglu 2009, kırma teknesi kat. no, 10.

Kat. No : Ü 11

Üretim Donanımı : Tekerlek formlu kırma taşı.

Buluntu Yeri :Kuzey de bulunan çalışma ve depolama mekanlarının içindedir.

Tip : Tekerlek formlu kırma taşı.

Tanım : Kırma taşı tekerlek formudur ve taşın ortasında, merkezi mile bağlanmasını sağlayacak kare delik bulunur.

Yayın Dizini : Aydınöglu 2009, kırma taşı kat. no, 9.

Mezarlar Kataloğu

Kat. No : M 1

Mezar Cinsi :Anıt Mezar

Arazide Duruşuna Göre : Beşik tonozlu
aediculalı.

Bezemelerine Göre :

Buluntu Yeri :Çiftlik villa'nın
yaklaşık
on metre
doğusundadır.

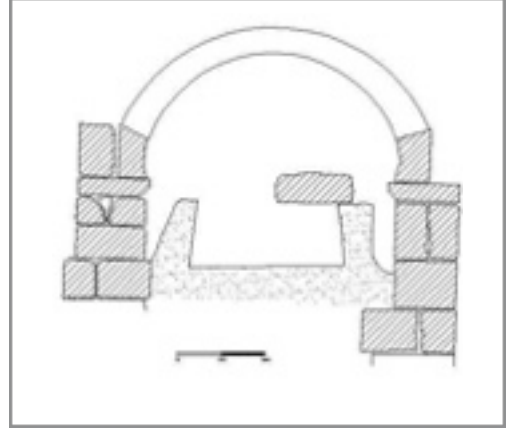
Tarihleme : Yerleşimin ilk
evresi, 4. yüzyılın

ikinci yarısının ortası önerilebilir.

Tanım

: Kuzey - güney doğrultulu,

ön cephesi güneye bakmaktadır. Ön cephesinin uzunluğu 4,50 metre, yüksekliği 2,60 metre. Doğu - batı doğrultulu inhumasion gömü yapılmıştır. Chamosorium mezar bulunur. Lahit kapağı kırılmış durumdadır. Ana kaya işlenerek açılan gömü yeri, 1,80 metredir. Tonozu alttan destekleyen kaidelerin uzunluğu 0,82 metre ve alt sıralar kesme taşlardan yapılmıştır. Güneyde ana kayadan bir platform oluşturulmuştur. Ana kaya üzerinde basamaklar yapılmıştır.

Tonoz yıkılmış durumdadır. Çiftlik villasının doğusunda yer alır. Inhumasion gm yapılmıştır.

Yayın Dizini : Hild ve Hellenkemper 1990, Eyice 1981, 207.

Kat. No : M 2

Mezar Cinsi : Anıt Mezar

Arazide Duruşuna Göre : Beşik tonozlu
aediculalı

Bezemelerine Göre :

Buluntu Yeri : Çiftlik villası

ve çalışma mekanlarının kuzeyindeki alan içinde yer alır.

Tarihleme : Lahit kapağı üzerinde bulunan ha kabartması nedeniyle 4. yüzyılın son çeyreği ile 6. yüzyıllar arasında geçen zaman önerilebilir.

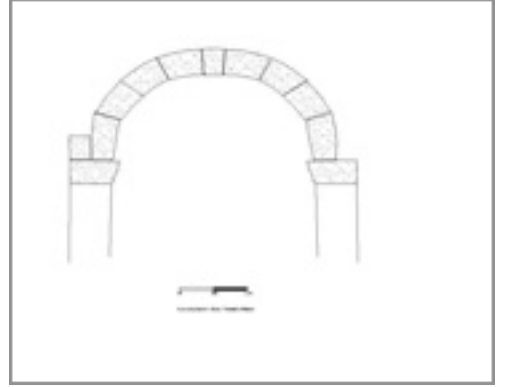
Tanım : Ana kaya üzerinde yükseltilmiştir. Yerel kesme blok taşlardan yapılıdır. Üç tarafı duvarla çevrilidir fakat duvarlar yıkılmış durumdadır. Lahit teknesi ana kaya içine oluşturulmuştur. Lahit kapağı konik bir şekilde yükseltilmiştir ve köşe akroterlerine sahiptir. Lahit kapağı üzerinde ha kabartması bulunur.

Kat. No : M 3
Mezar Cinsi : Anıt Mezar.
Arazide Duruşuna Göre : Beşik tonozlu aediculalı.

Bezemelerine Göre :
Buluntu Yeri : Kilisenin doğusunda bulunan nekropolis alanındadır.

Tarihleme : Yerleşimin sahip olduğu 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıl arasındaki dönem önerilebilir.

Tanım : Tonozlu mezar doğu batı yönlüdür. Genişliği 2,20 metre ve yüksekliği 3,20 metredir. Tonozun oturduğu kaide uzunluğu 0,72 metre genişliği 0,32 metredir. Tonozlu mezarın içinde lahit teknesi ters dönmüş ve yıkılmış durumdadır. Mezarın arka duvar örgüsü birbirinden farklıdır. Tonozu oluşturan kilit taşının ortasında bir delik bulunmaktadır. Mezarın önünde devrilmiş durumda olan bir lahit teknesi vardır.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 4
Mezar Cinsi : Lahit Mezar
Arazide Duruşuna Göre :
Bezemelerine Göre : Hıristiyan Lahti
Buluntu Yeri : Çiftlik villasının
güneyindeki alan
içinde.

Tarihleme : Lahit teknesinin tümüyle büyük bir haç ile süslenen örnekler 6.-7. yüzyıla tarihlenmektedir.

Tanım : Lahit kapağı devrilmiş durumdadır. Köşe akroterlerine sahiptir. Yan yüzünde haç bulunmaktadır. Haçın kollarının altında yuvarlak kabartmalar vardır. Sadece lahit kapağı vardır ve lahit kapağı devşirme kullanılmıştır.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 5
Mezar Cinsi : Lahit Mezar
Arazide Duruşuna Göre : Chamosorium
Bezemelerine Göre : Teknesinde ve
K a p a ğ ı n d a
Bezeme Taşımayan

Buluntu Yeri : Çiftlik villasının kuzeybatısındaki alan içindedir.

Tarihleme : Yerleşimin ilk ve son evreleri arasındaki (4. yüzyılın ikinci yarısının ortaları ile 7. yüzyıl) dönem önerilebilir.

Tanım : Lahit teknesi ana kayadan bağımsızdır ve köşe akroterleri vardır. Lahit Teknesi içindeki yatak bölümü ana kaya işlenerek oluşturulmuştur.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 6

Mezar Cinsi : Lahit Mezar

Arazide Duruşuna Göre : Chamosorium

Bezemelerine Göre : Teknesinde ve
K a p a ğ ı n d a
B e z e m e
Taşımayan

Buluntu Yeri : Çiftlik villasının kuzeybatısında yer alır.

Tarihleme : Yerleşimin sahip olduğu 4. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasındaki dönem önerilebilir.

Tanım : Mezar ana kaya işlenerek oluşturulmuştur. Lahit teknesi kırık olup köşe akroterleri mevcuttur. Lahit teknesi içindeki yatak bölümü ana kaya işlenerek oluşturulmuştur ve etrafına kanallar açılmıştır.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 7

Mezar Cinsi : Lahit Mezar

Arazide Duruşuna Göre : Serbest Duran Lahit

Bezemelerine Göre : Teknesinde ve
Kapağında Bezeme
Taşıyan

Buluntu Yeri : Kuzeydeki anıtsal

giriş kapısının
yaklaşık on metre
kuzeydoğusunda
bulunur

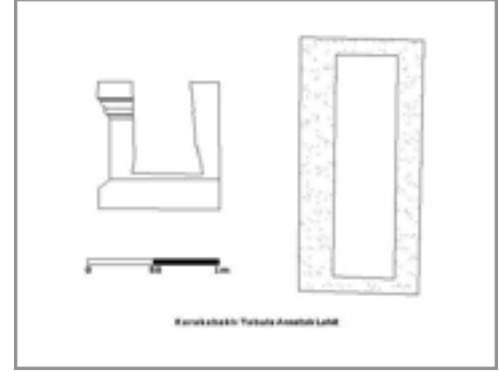
Tarihleme : Yerleşimin ilk

kurulduğu dönem önerilebilir.

Tanım

: Lahit teknesi serbest

durumda, kuzey - güney yönünde durmaktadır. Uzunluğu 1,97 metre, genişliği 0,94 santimetre ve uzunluğu 1,38 metredir. Ölü için açılmış bölüm 0,54 metrelik bir genişliğe sahiptir. Lahitin batı uzun kenar genişliği 0,27 metre doğusu ise 0,20 metredir. Yan üst kalınlıklar ise 0,12'şer metredir. Üzerinde *tabula ansata* vardır. Lahit kapağı köşe akroterlerine sahiptir. Lahit kapağının kısa kenarlarının ortalarında muhtemelen lahit kapağı kaldırılırken kullanılan

oyuklar bulunur. Lahit teknesinin bir uzun kenarı ve her iki kısa kenarlarda herhangi bir süsleme yoktur.

Yayın Dizini :

Kat. No :M 8

Mezar Cinsi : Lahit Mezar

Arazide Duruşuna Göre :

Bezemelerine Göre : Hıristiyan Lahti

Buluntu Yeri : Kilise'nin

doğusundaki

nekropolis alanında bulunur.

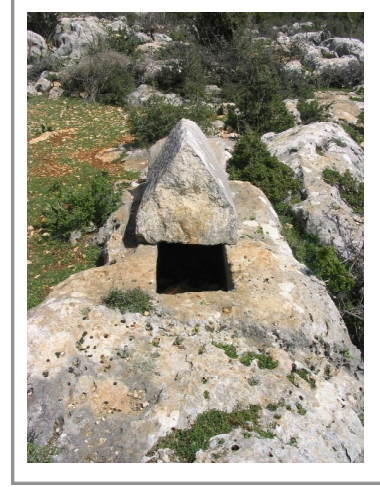

Tarihleme : Lahit teknesinin üzerinde bulunan haç kabartmalarından dolayı 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıl arasında kalan zaman önerilebilir.

Tanım : Lahit kapağı yere düşmüş durumdadır. Lahit kapağının uzun yüzlerinden bir tanesi süslemeye sahiptir. Sol da; Daire içinde iki balık, ortada daire içinde her kolu aynı uzunlukta haç ve üçüncü sağ tarafta da kalkan ya da madalyon motifi vardır. Lahit kapağı köşe akroterlerine sahiptir. Lahit Teknesi içindeki yatak bölümü toprak altında ya da taş blokların altında kalmıştır. Sadece lahit teknesi vardır.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 9
Mezar Cinsi : Lahit Mezar
Arazide Duruşuna Göre : Chamosorium
Bezemelerine Göre : Teknesinde ve
Kapağında Bezeme
Taşımayan
Buluntu Yeri : Çiftlik villasının yaklaşık

yirmi metre kuzeyinde yer alır.

Tarihleme : 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıl arasındaki zaman
önerilmektedir.

Tanım : Doğu - batı doğrultuludur. Ana kaya işlenerek yapılmıştır.
Lahit kapağı kırık olup, köşe akroterleri vardır. Kabartma
veya süsleme bulunmamaktadır.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 10
Mezar Cinsi : Lahit Mezar
Arazide Duruşuna Göre : Serbest Duran Lahit
Bezemelerine Göre : Teknesinde ve
Kapağında Bezeme
Taşımayan

Buluntu Yeri : Lahit, kilisenin doğu bölümündeki nekropolis alanında yer alır.

Tarihleme : Yerleşimin ilk evresi olan 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıl arasındaki dönem önerilebilir.

Tanım : Lahit serbest durumda durmaktadır. Lahit teknesi üzerinde herhangi bir kabartma yoktur. Teknenin yanları düz çizgilerle şekillendirilmiştir.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 11

Mezar Cinsi : Lahit Mezar

Arazide Duruşuna Göre : Chamosorium

Bezemelerine Göre : Hıristiyan Lahti

Buluntu Yeri : Kilise 1 ve 2'nin

doğusunda ki

nekropolis alanında bulunur.

Tarihleme : 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıl arasındaki dönem önerilir.

Tanım : Chamosorium mezar, lahit teknesi köşe akroterlerine sahiptir ve tek uzun yüzde daire içine alınmış bir haç bulunur. Lahit teknesi yukarıya doğru sivrilen Bizans Dönemine

uygun, konik bir yapısı vardır. Lahit teknesi içindeki yatak bölümü düşünülen mekan ana kaya oyularak yapılmıştır.

Yayın Dizini :

Kat. No : M 12

Mezar Cinsi : Lahit Mezar

Arazide Duruşuna Göre : Serbest Duran
Lahit

Bezemelerine Göre : Teknesinde ve

Kapağında Bezeme Taşıyan.

Buluntu Yeri : Yerleşimin doğu alanı içinde bulunur.

Tarihleme : Yerleşimin sahip olduğu dönem olan, 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıllar arasındaki süreç önerilir.

Tanım : Serbest duran lahit teknesi üzerinde kabartma olarak yapılmış *tabula ansata* bulunur. Lahit kapağı konik formlu yükseltilmiştir. Lahit teknesi üzerinde ortada zafer çelengi kabartılmış her iki yanın da ise üzüm salkımı tasvir edilmiştir.

Yayın Dizini :

Kat. No	: M 13
Mezar Cinsi	: Lahit Mezar
Arazide Duruşuna Göre	: Serbest Duran Lahit.
Bezemelerine Göre	: Teknesinde ve Kapağında Bezeme Taşıyan.
Buluntu Yeri	: Yerleşimin içindedir.
Tarihleme	: Yerleşimin sahip olduğu dönem olan, 4. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyıllar arasındaki süreç önerilir.
Tanım	: Serbest duran lahit teknesi üzerinde madalyon içine alınmış bitkisel bezeme vardır. Lahit teknesinin ağız ve kaide kısımlarına şekil verildiği görülür. Lahit teknesi taş plakalar üzerinde durmaktadır.

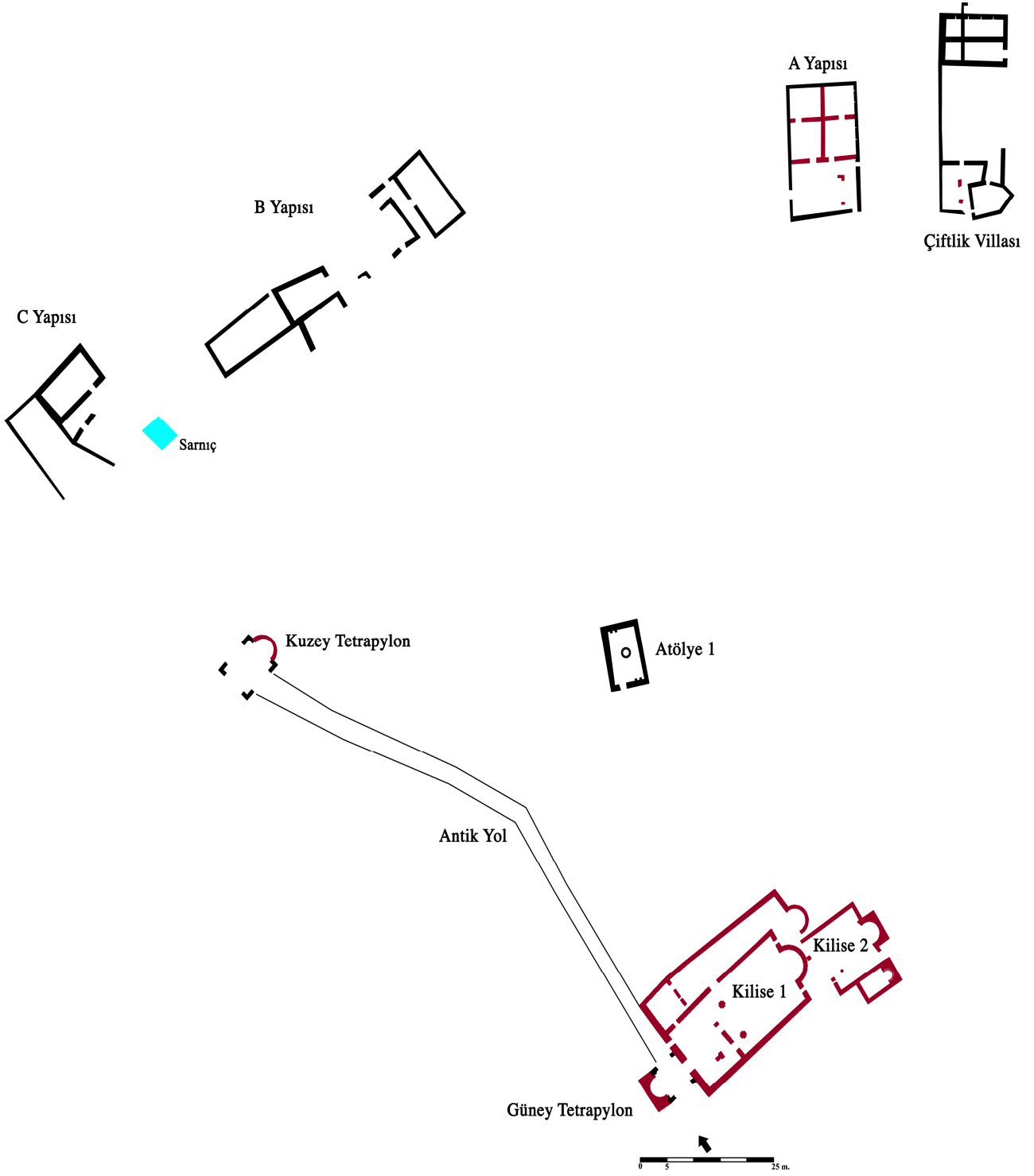

Fig. 102, Karakabaklı genel plan

